

*Spre o Cultură
a Păcii*

RAPORTUL NAȚIONAL AL DEZVOLTĂRII UMANE

Republica Moldova 2000

PROGRAMUL
NAȚIUNILOR UNITE
PENTRU DEZVOLTARE

Participanții la elaborarea Raportului Național al Dezvoltării Umane, Republica Moldova 2000

Echipa PNUD Moldova

Søren Tejnø

Irene Stavenski

Svetlana Alexandrova

Echipa națională

<i>Vladimir Anikin</i>	AȘM	<i>Anatol Rojco,</i>	AȘM
<i>Nicolae Chirtoacă</i>	CEA	<i>Gheorghe Russu,</i>	CȘP
<i>Anatol Gudâm</i>	CISR	<i>Mihail Sidorov,</i>	HRC
<i>Andrei Eșanu</i>	AȘM	<i>Vladimir Solonari,</i>	Parlament
<i>Victor Josu</i>	Parlament	<i>Tatiana Spătaru,</i>	CSA
<i>Mira Luchiancicova</i>	AFES	<i>Tatiana Stoyanova,</i>	DRNL
<i>Valeriu Moșneaga</i>	USM	<i>Irene Suhomlin,</i>	USAM
<i>Andrei Munteanu</i>	CISR	<i>Tudor Tomozei,</i>	CCAP
<i>Oazu Nantoi</i>	FI	<i>Nicolae Vizitei,</i>	USLM
<i>Larisa Olaru-Vărtosu</i>	UN TGC	<i>Elena Vutcariov,</i>	DASS
<i>Olga Poalelungi</i>	Parlament	<i>Lilia Zabolotnaya,</i>	AȘM

Consultanți internaționali

Maarten Keune, Institutul Universității Europene, Florența

Joao Guimaraes, Institutul de Studii Sociale, Haga

Redactorul versiunii în limba română

Gheorghe Cutasevici

Echipa editorială

Gheorghe Balan, Andrei Munteanu, Andrei Țurcanu

Design și aspectul exterior al paginii de titlu

Ion Axenti

Copertă

Andrei Șestacovschi - "Dansul Păcii"

Opiniile expuse în acest Raport sunt ale autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare sau al Guvernului.

PNUD Moldova
Str. 31 August 131, 2012 Chișinău, Republica Moldova

Cu mâine zilele-ți adaogi...

Cu mâine zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi
Și ai cu toate astea-n față
De-a pururi ziua cea de azi.

Când unul trece, altul vine
În astă lume a-l urma,
Precum, când soarele apune,
El și răsare undeva.

Se pare cum că alte valuri
Cobor mereu pe-același vad,
Se pare cum că-i altă toamnă,
Ci-n veci aceleași frunze cad.

Naintea nopții noastre împlă
Crăiasa dulcii dimineți;
Chiar moartea însăși e-o părere
Și un visternic de vieți.

Din orice clipă trecătoare
Ăst adevăr îl înțelege;
Că sprijină vecia-ntregă
Și-nvârte universu-ntreg.

De-aceea zboare anu-acesta
Și se cufunde în trecut,
Tu ai ș-acum comoara-ntregă
Ce-n suflet pururi ai avut.

Cu mâine zilele-ți adaogi,
Cu ieri viața ta o scazi,
Având cu toate astea-n față
De-a purure ziua de azi.

Priveliște sclipitoare,
Ce-n repezi șiruri se diștern:
Repaosă nestrămutată
Sub raza gândului etern.

With life's tomorrow time you grasp...

With life's tomorrow time you grasp,
Its yesterdays you fling away,
And still, in spite of all remains
Its long eternity, today.

When one thing goes, another comes
In this wide world by heaven borne;
And when the sun is setting here
'Tis somewhere else just breaking dawn.

It seems somehow that other waves
Are rolling down the same old stream,
And somehow, though the autumns change,
'Tis but the same leaves fall it seem.

Before our night does ever ride
The queen of mornings rosy skies;
While even death is but a guess,
Of life a notion, a surmise.

Of every moment that goes by
One fact each mortal creature knows;
The universe is poised in time
And whirling round forever goes.

Still, though this year will fly away
And soon but to the bygone add,
Within your soul you ever hold
Each thing of worth you ever had.

With life's tomorrow time you grasp,
Its yesterdays you fling away,
And still, in spite of all remains
Its long eternity, today.

A radiant and brilliant view,
In rapid glimpses may be caught,
Of infinite, unending calm,
Bathed in the rays of timeless thought.

1883

Cuvânt înainte

Pășind în secolul XXI, omenirea a conștientizat un fapt remarcabil: cultura păcii este unica ei posibilitate de a supraviețui și a se dezvolta. Adunarea Generală a ONU a proclamat anul 2000 - An Internațional al Culturii Păcii. Declarată pentru prima dată personal de către domnul Federico Mayor, Secretarul general al UNESCO, la Congresul Internațional din Iamoussoukro în 1989, ideea unei viziuni noi a lumii – concepția “Cultura Păcii”- înseamnă arta, aptitudinile și cultura de a convești.

În locul dictonului cinic “Dacă dorești pace, pregătește-te de război”, lumea trebuie să spună: “Dacă dorești pace, pregătește-te pentru pace și încearcă să o ai în viața de fiecare zi”.

Cultura Păcii este o inițiativă dinamică, orientată spre tranziția de la o logică bazată pe putere și teamă la etica non-violenței, la logica rațiunii, căutării căilor de soluționare a tuturor genurilor de conflicte, începând cu problemele în familie, comunitate și terminând cu cele mai dificile situații la nivel de stat și interstatal.

Consolidarea culturii păcii constituie o problemă, soluționarea căreia poate contribui esențial la prosperarea oricărei țări, fie mare sau mică. Prezentul Raport ține să focalizeze atenția generală asupra faptului că în cazul Republicii Moldova cultura păcii constituie o problemă de stringentă actualitate. De aceea este necesar de a susține la nivel național acțiunile de promovare a culturii păcii prin participare democratică și educație, pentru a extinde rolul societății civile, a cultiva respectul pentru toate drepturile umane, a asigura egalitatea între femei și bărbați, printr-o înțelegere mai profundă, toleranță și solidaritate, prin suportul dialogului deschis, al difuzării informației și cunoștințelor. Printre primele măsuri în această direcție se impun: promovarea unei dezvoltări economice durabile, reducerea gradului de inegalitate socială în interiorul țării și eradicarea sărăciei, protecția consecventă a mediului ambiant. Alte acțiuni au drept scop prevenirea conflictelor regionale și constituirea relațiilor de pace în zonele post-conflictuale, precum și asigurarea unei colaborări internaționale fructuoase.

Toate aceste aspecte sunt de o importanță vitală pentru Republica Moldova. Iată de ce ideea culturii păcii poate și trebuie să devină o concepție dominantă în strategia de dezvoltare prosperă și durabilă a țării.

Søren Tejnø

Reprezentant Rezident al PNUD, Moldova

Cuprins

<i>Mihai Eminescu. Cu mâne zilele-ți adaogi...</i>	3
Cuvânt înainte	4
Introducere	7
Sumar Executiv	9
Capitolul 1	
Un început nou pentru noul mileniu: contribuția la Cultura Păcii	13
1.1. Națiunile Unite și Cultura Păcii: evoluția conceptului	13
1.2. Promovând Cultura Păcii	19
Capitolul 2	
Relevanța Culturii Păcii pentru Republica Moldova	24
2.1. Cultura Păcii - o prioritate importantă pentru Moldova	24
2.2. Transformările politice	27
2.3. Tensiunile etno-politice și pacificarea post-conflict	33
2.4. Politicile interetnice	37
Capitolul 3	
Tradițiile culturale – moștenire a țării	42
3.1. Protejarea tradițiilor culturale, în căutare de nou	42
3.2. Confesiunile: înțelegerea reciprocă, toleranța	51
Capitolul 4	
Rolul statului și drepturile omului	56
4.1 Rolul legislației	56
4.2. Apărând drepturile și libertățile fundamentale ale omului	59
4.3. Drepturile femeilor	63
Capitolul 5	
Problemele social-economice	70
5.1. Contradicțiile economiei în tranziție	70
5.2. Disparități urban-rurale	75
5.3. Criminalitatea ca reflectare a tensiunilor din societate	79
Capitolul 6	
Educația și sănătatea națiunii	83
6.1. Prin educație spre dezvoltarea Culturii Păcii	83
6.2. Sănătatea națiunii – garanția viitorului ei	89
Capitolul 7	
Formarea societății civile	94
7.1. Activitatea ONG – responsabilitatea voluntară a cetățenilor	94
7.2. Fluxul liber al informației și rolul mass-media în consolidarea Culturii Păcii	98

Capitolul 8

Provocările externe și perspectivele pentru Cultura Păcii	101
8.1. Moldova pe calea spre Europa	101
8.2. Pacea și securitatea: rolul organizațiilor internaționale	104

Capitolul 9

Raportul Național al Dezvoltării Umane - instrument al politicii de dialog	111
---	-----

Concluzii	112
------------------------	------------

**Anexe: Indicele Dezvoltării Umane
pentru Republica Moldova**

114

A. Nota tehnică privind identificarea statistică a dezvoltării umane în Republica Moldova	114
B. Unele aspecte ale dezvoltării umane vis-a-vis de indicatorii de bază	116
C. Definiții selectate pentru unii indicatori ai dezvoltării umane	120
D. Indicatorii selectivi ai dezvoltării umane	122

Abrevieri	134
------------------------	------------

Bibliografie	135
---------------------------	------------

Casete

1.1 Lansarea Mișcării Mondiale pentru Cultura Păcii și a Nonviolentei în Moldova ...	18
1.2 Declarația Mileniului a Națiunilor Unite	23
2.1 La răscrucea civilizațiilor	24
2.2 Istoria timpurie	25
2.3 Istoria recentă	26
2.4 Procesele de integrare și solidaritatea civică	35
2.5 Evaluarea sociologică a toleranței inter-etnice	41
3.1 Pace și toleranță inter-etnică în Moldova medievală	44
3.2 Ospitalitatea moldovenilor văzută cu ochii călătorilor (sec. XVI – XVII)	46
3.3 Toleranță religioasă în Moldova (sec. XV - XVII)	52
3.4 Basarabia este un pământ ospitalier	55
4.1 Avocații parlamentari în Moldova	60
4.2 Programele ONU „Femeile în dezvoltare” și „Genurile în dezvoltare”	63
4.3 Femeia în societatea medievală	64
5.1 Care sunt lucrurile de care vă temeți cel mai mult în prezent?	70
5.2 Corupția și sărăcia	80
6.1 Pregătirea specialiștilor de calificare înaltă	86
6.2 Sănătatea: Ratingul țărilor în tranziție din Europa Centrală și de Est	91
8.1 După părerea Dvs., care ar trebui să fie orientarea țării noastre?	101
8.2 Euro-Regiunile: o nouă formă de colaborare	102
8.3 După parerea Dvs., în care domenii credeți că ar trebui să se integreze mai mult?	105

Introducere

Axarea Raportului Național al Dezvoltării Umane - Republica Moldova 2000 pe Cultura Păcii în situația actuală dramatică de dezvoltare a societății moldave este o adevărată provocare, deoarece țara mai trebuie să depășească starea de criză, efectele politice, economice și culturale ale reformelor din perioada de tranziție care socialmente sunt foarte costisitoare.

Tradițional, pe parcursul multor secole pe acest pământ nu au existat prea multe conflicte politice, religioase sau interetnice. Cea mai mare parte a problemelor legate de dezvoltarea umană, care au apărut în anii '90 în Republica Moldova, se datorau faptului că statul nou creat și societatea civilă în stadiu de formare erau încă slabe. Politicile social-economice eronate au condus la agravarea sărăciei, discrepanțele foarte mari între veniturile „noilor bogați” și „noilor săraci” continuă să crească. Diminuarea suportului pentru sectorul educațional și de ocrotire a sănătății din partea statului a limitat accesul populației la serviciile prestate de acesta. Privatizarea în masă a avut o eficiență socială și economică scăzută. Economia subterană s-a răspândit rapid, etc. Un pericol pentru securitatea regională și respectarea drepturilor omului îl prezintă problema Transnistriei.

De ce toate aceste aspecte sunt atât de alarmante pentru Republica Moldova? Experiența altor țări arată că acolo, unde persistă multiple probleme cu caracter personal, economic, politic și de securitate a mediului ambiant, există pericolul scindării națiunii.

Nu întâmplător anume la Chișinău a avut loc Forul Internațional „Pentru o Cultură a Păcii, un dialog al civilizațiilor, contra culturii războiului și violenței” (mai, 1998), declarația căruia cheamă la „multiplicarea și unificarea eforturilor în pragul anului 2000, Anul internațional al Culturii Păcii, ajunul noului mileniu, orientate spre stabilirea unei culturi a păcii bazate pe valorile umanistice ale civilizației umane”.

Domnul Federico Mayor a menționat la Forul din Chișinău că „istoria și cultura Moldovei sunt marcate de plasarea acesteia la răscrucea dintre civilizațiile latină, musulmană și slavonă. Cultura națională a Moldovei cu originalitatea ei pitorească și muzicalitatea uluitoare, are o contribuție unică în cultura mondială. Aceasta poate realiza atare manifestări, deoarece a fost deschisă diversității de culturi”.

Au trecut zece ani din momentul când Republica Moldova independentă a luat cursul spre transformarea societății, economiei și statalității sale. Țara a avut de înfruntat un număr considerabil de dificultăți și contradicții. Cele mai multe din rezultatele pozitive au fost realizate în sensul libertății politice și culturale – deschiderea țării către lume, democratizarea vieții publice (libertatea alegerilor pluripartinice, a religiei, mass-media, ONG, etc.), liberalizarea vieții culturale, etc.

În paralel cu acestea, însă, au apărut și contradicții serioase. Dramatismul situației se explică prin criza în economie și epuizarea de către stat a resurselor pentru sistemul educațional și serviciile ocrotirii sănătății, creșterea rapidă a discrepanței veniturilor, extinderea sărăciei. Într-o atare situație tranziția a cauzat decepționarea populației și a contribuit la restrângerea bazei sociale pentru susținerea reformelor.

În situația excepțională ce s-a creat, o echipă de experți independenți a încercat să analizeze diferite aspecte ale implementării Culturii Păcii în societatea Moldovei. Evaluând situația, autorii sugerează o varietate de soluții pentru problemele ce necesită soluționare de către societate. De rând cu consolidarea instituțiilor de stat, inițiativa grupurilor intelectuale și sociale este privită ca o forță majoră de mobilizare a resurselor pentru soluționarea problemelor acumulate.

Suntem convinși că viitorul Republicii Moldova va fi determinat de faptul cât de constructiv și responsabil se vor rezolva aceste probleme, cât de integru se va percepe ideea Culturii Păcii de către întreaga țară. Scopul nostru comun este de a crea condițiile necesare. Aceasta înseamnă atingerea unui nivel, pe cât e posibil de înalt, al bunăstării, al unei vieți libere și demne pentru toți cetățenii țării.

Anatol Gudâm
Coordonator al RNDU

Coordonate geografice

Suprafața:

Populația:

Țările limitrofe:

Date principale

Denumirea țării:

Denumirea oficială:

Limba:

Cod:

Capitala țării:

Ziua independenței:

Admisă ca membru al ONU:

Adoptarea Constituției:

Între 45°28' și 48°28' grade latitudine

33.700 km²

4.3 mil. locuitori

Romania și Ucraina

Moldova

Republica Moldova

Română

MD

Chișinău

27 August 1991

2 martie 1992

29 iulie 1994

Republica Moldova

Organul legislativ:

Ultimele alegeri:

Următoarele alegeri:

Forma de guvernământ:

Moneda națională:

Parlament, 101 deputați aleși
pentru 4 ani1998 (legislative) și 1996
(prezidențiale)2001 (legislative)
și 2001 (prezidențiale)

Parlamentară

Leul moldovenesc:

1 US\$ = 12.30 MDL, noiembrie 2000

Sumar Executiv

Raportul Național al Dezvoltării Umane (RNDU) pentru anul 2000 în Republica Moldova este dedicat Culturii Păcii, din inițiativa Organizației Națiunilor Unite. Acest concept de cultură a Păcii va conduce umanitatea înaintea, spre noi eforturi și noi începuturi pentru noul mileniu. Toleranța, diversitatea culturală, depășirea sau atenuarea contradicțiilor din sfera politică, economică și socială, instaurarea unei păci post-conflictuale — toate aceste probleme au o importanță deosebită pentru Republica Moldova. RNDU își concentrează atenția asupra “domeniilor cheie” pentru dezvoltarea Culturii Păcii în Moldova, precum și asupra căilor posibile de constituire a unei societăți bazate pe respectarea drepturilor omului, pe asigurarea dezvoltării umane durabile, a diversității culturale, precum și a unui grad sporit de confort moral și psihologic. Ideea constă în a vedea locul unde se află Moldova în prezent și direcția în care se îndreaptă.

Cultura Păcii: Concept al Națiunilor Unite

Adunarea Generală a Națiunilor Unite a proclamat anul 2000 drept An Internațional al Culturii Păcii. Conceptul de Cultură a Păcii a devenit o unică posibilitate de supraviețuire și dezvoltare, o alternativă ostilităților, războiului și violenței umane. În locul cinicului proverb „Dacă vrei pace, pregătește-te de război”, lumea trebuie să accepte propunerea: “Dacă vrei pace, pregătește-te de pace și încearcă să o cultivi în viața ta cotidiană.”

Conceptul păcii pentru noul mileniu — dezvoltarea Culturii Păcii — necesită arta, deprinderea, și cultura de a trăi în pace. Cultura Păcii este cea mai bună soluție posibilă în depășirea mentalității bazate pe forță și teamă și acceptarea unei etici a înțelepciunii.

Studiul “cum să trăim împreună” necesită noi abordări în reglementarea conflictelor, atât la nivel de familie cât și la nivel de societate, atât la nivel de stat, cât și la nivel de relații inter-statale. Scopul rezidă nu în eliminarea contradicțiilor dintre interese și opinii (ele sunt surse pentru dezvoltare), ci în necesitatea de a construi o lume, în care reglementarea conflictelor să fie promovată pe o bază pozitivă, ca parte integrantă a valorilor umane comune:

- non-violență față de societate și de individ;
- protejarea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- democrația, supremația legii și participarea cetățenilor la guvernare;
- toleranța politică, națională, religioasă și în alte domenii;
- diversitatea culturală;
- educația în spiritul umanității și al non-violenței;
- egalitatea de gender;
- accesul liber la informație;
- dezvoltarea umană durabilă, bazată pe coeziunea factorilor sociali, economici și de mediu.

Împreună valorile de mai sus creează un mediu, ce generează cultura de conviețuire în pace și armonie.

Conceptul de Cultură a Păcii, promovat de UNESCO la finele anilor '80, a fost apoi transformat în programul “Spre o Cultură a Păcii”, de implementat prin acțiuni globale UNESCO, precum și prin programe naționale.

Cultura Păcii este o cultură a acțiunii și nu o simplă șansă sau o generalizare a diverselor aspecte ale activității umane. O capodoperă de artă, de ex., poeziile lui Eminescu sau simfonia lui Bach, sunt concepute în așa mod, încât conflictele din epoca în care acestea au apărut au fost “absorbite” de operele respective și transformate în valori eterne, descoperind timpuri noi, și condiții noi pentru lume. Persoana, care intră în aura acestor valori, conduce comunitatea umană ca un membru de familie iubitor și responsabil. Și vice-versa: degradarea culturală, cum se observă în zonele de conflict, inevitabil duce la violarea

Națiunile Unite focalizează atenția generală asupra interacțiunii dintre pace și dezvoltare și a necesității de a promova Cultura Păcii ca mijloc de asigurare a respectului pentru toate drepturile omului și, în acest mod, de a atinge o dezvoltare umană durabilă.

Toleranța, diversitatea culturală, atenuarea contradicțiilor în sfera politică, economică și consolidarea păcii post-conflict — toate aceste probleme sunt de o prioritate deosebită pentru Republica Moldova.

drepturilor omului, ceea ce se reflectă în principiile morale ale societății. Iar orice degradare multiplică factorii de instabilitate.

Promovarea Culturii Păcii este unul din obiectivele ce pot fi realizate prin contribuția oricărui stat, de dimensiuni mari sau mici.

Relevanța Culturii Păcii pentru Republica Moldova

În istoria umanității, un rol semnificativ îl au “*ariile de contact*”. Aceste intersecții geografice dintre diferite state, religii și culturi oferă posibilități și necesități permanente de dialog.

Una din aceste zone, din Sud-Estul Europei, include și Republica Moldova. Mai multe secole în urmă, în timpurile Marii Migrațiuni a Popoarelor, un număr impunător de popoare sau perindat din Asia Centrală spre Europa — goții, vizigoții, bastarnii, alanii, hunii, bulgarii etc. Moldovenii și predecesorii lor — geții și dacii — au fost influențați de veacuri de cultura latină, elenă, turcă și slavă. După cucerirea acestor teritorii de către romani în al doilea și al treilea secol e. n., populația locală a fost romanizată. Ulterior, acest pământ ospitalier a atras nemți, polonezi, armeni, evrei, bulgari, turci (găgăuzi) și alți coloniști.

Moldova a beneficiat întotdeauna de pe urma interacțiunii dintre culturile diferitor popoare. Federico Mayor, Directorul - General UNESCO, s-a adresat participanților la Forumul Internațional organizat la Chișinău (mai 1998), spunând: “Istoria și cultura Moldovei sunt marcate de poziția acesteia la răscrucea dintre civilizațiile Latină, Musulmană și Slavă. Cultura națională a Moldovei, cu coloritul său original și muzicalitatea sa uluitoare, aduce o contribuție unică în cultura mondială. Aceasta poate realiza atare manifestări, deoarece a fost deschisă diversității de culturi. Aceasta a dus la apariția unei identități culturale clare și distincte nu prin izolare, ci prin “dialogul civilizațiilor”, pe care noi, fiind aici îl avem de reînnoit și de revitalizat.”

În acest mod, Republica Moldova a acumulat o experiență istorică bogată și dispune de toate premisele pentru introducerea culturii păcii. În același timp, există și circumstanțe agravante. După declararea independenței sale în anul 1991, Republica Moldova se află acum la etapa de rezolvare a unor probleme complexe, cum sunt consolidarea statului, restructurarea economiei în conformitate cu principiile economiei de piață, democratizarea societății. În perioada de tranziție, țara și populația s-au confruntat cu o serie de provocări sociale, economice și politice, care au fost urmate de schimbări succesive de guverne.

În perioada inițială a tranziției, un pas impresionant a fost făcut în direcția deschiderii societății spre pluralism politic și libertatea mas-media, pentru implementarea măsurilor de stabilizare macro-economică (stabilitatea valutei naționale, reducerea nivelului de inflație) și reforma proprietății.

Factorii ce stimulează întărirea ordinii sociale, *dezvoltarea formelor civilizate ale solidarității sociale și crearea conștiinței sociale în conformitate cu spiritul Culturii Păcii sunt:*

- *crearea în Moldova pe durata celor zece ani de independență a unei baze legale – constituționale pentru dezvoltarea statului democratic, a societății civile, și garantarea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;*
- *construirea unor bariere în conștiința societății, ce ar împiedica întoarcerea la principiile, ideile și valorile fostei societăți închise, la sistemul economic controlat de stat, la monopolismul unipartit în ideologie și o singură viziune comună asupra lumii;*
- *menținerea în Moldova a tradițiilor istorice de coexistență pașnică, respect reciproc și cooperare între reprezentanții diverselor grupuri etnice, lingvistice și religioase;*
- *acumularea unor cunoștințe distincte, a abilităților și aptitudinilor necesare pentru adaptarea populației la noile condiții sociale, economice și politice;*
- *existența experienței pozitive a localizării și reglementării conflictelor interetnice;*
- *implicarea cât mai amplă a Republicii Moldova în procesele politice europene, și participarea ei activă în viața economică și culturală continentală.*

În același timp, pe lângă schimbările pozitive produse, situația în societate rămâne a fi dificilă. Instabilitatea politică, criza economică de profunzime, întârzierile în ce privește promovarea reformei structurale, inclusiv în sfera protecției sociale, subminează tranziția spre o dezvoltare durabilă. Problemele șomajului și sărăciei se agravează, în special în comunitățile rurale, unde lucrează și locuiește majoritatea populației. Conform datelor oficiale, aproximativ 50% din populație trăiește sub nivelul sărăciei, iar aproximativ 20% din populație se află completamente în afara circulației monetare. Situația se agravează și datorită presiunii de pe urma nivelului înalt de corupție și criminalitate. Nu este surprinzător faptul că în această situație lumea de aici nu se simte în putere de a schimba lucrurile.

În timp ce sentimentul de unitate națională devine tot mai puternic, Moldova continuă să sufere de pe urma conflictului intern din partea de est a țării (Transnistria). Deși acordul în ce privește principiile de reglementare a conflictului și de retragere a forțelor armate străine a fost atins, și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) intermediază pentru ieșirea din situația de impas, progresul în această problemă este insuficient.

Republica Moldova rămâne până în prezent în grupul țărilor cu un nivel mediu al dezvoltării umane (IDU de 0.700, RDU - 2000), profilul demografic și sănătatea populației sunt în scădere drastică, iar sistemul educațional devine tot mai subred, limitându-se accesul a mai multor grupuri de populație la serviciile educaționale și culturale. Panorama indicilor de bază ai dezvoltării umane în Republica Moldova în anii 1995 - 1999 este prezentată în tabelele din Anexă (calculule Departamentului Analize Statistice și Sociologice).

Situația este agravată de faptul că valorile societății civile, principiile drepturilor omului și ale dezvoltării umane nu au fost înrădăcinate în conștiința societății, astfel încât să devină factori în stare să influențeze comportamentul social pentru majoritatea populației.

Relațiile interetnice rămân tensionate, făcându-se observată o mare discrepanță în posibilitățile oferite oamenilor din ariile urbane și rurale pentru satisfacerea necesităților culturale și personale. Volumul și calitatea serviciilor sociale și comunale oferite cetățenilor deferitor regiuni sunt în descreștere. Unele probleme au apărut în relațiile inter - confesionale și bisericească - stat. Aderența Moldovei la convențiile internaționale în domeniul protecției drepturilor omului nu este întotdeauna urmată de acțiuni reale întru afirmarea acestor drepturi. Problema egalității drepturilor și posibilităților pentru bărbați și femei a fost practic subestimată în procesul de modernizare a societății. Toate acestea au generat dificultăți serioase în crearea societății civile în Republica Moldova.

Trecând prin perioada de „cristalizare”, societatea moldovenească și-a clarificat opiniile în următoarele aspecte: sistemul social corespunzător pentru Moldova; statutul real în societate pentru variatele culturi etnice și limbi naționale prezente în țară; principiile justiției sociale și mijloacele pentru implementarea lor în practică; căile de reglementare a problemei transnistrene; necesitatea unor modificări constituționale privind puterea politică în Moldova; viabilitatea statalității Moldovei în viitor.

Astfel, în prezent aspectele vieții sociale în Moldova au în multe privințe un caracter contradictoriu și nu corespund criteriilor Culturii Țării. Din acest motiv implementarea acestor criterii constituie un obiectiv deosebit de relevant pentru Republica Moldova.

Conceptul de Cultură a Țării reprezintă un potențial creativ necesar pentru normalizarea vieții sociale în Moldova, pentru activizarea proceselor de consolidare a societății. El poate fi aplicat întru promovarea și intensificarea în conștiința civică a beneficiilor pe care le oferă tranziția la noile forme de viață socială, bazată pe principiile democrației, supremația legii, societatea civilă și viață fără de violență.

Problemele ce țin de menținerea Culturii Țării

Problemele și contradicțiile, ce sunt azi caracteristice pentru statul și populația Republicii Moldova, pot fi rezolvate în totalitate în baza principiilor de Cultură a Țării.

Pe durata anului 2000, în componența Programului Național, Guvernul, UNESCO, alte agenții ale ONU și diverse ONG întreprind măsuri pentru impulsivarea Culturii Țării prin

**Trecând prin
perioada de tranziție,
societatea
moldovenească își
urmează calea
spre reconciliere
și solidaritate.**

Pentru viitorul Republicii Moldova ca stat viabil este foarte important de a implementa Strategia Națională orientată spre consolidarea societății și atingerea unei dezvoltări umane durabile.

încurajarea participării democratice, sporirea rolului societății civile, promovarea respectului pentru drepturile omului, asigurarea egalității între femei și bărbați, și a înțelegerii și toleranței dintre oameni. Multe probleme morale și sociale s-au agravat din cauza crizei economice. În conformitate cu aceasta, prioritate se acordă activităților ce au drept scop stimularea creșterii economice și creșterii veniturilor; intensificarea protecției sociale pentru cei săraci și vulnerabili. Alte acțiuni urmăresc prevenirea conflictelor regionale, promovarea managementului și edificarea unei păci post-conflictuale în Transnistria.

Moldova continuă să aibă o atitudine pozitivă față de partenerii săi din Europa, asigurând colaborarea cu comunitatea internațională. E clar că toate aceste eforturi nu se pot limita doar la acțiunile Guvernului și nu pot fi încadrate doar în anul 2000, declarat An Internațional al Culturii Păcii.

E necesar un Program de acțiuni pe termen lung, care să fie orientat spre consolidarea societății civile, îmbunătățirea relațiilor dintre stat și populație și creșterea încrederii publice. Acest scop poate fi atins cu ajutorul:

- promovării unei asemenea politici guvernamentale, care să se opună efectiv extremismului, să contribuie la încetățenirea conștiinței de toleranță în societate; efectuarea “diagnosticului social” al problemelor ce prezintă pericol real pentru societate;
- coopeării mai intense între Guvern și organizațiile non-guvernamentale, inclusiv între oamenii de artă și din domeniul educației, parlamentari, reprezentanții autorităților municipale, comunităților religioase și, de asemenea, ai organizațiilor de femei și tineret;
- utilizării active a sistemului educațional și celui preșcolar în scopul formării la generațiile în creștere a unui concept civilizat cu privire la viață (cicluri de studii având ca teme Dialogul culturilor, Toleranța, Psihologia relațiilor interetnice – de la conflict la înțelegere, etc.);
- mobilizării posibilităților mas-media pentru crearea unei atmosfere umanitare în țară și reducerea tendințelor extremiste din conștiința publică.

În baza conceptului de Cultură pentru Pace, poate fi formulată “Strategia Națională întru susținerea edificării Societății Civile”. Aceasta are o importanță deosebită pentru viitorul Republicii Moldova ca stat viabil. Într-adevăr, societatea nu poate fi considerată civilizată și democratică, dacă nu e în stare să facă față extremismului politic sau de altă natură, conflictelor etnice, și dacă cetățenii au pierdut încrederea în autorități sau nu sunt în stare să se înțeleagă între ei.

Am vrea să credem, că în Moldova, care pe parcursul a mai multor secole a demonstrat coexistență pașnică, ospitalitate deosebită față de oamenii de diverse etnii și concepții religioase, principiile de toleranță și colaborare vor fi urmate de majoritatea absolută a cetățenilor. O atenție deosebită trebuie acordată noii generații, ce se află în fața unei lumi în rapidă și profundă schimbare, în care o importanță din ce în ce mai mare capătă problemele eticii și culturii. E necesar ca idee de Cultură a Păcii să fie promovată în rândurile tineretului printr-un limbaj accesibil și simplu spre al atrage în activitatea instituțiilor Națiunilor Unite din Republica Moldova, organizație ce acorda o atenție deosebită necesității de a situa omul în centrul procesului de dezvoltare, și ai oferi posibilitatea de a se implica direct în deciziile ce-i afectează viața.

Cultura Păcii este pacea în acțiune. În final, va deveni sau nu va deveni secolul 21 pentru Republica Moldova secol al Culturii Păcii și al non-violenței, va depinde de încrederea și acțiunile pe care le va întreprinde poporul ei.

Capitolul 1

Un început nou pentru noul mileniu: contribuția la Cultura Păcii

1.1. Națiunile Unite și Cultura Păcii: evoluția conceptului

Mentținerea păcii și securității în întreaga lume este cea mai importantă sarcină a Națiunilor Unite. Fondată în anul 1945, ca urmare a celui de-al doilea război mondial, din momentul apariției Organizația Națiunilor Unite (ONU) a plasat pacea în centrul atenției misiunii sale. În Preambulul Statutului său este declarată hotărârea popoarelor care fac parte din ONU “de a salva generațiile viitoare de vicisitudinile războiului”, iar Articolul I al aceluiași Statut susține că principalele obiective ale ONU sunt: “menținerea păcii și securității în întreaga lume”, “dezvoltarea relațiilor de prietenie între popoare”, “întărirea păcii universale” și “asigurarea colaborării internaționale la rezolvarea problemelor internaționale [...] și la promovarea și stimularea respectului față de drepturile omului și față de libertățile fundamentale ale tuturor”. Capitolul VI al Statutului ONU este dedicat soluționării disputelor pe cale pașnică. În acest capitol, Articolul 33 le cere “părților oricărei dispute, continuarea căreia ar putea pune în pericol menținerea păcii și securității mondiale”, în primul rând, “să găsească soluții pe calea negocierilor, investigațiilor, medierii, concilierii, arbitrajului, deciziei judiciare, apelării la instanțele sau măsurile regionale sau pe alte căi pașnice la alegerea lor”.

Tot atât de semnificativ este faptul că de la bun început, după cum este clar indicat în Preambul, pacea și securitatea erau văzute de ONU ca fiind două concepte inseparabile, și tot atât de importante ca și drepturile fundamentale ale omului, demnitatea și valoarea ființei umane, respectul față de lege și drepturile egale dintre bărbat și femeie și dintre popoarele mari și mici, și promovarea dezvoltării economice și sociale a tuturor națiunilor. Pe bună dreptate, pacea era considerată de către Semnatari nu numai ca o simplă lipsă a războiului (cea ce unii dintre autori mai numesc “pace negativă”), ci și ca un proces pozitiv și dinamic, în decursul căruia toate ființele umane vor profita în comun de rezultatele progresului economic și social, având o libertate și dreptate mai mare. Această convingere a fost reiterată în diferite moduri în numeroase declarații și rezoluții aprobate ulterior de către ONU, și în special Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în anul 1948.

În decursul activității sale de mai mult de jumătate de secol ONU a reușit să rezolve, ca parte integrantă a misiunii sale, un șir de probleme de nivel internațional, regional și local în domeniul asigurării păcii și cooperării. Realizările ONU în promovarea directă a păcii includ negocieri pentru un număr vast de soluționări pașnice, care au pus capăt conflictelor regionale și au asigurat menținerea păcii și securității prin desfășurarea forțelor pacifitoare, precum și a misiunilor de observatori, prevenirea pericolului războiului prin utilizarea diplomației calme, consolidarea dreptului internațional și soluționarea judiciară a litigiilor internaționale.

În același timp, ONU a jucat un rol important în promovarea democrației și dezvoltării, protecției drepturilor omului, prevenirii expansiunii nucleare, protejării mediului, și în oferirea asistenței umanitare victimelor războiului și ale calamităților naturale, ajutând la eliminarea consecințelor acestor calamități, facilitând comerțul, reforma economică și schimburile culturale și academice, etc. ONU și agențiile sale au fost și continuă să fie implicate într-un număr mare de activități, care într-un fel sau altul, exercită o influență pozitivă asupra nenumăratelor vieți omenești în lume. În acest proces s-a evidențiat ceea ce este necesar pentru realizarea sarcinilor pe care organizația le consideră primordiale în misiunea ei - și în special, pentru atingerea unei păci pozitive și durabile.

În pofida realizărilor sale incontestabile, ONU a descoperit că multe din promisiunile făcute de ea inițial erau irealizabile. Aceasta s-a datorat în mare măsură dificultăților serioase,

***Pacea nu este doar
o absență a războiului,
ea este o virtute, o stare
a spiritului, o dispoziție
de bunăvoință, încredere
și justețe***

Baruch Spinoza (1632 – 1677),
Filozof olandez

Ultimul deceniu al
secolului XX a adus
mari schimbări cu
consecințe istorice
pentru pace în lume.

cu care ea deseori a fost nevoită să se confrunte, și în special Războiului Rece și sistemului de adversari, moștenit de la acesta. După cum s-a exprimat Secretarul General al ONU în raportul său la Adunarea Generală, intitulat *“O Agendă pentru Pace”* (1992)¹, “din momentul creării ONU în 1945, mai mult de 100 de conflicte în toată lumea s-au soldat cu moartea a 20 milioane de oameni. Națiunile Unite s-au arătat lipsite de suficientă putere pentru a soluționa multe din aceste crize din cauza drepturilor veto, 279 din care reveneau Consiliului de Securitate, cea ce a constituit o manifestare a divizărilor din acea perioadă”.

Ultimul deceniu al secolului douăzeci s-a manifestat prin mari schimbări, care sunt consecințele istorice ale eforturilor depuse pentru stabilirea păcii în lume. Cele mai importante din aceste schimbări sunt terminarea Războiului Rece și creșterea semnificativă a frecvenței conflictelor violente intrastatale. Aceste războaie au izbucnit din conflicte și violență între grupările etnice, religioase, lingvistice, culturale și altele, din creșterea extremismului, fanatismului și fundamentalismului de orice tip, cât și a terorismului, crimei organizate și nu în ultimul rând a sărăciei, izolării și discriminărilor. Această creștere, însă, a dus la reducerea frecvenței conflictelor interstatale, atât în termeni relativi, cât și în aspect absolut.

Modificările în distribuția globală a puterii și sfârșitul Războiului Rece au creat o posibilitate fără precedent pentru Națiunile Unite: vetourile care în trecut îi imobilizau activitatea, au încetat, ONU înregistrând acum un flux de solicitări de a juca un rol activ în soluționarea conflictelor. În același timp, după cum a accentuat Secretarul General al ONU în *“O Agendă pentru Pace”*, creșterea frecvenței conflictelor intrastatale reprezintă o schimbare calitativă, ce înaintează în fața Națiunilor Unite noi sarcini, aproape fără precedent. Aceste conflicte au trăsături nuvelistice în comparație cu războaiele interstatale: (i) aici, de obicei, luptă nu numai armata regulată, ci și miliția, și civilii înarmați puțin disciplinați; (ii) ele deseori reprezintă lupte de partizani neavând linii clare ale frontului; (iii) civilii sunt victimele principale și deseori ținta principală a acestor războaie; (iv) ele deseori duc la apariția unor urgențe umanitare, cărora combatanții nu le pot face față; și (v) ele creează un mare număr de refugiați și oameni intern strămutați. O altă caracteristică a acestor conflicte este colapsul instituțiilor de stat, în special ale poliției și organelor judiciare, fenomen ce duce la paralizarea puterii guvernului și la încălcarea dreptului și ordinii, la banditism și haos total. Nu numai funcționarea guvernului este suspendată, ci și patrimoniul său este distrus sau jefuit și persoanele oficiale experimentate sunt ucise sau emigrează din țară, fenomen care se întâmplă mai rar în cazul războaielor interstatale. Aceasta înseamnă că intervenția internațională nu trebuie să se limiteze la sarcini militare sau umanitare, ci trebuie să includă reconcilierea națională și restabilirea funcționării eficiente a guvernului². În astfel de condiții, menținerea păcii este cu mult mai complicată, costisitoare și periculoasă, decât în condițiile “normale”.

În *“O Agendă pentru Pace”*, Secretarul General se referă la patru direcții principale de acțiune, care “... luate împreună, și întreprinse cu sprijinul tuturor membrilor, aduc un aport coerent la menținerea păcii în spiritul Statutului”. Acestea includ: diplomația preventivă, instaurarea păcii, menținerea păcii, pacificarea post-conflict.

Diplomația preventivă este definită ca o “acțiune de prevenire a apariției disputelor între părți, prevenire a transformării disputelor existente în conflicte și de limitare a răspândirii acestora din urmă, dacă apar”³. Aceasta necesită luarea de măsuri pentru restabilirea încrederii; este nevoie de un sistem de avertizare din timp, bazat pe descoperirea faptelor și colectarea informației, ceea ce, de asemenea, implică introducerea preventivă a forțelor armate și stabilirea zonelor demilitarizate.

Instaurarea păcii este “acțiunea de a aduce părțile dușmane la un acord, în special pe căile pașnice prevăzute în Capitolul VI al Statutului ONU”. Aceste căi includ negocieri, mediere, apelarea la Curtea Internațională de Justiție. Ele, de asemenea, pot include asistență în ameliorarea condițiilor, ce au contribuit la apariția disputelor sau conflictului respectiv, și

¹ O Agendă pentru Pace: Diplomația preventivă, instaurarea păcii și menținerea păcii. Raportul Secretarului General potrivit declarației adoptate la Summitul Consiliului Securității pe data de 31 ianuarie 1992. 17 iunie 1992.

² Suplimentul la O Agendă pentru Pace: Documentul Poziției al Secretarului General cu ocazia aniversării a 50-a Națiunilor Unite, 3 ianuarie, 1995.

sanctiuni. Ele, la fel, ar putea include introducerea restricțiilor și chiar utilizarea forțelor armate, dacă încercările de a reinstaura pacea și securitatea pe cale pașnică au eșuat.

Mentținerea păcii este «prezența Națiunilor Unite pe teren, cu consimțământul tuturor părților interesate, care de obicei se manifestă prin desfășurarea forțelor militare sau de poliție ale Națiunilor Unite, precum și a personalului civil». Mentținerea păcii este o metodă prin care se extind posibilitățile atât de prevenire a conflictului, cât și de instaurare a păcii.

În sfârșit, Secretarul General explică noțiunea de reinstaurare a păcii în urma conflictului ca fiind “o acțiune pentru a identifica și sprijini structurile, care vor tinde să consolideze pacea pentru a evita repetarea conflictului”. Aceste direcții de acțiune sunt evident complementare: diplomația preventivă are drept scop soluționarea disputelor înainte ca ele să ducă la un conflict violent; instaurarea păcii este necesară pentru a stopa conflictele, atunci când acestea au loc, și a menține pacea, odată ce ea a fost instaurată. În final, reinstaurarea păcii în urma conflictului are drept scop prevenirea repetării acțiunilor violente. Aceasta se realizează prin implicarea fostelor părți beligerante în soluționarea comună a problemelor economice, sociale și umanitare ce stau la baza conflictului și în stabilirea treptată a încrederii reciproce, pentru a pune baza unor relații pașnice îndelungate.

Conceptul de pacificare post-conflict, care, posibil, este cel mai nou element al acestei modalități de abordare a problemei, a jucat un rol important în formarea opiniei despre pace în cadrul sistemului Națiunilor Unite. Iarși, aceasta indică faptul că ONU este conștientă de prezența unei legături strânse între dezvoltare, dreptul social, respectul față de drepturile omului, pace și securitatea durabilă, Secretarul General, la cererea Adunării Generale, a prezentat un raport privind Agenda pentru Dezvoltare. În prefața acestui raport, Secretarul General afirmă: “Dezvoltarea reprezintă un drept fundamental al omului. Dezvoltarea este cea mai sigură bază a păcii”. Aceeași idee este vehiculată în *Agenda pentru Dezvoltare*, care, până la urmă, a fost adoptată de către Adunarea Generală în iunie 1997.

Între pace și dezvoltare există o legătură strânsă și un suport reciproc. Dezvoltarea este absolut necesară pentru atingerea și menținerea păcii și securității atât în interiorul unei singure țări, cât și între țări diferite. Fără dezvoltare nu poate fi pace și nici securitate. Există o complementare între procesele vizate în *Agenda pentru Dezvoltare* și *Agenda pentru Pace*. Pentru ca pacea și securitatea să dureze, este nevoie de o activitate națională și cooperare internațională efectivă spre a promova o viață mai bună cu mai multe libertăți pentru toți, elementul critic al căreia este eliminarea sărăciei⁴.

Aceleași idei și valori formează nucleul conceptului de Cultură a Păcii, formulat de către Conferința Generală a UNESCO și promovarea căruia a fost adoptată cu prioritate ca strategie pe termen mediu a UNESCO pe perioada anilor 1996-2002. Mai târziu, însăși Organizația Națiunilor Unite a preluat ideea promovării Culturii Păcii și, la sesiunea 53 a Adunării Generale a adoptat o rezoluție, conform căreia anul 2000 a fost declarat Anul Mondial al Culturii Păcii. Faptul că acest an se află la coticură de mileniu conferă deciziei date o importanță deosebită și simbolică. Conform conceputului adoptat de UNESCO, Cultura Păcii reprezintă un set de valori, atitudini, tradiții, mod de comportament, precum și acel modus vivendi, care reflectă și inspiră:

- respectul față de viață și față de toate drepturile umane;
- neadmiterea violenței sub orice formă și angajamente, prevenirea conflictelor violente prin intermediul dialogului și negocierilor;
- fidelitatea în procesul de participare deplină și echitabilă la satisfacerea cerințelor privind dezvoltarea și securitatea ecologică pentru generația actuală și generațiile viitoare;
- promovarea drepturilor și oportunităților egale pentru femei și bărbați;
- recunoașterea drepturilor fiecăruia la libertatea de a se exprima, de a-și expune opinia, precum și a dreptului la informație;

Pacea și dezvoltarea se află în strânsă legătură. Dezvoltarea asigură fundamentul păcii.

³ O Agendă pentru Pace, p.4

⁴ Agenda pentru Dezvoltare Rezoluția Adoptată de Adunarea Generală, numărul 51/240, Octombrie 1997.

⁵ Documentul UNESCO 155 EX/49, Raportul Preliminar Consolidat pentru NU privind Cultura Păcii. 11 august 1998.

**UNESCO a formulat
conceptul de Cultură
a Păcii și promovarea
acestuia este
o prioritate majoră
pentru fiecare țară.**

- devotamentul pentru principiile libertății, dreptății, toleranței, solidarității, cooperării, pluralismului, diversității culturale, dialogului și înțelegerii între națiuni, între grupări etnice religioase, grupări culturale și altele, cât și între indivizi⁵.

Inițial, Programul UNESCO privind Cultura Păcii a fost asociat cu eforturile Națiunilor Unite de a soluționa problema escaladării conflictelor armate care au urmat după încheierea Războiului Rece. Conceptul culturii păcii este strâns legat de conceptul instaurării păcii în urma conflictului. După cum s-a menționat deja, ideea principală a instaurării păcii este de a identifica și sprijini structurile care vor tinde să consolideze pacea pentru a se evita repetarea conflictului. Cu toate că această activitate este utilă și demnă de laudă, însă imediat apare întrebarea: “De ce să nu consolidăm pacea înainte ca conflictul să aibă loc, și nu să stabilim pacea după ce conflictul a avut loc?”. După cum a scris Directorul General “în loc să intervenim în conflicte după ce acestea au avut loc și apoi să inițiem măsuri de instaurare a păcii post-conflict, este mai uman și mai eficient de a preveni această violență, în primul rând căutând să înțelegem rădăcinile ei – esența noțiunii de cultură a păcii. La nivel de stat, acest mod de abordare presupune o guvernare bună, bazată pe drept, participare democratică și implicarea pe scară largă a cetățenilor în procesul de dezvoltare”⁶. Cultura păcii presupune stabilirea păcii, înaintea războiului sau în lipsa acestuia.

UNESCO consideră că sarcina fundamentală a Națiunilor Unite – de a salva viitoarele generații de calvarul războiului – necesită nu numai transformarea structurilor instituționale și neutralizarea manifestărilor războinice, dar și dezrădăcinarea lor, prefacerea, culturii violenței și a războiului într-o Cultură a Păcii”⁷. Este de asemenea important de a menționa că conceptul Culturii Păcii se extinde dincolo de domeniul politic, deoarece el prevede o transformare a valorilor, mentalității, comportamentelor sociale și psihologice. În acest sens, ideea cuprinde mult mai mult decât cele expuse mai sus. Concomitent, “o cultură a păcii nu poate fi impusă din exterior. Cultură a Păcii se stabilește în procesul dezvoltării umane durabile și echitabile; ea trebuie să contribuie la consolidarea proceselor democratice și presupune însușirea și utilizarea noilor metode pașnice de administrare și soluționare a conflictelor; ea necesită mobilizarea tuturor eforturilor educative, atât oficiale cât și neoficiale, și a mijloacelor de comunicare”⁸.

Până nu demult se considera că prevederile Constituției UNESCO vizează în special acțiunile la nivel internațional în domeniile sale de competență recunoscute: învățământ, știință, cultură și comunicare. Programul UNESCO nu includea măsuri practice în scopul promovării păcii și securității. Adoptarea unei strategii bazate pe promovarea activă a Culturii Păcii, prin urmare, reprezintă o schimbare substanțială pentru acest organism internațional. Pe de altă parte, însă, există o continuitate de profunzime între conceptul “Culturii Păcii” și Constituția UNESCO. Constituția declară:

deoarece războaiele încep în mintea oamenilor, anume în mintea oamenilor trebuie create măsurile de apărare a păcii;

ignoranța față de modul de a fi și a trăi al altuia a fost cauza obișnuită a conflictelor, în întreaga istorie a omenirii, suspiciunea și lipsa de încredere între popoare, au transformat adesea diferențele lor în război;

pacea bazată în exclusivitate pe reglementările politice și economice ale guvernelor trebuie să fie o pace cu susținerea unanimă, durabilă și sinceră a popoarelor lumii. Ea trebuie sprijinită de intelectualitate și solidaritatea întregului neam omenesc.

Aceste puncte merită o anumită explicație. Acum mai mult ca oricând, războaiele încep în mintea oamenilor – divergențele culturale, religioase, etnice, semintele extremismului, fundamentalismului și fanatismului fiind nutrite de ignoranță, suspiciune, și lipsa de încredere a altora. Astfel, misiunii de “găsire a mijloacelor de apărare a păcii în mintea oamenilor” astăzi i se acordă o importanță mai mare ca oricând. Promovarea unei Culturi a Păcii în baza solidarității morale și intelectuale a omenirii, în locul culturii violenței și războiului, reprezintă o reacție creativă la noile deziderate ale mediului, UNESCO menținându-și (în același timp)

⁶ Documentul UNESCO 152 EX/50, Contribuția Directorului General la raportul Secretarului General al Națiunilor Unite privind Proiectul Transdisciplinar pentru o Cultură a Păcii. 26 august 1997.

⁷ Documentul UNESCO 152 EX/50, Contribuția Directorului General la raportul Secretarului General al Națiunilor Unite privind Proiectul Transdisciplinar pentru o Cultură a Păcii. 26 august 1997.

⁸ Primul Forum Internațional privind Cultura Păcii, El Salvador, 1994

promovarea modalităților tradiționale de abordare a problemei ce ține de afirmarea păcii, securității, drepturilor omului și democrației.

Termenul “Cultura Păcii” a fost utilizat prima dată în anul 1989 într-o decizie luată de Consiliul Executiv al UNESCO. Decizia se referea la Programul Major VII – contribuția UNESCO la pace, drepturile omului, și la eliminarea tuturor formelor de discriminare, unde se accentua “... armonizarea ei perfectă cu misiunea constituțională a UNESCO și rolul etic pe care ea este chemată să-l poarte pentru promovarea unei “Culturi a Păcii” [...] în baza soluționării conflictelor pe cale pașnică, respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale și a dezvoltării echitabile”.⁹ Dezideratul a fost preluat aproape imediat în Declarația de la Yamoussoukro cu privire la Pace în Mințile Oamenilor, aprobată de Congresul Mondial privind Pacea în Mințile Oamenilor, Yamoussoukro, Côte d’Ivoire, iulie 1989.

A urmat o perioadă de dialog și consultări, în decursul căreia ideea unei Culturi a Păcii” a fost dezvoltată și încarnată. Consultările au inclus, în afara Congresului Mondial de la Yamoussoukro, masa rotundă a persoanelor eminente privind Agenda pentru Pace, (El Salvador, 1994); Dezbaterile de la Venice, 1994; și prima întâlnire consultativă cu privire la Programul Culturii Păcii, de asemenea în anul 1994. Prin aceste și alte inițiative, treptat s-a ajuns la o schiță de acțiuni care a dus la apariția planului de acțiuni. În anul 1995 Conferința Generală UNESCO a declarat că trecerea de la cultura războiului la Cultură Păcii a fost principala sarcină, ce se află în fața omenirii la finele secolului douăzeci, și a aprobat Strategia UNESCO pe termen mediu pentru perioada 1996-2001, unde se accentuează necesitatea consolidării de către UNESCO a contribuției sale la crearea unei păci de lungă durată, fiind dedicată promovării Culturii Păcii.

“În rezultatul unui proces îndelungat de dezaprobare și concepere, a apărut cultura păcii, nu ca noțiune abstractă, ci ca o acțiune de lungă durată, ce urmează a fi promovată sub forma unei multitudini coerente de obiective, priorități, modalități de abordare, și metode de acțiune, acorduri de parteneriat, și activități concrete, în fiecare caz ținându-se cont de contextul istoric, politic, socio-cultural al unei astfel de acțiuni”.¹⁰

Sesiunea a 28-a a Conferinței Generale a UNESCO pentru prima oară a examinat activitățile Organizației, prezentate sub formă de proiect transdisciplinar, numit „Spre o Cultură a Păcii”.

Implementarea proiectului transdisciplinar a fost aprobată de Conferința Generală la sesiunea a 29-a și inițiată în anii 1998-1999.

Proiectul era divizat în trei compartimente, numite respectiv:

Compartimentul 1. Cultura Păcii: ridicând nivelul de cunoaștere și construind relații de parteneriat;

Compartimentul 2. Educație pentru cultura păcii;

Compartimentul 3. Cultura păcii în acțiune.

Directorul General a conchis: „Proiectul nu trebuie înțeles ca o dimensiune adițională a activității UNESCO, ci ca o componentă esențială a întregii activități a Organizației.”¹¹

Mai târziu, Națiunile Unite și-au asumat promovarea Culturii Păcii la sesiunea a 53-a (1997), Adunarea Generală adoptând rezoluția ce proclamă anul 2000 - An Internațional al Culturii Păcii. Poziționarea acestui an la finele mileniului conferă o importanță simbolică acestei decizii. În 1998, Adunarea Generală a declarat perioada anilor 2001-2010 - Deceniu Internațional pentru Cultura Păcii și a Non-violenței față de Copiii Lumii.

Cultura păcii se află pe calea de a deveni o mișcare de amploare ce include nu numai state, ci și organizații și persoane ce aparțin instituțiilor guvernamentale naționale și locale, forțelor armate, instituțiilor de educație și mass-media, și societății civile: grupe feminine, grupe de tineret, jurnaliști, organizații religioase, artiști ș.a.m.d. Mulți din membrii acestor formațiuni au implementat deja proiecte importante la diferite nivele, menite să asigure tranziția spre Cultură Păcii, dialogul, toleranța și solidaritatea.

**În ultimii zece ani
ideea de Cultură a
Păcii a parcurs calea
de la concept la
program de acțiuni.**

⁹ Documentul UNESCO 131 EX/Decizia 4.1 și Decizia 4.2, iunie 1989.

¹⁰ Documentul UNESCO 155 EX/48, Raportul de Evaluare privind Proiectul Transdisciplinar “Spre o Cultură a Păcii”, paragraful 85.

¹¹ Documentul UNESCO DG/Note/97/22 de la 16 iunie 1997, paragraful 3.

Lansarea Mișcării Mondiale pentru Cultura Păcii și a Non-violenței în Moldova

“Anul 2000 trebuie să reprezinte pentru noi toți un nou început, o ocazie de a transforma, împreună, cultura războiului și a violenței într-o cultură a păcii și a non-violenței”.

(Manifestul 2000)

Anul 2000 a fost declarat de către Națiunile Unite drept An Internațional pentru Cultura Păcii (AICP). Aceasta ne oferă o posibilitate excepțională de a accelera tranziția de la cultura războiului, predominantă în milenii precedente, la o cultură a păcii, deoarece numai pacea poate asigura o dezvoltare durabilă pentru toate țările și popoarele lumii.

În contextul manifestărilor dedicate Anului Internațional pentru Cultura Păcii s-a înscris și lansarea Mișcării mondiale pentru cultura păcii și nonviolentei, organizată sub egida domnului Petru Lucinschi, Președintele Republicii Moldova, și la inițiativa Casei Națiunilor Unite în Moldova și a Comisiei Naționale pentru UNESCO în incinta Teatrului Național “Mihai Eminescu” la 23 mai 2000. Festivitatea a început cu Imnul Păcii, scris special cu această ocazie, versurile aparținând dlui Soren Tejno, Rezident Coordonator al Națiunilor Unite în Republica Moldova, iar muzica dlui Constantin Rusnac, Secretar General al Comisiei Naționale pentru UNESCO în Moldova.

În cuvântul de deschidere, dl Soren Tejno a menționat că „pacea nu înseamnă neapărat lipsa conflictelor, ci ea reprezintă o atitudine față de soluționarea lor”. El a mai accentuat că „ONU în Moldova și-a asumat obligațiunea să promoveze cultura păcii, în special la nivel de reglementare pașnică a tuturor conflictelor existente”.

În discursul său, dl Petru Lucinschi, Președintele Republicii Moldova a menționat că la numai doi ani de la desfășurarea Forumului Internațional “Pentru o cultură a păcii și un dialog al civilizațiilor, împotriva unei culturi a războiului și violenței” (mai 1998), evenimentele ce s-au produs în sud-estul Europei au arătat cât de actuală este pacea, stabilitatea în țară și în lume. Potrivit dlui Lucinschi, țara noastră ține să reafirme voința de a susține și a promova în cel mai consecvent mod cultura păcii și a dialogului, spre binele fiecărui popor și al întregii umanități.

Comisia Națională pentru UNESCO în cooperare cu Grupul Tematic al ONU “Cultură pentru Dezvoltare” și cu suportul financiar al Oficiului Rezidentului Coordonator al Națiunilor Unite a elaborat și publicat “Ghidul participantului la Mișcarea mondială pentru cultura păcii, “Manifestul 2000 pentru o cultură a păcii și nonviolentei” cât și o carte poștală cu stema Mișcării. Aceste materiale au fost înmânate tuturor participanților la lansarea Mișcării mondiale pentru cultura păcii de la Chișinău, care s-au angajat “să popularizeze această mișcare universală în jurul nostru și să contribuie la extinderea ei”. Deoarece Manifestul 2000 prevede colectarea semnăturilor aderenților la mișcare, participanții la manifestare l-au semnat solemn, după care a urmat un program muzical. La lansarea acestui eveniment au fost prezenți reprezentanții Președinției, Parlamentului, Guvernului, societății civile, sectorului privat, agențiilor Națiunilor Unite în Moldova, ambasadori și oameni politici.

Grăție organizării în mai 1998 la Chișinău, sub auspiciile Președintelui Republicii Moldova, Domnul Petru Lucinschi și ale ex-Directorului general al UNESCO, Domnul Federico Mayor a Forumului Internațional “Pentru o cultură a păcii și un dialog între civilizații contra culturii războiului și violenței”, forum care fără doar și poate a contribuit la promovarea ideilor culturii păcii, Republica Moldova poate fi considerată pe drept cuvânt printre promotorii activi ai Mișcării în plan mondial. Lucrările Forumului au fost difuzate de către agenția “UNESCOPRESS” în toate țările lumii, iar Declarația și Planul de Acțiune de la Chișinău încep a fi traduse în viață, rămânând actuale și pentru generațiile viitoare. Cu ocazia Forului de la Chișinău a fost editat de asemenea un manual intitulat

“Introducere în cultura păcii”, care a fost pus la dispoziția tuturor bibliotecilor și școlilor din țară în mod gratuit. Conform datelor de care dispunem am fost printre primii care eu editat un atare manual.

Comisia Națională a Republicii Moldova pentru UNESCO, desemnată ca antenă națională a acestei mișcări, va face tot posibilul să le acorde asistență tuturor celor care vor adera la mișcare, considerând că eforturile fiecăruia dintre participanți vor deveni o punte de legătură între preocupările noastre și cele din alte părți ale lumii, iar lucrurile pozitive, propuse de noi, vor fi preluate de comunitatea mondială, așa cum s-a întâmplat cu cele adoptate prin Declarația de la Chișinău la finele Forumului din mai 1998.

Fiecare persoană, indiferent de poziția pe care o ocupă în societate, în funcție de înclinații, pregătire și aspirații, poate avea contribuția sa la Mișcare.

DECLARAȚIE

Noi, participanții la lansarea mișcării mondiale pentru cultura păcii și a nonviolentei în Moldova, reuniți la Chișinău, capitala Republicii Moldova în ziua de 23 mai 2000 sub egida Domnului Petru Lucinschi, Președintele Republicii Moldova și la inițiativa Națiunilor Unite din Republica Moldova și a Comisiei Naționale UNESCO,

amintind, că Carta Națiunilor Unite proclamă: “Noi popoarele Națiunilor Unite, decise să ferim generațiile viitoare de flagelul războiului, să ne proclamăm încă o dată credința (n drepturile fundamentale ale omului, în demnitatea și valoarea persoanei umane, atât în egalitatea drepturilor bărbaților și femeilor, cât și a națiunilor mari și mici, ... să favorizăm progresul social și să instaurăm condiții de viață mai bune în cadrul unei mai largi libertăți, ... să practicăm toleranța, să conviețuim în pace în spiritul unei bune vecinătăți...”,

reieșind din faptul, că actul constitutiv al UNESCO enunță că, “deoarece războaiele iau naștere în mintea oamenilor, în însăși mintea oamenilor trebuie clădită apărarea păcii; că o pace fondată doar pe acorduri economice și politice ale guvernelor n-ar fi în stare să antreneze adeziunea unanimă, durabilă și sinceră a popoarelor și că, în consecință, această pace trebuie să fie stabilită pe fundamentul solidarității intelectuale și morale a umanității...”,

convinsi, că societatea civilă constituie terenul ideal al schimbului de idei, dialogului și poate genera transformări ridicate în mentalitate,

conștienți, că în noul mileniu este nevoie de aportul fiecăruia pentru asigurarea unei noi direcționări mondiale spre o cultură a păcii cu aplicabilitate în realitatea cotidiană, salutăm cu satisfacție rezoluția 52/15 a Adunării Generale a Națiunilor Unite, adoptată la 20 noiembrie 1997 la inițiativa UNESCO, care proclamă anul 2000 An Internațional pentru cultura păcii, cât și rezoluția 53/25 a Adunării Generale a Națiunilor Unite, care proclamă în noiembrie 1998 deceniul 2000-2010 “Deceniu Internațional de promovare a culturii păcii și nonviolentei în favoarea copiilor lumii”,

susținem cu ardoare “Manifestul 2000 pentru o cultură a păcii și nonviolentei”, elaborat de laureați ai Premiului Nobil pentru Pace și prezentat oficial publicului la 4 martie 1999 la Paris în cadrul unei conferințe de presă internaționale în scopul suscitării adeziunii oamenilor din lumea întreagă la traducerea în viață a valorilor culturii păcii,

sprăjnim Declarația adoptată de participanții la Forumul internațional “Pentru o cultură a păcii și un dialog al civilizațiilor, împotriva unei culturi a războiului și a violenței” care a avut loc la Chișinău, în perioada de 16-18 mai 1998,

lansăm un apel, către toate persoanele, toate instituțiile sociale organizațiile ne guvernamentale ca în acest An internațional pentru cultura păcii să ne unim eforturile în vederea instaurării unei culturi a păcii. Să nu ratăm șansa de a spune lumii că vrem și putem s-o luăm de la capăt, Începând cu semnarea Manifestului 2000 “Pentru o cultură a păcii și a nonviolentei”, care exprimă angajamentul personal al fiecăruia de a subscrie la valorile toleranței, solidarității, reconcilierii și dialogului.

Larisa Olaru-Vărtosu,
Asistent de Program al Grupului Tematic al ONU
“Cultură pentru Dezvoltare”

1.2. Promovând Cultura Păcii

Problema păcii, făurirea păcii și Cultura Păcii sunt noțiuni complexe, având multe aspecte. Parțial dificultatea lor ține de ambiguitatea concepției păcii. Pacea poate fi definită simplu prin lipsă de violență. Concepută conform așa numitei concepții *negative* (pacea ca lipsă de război), pacea poate exista împreună cu violența structurală (de exemplu, opresiunea), sau cu amenințarea violenței. Aceasta diferă foarte mult de concepția *pozitivă* a păcii, care în mod normal este văzută ca un echilibru dinamic și conform căruia:

... Pacea este o soluție justă și non-violentă a conflictelor. Ea generează echilibru în interacțiunile sociale, astfel încât toți membrii societății pot avea relații armonioase între ei. Pacea este bună pentru societate. Acolo unde este violență, nu există pace. Acolo unde lipsește justiția și libertatea, nu este pace. Pentru a avea un echilibru în dinamica interacțiunilor sociale, pacea urmează a fi bazată pe justiție și libertate¹².

Ideea în sine a Culturii Păcii are sens doar dacă adoptăm o privire pozitivă asupra păcii, odată ce este incompatibilă cu violența structurală, opresiunea, discriminarea și amenințarea violenței. Crearea, menținerea și, mai ales, făurirea unui asemenea tip de pace sunt sarcini complexe.

Făurirea păcii este o activitate complexă multidisciplinară cu dimensiuni politice, sociale, economice, ideologice și psihologice, precum și practice. Acestea au drept scop asigurarea unei temelii durabile pentru pace prin activități, cum sunt: restaurarea și menținerea legii și ordinii și a societății civile; restabilirea administrațiilor locale și a utilităților guvernamentale; promovarea și protecția drepturilor omului; eliminarea opresiunii, discriminării, dominării și in justiției și activitățile de reconstrucție și dezvoltare. Spre deosebire de pacificare și menținerea păcii, care sunt mai convenționale și care de fapt necesită acorduri politice de nivel înalt, făurirea păcii are loc dincolo de acordurile politice de vârf. Activitățile de făurire a păcii sunt orientate spre segmente largi ale comunității și au drept scop generarea încrederii, confidenței, precum și bunăstării populației. Făurirea păcii este un proces de lungă durată, ce nu poate fi grăbit fără a risca eșecul.

Cultura Păcii adaugă două dimensiuni esențiale pentru pacificarea post-conflict. În primul rând, ea introduce un element preventiv, deoarece nu se limitează la situațiile post-conflict. Cultura Păcii este de fapt o metodă preventivă pentru situațiile de conflict violent actual sau potențial la toate nivelurile. În al doilea rând, cultura păcii are drept scop pătrunderea mai adâncă în sens și implică schimbări mai profunde, decât făurirea păcii. Cultura Păcii ține nu doar de modificarea structurilor, ci și de atitudini, comportamente, concepții individuale și percepere. De aceea ea are potențialul de a influența toate interacțiunile dintre ființele umane. Odată ce cultura violenței este reprodusă prin procese ce presupun socializarea în gospodării și în comunitatea locală, și interacțiunile cu mediul, tranziția la o cultură a păci, până la urmă, necesită schimbări, în astfel de procese și interacțiuni, prin educație și alte forme de activitate. Acestea sunt schimbări de profunzime, ce țin de unele aspecte de fond ale societății. Realizarea Culturii Păcii este într-adevăr o luptă pentru mințile oamenilor, și va fi nevoie de multe generații pentru a o câștiga.

Se pare că merită să reflectăm, chiar și foarte succint, pe marginea unor principii etice fundamentale, ce accentuează concepția Culturii Păcii, după cum este definită ea în compartimentul următor. O cale convenabilă pentru a face acest lucru este discutarea diferitor aspecte ale definiției UNESCO deja citată.

“... Cultura păcii este un set de valori, atitudini, tradiții, moduri de comportament și căi de viață...”. Folosirea termenului „cultură” și referirea la valori, atitudini etc., în această definiție este intenționată, și este folosită pentru a accentua obiectivul introducerii unei schimbări de profunzime în societate. Această schimbare trebuie să aibă loc nu doar la nivel de structuri instituționale, ci și la un nivel mult mai adânc, acel al rădăcinilor culturale ale violenței și războiului. Ideea principală a culturii păcii este de a respinge violența, de a o șterge din mințile oamenilor, la fel ca și din relațiile intra și interstatale, astfel încât ea să devină, dacă nu inimaginabilă, atunci cel puțin să nu poată fi ușor și imediat concepută.

Nu există o civilizație umană accesibilă egal pentru toate popoarele, dar fiecare popor își are civilizația sa, chiar dacă ea îmbrățișează o multitudine de elemente comune tuturor popoarelor.

Mihai Eminescu (1850-1889),
poet și filozof român

¹² David Adams, UNESCO și o Cultură a Păcii: Promovarea Mișcării globale. Paris, 1997: UNESCO Publishing, p. 91

**Problemele Culturii
Păcii sunt complexe și
multiaspectuale.**

„Respect pentru viață și pentru toate drepturile omului”. Principiul respectului pentru viață și drepturile omului pornește de la documentele de fondare ale Națiunilor Unite și UNESCO, și, în special, de la Declarația Universală a Drepturilor Omului. Războiul și violența inevitabil atrag după sine subordonarea vieților și a drepturilor omului unei varietăți de așa numite „valori mai înalte și interese mai mari”. La fel, nu este întâmplător că adesea cei bogați, puternici și privilegiați sunt cei care determină momentan valorile „mai înalte”. Respectul pentru viață și pentru drepturile umane pornește de la recunoașterea demnității și valorii persoanei umane (după cum este stabilit, de exemplu, în preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului), și de la aceeași sursă ca și respectul nostru de sine. Afirmarea acestui respect, în special atunci când este plasat pe primul loc între valorile ce definesc cultura păcii, situează ființele umane, viețile lor și drepturile lor fundamentale în centrul sistemului nostru de valori, făcând foarte dificilă folosirea lor ca instrumente în scopuri pe care nu le-au ales, sau pe care le impune violența și războiul.

„Respingerea violenței în toate formele ei și angajamentul de a preveni conflictele violente prin fixarea cauzelor de la rădăcină, prin dialog și negocieri”. Atâta timp cât ființele umane rămân umane, atâta timp cât sunt în viață, conflictul va fi inevitabil. Conflictul apare oricând principiile, interesele sau dorințele diferitor indivizi sau grupuri se confruntă, și au o varietate de cauze: economice, politice, ideologice sau altele. Este de neconceput și nedorit ca astfel de confruntări – ce reflectă bogăția și diversitatea speciilor umane și ale lumii în care trăim – să poată dispărea într-o zi. Ceea ce ar putea, oricum, dispărea, și ceea ce are ca scop cultura păcii să elimine este conflictul violent. Negocierile și dialogul sunt înaintate aici drept alternative contra conflictelor violente. Ele implică o recunoaștere a demnității altora și o recunoaștere a dreptului altuia la poziția sa proprie, și ele înlocuiesc încercarea de a impune o decizie sau punct de vedere cu o căutare în comun a soluției pentru diferende.

Respingerea violenței în toate formele ei este strâns legată de concepția pozitivă a păcii deja menționată. Injustiția, opresiunea și exploatarea sunt forme de violență și anume de aceea nu este pace atâta timp cât ele există. Tirania și opresiunea, absența justiției și libertății vorbesc despre faptul că, chiar dacă și nu este vizibil un conflict violent, ființele umane sunt angajate în violență față de alte ființe umane în fiecare zi. Este într-adevăr semnificativ faptul că Preambulul la Declarația Universală a Drepturilor Omului consideră tirania și opresiunea drept condiții, conform cărora oamenii pot fi obligați să recurgă, drept ultim refugiu, la răscoală (probabil, violentă).

„Angajamentul față de participarea deplină la procesul de satisfacere echitabilă a necesităților de dezvoltare și de mediu înconjurător ale generațiilor actuale și viitoare”. Dezvoltarea echitabilă și durabilă, ce are drept scop atingerea unei calități mai înalte de viață pentru toți oamenii, este una din prioritățile principale ale Națiunilor Unite. După cum s-a accentuat deja anterior, dezvoltarea este considerată un obiectiv ce merită să fie urmărit în dreptul său propriu și unul dintre cele mai importante rechizite ale păcii și securității. În fraza citată mai sus concepția echității este aplicată de-a lungul a două dimensiuni separate: echitate printre membrii generației actuale și echitate în relațiile dintre generația actuală și cea viitoare – un element central în concepția dezvoltării durabile.

„Promovarea drepturilor și oportunităților egale pentru femei și bărbați”. Subliniem încă o dată că acest principiu pornește de la Declarația Universală a Drepturilor Omului și alte documente și rezoluții ale Organizației Națiunilor Unite (Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare a femeilor), și ale UNESCO. Discriminarea din orice motive nu este doar o injustiție față de cei spre care e direcționată, cu toate că aceasta este destul de rău: afectând eficiența cu care resursele umane sunt utilizate, ea, de asemenea, are consecințe economice negative serioase. După cum a afirmat și Secretarul General al ONU în 1998: „Investirea în capacitățile femeilor și împuternicirea lor pentru a-și exercita alegerile într-un mod vital și sigur pentru a avansa dezvoltarea economică și socială”.

„Recunoașterea drepturilor tuturor la libertatea expresiei, opiniei și informației”. Libertatea începe în minte și, așa cum doar regimurile totalitare pe parcursul anilor au cunoscut-o prea bine, una din cele mai eficiente căi de perpetuare a opresiunii este restrângerea libertății de exprimare, a opiniei și informației. Cultura păcii nu are nici un sens fără libertatea alegerii, și libertatea alegerii, la rândul ei, necesită libertatea expresiei, opiniei și informației. „Devotamentul față de principiile libertății, justiției, democrației, toleranței, solidarității, cooperării, pluralismului, diversității culturale, dialogului și înțelegerii dintre națiuni, dintre etnii, religii, grupuri culturale și alte grupuri, și dintre indivizi”. Aceste principii reiterează și specifică în continuare cele deja menționate și examinate mai sus. Și aici, oricum, nu e vorba doar de o simplă repetare: de exemplu, referințele la democrație, pluralism, solidaritate și toleranță aruncă o lumină utilă – și, în unele cazuri, atât de necesară – asupra căilor pe care cultura păcii urmează a fi realizată. O întrebare importantă în acest moment ține de căile și metodele de făurire a culturii păcii. Strategia pe termen mediu a UNESCO pentru anii 1996-2001 spune că cultura păcii implică ... crearea unui mediu de trai ce ar fi în consens cu demnitatea umană, în care toți cei excluși, izolați sau marginalizați ar găsi o posibilitate de a deveni cu adevărat parte a societății. Aceasta implică eliminarea sărăciei și a necazurilor însoțitoare, o distribuie mai echitabilă atât a prosperității, cât și a cunoștințelor, și posibilitatea pentru fiecare de a primi educație sau de a se întoarce la educație. Aceasta de asemenea presupune consolidarea proceselor democratice, deoarece doar democrația poate asigura dreptul la supremația legii și respectarea drepturilor.¹³

Această declarație a devenit de fapt obiectivul amplu pe care îl urmărește UNESCO în Strategia pe Termen Lung, în toate domeniile competenței sale.

Aspecte metodologice ale problemei Culturii Păcii. Principiul „Cultura Păcii”, implementat de către Organizația Națiunilor Unite, a fost bine promovat din punct de vedere conceptual. Noțiunea de pace este tratată în documentele ONU din diferite puncte de vedere – „ea reprezintă nu numai lipsa conflictelor, dar mai degrabă un proces pozitiv și dinamic bazat pe participarea maselor” (Declarația și Programul de Acțiuni în domeniul Culturii Păcii).

Putem spune că ideea culturii păcii nu poate fi interpretată ca noțiune „negativă”, de pace ca non-existență a războiului. E vorba de pace „pozitivă”, având în vedere o pace fără război, care se bazează pe înțelegere reciprocă, toleranță, dezvoltare economică și culturală, echitate și democrație. Astfel, scopul constă nu în lichidarea conflictelor (care ar fi ireal și ar pune în pericol dezvoltarea societății), ci în promovarea acțiunilor care să creeze o situație socială dorită, întrucât în acest caz valorile specifice sunt păstrate, condițiile sunt create pentru a se evita conflictele și a soluționa probleme și neînțelegeri în mod pașnic.

Declarația adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite definește cultura păcii ca set de *valori, concepții, comportamente*, ce se bazează pe:

- respectul vieții, prevenirea violenței și adoptarea principiului non-violenței prin educație, dialog și cooperare în societate;
- susținerea deplină și acceptarea tuturor drepturilor și libertăților omului;
- acceptarea responsabilității de a soluționa situațiile de conflict numai în mod pașnic;
- acordul de a respecta și a susține dreptul la dezvoltare;
- intenția de a asigura realizarea principiului egalității în drepturi pentru femei și bărbați;
- încrederea în principiile de libertate, echitate, toleranță, solidaritate, cooperare, pluralism, diversitate culturală, dialog și înțelegere reciprocă între oameni și în toate domeniile vieții sociale.

Cultura Păcii nu poate fi concepută fără dialog și înțelegere între națiuni, grupurile culturale, religioase etc., precum și între indivizi.

¹³ Documentul UNESCO 28 C\4, Strategia de termen mediu pentru anii 1996-2001, paragraful 61.

Cultura Păcii este pacea în acțiune. Introducerea unui asemenea tip de cultură este un proces de lungă durată.

Prin urmare, formarea culturii păcii este strâns legată de existența factorilor, condițiilor și mecanismelor sociale concrete, care:

- vor încuraja soluționarea pașnică a conflictelor, respectul și înțelegerea reciprocă în societate și, de asemenea, cooperarea internațională;
- vor asigura executarea obligațiilor internaționale legate de calitatea de membru al ONU și alte organizații mondiale și regionale;
- vor susține democrația, vor încuraja respectarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- vor oferi posibilitate tuturor oamenilor care fac parte din grupuri diferite de dezvoltare de a-și afirma calitățile necesare pentru susținerea dialogului în procesul de negocieri, consens și soluționare a dezacordurilor într-un mod pașnic;
- vor consolida instituțiile democratice;
- vor combate sărăcia și analfabetismul, vor reduce inegalitatea între țări și în interiorul lor;
- vor încuraja dezvoltarea economică și socială durabilă;
- vor lichida toate formele de discriminare a femeilor prin extinderea drepturilor și posibilităților lor și participarea lor egală la toate etapele procesului decizional;
- vor asigura respectul, încurajarea și protecția drepturilor copiilor;
- vor motiva accesul liber la informație și circulația ei liberă;
- vor spori transparența și responsabilitatea conducerii;
- vor lichida toate formele de rasism, discriminare rasială, xenofobie și non-toleranță;
- vor promova ideile înțelegerii reciproce, toleranței și solidarității între civilizații, oameni și culturi, inclusiv între reprezentanții minorităților etnice, religioase și lingvistice;
- vor urmări respectarea drepturilor tuturor națiunilor la autodeterminare, inclusiv ale națiunilor aflate sub jugul colonial sau alte forme de ocupare.

Programul Culturii Păcii de asemenea prevede un rol important al *structurilor instituționale internaționale și naționale* în procesul de lichidare a condițiilor ce provoacă comportamentul agresiv, violența și conflictele înarmate între state, grupuri sociale și indivizi.

Conceptul Culturii Păcii, implementat de ONU, formează o metodologie, ce oferă posibilitatea reală de a studia și a rezolva o problemă specifică *la nivel național*. Evident, evaluarea culturii păcii în societate presupune examinarea mai multor aspecte ale vieții.

Primul: trebuie găsite caracteristicile generale ale potențialului uman, ale modului de viață, modelului structurii ce pot fi stabilite într-o anumită societate. De asemenea, trebuie determinate premisele create de către un anumit model pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, dezvoltarea durabilă a societății, susținerea și consolidarea integrării sociale, solidarității civile, păcii și stabilității. Trebuie să se înțeleagă că cele mai favorabile condiții pentru realizarea ideii culturii păcii se creează într-o societate, în care principiile democrației, echității și libertății sociale sunt permanent respectate. Aceste condiții completamente lipsesc sau sunt foarte limitate într-o societate în care predomină formele totalitariste de organizare socială.

Al doilea: este necesar de a evalua preponderența proceselor de conflict și de confruntare, existente în conștiința și viața reală a societății, de a determina caracterul lor și de a analiza tendințele posibile de dezvoltare.

Al treilea: este important de a identifica corectitudinea (corespunderea cu criteriile culturii

păcii) și existența mecanismelor ce ar oferi posibilitate societății de a atinge stabilitatea și de a preveni, a regla și a soluționa conflictele.

Așadar, formarea culturii păcii presupune identificarea factorilor pozitivi și negativi, ce influențează dezvoltarea acestei culturi și impune anumite acțiuni pentru a încuraja pornirile pozitive și a le neutraliza pe cele negative.

Luând în considerație toate cele menționate mai sus, *cultura păcii se poate defini drept caracteristică a unei societăți cu mecanisme și principii sociale, ce favorizează integrarea socială, pacea și stabilitatea, respectarea drepturilor omului, dezvoltarea umană durabilă, confortul moral și psihologic și asigură soluționarea în mod democratic și non-violent a situațiilor de conflict și confruntare.*

Cultura păcii poate fi creată numai în cazul existenței anumitor mecanisme, cu ajutorul cărora să poată fi evidențiate tensiunile publice interne din societate și formulate propuneri pentru discuții publice și soluții raționale. Alternativele și principiile consensului vor fi dezvoltate și apoi propuse în calitate de programe politice cu transformarea lor ulterioară în decizii juridice.

Promovarea culturii păcii înlesnește recunoașterea posibilității de a trăi în pace ca drept uman fundamental, „respectarea căruia poate fi cerută de la oameni, inclusiv de la autoritățile guvernamentale, și care poate fi asigurat numai prin eforturile coordonate ale liderilor societății – guvernelor, personalităților, organizațiilor publice și private” (Federico Mayor).

Problema culturii păcii este strâns legată de problemele integrării sociale și ale solidarității civile. Soluționarea lor necesită infiltrarea principiilor morale unanim recunoscute în societate și crearea bazei normative corespunzătoare.

Nivelul necesar al culturii păcii poate fi atins numai în îmbinare cu explorarea potențialului uman acumulat de o țară anumită și omenire în general. Este necesar să se acorde o atenție deosebită rolului important, rezervat de către ONU religiei, ca domeniu al vieții sociale, prin care putem sprijini activ dezvoltarea culturii păcii. În acest context trebuie menționată *Declarația privind rolul religiei în promovarea culturii păcii*, adoptată la ședința UNESCO în comun cu Centrul afacerilor UNESCO din Catalonia (Italia, decembrie 1994). Participanții la acest eveniment au manifestat dorința lor unanimă de a comunica mesajul păcii fiecărui individ al societății moderne „inundate de violență”.

Unul din cele mai eficiente mijloace pentru a atinge obiectivul trasat este educația. Nu întâmplător Conferința Internațională de Educație, organizată de UNESCO (1994), a adoptat Declarația ce a confirmat rolul imens al instituțiilor educaționale în realizarea ideii și principiilor dezvoltării durabile și stabilirii culturii păcii. Este important, că scopul final al Strategiei UNESCO pe termen mediu (1996-2001) este crearea unui sistem multilateral de „training și educație în domeniul păcii, drepturilor omului și democrației”, antrenând toate categoriile de populație și toate nivelele educaționale oficiale și neoficiale.

Cultura Păcii este un mod de existență, activitate și conviețuire în societate, ce poate fi cultivat, dezvoltat și, ce e mai important, îmbunătățit.

Caseta 1.2

Declarația Mileniului a Națiunilor Unite

„Noi, șefii de state și guverne..., credem că principala provocare ce o avem azi în față este să asigurăm ca globalizarea să devină o forță pozitivă pentru toată populația de pe glob. Cu toate că globalizarea oferă mari posibilități, în prezent beneficiile sale sunt împărțite neuniform, în timp ce și costurile sunt repartizate ne uniform. Noi recunoaștem că țările în curs de dezvoltare și țările cu economia în tranziție se confruntă cu dificultăți speciale în capacitatea de a răspunde la această provocare principală. În așa fel, numai prin eforturi comune și susținute în crearea unui viitor comun, bazat pe umanitatea noastră comună în toată diversitatea sa, globalizarea poate deveni mai deplin cuprinzătoare și mai echitabilă. Aceste eforturi trebuie să includă politici și măsuri de nivel global, care ar corespunde necesităților țărilor în curs de dezvoltare și economiilor în tranziție, și sunt formulate și implementate cu participarea lor efectivă.”

Petru Lucinschi, Președintele Republicii Moldova:

„Toate statele membre ale Națiunilor Unite au un rol cheie în a face față degradării mediului, schimbării climei, dezastrelor industriale și a pericolului nuclear. Dar real, securitatea acestui secol depinde de faptul cum statele mari înțeleg și cooperează între ele și de măsura în care interesele lor sunt armonizate – respectând interesele legitime ale statelor mici... Ca stat mic ce se confruntă cu problemele tranziției și cu pericole pentru integritatea sa teritorială, Moldova vede în Organizația Națiunilor Unite speranță, suport și garanție pentru dezvoltarea fiecărei țări.”

Sursă: Adunarea Generală ONU, 6-8 septembrie., 2000

Capitolul 2

**Relevanța Culturii Răcii
pentru Republica Moldova****2.1. Cultura Răcii - o prioritate importantă pentru Moldova**

Declararea independenței Republicii Moldova a sporit seriozitatea problemei privind necesitatea de modernizare a societății acestui stat tânăr. Colapsul regimului totalitar, renunțarea la sistemul administrativ de comandă, tranziția la economia liberă de piață și reformarea sistemului de stat în corespundere cu principiile de separare a ramurilor puterii, elaborarea mecanismului unei democrații reale, crearea condițiilor necesare pentru dezvoltarea societății civile și pentru respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului – acestea sunt sarcinile prioritare ale Moldovei. Realizarea acestor sarcini de asemenea va contribui la crearea bazei pentru consolidarea culturii păcii în țara dată.

Evenimentele dramatice ce au avut loc în Republica Moldova la finele anilor optzeci – începutul anilor nouăzeci au precipitat apariția noilor factori ce au menirea de a promova integrarea societății, coeziunea socială și solidaritatea cetățenilor. Cu toate acestea, posibilitățile create de acești factori nu au fost valorificate pe scară largă până în prezent. Mai mult ca atât, în condițiile depresiunii economice, pauperizării populației, confruntărilor politice aprige și ale crizei permanente a structurilor puterii, tendințele negative iau amploare, astfel creând situații de conflict ce amenință cu dezintegrarea societății și îndepărtează Moldova de calea istorică a unei dezvoltări civilizate.

Situația se agravează prin faptul că valorile societății civile, principiile drepturilor omului și ale dezvoltării umane nu s-au înrădăcinat în conștiința societății destul de adânc, cel puțin nu în măsură de a deveni un factor care să determine comportamentul social al majorității populației. Ca rezultat, mecanismul reglementării juridice și procedurile democratice nu sunt sprijinite suficient la nivel de mentalitate. În legătură cu aceasta mecanismele menționate nu s-au dovedit a fi suficient de efective pentru prevenirea încălcării legilor, contracararea acestor încălcări, asigurarea reală a participării păturilor largi ale populației la soluționarea problemelor importante la nivel național, regional și local.

În general situația este de așa natură, încât formele vieții sociale, specifice Moldovei la momentul actual, au un caracter *contradictoriu* în multe privințe și nu corespund complet criteriilor Culturii Răcii. Din această cauză o astfel de corespundere constituie o sarcină foarte actuală pentru Republica Moldova. Cultura păcii devine, prin natura sa, *un indicator general al sănătății sociale, o măsură generalizată a nivelului de civilizație a societății*. Este foarte important ca orientarea spre aceste criterii în procesul de modernizare să formeze un mecanism de *abordare complexă și analiză* a proceselor vieții sociale și de

*Unde este minte, este
și noroc*

Proverb moldovenesc

Caseta 2.1**La răscrucea civilizațiilor****Federico Mayor, UNESCO:**

“Sunt convins că Moldova va rămâne la răscrucea civilizațiilor. A produs nu doar muzicieni și compozitori talentați, pictori și scriitori, filozofi și oameni politici. A mai oferit refugiu și inspirație multor scriitori și poeți, născuți în alte țări, care și-au găsit aici o nouă casă.”

Harlampie Corbu, Membru al Academiei de Științe a Moldovei:

“Așezată într-un spațiu geografic și geopolitic între râurile Prut și Nistru, fiind la momentul de față un stat independent, Republica Moldova a demonstrat și demonstrează valoarea enormă a tradițiilor culturale și a experienței acumulate prin “capacitatea de a se fi născut și crescut” la răscrucea istoriei și la confluența diferitor culturi și civilizații. Avându-și originea în suprapunerea culturilor, cum ar fi cea latină, greacă, musulmană și slavonă, cultura strămoșilor are anumite avantaje.

Tradițiile democratice și umaniste ale culturii naționale pot fi descoperite atât în varietatea manifestărilor majore, cât și a celor zilnice ale vieții socio-politice și culturale a regiunii. Pacea și stabilitatea curentă, deși destul de fragilă, într-o țară multi-etnică (minoritățile constituie aproximativ 35%), este un argument în favoarea stabilității. Cu toate că este prematur să vorbim despre o armonie coerentă a intereselor și formelor culturale, culturile minorităților etnice ale găgăuzilor, ucrainenilor, rușilor, bulgarilor și evreilor coexistă și comunică între ele în Republica Moldova de rând cu cultura majorității etnice.”

Sursă: Forumul Internațional “Pentru o Cultură a Răcii și Dialogul Civilizațiilor; Împotriva Culturii Războiului și Violenței”. Raporturi. Chișinău, Mai 1998.

Caseta 2.2

Spre o Cultură
a Păcii**Istoria timpurie**

Istoricii cred că strămoșii moldovenilor sunt triburile tracice ale geților și dacilor. Au fost descoperite numeroase urme arheologice - inclusiv lucrări de defensivă, locuri de înmormântare și construcții religioase - între râul Nistru și Prut, care datează încă din secolul al 4-lea e.n. Influența elenică poate fi atestată în cultura materială a geților și dacilor.

Mai târziu, pe timpul Marii Migrări a Popoarelor, triburilor kimerilor, sciților, sarmaților și, în sfârșit, cele ale hunilor au trecut prin pământul, cunoscut sub numele "Poarta" între Carpați și Marea Neagră. După cucerirea romană a acestui teritoriu în al doilea și al treilea secol al erei noastre, populația autohtonă a fost romanizată. Cu toate acestea, acest teritoriu de contact a permis estului nomadic (triburile pecenegilor, poloveților și tataro-mongole) să cunoască popoarele vestice deja așezate, care aveau agricultura lor organizată.

Primul document care se referă la "Pământul Moldovei" se datează cu anul 1360 e. n. În 1391 a fost menționat pentru prima dată grupul etnic "moldoveni" și către anul 1402 au apărut declarații scrise despre "Pământul Moldovei".

Momentul de vârf în formarea statului Moldovenesc medieval - situat între Carpați, Dunăre și Marea Neagră a fost domnia lui Ștefan cel Mare (1457-1504), care a apărut suveranitatea Moldovei în bătăliile cu ienicerii turci, trupele regale ungurești și poloneze și hani din Crimeea.

În secolul 16 statul Moldovenesc a fost cucerit de Imperiul Otoman. Jugul Otoman a durat aproape 300 ani. Fortărețele turcești mai există în prezent la Cetatea Albă, Belgorod Dnestrovsk de astăzi, Bender și Hotin și de-a lungul râului Nistru, care era hotarul Moldovei pe acele timpuri. Ca rezultat al războaielor ruso-turce, pământul Moldovei, mărginit de râurile Nistru și Prut și Dunărea și Marea Neagră la sud (cunoscut sub numele Basarabia) a devenit parte a Imperiului Rus.

În urma destrămării Imperiului Rus în 1917 a fost proclamată Republica Democratică Moldova. În perioada 1918-1940 teritoriul de pe malul drept al râului Nistru a fost parte componentă a Regatului Român. La începutul anului 1924 a fost creată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldova ca parte componentă a Ucrainei, URSS.

Conform renumitului Pact Molotov-Rebentrop și anexelor sale secrete, care au creat "zonele de influență" ale Germaniei și URSS, regiunea dintre Prut și Nistru a fost incorporată în URSS. În august 1940 Republica Sovietică Socialistă Moldova a fost declarată membru al Uniunii Sovietice. Teritoriul republicii a fost parte a României în decursul câtorva ani al celui de-al doilea război mondial.

Un eveniment major în viața spirituală a țării a fost proclamarea limbii moldovenești ca limbă oficială la 31 august 1989. La 27 august 1991 Republica Moldova și-a câștigat independența și a devenit un stat suveran.

Sursă: Moldova - Deschisă Lumii. Guvernul Republicii Moldova, Chișinău, 1995.

planificare a activităților sociale. Această orientare presupune o considerare multilaterală a aspectelor obiective și subiective ale vieții societății și a particularităților relațiilor dintre acestea. Trebuie să menționăm, că această abordare nu a fost pe deplin folosită în cadrul metodologiei ce a ghidat reformarea societății în anii nouăzeci.

Factorii în vigoare, ce favorizează consolidarea ordinii sociale, dezvoltarea formelor civilizate ale solidarității sociale, crearea conștiinței sociale în spiritul culturii păcii în Moldova sunt:

- crearea în Moldova pe parcursul celor zece ani de independență a *cadrelor constituțional-juridic pentru dezvoltarea unui stat democratic de drept, a societății civile*, pentru respectarea garantată a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- păstrarea *tradițiilor istorice de conviețuire prietenească*, respect reciproc și cooperare între reprezentanții diverselor grupuri etnice, lingvistice și religioase, ce locuiesc pe teritoriul Moldovei;
- *implicarea pe scară largă a Republicii Moldova în procesele politice europene și implicarea sporită în procesele economice și culturale universale;*
- *acumularea experienței pozitive de localizare și reglementare a conflictelor inter-regionale;*
- aprobarea constituțională a *neutralității* Moldovei, neadmiterea forțelor armate ale altor state pe teritoriul țării;
- acumularea de către societate pe parcursul anilor de independență a unui anumit volum de cunoștințe, aptitudini și capacități, necesare pentru *adaptarea productivă a populației la noile condiții sociale, economice și politice;*
- crearea în conștiința societății a *convingerii, care să determine imposibilitatea întoarcerii societății* în ansamblu la principiile și idealurile ce țin de valorile unui sistem economic controlat de stat, ale unei societăți închise, de monopolul statului-partidului asupra ideologiei și viziunii asupra lumii;
- menținerea nivelului relativ ridicat al educației și cerințelor culturale ale populației.

**Conceptul de Cultură
a Păcii are un
potențial considerabil
pentru Republica
Moldova.**

**Procese contradictorii
sunt prezente încă în
multe domenii ale vieții
din Moldova.**

În același timp, în pofida factorilor sus-menționați, situația din societate rămâne dificilă. Chiar dacă nu există posibilitatea întoarcerii la momentele negative ale vieții sociale legate de viziunile lumii și standardele din trecut, noile valori nu sunt suficient înrădăcinate în conștiința societății și oamenii nu văd clar multe aspecte ale viitorului (în primul rând, acele aspecte ale vieții, ce reprezintă așteptări pozitive). Aceasta în mare măsură ține de *difficultățile* cu care se confruntă țara în ultimii ani, dificultăți ce s-au agravat din cauza unor circumstanțe obiective.

În primul rând, criza social-economică profundă, pauperizarea multor pături ale populației; contrastele sociale crescând;

În al doilea rând, nivelul foarte înalt al criminalității din țară; mafia și corupția în creștere;

În al treilea rând, degradarea stării demografice și a sănătății populației din Republica Moldova;

În al patrulea rând, democratizarea prea lentă a sistemului educațional, accesul limitat al multor pături ale populației la serviciile educaționale, în special pentru reprezentanții categoriilor puțin asigurate;

În al cincilea rând, folosirea frecventă a mecanismelor de manipulare a conștiinței sociale; reducerea sferei de influență a surselor mass-media cu adevărat independente și libere.

Se mai menține tensiunea în domeniul relațiilor interetnice, se măresc contrastele între locuitorii localităților rurale și urbane în ceea ce privește disponibilitatea, posibilitățile de satisfacere a cerințelor culturale, volumul și calitatea serviciilor comunale în diferite regiuni. Anumite probleme au apărut în relațiile dintre confesiuni și în relația stat-biserică. Aderarea Moldovei la actele internaționale ce protejează drepturile omului nu este întotdeauna însoțită de acțiuni reale de protecție a acestor drepturi. Toate acestea creează probleme serioase la formarea societății civile în Republica Moldova. Problema drepturilor și posibilităților egale pentru bărbați și femei a fost practic lăsată fără examinare în procesul de modernizare a societății.

Trebuie să menționăm neo-ideologizarea cercetărilor și educației umanitare în țara, în special la specialitatea istorie, ceea ce împiedică sistemul educațional să-și îndeplinească funcția de iluminare, să contribuie la formarea unei personalități independente și responsabile, la dezvoltarea și consolidarea Culturii Țării.

Toate aceste probleme creează o situație de atonie semantică, contribuie la primitivizarea și distrugerea orientărilor valorice ale persoanei, slăbesc sentimentele legale și morale ale individului, stimulează utilizarea mijloacelor ilegale pentru satisfacerea cerințelor personale și motivează folosirea mijloacelor violente în situațiile conflictuale.

În general procesele de conflict-confruntare sunt foarte frecvente în Moldova în mai multe aspecte ale vieții:

În domeniul *relațiilor instituționale*:

- conflicte între principalele ramuri ale puterii de stat;

Caseta 2.3

Istoria recentă

31 august 1989 – Sovietul Suprem al Moldovei adoptă legea cu privire la stabilirea limbii oficiale a țării (limba moldovenească, identică cu română) și reîntoarcerea la alfabetul latin.

27 august 1991 - Republica Moldova a fost proclamată stat suveran.

8 decembrie 1991 - Au fost organizate primele alegeri prezidențiale.

2 martie 1992 - Republica Moldova devine membru al Națiunilor Unite.

27 februarie 1994 - Primele alegeri parlamentare pe bază de pluri-partitism.

6 martie 1994 - Referendumul național confirmă suveranitatea Republicii Moldova.

29 iulie 1994 - Parlamentul adoptă Constituția Republicii Moldova.

5 martie 1995 - Referendumul local în sudul Moldovei asigură autonomia administrativă și teritorială a Gagauz-Eri, populată în majoritate de găgăuzi (turci ortodocși).

16 aprilie 1995 - Primele alegeri pe bază multi-partidă organizate pentru autoritățile de autoadministrare locală.

13 iulie 1995 - Moldova este admisă în Consiliul Europei.

1 decembrie 1996 – Alegeri Prezidențiale pe bază multi-partidă.

22 martie 1998 – Alegeri naționale, validate de Parlamentul Moldovei la 9 aprilie.

1999 – Teritoriul Moldovei este organizat în forma tradițională de județe - și anume: Bălți, Cahul, Chișinău, Edineț, Lăpușna, Orhei, Soroca, Taraclia, Tighina, Ungheni, unitatea teritorială a Transnistriei și unitatea teritorială autonomă a Găgăuziei.

5 iulie 2000 – Parlamentul Moldovei adoptă amendamentele la Constituție, care stipulează alegerea Președintelui de către Parlament, lărgirea prerogativelor guvernului și transformarea republicii într-o republică parlamentară.

- contradicții în activitățile economice: între economia legală și tenebră, între sectorul financiar și economia reală;
- opoziția între cele mai influente partide, asociații social-politice;
- caracterul conflictual al relațiilor dintre stat și organizațiile publice.

În domeniul *relațiilor regionale* - o serie de probleme nesoluționate între Chișinău și Tiraspol (problema transnistreană), Chișinău și Comrat (situația din Găgăuzia), Chișinău și Taraclia (problema Taracliei)

La nivelul *conștiinței sociale*, în Moldova circulă diferite opinii asupra următoarelor aspecte:

- modelul de ansamblu al sistemului social adecvat pentru Moldova;
- statutul real în societate al diverselor culturi etnice și limbi naționale, prezente în regiune;
- menținerea principiului de echitate socială și căile de implementare în practică a acestuia;
- posibilitățile de soluționare a problemei transnistrene;
- necesitatea introducerii unor modificări în Constituție cu privire la sistemul puterii în Moldova;
- raționalitatea menținerii statalității Moldovei în viitor.

În general, conștiința societății nu poate fi considerată în unele aspecte ale sale drept adecvată sarcinilor pe care și le-a asumat Republica Moldova la etapa actuală de dezvoltare. Ea poate fi caracterizată prin:

- nivelul scăzut al *responsabilității civile*;
- *viziunea închisă, larg răspândită, asupra lumii, și în primul rând - etno-centrismul*;
- anomalia juridică și morală;
- slăbirea *parametrilor semantici ai vieții sociale*, primitivizarea motivațiilor și orientărilor valorice, în special a motivațiilor gedonistic-consumeriste; deficitul orientărilor spre "*un bun comun*", insuficiența cooperării, respectului față de demnitatea umană, drepturile omului.

Situația s-a deteriorat de pe urma utilizării proaste a potențialului existent, a mecanismelor de reglementare juridică și democratică, create la nivel legislativ.

Conceptul culturii păcii are, după cum s-a menționat deja, un potențial metodologic considerabil, ce trebuie valorificat pentru a normaliza viața societății, a promova activități care să consolideze procesele de integrare, să ridice gradul de conștiință al cetățenilor și să faciliteze tranziția la noile forme ale vieții sociale, pe baza democrației, statului de drept, societății civile, ce corespund principiului existenței fără violență.

Anul 2000, declarat de Organizația Națiunilor Unite *An al Culturii Păcii*, a deschis Moldovei posibilități considerabile de utilizare productivă a potențialului menționat cu sprijinul organizațiilor internaționale și prin implementarea activă a unei politici interne adecvate.

2.2. Transformările politice

Procesele politice în Republica Moldova la finele anilor '80 erau tipice pentru o societate, care timp de decenii s-a aflat în componența unui stat (URSS) totalitar. Societatea în ansamblu nu cunoștea noțiunile cele mai elementare de democrație politică, mecanisme ale statului de drept, economie de piață etc. În Republica Moldova, spre deosebire, bunăoară, de Țările Baltice, lipseau tradițiile de statalitate. Numai populația locală de pe malul drept al Nistrului avea o oarecare amintire despre viața acestei regiuni ca parte a României în timpul celor 22 de ani (1918-1940). Pentru majoritatea populației din Moldova nu era propriu spiritul de opoziție conștientă față de puterea centrală de la Moscova, față de ideologia comunistă și sistemul politic existent. Numai intelectualii din domeniul artei s-au dovedit a fi relativ informați despre trecutul istoric al teritoriului inclus în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM).

În societatea moldovenească există opinii diferite în ceea ce privește modelul sistemului social necesar pentru țară.

Ura naște ură

Proverb moldovenesc

Procesele politice în Republica Moldova pe parcursul ultimului deceniu sunt tipice pentru o societate ce provine dintr-un stat totalitar.

Nivelul de trai al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, începând cu anii '60, în comparație cu celelalte republici ale URSS a fost relativ înalt. Totodată, populația remarca creșterea nivelului de trai în raport cu perioada extrem de grea de după cel de al doilea Război Mondial. Însă această stare de lucruri în domeniul social-economic se baza pe sistemul economic administrativ de comandă al URSS, care prin sistemul artificial de prețuri asigura dotarea masivă a economiei moldovenești. Peste 90% din economia RSSM era orientată spre piața de desfacere unională, iar noțiunile de concurență și competitivitate a mărfurilor erau cu totul străine pentru agenții economici. Populația rurală (53% în 1989) activa preponderent în "colhozuri" și "sovhozuri", - gospodării agricole colective. În interiorul acestor gospodării agricole controlul deplin îl dețineau șefii gospodăriilor, iar membrii "colhozurilor" și angajații "sovhozurilor" erau lipsiți de orice posibilitate de a co-participa la conducerea acestor gospodării. Sistemul economic etatist a contribuit la apariția cetățeanului lipsit de spirit întreprinzător, de inițiativă, de capacitatea de a-și asuma responsabilitatea pentru propriile decizii în condiții de concurență.

Suma acestor factori a determinat o dinamică a proceselor politice în RSSM mai lentă în raport cu cele de la Moscova sau din Țările Baltice. Totuși, pluralismul de opinii din perioada de "perestroika" și publicitatea au provocat apariția primelor spirite de opoziție contra a ceea ce simboliza sistemul de putere - dominația unui singur partid și Moscova în calitate de centru unional. Ca piatră de încercare au servit problemele ecologice. Pluralismul de opinii permis s-a revărsat pe paginile presei scrise, în emisiunile de la Radio și TV. În societate a început să crească brusc interesul față de mass-media. Dacă, de exemplu, în anul 1988 tirajul organului de presă al Uniunii Scriitorilor, săptămânalului "Literatura și arta", a fost de 7 mii exemplare, apoi în 1989 a crescut până la peste 160 mii exemplare. Această creștere de interes a fost provocată de apariția în societate a unei probleme ce a modelat procesele politice ulterioare - în RSSM populația autohtonă a început să-și revendice drepturile naționale, în primul rând în domeniul lingvistic. Confruntările politice ce au urmat în 1988-89 au demonstrat nivelul real de democratizare a societății și gradul de cultură civică al populației și al politicienilor.

Totodată, confruntările politice în jurul problemelor lingvistice au creat primul precedent, când o problemă, în cazul dat cea a dreptului populației autohtone de a folosi în toate domeniile limba română, urma să fie soluționată prin adoptarea Legii, și nu prin adoptarea a vre-o unei rezoluții a congresului Partidului Comunist. Sovietul Suprem al RSSM, care timp de decenii a jucat un rol pur decorativ în sistemul politic totalitar, în opinia publică a devenit organul cel mai important al puterii, chiar în raport cu Comitetul Central al Partidului Comunist. În același timp a sporit brusc importanța deputaților, rolul cărora se reducea în trecut la votarea "unanimă" a deciziilor pregătite în aparatul Partidului Comunist.

Liberalizarea regimului totalitar a permis apariția în a doua jumătate a anilor 80 a unor noi formațiuni politice. Ele au apărut și au fost înregistrate în octombrie 1989 sub forma de "mișcări obștești". Rândurile lor se completau preponderent conform criteriului etnic. Frontul Popular din Moldova (FPM) reprezenta populația autohtonă, vorbitoare de limbă română. Mișcarea Internaționalistă "Unitatea-Edinstvo" îi reprezenta pe vorbitorii de limbă rusă. În zona de sud a Moldovei sau format încă două formațiuni politice, - "Gagauz Halki" ("Poporul găgăuz") și "Vozrojdenie" ("Renașterea"), care îi reprezentau pe găgăuzi și pe bulgari. Nici Frontul Popular, nici Mișcarea Internaționalistă "Unitatea-Edinstvo" nu au reușit să se afirme în Transnistria. Acolo s-a instaurat un monopol total al organizației politice sub denumirea de CUCM (Consiliul Unificat al Colectivelor de Muncă). Toate formațiunile politice menționate, cu excepția FPM, categoric se împotriveau transformării RSSM într-un stat suveran. Partidul comunist din Moldova ocupa o poziție pasivă și a intrat în faza eroziunii totale. Membrii partidului comunist se implicau tot mai deschis în activitatea noilor formațiuni politice. Nici o formațiune politică din Moldova de pe atunci nu dispunea de strategie clară pentru transformarea societății dintr-o provincie a URSS într-un stat de drept, cu o economie națională, bazată pe principiile economiei de piață, competitivă, și participantă activă la procesul de globalizare. În esență, în societate s-a creat un spectru politic alb-negru care reflecta doar pozițiile extreme din societate.

Evenimentele politice de la începutul procesului de democratizare au demonstrat, că într-o societate post-totalitară mentalitatea populației și nivelul de cultură civică sunt profund afectate de trecutul său totalitarist. În confruntările politice s-a implicat majoritatea populației. Trebuie de menționat, că această sporire bruscă a activismului civic a avut loc în baza unor idei simpliste, exprimate în majoritatea cazurilor într-o manieră populistă, agresivă și primitivă. Pentru acea perioadă de timp era caracteristică abordarea problemelor ce țineau de domeniul emoțiilor iraționale, mai mult legate de ruina sistemului politic vechi. Însă după calmarea emoțiilor legate de dispariția URSS, după apariția primelor simptome de criză social-economică, peste un timp foarte scurt activismul exagerat a fost substituit cu apatia și pasivitatea totală a majorității populației. Prima experiență de libertate a demonstrat, că societatea este capabilă să se consolideze în jurul unor idei simpliste, deseori iraționale, ce țin de domeniul emoțiilor, dar nu este capabilă să urce la nivelul problemelor apărute în urma procesului de destrămarea URSS și de transformare a RSSM într-un stat independent.

FPM, forța politică ce se asocia cu schimbările dramatice din societate, s-a stopat la nivelul problemelor de ordin etnic, pe care le promova într-o manieră care de loc nu contribuia la consolidarea societății. Atingerea unui scop politic în acea perioadă de timp se asocia, de regulă, cu noțiunea de “a învinge dușmanul”. Orice aluzie la necesitatea dialogului sau a compromisului rezonabil era interpretată drept trădare și respinsă din start. Aici mai trebuie menționat faptul, că în URSS mașina ideologică a sistemului totalitar pe parcursul mai multor decenii inocula insistent “chipul dușmanului” în mentalitatea populației. Situația se agrava și din cauza că FPM, cu care se asociau toate transformările, nici o dată nu a luat o atitudine tranșantă în raport cu manifestările de extremism de stradă etc. Drept consecință toate manifestările de extremism politic sau național în conștiința populației “rusofone” se asociau cu această organizație politică. Totodată, chiar în apogeul puterii sale Frontul Popular nu a reușit să obțină o victorie politică clară.

Slăbiciunea FPM a fost demonstrată chiar de primele alegeri democratice în Parlament din februarie-martie 1990. Alegerile s-au desfășurat în 380 de circumscripții conform principiului majoritar. Adepții FPM au reușit să biruie doar în aproximativ 120-130 de circumscripții. Liderii Partidului Comunist sau grăbit să declare, că 87% din cei aleși erau membri ai Partidului Comunist, dar criteriul de apartenență la Partidul Comunist în 1990 deja nu valora nimic și nimeni nici nu a încercat să-i organizeze pe deputații aleși conform acestui criteriu. Gradul insuficient de pregătire a societății moldovenești de a se autoguverna s-a manifestat și în activitatea primului Guvern al Republicii Moldova, format imediat după alegerile din 1990. Acest Guvern, în condițiile când situația în zonele separatiste s-a tensionat, a mers pe calea acutizării situației. Guvernul următor, adoptând poziția FPM, n-a putut și nici n-a încercat să promoveze o politică ce ar calma isteria prin reorientarea intereselor individuale spre problemele social-economice etc. În încercarea de a nu admite desfășurarea unor alegeri ilegale s-a recurs la acțiuni de forță, atât în zona populată de găgăuzi, cât și pe malul stâng al Nistrului. Drept consecință, la începutul lunii noiembrie 1990 au apărut primele jertfe, orice dialog între puterea centrală și populația din zonele separatiste a devenit imposibil. “Partidul războiului”, cu lideri noi în frunte și cu lozinci democratice, a devenit pentru o perioadă de timp unicul partid în viața politică a noului stat. Incapacitatea noilor lideri politici de a face față noilor exigențe a provocat radicalizarea FPM și abaterea lui de la valorile democratice anunțate inițial.

Nefiind în stare să aprecieze situația reală și să se plaseze în fruntea procesului de edificare a noului stat, activiștii FPM tot mai deschiși pledau pentru unirea politică a Republicii Moldova cu România. În statutul său această organizație se declara drept “mișcare de eliberare națională a românilor de pe teritoriile ocupate”. În paralel, ideea unirii cu România a fost exploatată la maximum de adepții separatismului în Transnistria pentru a consolida în jurul lor populația afectată de românofobie. Aceasta într-un mod decisiv a contribuit la isterizarea spiritelor, la consolidarea unei părți a populației în baza separatismului agresiv și radical. Drept consecință, în majoritatea localităților de pe malul stâng al Nistrului au fost lichidate, inclusiv cu forța, structurile de stat ale Republicii Moldova. Totodată, abordarea vulgară a ideii de unire a

**La sfârșitul anilor '80
în confruntările
politice s-a implicat
majoritatea
populației.**

Formarea tânărului stat a fost însoțită de tensiune politică și conflicte, culminând prin conflictul armat din Transnistria. Cu toate acestea, an de an societatea moldovenească înaintază pe calea democratizării.

Moldovei cu România pe malul drept al Nistrului a pregătit terenul pentru revenirea masivă la putere, deja prin alegerile parlamentare din anul 1994, a unor formațiuni politice ce reprezentau fostul Partid Comunist.

Libertatea, obținută în urma liberalizării sistemului politic totalitar, a oferit societății instrumente noi de autoguvernare și de soluționare a problemelor. Totodată, noii lideri politici, aleși de populație și nu numiți de structurile Partidului Comunist, au fost puși în fața necesității de a rezolva concomitent mai multe probleme extrem de complicate. În primul rând, de a transforma un segment al economiei naționale a URSS în fundamentul economic al unui stat nou, suveran. Totodată, era evident, că acest fundament economic al noului stat putea fi creat doar în baza principiilor și a valorilor economiei de piață. Prin urmare, se cerea de realizat concomitent și o schimbare radicală a relațiilor de proprietate etc. În al doilea rând, trebuia asigurată consolidarea populației din fosta RSSM în baza ideii de cetățenie a noului stat. În al treilea rând, trebuia de creat statul însuși cu toate instituțiile sale.

Orice schimbare într-o societate democratică are la baza ei voința clar exprimată a cetățenilor. În cazul Republicii Moldova acest lucru în anul 1991 a lipsit. Republica Moldova a devenit stat independent nu din cauza faptului că aceasta a constituit un deziderat al majorității populației, conștientă de toate consecințele acestui pas, ci un rezultat al evenimentelor (destrămarea URSS) ce au avut loc în exteriorul societății moldovenești. Prin urmare, această stare de lucruri a provocat o stare de frustrare, nesiguranță, atitudini agresive la o parte considerabilă a populației. Modul în care au fost abordate problemele apărute de către forțele politice noi a demonstrat gradul absolut nesatisfăcător al culturii politice, culturii civice, culturii păcii din societate în ansamblu. Noua elită politică nu a reușit principalul - să consolideze populația Moldovei pe baza unui compromis rezonabil și a unei strategii comune de creare a noului stat independent. Totodată, în situația când sistemul politic totalitar și URSS a dispărut, pentru Republica Moldova nu exista nici o alternativă, - Moldova "era condamnată" să devină stat independent și să înceapă transformările cardinale în toate domeniile pornind de la nivelul de pregătire, pe care îl moștenise din trecutul totalitar.

Acum, la finele anului 2000, este evident, că societatea moldovenească s-a schimbat radical pe parcursul ultimilor zece ani. Totodată, aceste schimbări au provocat nu numai momente pozitive, ci și negative. Unanimitatea falsă a societății totalitare a fost substituită cu confruntări politice violente și distructive, care au provocat scindarea profundă a societății, încălcări masive ale drepturilor omului, conflictul armat din 1991-92 în raioanele de est ale Republicii Moldova etc. Prin urmare, drept pozitive în procesul politic din ultimul deceniu pot fi calificate toate fenomenele ce au dus la apariția și consolidarea în societatea post-totalitară a valorilor culturii păcii. În contextul temei abordate drept contradicție vom trata acele aspecte ale procesului politic, care blochează procesul de consolidare a statului de drept, a societății civile și amplifică sau conservează manifestările de contra-cultură a păcii în societate.

Noțiunea de negativ pe parcursul anilor '90 este legată de procesele care au constituit o consecință a conflictului între mentalitatea de *homo sovieticus* și noile realități politice și social-economice și care au frânat procesul de democratizare a societății, sau chiar au condus la declanșarea conflictelor violente.

Noile realități, cum ar fi pluralismul de opinii, libertatea presei etc., au spulberat unanimitatea falsă, imaginea căreia era grijiuliu formată și menținută în sistemul totalitar. Drept consecință asupra unei societăți eterogene s-a suprapus o realitate, în primul rând, politică principal nouă, necunoscută încă de nimeni în țară. Ritmul transformărilor s-a dovedit a fi extrem de rapid. Această stare de lucruri a provocat situația, când o parte considerabilă a societății a conceput aceste transformări drept un *atentat direct* la drepturile ei și chiar la securitatea personală. În societate au dispărut acele *valori comune*, fără de care nu poate fi asigurată integritatea ei, consensul civic, menținerea dialogului, căutarea soluțiilor raționale etc.

Realitatea a demonstrat, că majoritatea populației, vorbitoare de limba rusă, a fost profund stresată de manifestările de extremism politic în perioada 1988-1992 și de faptul dispariției URSS. Drept consecință, societatea s-a scindat în două comunități, care până-n prezent conviețuiesc în paralel, dar între care, în linii mari, lipsește dialogul. Cu toate că a trecut mai mult de zece ani de la momentul când a fost abordată problema lingvistică, statul și societatea civilă nu au reușit să rezolve problema integrării minorităților naționale. După doisprezece ani care au trecut de la începutul confruntărilor politice în jurul problemei limbii, doar un număr insignifiant de copii din familiile “rusofone” posedă limba română la nivelul cuvenit. În rest, cu toate că la sfârșitul anilor ‘80 această problemă a provocat convulsii puternice, societatea continuă să o reproducă. Însă ar fi greșit de considerat, că această scindare se datorează doar extremismului politic și al celui naționalist. Cu toate că nu s-au efectuat studii sociologice în acest domeniu, se poate presupune, că majoritatea populației “rusofone” din Moldova susține sau accepta democratizarea URSS, însă categoric nu accepta destrămarea ei. Pentru întreaga populație din Moldova din acea perioadă de timp era caracteristic să se auto-conducă de argumente iraționale în luarea atitudinilor în plan politic. Un asemenea argument irațional a fost și mai rămâne în continuare nostalgia după stabilitatea și siguranța omului de rând din sistemul totalitar. În plan politic factorul nostalgiei și al neîncrederii reciproce s-au manifestat la votarea în campaniile electorale. Partidele politice, ajunse în structurile puterii în urma speculei pe nostalgii și neîncredere, de regulă, erau inapte de a soluționa problemele reale din societate și, drept consecință, aceasta a constituit una din cauzele aprofundării continue a crizei social-economice. Abia în anul 1998 a apărut primul precedent, când componența etnică a susținătorilor (18% din participanții la scrutin) unei formațiuni politice (“Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă”) a coincis aproximativ cu structura etnică a societății în ansamblu. Deci, se poate presupune, că aceste 18% de alegători au depășit spiritele iraționale de la începutul procesului de democratizare a societății.

Atenuarea și retușarea stărilor de conflict, legate de perioada dispariției URSS a fost substituită de alte fenomene de domeniul contradicțiilor. Accentul s-a mutat din domeniul politicului în sfera social-economică. În cadrul sistemului economic etatist contrastul social era bine camuflat din considerente ideologice și acest parametru nu provoca o tensionare a spiritelor la nivel de conflict. În situația când în URSS a fost condamnat cultul personalității lui Stalin și au fost reabilitate jertfele represiunilor politice, regimul totalitar puțin ce a deviat de la rigiditatea sa din anii ‘30. Drept consecință în societate s-a stabilit un modus vivendi, când majoritatea populației era conștientă de faptul că sistemul se bazează pe niște valori false. În același timp nimeni, cu excepția unor personalități gen academicianul Andrei Saharov și a altor câțiva disidenți, nu îndrăzneau să critice deschis sistemul. Conformismul și morala dublă au devenit drept normă în societate. În condițiile sistemului economic egalitarist și ale dominației proprietății de stat, a devenit o virtute capacitatea de a avea un venit suplimentar prin furtul “de la stat”. Totodată, lipsa proprietății private asupra mijloacelor de producție, a concurenței, a șomajului etc. a contribuit la educația cetățeanului totalmente nepregătit pentru a face față rigurilor perioadei de tranziție la economia de piață. Însă regulile de joc s-au schimbat brusc și liberalizarea economiei, privatizarea, apariția sectorului privat le-a oferit cetățenilor posibilitatea de a se manifesta în domeniul inițiativei private. Primele activități în acest domeniu au pornit în situația, când societatea avea noțiuni foarte aproximative despre economia de piață, în condițiile, în care legislația, ce trebuia să reglementeze noile relații economice aproape că nu exista, după cum nu existau nici instituțiile menite să asigure respectarea legislației în acest domeniu nou.

Pe parcursul ultimului deceniu funcționarea mecanismelor democrației politice a fost afectată și de sentimentul de paternalism. Drept consecință, o parte considerabilă a alegătorilor votează necritic în repetate rânduri puterea. În viziunea lor merită să fie aleși în structurile puterii doar cei ce se prezintă în fața lor în campaniile electorale în calitate de “șefi mari”. Acești cetățeni, nu puțini la număr, nu sunt în stare să caute, pornind de la argumente raționale, o alternativă a actualei puteri în afara ei, chiar dacă o urăsc. Statul moldovenesc totți acești ani a funcționat ca un sistem de dirijare fără legătură inversă și nu poate fi considerat astăzi un stat

**Către mijlocul anilor
‘90 atenția societății
moldovenești s-a
deplasat de la
domeniul politic la
cel socio-economic.**

În anii '90 în societatea moldovenească s-a conturat pluralismul, dispărând monopolul unui singur partid.

de drept, în care comunitatea cetățenilor se autogestionează pornind de la voința majorității, liber și conștient exprimată. Toate aceste contradicții, acumulându-se pe parcursul întregului deceniu, au creat un teren favorabil pentru manifestări de violență (demonstrațiile studenților din mai 2000 de la Chișinău etc.), stimulează spiritele extremiste din domeniul politicului. S-ar putea enumera încă un șir de contradicții de acest gen. Însă, trebuie remarcat faptul că, începând cu 1999, în Republica Moldova se vorbește despre o *criză de sistem*. Este evident, că mecanismele statului de drept, ale democrației politice și economiei de piață nu funcționează în situația, când societatea în ansamblu nu a depășit mentalitatea de *homo sovieticus*.

În anii '90 pentru prima dată în societate a început să se vorbească deschis despre problemele reale, despre trecutul istoric etc. Populația a obținut posibilitatea de a confrunta diferite opinii, în societate au apărut condiții pentru gândirea critică. Este evident, că acest pluralism de opinii la început a fost reprezentat de opinii preponderent extremiste, deseori într-o manieră agresivă și demagogică. Însă, aceasta a fost o fază inevitabilă pentru o societate post-totalitaristă și după depășirea ei societatea a devenit mai receptivă și la opinii mai moderate și raționale.

Pluralismul de opinii a contribuit la dispariția monopolului Partidului Comunist asupra adevărului în ultimă instanță și, implicit, la apariția noțiunii de pluripartitism. În societate au apărut mai multe partide politice. Pentru o societate post-totalitaristă motivația apariției partidelor politice este cu totul diferită în raport cu societățile, în care pluripartitismul a apărut în urma unui proces îndelungat și pe o cale evolutivă. Doctrinile politice clasice rezultă din diferite sisteme de valori și corelează strâns cu structura socială. Într-o societate post-totalitaristă, în situația când cetățeanul se află în interiorul unui stat în proces de prăbușire, iar viitorul este neclar, spectrul politic este corelat mai mult cu parametrii iraționali, printre care un rol important îl joacă sentimentele naționale, fobiile, sentimente nostalgice etc. Spectrul politic propriu fazei de dispariție a "unanimității" totalitariste și primei experiențe de libertate, de regulă, conține în sine forțe politice cu poziții antagoniste. Pentru ambele extreme sunt proprii agresivitatea, orientarea spre atingerea unor scopuri ireale "cu orice preț" etc. "Centrul", reprezentat de formațiuni politice noi, orientate spre atingerea unor obiective reale, raționale, pe căi evolutive, de regulă, este ignorat de opinia publică. Aflarea la guvernare a exponenților extremelor, confruntările infinite între ele etc. obosesc repede societatea, care, după clarificarea perspectivei societății (de la URSS - la independență), treptat se reorientează spre probleme și valori raționale. Drept consecință, scade ponderea forțelor politice extremiste, unele dispar în urma eșecului electoral, altele recurg la mimicria politică. Spectrul politic devine mai echilibrat, în primul rând prin apariția forțelor politice centriste. În Moldova această fază de dezvoltare a pluripartitismului a fost atinsă în anul 1998, când forța politică din centrul spectrului - "Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă" a început să joace un rol stabilizator. Se cere de remarcat, că un rol nefast îl joacă fărâmițarea excesivă a spectrului politic. Cu toate obiectiile absolut motivate față de activitatea partidelor (corupția, amoralitatea, incompetența etc.), totuși, se poate constata, că în Moldova pluripartitismul a început să "funcționeze" și a devenit un factor pozitiv în viața socială.

Un factor pozitiv extrem de important a devenit înrădăcinarea în societate a valorilor statului de drept. Un pas decisiv în acest sens a constituit adoptarea în 1994 a Constituției Republicii Moldova. Acum se poate vorbi despre separarea celor trei ramuri ale puterii, un rol în permanentă creștere a început să-l joace Curtea Constituțională în calitate de arbitru suprem. Luptele politice sau strămutat din stradă în Parlament, la Curtea Constituțională, pe paginile presei etc. Este semnificativ faptul, că lupta pentru puterea politică în Moldova, începând cu anul 1998, s-a concentrat în jurul problemei modificării Constituției. Cu toate că aceste confruntări continuă să sufere de maladiile tipice unei societăți post-totalitariste, ele încearcă să se situeze în cadrul constituțional. În societate crește conștientizarea importanței Constituției, legilor etc. Prin urmare, există premise pentru ca mecanismele democrației politice și a statului de drept să asigure amplificarea treptată a componentelor culturii păcii.

În acest context trebuie menționată și libertatea presei. Ca și pluripartitismul, calitatea

presei, mass-media în ansamblu, reflectă gradul de cultură civică, politică a societății, prezența sau lipsa dialogului în societate etc. Un factor cu totul nou pentru societatea post-totalitaristă îl constituie apariția organizațiilor non-guvernamentale, non-profit, apolitice (ONG). Sunt înregistrate sute de ONG. Este semnificativ faptul, că cei mai activi în acest domeniu sunt tinerii.

Un factor extrem de important îl constituie deschiderea Moldovei spre comunitatea internațională, participarea ei la lucrările diferitor structuri internaționale: ONU, OSCE, Consiliul Europei, Parteneriatul pentru Pace, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est și altele. În asemenea condiții aceasta, pe de o parte, aduce în Moldova experiența pozitivă din societățile democratice, pe de altă parte, îi obligă pe politicienii de aici să se conformeze standardelor internaționale în diverse domenii. În situații de conflict, cum ar fi confruntările în jurul problemei modificării Constituției, structurile internaționale joacă rolul de arbitru, nepermițând ca confruntările politice să deraieze de la principiile statului de drept.

Secolul XX a oferit destule exemple, ce vorbesc despre faptul că noțiunile de democrație, societate civilă și cultură a păcii devin valori reale numai în societățile în care funcționează economia de piață, bazată pe proprietatea privată și inițiativa liberă a cetățenilor. Cu toate că trecerea de la etatism spre economia de piață se desfășoară cu un preț social enorm plătit de populație, în Moldova proprietatea privată a devenit deja un factor stabilizator în domeniul politic și contribuie la reorientarea treptată a societății spre valori raționale.

Anul politic 2000 este un an extrem de important pentru destinul Moldovei. În societate s-a acumulat un potențial periculos de repulsie totală față de actualele structuri ale puterii. Societatea este nevoită să plătească un tribut extrem de grav pentru amoralitatea elitei politice și incapacitatea ei de a guverna prin mecanismele statului de drept. Societatea este profund afectată de toate viciile posibile. Corupția, crima organizată, pauperizarea populației și șomajul de proporții, exodul a sute de mii de cetățeni în alte țări în căutarea mijloacelor de existență au devenit o normă, după zece ani de “democrație” și “reforme”. Societatea începe să conștientizeze, că ambele opțiuni (viața coruptă aici și lucrul în străinătate) au constituit o greșală. În acest caz nu este exclusă creșterea tensiunii în societate, manifestări de protest violente, compromiterea continuă a sistemului de valori democratice și pierderea controlului asupra situației din partea puterii centrale. Experiența secolului XX a demonstrat, că în asemenea condiții apare nostalgia după o “mână forte” și crește riscul instaurării unui regim politic autoritar. Celelalte scenarii, mai optimiste, deocamdată par mult mai puțin probabile.

2.3. Tensiunile etno-politice și pacificarea post-conflict

Existența contradicțiilor regionale, care au condus la acțiuni violente de proporții mari, este o confirmare elocventă a nivelului scăzut de cultură civică în societate și de asimilare a valorilor de cultură a păcii de către cetățenii statului. Republica Moldova în plan internațional parțial a devenit cunoscută, spre regret, mai mult din cauza conflictelor regionale violente. Îndeosebi aceasta se referă la conflictul armat din raioanele de est ale Republicii Moldova din anul 1992, care s-a soldat cu pierderi de vieți omenești, cu pierderea controlului puterii centrale de la Chișinău asupra unei părți (12%) din teritoriul statului.

Contradicțiile regionale la începutul anilor '90 au fost cauzate de mai mulți factori, rădăcinile unora dintre care pot fi găsite în trecutul istoric. În calitate de stat independent Republica Moldova s-a constituit în frontierele fostei Republici Sovietice Socialiste Moldovenești, proclamate în anul 1940 la Moscova. Teritoriul RSSM, era compus din două părți cu trecut istoric relativ diferit. Partea dintre Prut și Nistru, cu denumirea istorică de Basarabia, din 1918, timp de 22 de ani, s-a aflat în componența României. Uniunea Sovietică nu recunoștea legitimitatea intrării Basarabiei în componența statului român la 27 martie 1918 și în anul 1924 a creat pe teritoriul Ucrainei Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Inițial în calitate de capitală a RASSM a fost numit or. Balta, iar ulterior – or. Tiraspol. Acest teritoriu numit mai târziu Transnistria a devenit premisa pentru un set de stereotipuri. În primul rând, în mentalitatea populației pe toate căile era infiltrată imaginea negativă privind tot ce era legat de noțiunea

*E lesne a ierta, dar greu
a uita.*

Proverb moldovenesc

**Conflictul armat din
Transnistria (1992) —
este o urmare a
extremismului și
ambițiilor politice.**

“român”. Totodată, insistent era promovată teza de existență a două limbi diferite - cea moldovenească, cum că ar fi de origine slavă, și cea română, de origine latină. Tot atât de insistent pe parcursul deceniilor a fost implementată ideea de existență a două popoare diferite - cel moldovenesc și cel român.

Soarta celeilalte părți a RSSM, a Basarabiei, a fost decisă la 23 august 1939 când a fost semnat tratatul moldo-german de neagresiune și protocolul adițional secret (Pactul Molotov-Ribbentrop). Drept consecință, la 26 și 27 iunie 1940, pregătită să utilizeze forța militară, Uniunea Sovietică i-a înaintat României două note ultimative prin care cerea “înapoierea” și, respectiv, “evacuarea” Basarabiei. După aceasta în Basarabia a fost aplicată o politică similară cu cea din Transnistria. Fiind îmbinată cu deportările repetate, în situația când majoritatea intelectualilor au preferat să se refugieze în România, iar cei ce au rămas în mare parte au fost nimiciți de mașina represivă stalinistă, stereotipurile antiromânești au prins rădăcini și în Basarabia. Pentru neadmiterea erodării acestor stereotipuri puterea de la Moscova pe parcursul deceniilor a promovat politica de izolare la maximum a RSSM de România. Numai în RSSM, de exemplu, spre deosebire de celelalte republici unionale, era interzisă abonarea la presa periodică editată în România. Pentru populația din RSSM și România practic erau imposibile orice contacte interpersonale. Perioada aflării Basarabiei în componența României ideologia oficială o prezenta drept “regim burghezo-moșieresc de ocupație”. În societate erau interzise și erau dur persecutate orice tentative de a discuta trecutul istoric într-un mod diferit de cel prescris de aparatul ideologic al Partidului Comunist. Prin urmare, majoritatea populației, îndeosebi în Transnistria, era absolut neinformată despre trecutul istoric real al RSSM și, concomitent, a devenit purtătoare a unor stereotipuri negative și chiar fobii iraționale, legate de acestea.

Pe parcursul ultimului deceniu în confruntările politice din Republica Moldova s-a speculat mult pe factorul etnic. Cu toate că politica de rusificare a fost aplicată și în Basarabia, totuși, s-a păstrat un contrast evident între Basarabia și Transnistria sub aspectul componenței etnice a populației. În Basarabia populația autohtonă era majoritară (65%). Confruntările lingvistice din diferite republici unionale în perioada 1988-89 au dat naștere noțiunii de “rusofoni”. Prin ea se subînțelegea acea parte a populației care comunică predominant în limba rusă. De precizat, că noțiunea “rusofon” includea nu numai etnicii ruși, ci și reprezentanții tuturor minorităților naționale care constituiau 35% din numărul total de locuitori ai Moldovei. În Transnistria acest procent era de circa 60%, ceea ce a determinat o situație politică cu totul diferită de cea de pe malul drept al Nistrului. Factorul lingvistic a devenit o linie de demarcare foarte clară în plan politic între locuitorii Moldovei și în relațiile dintre malurile Nistrului. Populația “rusofonă”, de regulă, susținea ideea păstrării Uniunii Sovietice și, respectiv, era șocată de perspectiva transformării RSSM într-un stat suveran.

Pentru Transnistria atât componența etnică, cât și mentalitatea populației pe parcursul mai multor decenii au fost modelate de factori, ce au lipsit în Basarabia. Spre exemplu, pentru Transnistria era caracteristică o concentrare mai mare a întreprinderilor industriale în orașele-gemene Tiraspol-Bender. În aceste centre industriale, situate față în față pe ambele maluri ale Nistrului, starea de spirit în rândurile populației se deosebea categoric de cea de pe malul drept. În orașele din Transnistria era mult mai mare procentul celor, care au venit pe timpuri în RSSM din altele republici unionale, îndeosebi din Federația Rusă. Odată cu tensionarea spiritelor în dreapta Nistrului, aceștia având o mentalitate specifică, fiind uniți în colective mari, imediat s-au consolidat și în plan politic. În situația când Partidul Comunist a pierdut inițiativa, colectivele muncitorești de la întreprinderile industriale din Transnistria au dat naștere organizației politice sub denumirea de CUCM (Consiliul Unificat la Colectivelor de Muncă). Prima încercare de forță pentru CUCM au constituit-o confruntările politice în legătură cu votarea în Sovietul Suprem al RSSM la 31 august 1989 a legilor care declarau limba moldovenească drept limbă de stat și introduceau grafia latină în locul celei rusești. Astfel, în august 1989 la întreprinderile industriale de la Tiraspol a avut loc o grevă de avertisment dirijată de CUCM.

Caseta 2.4

Procese de integrare și solidaritatea civică

Optimizarea proceselor integraționiste în Republica Moldova este o condiție obligatorie în dezvoltarea și întărirea statalității și suveranității, în antrenarea activă la cultura păcii și integrarea Republicii Moldova în Comunitatea Europeană.

Considerăm că factorii esențiali care frânează procesele integraționiste din societatea moldovenească sunt criza social-economică, lipsa unei strategii naționale de dezvoltare, nesoluționarea problemei Transnistriei, contradicțiile dintre orientările ideologico-conceptuale ale grupurilor sociale și problemele interferențelor etnoculturale.

Suntem convinși că Republica Moldova dispune de un potențial de menținere a stabilității și solidarității civice, care include tradițiile seculare de conviețuire pașnică pe teritoriul Moldovei a reprezentanților diverselor grupuri etnice și confesionale, de o bază juridică pentru funcționarea mecanismelor democratice de drept care să asigure constituirea societății civile și apărarea drepturilor omului, de o experiență pozitivă în soluționarea conflictelor regionale și colaborarea cu organismele internaționale.

Direcții ale asigurării solidarității civice:

- punerea accentului pe latura socială a politicii economice a statului ca condiție de neadmitere a marginalizării și polarizării grupurilor sociale;
- educația civică și propagarea drepturilor omului;
- soluționarea chestiunii de acordare a statutului juridic al Transnistriei ca metodă de rezolvare a contradicțiilor regionale;
- optimizarea politicii de funcționare a limbii de stat și a limbilor minorităților naționale, de interacțiune culturală ca mijloc de consolidare a societății;
- antrenarea organizațiilor non-guvernamentale în procesul de luare a deciziilor ca metodă de sporire a activității civice a populației țării.

Sursă: Resolution of the International Conference "The Integrational Processes in Moldova: drafting of the National Strategy", Chișinău, Martie 2000.

Situația în Transnistria a fost influențată și de faptul, că acolo timp de decenii au fost dislocate trupele Armatei a 14-a. Drept consecință, o parte considerabilă din populație o constituiau ofițerii Armatei Sovietice trecuți în rezervă. Atât angajații de la întreprinderile industriale, cât și foștii ofițeri ai Armatei Sovietice s-au dovedit a fi extrem de activi în plan politic și bine consolidați în plan organizatoric. Reprezentanții lor respingeau categoric revendicările populației autohtone referitor la emanciparea națională și nu acceptau ideea transformării RSSM într-un stat independent. Populația autohtonă din Transnistria în mare parte nu susținea manifestările de separatism. Dar ea era dispersată mai mult în zona rurală și avea mult mai puține posibilități de a se consolida în plan politic și, respectiv, de a influența evoluția proceselor politice din zonă.

Totodată, primele confruntări politice din RSSM au demonstrat, că societatea nu era pregătită pentru soluționarea problemelor moștenite din trecutul totalitar pe o cale democratică, în baza unui dialog sincer, constructiv și permanent. Noile formațiuni politice se completau preponderent conform criteriului etnic. Aceasta se referă în primul rând la Frontul Popular și la mișcarea "Gagauz Halci" ("Poporul Găgăuz"). Totodată, trebuie remarcat, că în Transnistria ideea separatismului a fost susținută nu numai în exclusivitate de populația "rusofonă". Aceasta poate fi explicat în primul rând prin faptul, că la Chișinău deseori la mitinguri se vehicula ideea unirii politice dintre Republica Moldova și România, îndeosebi după prăbușirea regimului Ceaușescu în decembrie 1989.

În Transnistria acest fapt a fost exploatat la maximum de ideologii separatismului. Totodată, noile procese politice în RSSM, destrămarea URSS și transformarea RSSM într-un stat independent, perspectiva de a deveni minorități etnice într-un stat nou, au constituit un stres adevărat pentru populația "rusofonă". Acest stres în mare măsură a modelat și comportamentul politic al acestei categorii a populației. În situația când fobiile antiromânești au fost implementate timp de decenii, ideea separatismului transnistrean a fost susținută inclusiv de unii din etnicii moldoveni. Prin urmare, se poate constata, că contradicțiile de bază, care au dus la agravarea conflictelor regionale în Republica Moldova, au fost, totuși, cele politice.

**Separatismul nu este
productiv, el a dezbinat
țara și a înrăit
oamenii.**

**Învățămintele de pe
urma confruntărilor
politice din anii
1988-1989 trebuie să
ducă societatea
moldovenească
la găsirea unor
compromisuri raționale.**

Perioada sovietică, îndeosebi anii '60, în Moldova s-a caracterizat printr-un atac masiv al mașinii ideologice asupra religiei. Au fost închise și chiar distruse sute de biserici, mănăstirile etc. În condițiile liberalizării regimului sovietic biserica ortodoxă a început să-și restabilească rolul. Începând cu anul 1988 în Moldova timp de doi ani au fost redeschise și restaurate peste 600 de biserici. Însă, biserica ortodoxă nu a reușit să devină un factor consolidator în societate. Prin urmare, nici biserica propriu-zisă, nici valorile creștine n-au constituit un factor real, care ar fi contribuit la evitarea escaladării violenței în confruntările politice. Nici mass-media n-a jucat un rol pozitiv în evitarea conflictului, n-a contribuit la consolidarea unei societăți bazate pe valorile raționale pe malurile Nistrului. Mass-media, mai degrabă, a înlesnit extremismul politic.

Confruntările politice din anii 1988-1992 au demonstrat, că în Republica Moldova istoricește s-au creat trei poli etno-politici cu centrele la Chișinău, Tiraspol și Comrat. Societatea moldovenească s-a dovedit a fi incapabilă de a se autoconsolida în calitate de cetățeni ai noului stat pe baza unui compromis rezonabil. Valorile, menționate în Declarația Adunării Generale a ONU, care definește Cultura Păcii, s-au dovedit a fi cu totul improprie pentru societatea moldovenească din acea perioadă. Cultura civică, este un element de bază al Culturii Păcii – o cultură pluralistă bazată pe comunicare, informație și persuasiune, o cultură a consensului, dialogului, pluralismului, toleranței și diversității, ce permite și încurajează schimbarea, dar care o moderează și-i impune anumite limite necesare și benefice. La faza inițială de transformare a Republicii Moldova într-un stat suveran, în societatea moldovenească predomina mentalitatea totalitaristă, cu desăvârșire lipseau elementele societății civile și ale culturii civice. Această calitate a societății, în condițiile de agravare intenționată a situației din exterior, a condiționat evoluția situației pe calea conflictului violent, care a degradat într-un conflict armat de proporții cu implicarea trupelor Federației Ruse.

În urma conflictului armat din 1992 puterea centrală de la Chișinău a pierdut orice control asupra Transnistriei. Liderii separatiști au început să consolideze structurile “de stat” în zona controlată de ei sub denumirea de “Republica Moldovenească Nistreană” (RMN). În timp de zece ani s-a reușit crearea structurilor statale de bază - de la propriul sistem financiar și până la ministerul “securității de stat”. La 24 decembrie 1995 a fost aprobată “Constituția Transnistriei”, prin care aceasta este proclamată drept “stat democratic, suveran, independent, de drept”. Realitatea, însă, este cu totul de altă natură.

Însăși faptul că “RMN” s-a constituit prin metode violente și de către persoanele care luptau pentru conservarea sistemului politic sovietic a determinat un șir de calități ale regimului politic instaurat în Transnistria. În primul rând, liderii regimului separatist continuă să conserve în societate toate fobiile care au contribuit la escaladarea violenței în anii 1990-1992 și să promoveze chipul dușmanului din Republica Moldova. Orice activitate politică, ce pune sub semnul întrebării “statalitatea” Transnistriei, este interzisă. În Transnistria nu există partide politice. CUCM continuă să monopolizeze sfera politicii. Pentru a se menține la putere administrația de la Tiraspol conștient recurge la încălcări flagrante ale drepturilor omului, blochează conștiincios toate eforturile organizațiilor non-guvernamentale din Moldova de a organiza acțiuni menite să reintegreze societatea în domeniul diplomației populare.

Totodată, în ultimii ani zona transnistreană a devenit un mecanism eficient de îmbogățire prin intermediul unor activități economice ilegale, în primul rând, al contrabandei. Conform estimărilor experților în domeniu, pierderile pentru economia națională a Moldovei din cauza activităților economice ilegale, realizate prin zona transnistreană, sunt comparative cu întregul volum al asistenței financiare, obținute de către statul moldovenesc din partea structurilor financiare internaționale.

În situația actuală majoritatea populației are o atitudine conformistă față de regimul separatist, care deja timp de zece ani controlează pe deplin situația în zonă. În situația când oficialitățile de la Chișinău nu sunt apte de a influența situația în zonă, majoritatea populației a devenit pasivă în plan civic și este preocupată de problema supraviețuirii biologice în condițiile crizei social-economice extrem de acute.

Nesoluționarea conflictului transnistrean contribuie la compromiterea în opinia cetățenilor statului a însăși ideii de statalitate a Republicii Moldova. În anul 2000 s-a aflat că circa 200 mii de cetățeni ai Republicii Moldova au obținut, contrar legislației în vigoare, cetățenia română. Circa 60 mii – cetățenia Federației Ruse. Este cert, că, de exemplu, obținerea cetățeniei române este condiționată de perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, în situația când Republica Moldova timp de mai mulți ani se află în condițiile unei crize social-economice tot mai acute însoțite de crize politice permanente.

Unele succese în abordarea drepturilor minorităților naționale în Republica Moldova pot servi ca factor pozitiv în neutralizarea intereselor secesioniste. Noțiunea de populație rusofonă nu mai este omogenă. În Moldova a început restabilirea identității naționale și identificarea minorităților naționale altele decât cea rusă. Statul moldovenesc, cu posibilitățile sale reduse din cauza crizei social-economice a acordat o oarecare asistență modestă în acest domeniu. Au fost deschise școli și cursuri, licee și colegii cu limbile de predare ucraineană, găgăuză, bulgară și poloneză pe malul drept al Nistrului. Instituțiile de educație cu limba rusă de predare, inclusiv de educație superioară, au fost prezervate în măsura necesară. Cu toate că problema cunoașterii limbii române de către populația rusofonă rămâne a fi nesoluționată, există reorientarea clară a atenției populației în ansamblu, indiferent de originea ei etnică, spre problemele sociale și economice comune.

Totodată, sunt realizate negocieri dificile și îndelungate cu participarea OSCE și a statelor-garante asupra statutului juridic al Transnistriei în cadrul „*statului comun*”. La summitul european de la Istanbul (decembrie 1999) a fost adoptat acordul cu privire la retragerea cantității enorme de armament rus (aproape 40 mii de tone) din această zonă până la finele anului 2002. O manifestare importantă a susținerii internaționale pentru Republica Moldova în soluționarea conflictului din Transnistria ar fi includerea Moldovei în Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Voința comună a populației de pe ambele maluri ale Nistrului este de a trăi în pace în condiții de înțelegere reciprocă și prosperitate.

2.4. Politicile interetnice

În ajunul celui de-al treilea mileniu Republica Moldova s-a încadrat în Programul Națiunilor Unite de acțiuni, cunoscut sub denumirea de „Anul Internațional de Cultură a Păcii - 2000.” Consacrat tuturor popoarelor lumii, în Moldova el este bazat pe o platformă solidă – pe întreaga istorie multiseclară a poporului ei și tradițiile de viață pașnică. Moldova a fost și este în prezent un stat polietnic. Ea a fost și este în prezent o societate în care diversitatea de origine etnică, de credință, de limbă, de tradiții și de cultură a cetățenilor care reprezintă 120 de etnii, nu desparte, ci apropie oamenii între ei. Republica Moldova este o societate multiculturală, în care pe lângă 64,5% din populație își trag originea de la națiunea latină și 35,5% reprezintă populația minoritară (13,8% - ucraineni, 13% - ruși, 3,5% - găgăuzi, 2% - bulgari, 1,5% - evrei și alte naționalități). Minoritățile mai puțin numeroase sunt: belarușii, polonezii, germanii, țigani (romii) etc.

Prin actele adoptate imediat după proclamarea suveranității și independenței de stat, Parlamentul Republicii Moldova a creat premisele funcționării statului de drept pe întregul teritoriu național, a consacrat prin Constituție și alte acte legislative drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Prin Declarația de Independență a Republicii Moldova, adoptată unanim la 27 august 1991, Parlamentul „garantează exercitarea drepturilor sociale, economice, culturale și a libertăților politice ale tuturor cetățenilor Republicii Moldova, inclusiv ale persoanelor aparținând grupurilor naționale, etnice, lingvistice și religioase, în conformitate cu prevederile Actului final de la Helsinki și ale documentelor adoptate ulterior, ale Cartei de la Paris pentru o nouă Europă”.

Republica Moldova a aderat până în prezent la 44 documente internaționale în cadrul ONU, Consiliului Europei, OSCE etc., care se referă la drepturile omului, inclusiv la Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO), Declarația Națiunilor Unite asupra drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice

**Doleanța comună
a populației de pe
ambele maluri ale
Nistrului este
de a trăi în pace,
bună înțelegere
și prosperitate.**

***A se împăca ca pâinea
cu sarea.***

Proverb moldovenesc

**Au fost create premisele
de drept pentru
formarea unor relații
interetnice constructive.**

din 18 decembrie 1992 și la multe alte acte ce implică angajamente privitoare la protecția minorităților naționale, inclusiv Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale, ratificată de Parlamentul Republicii Moldova la 22 octombrie 1996.

Guvernul moldav și organele publice centrale și locale au depus multe eforturi în anii '90 în condițiile perioadei de tranziție spre o economie de piață, pentru armonizarea relațiilor interetnice. În 1989 a fost adoptată o nouă lege, în baza căreia limba moldovenească, identică cu cea română, a fost decretată limbă de stat cu revenirea ei la grafia latină. În același timp, Legea cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova "garantează folosirea limbilor ucraineană, rusă, bulgară, ivrit, idiș, tigănească, a limbilor altor grupuri etnice, care locuiesc pe teritoriul republicii, pentru satisfacerea necesităților lor național-culturale". Ea deschide posibilități largi atât pentru afirmarea și dezvoltarea identității etnice a fiecărei etnii conlocuitoare, pentru repunerea în drepturile sale a limbii de stat, precum și pentru inițierea unui proces de integrare națională. Alte legi în acest domeniu prevăd crearea Departamentului de Stat pentru problemele naționale (octombrie 1990) și adoptarea hotărârilor respective de către organul de stat specializat în soluționarea relațiilor interetnice, hotărâri care, de asemenea, au prevăzut anumiți pași urmărind dezvoltarea culturii minorităților naționale (ucraineană, rusă, bulgară, evreiască etc.)

Hotărârea privind crearea Unității Administrative Găgăuzia a fost primită pozitiv în Europa. Sub regimul totalitar poporul găgăuz nu a avut școală națională, limba lui a fost neglijată, s-a făcut foarte puțin pentru dezvoltarea lui culturală. Această situație a cauzat revoltă contra autorităților. Ea a constituit baza conflictului care a izbucnit în anul 1991 și care a provocat unele tendințe separatiste. Conflictul a fost aplanat prin acordarea statutului juridic special al UTAG (Unitatea Teritorial-Autonomă Găgăuzia – Găgăuz-Yeri), bazat pe o largă autonomie politică, administrativă, culturală.

Găgăuzia a înregistrat în ultimii ani o serie de succese în dezvoltarea ei național-culturală (dispune de o universitate, de primul teatru dramatic găgăuz, 24 formații de artiști amatori, Colegiul pedagogic "M. Ciachir" din Comrat, școli de arte, școli profesionale etc.), dar mai are de rezolvat importante probleme economice, educaționale, culturale și sociale.

Tot prin metode pașnice și-a găsit soluționarea un alt diferend survenit în legătură cu recenta reorganizare administrativ-teritorială a Republicii Moldova din luna noiembrie 1998, care prevedea înlocuirea fostelor raioane cu unități administrative mai mari – județe. Comasarea raioanelor a dus la schimbarea proporției etnice a populației acestora, în special în detrimentul populației bulgare în număr de aproximativ 50 mii de persoane din fostul raion Taraclia. În perioada elaborării noii reforme au fost luate în considerație protestele din partea bulgarilor care până la reformă constituiau 40% din populația fostului raion Taraclia, în timp ce după reformă, proporția populației bulgare din noul județ Cahul a scăzut la 17%. Neînțelegerile legate de situația creată și-au găsit o soluție rațională ce corespunde intereselor unității de stat a Moldovei. Prin Legea din 22 octombrie 1999 a fost creat județul Taraclia.

O problemă de cea mai mare importanță pentru Republica Moldova continuă să fie asigurarea unității și integrității ei teritoriale și administrative. Politica separatistă în așa zisa republică nistreană autoproclamată, care controlează teritoriul de pe malul stâng al Nistrului și orașul Bender. Guvernul Republicii Moldova face totul pentru a soluționa conflictul prin tratative, oferind Tiraspolului o largă autonomie politică, administrativă, culturală în schimbul recunoașterii unității și integrității teritoriale a Moldovei ca stat unitar, democratic, independent.

Armonizarea relațiilor interetnice este parte din componentele culturii păcii. Ea a fost luată în considerație la formarea politicii de stat în Republica Moldova, în vederea consolidării solidarității civice, integrării societății. Politica Guvernului se reflectă în asigurarea legislativă a drepturilor și intereselor tuturor minorităților etnice, în suportul organizatoric și material acordat problemelor etno-culturale și educaționale. În conformitate cu "Legea învățământului", în Moldova se creează condiții pentru învățarea limbii de stat de către toți cetățenii ei cu scopul de a se integra și de a se include, pe bază de egalitate deplină în drepturi, în activitatea de muncă din diverse sfere ale vieții republicii: economice, politice, culturale. În același timp persoanelor aparținând minorităților etnice li se asigură condițiile

necesare studierii limbii lor materne, ca bază a dezvoltării personalității și păstrării valorilor spirituale naționale.

În republică funcționează 1558 școli de zi (643131 elevi), din ele 1150 cu limba română de predare (470520 elevi), 275 școli cu predarea în limba rusa (116783 elevi), 118 școli cu studierea în limbile română și rusă (48788 elevi), 5 școli cu studierea în limbele ucraineană și rusă (4010 elevi), 4 școli bulgare (2665 elevi) și 2 școli evreiești. Paralel cu școlile în care predarea obiectelor de studiu se efectuează în limba de stat și în limba rusă, în Republica Moldova sunt școli, gimnazii, licee cu predare în limbile ucraineană, bulgară, găgăuză. Limba ucraineană ca obiect, este studiată în 71 școli, limba găgăuză - în 49 școli, limba bulgară - în 27 școli. Se menține rețeaua de școli cu instruirea în limba rusă. A devenit posibilă educația generală și instruirea în limba maternă a copiilor de origine etnică evreiască și poloneză.

Copiii belaruși, lituanieni, greci, azeri, armeni, germani se familiarizează cu limba maternă și cultura lor națională în cadrul școlilor duminicale, instituțiilor, al societăților etno-culturale respective. În localitățile unde ucrainenii, bulgarii, găgăuzii predomină au fost create condiții pentru ca copii să frecventeze grădinițe în limba maternă. În prezent, în republică are loc pregătirea de cadre pedagogice pentru școlile și grădinițele de copii cu instruirea și educația în limbile minorităților etnice.

În ceea ce privește învățământul superior, datele pe republică sunt următoarele: în anul de studii 1999/2000 în Republica Moldova funcționau 43 de instituții de învățământ superior. Structura contingentului de studenți, potrivit originii etnice, este următoarea: moldoveni - 71%, ruși - 14%, ucrainenii - 9%, găgăuzi - 3%, bulgari - 2%. Funcționează de asemenea grupe în limbile ucraineană, bulgară, găgăuză. Pregătirea cadrelor didactice pentru școlile alolingve se efectuează și în instituțiile de învățământ superior din Ucraina, Rusia, Bulgaria, Turcia, România. Totodată, în sistemul învățământului pentru minoritățile naționale rămân lacune serioase: procesul de studiere a limbii oficiale în școlile alolingve nu asigură la momentul actual atingerea standardelor necesare; nu sunt asigurate condițiile pentru trecerea la limba maternă de predare: ucraineană, găgăuză, bulgară - nu s-a elaborat și aprobat (cu toate că există o experiență efectivă) un mecanism optim de învățare a limbilor în școala alolingvă.

Istoria și cultura minorităților naționale se studiază la *Institutul Național de Cercetări Interetnice* al Academiei de Științe a Republicii Moldova. În cadrul Institutului funcționează 5 sectoare completate cu specialiști pentru istoria și cultura ucraineană, rusă, găgăuză, bulgară și evreiască. Rezultatele cercetărilor științifice din ultimii ani au fost editate în 70 de monografii și culegeri. Specialiștii institutului au publicat peste 400 de articole în acest domeniu.

În structura companiei de stat “*Teleradio-Moldova*” au fost înființate două redacții specializate pentru emisiunile în limbile minorităților etnice. La Bălți, Edineț, Comrat funcționează posturi de televiziune, care emit și ele cu regularitate programe în limbile ucraineană, găgăuză, bulgară. În limbile găgăuză, bulgară și ucraineană au loc și emisiuni prin rețeaua de radio-televiziune locală. Minoritățile naționale au posibilitatea de a-și dezvolta cultura tradițională și arta națională, teatrul. În Moldova funcționează în prezent 13 teatre profesionale și 30 teatre populare de amatori. Există un gen specific de dramaturgie populară, ce cuprinde numeroase piese cu conținut istorico-legendar, religios și laic, bazate pe vechi tradiții folclorice ucrainene, ruse, găgăuze, bulgare, turce și grecești, ne mai vorbind de tradițiile dramaturgiei populare moldovenești. Procesul de interferență culturală este foarte dezvoltat și cele 600 de ansambluri de cântece și dansuri, care concertează în multe localități din republică, sunt promotori ai ideii de multiculturalitate. În fiecare an la Chișinău se sărbătorește “Ziua orașului”. La această manifestare participă toate structurile culturale din oraș. Numeroase manifestări culturale au loc în orașele și localitățile sătești cu prilejul hramurilor bisericilor.

Un rol important în colaborarea interetnică îl au organizațiile non-guvernamentale (inclusiv cele 48 de organizații etno-culturale) înregistrate în republică. Ele reprezintă 18 naționalități și contribuie la renașterea și dezvoltarea tradițiilor naționale, limbii materne și culturii etniilor, reprezentanții cărora locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova, dezvoltă legăturile umane

**Politica statului
și noul sistem
educațional țin cont
de interesele
minorităților
naționale.**

**Politica integraționistă
a statului e orientată
spre asigurarea unui
viitor demn pentru
întreaga populație.**

dintre Moldova și țările ce constituie patria lor istorică. În același timp ele îmbogățesc tezaurul spiritual al moldovenilor, contribuie la însușirea limbii și culturii națiunii majoritare.

În fiecare an au loc serbări specifice tradițiilor și culturilor naționale: festivaluri polietnice ale copiilor (ianuarie și iunie), serbări de întâmpinare a primăverii (Mărțișorul, Maslenița, Topenie Mojanî, Novruz Bairam – martie), sărbători interculturale: Zilele Scrisului și Culturii Slave (mai), “Limba noastră” (august) etc.

În scopul promovării politicii de stat în domeniul relațiilor interetnice în Moldova au fost create organisme specializate menite să asigure respectarea tuturor prevederilor legislației în vigoare. Principalele sunt: Departamentul Relații Naționale și Funcționarea Limbilor; Comisia Parlamentară pentru drepturile omului, culte, minoritățile naționale și comunitățile externe; Comisia prezidențială pentru relațiile interetnice; Institutul de Cercetări Interetnice al Academiei de Științe a Republicii Moldova; Serviciul specializat din cadrul Ministerului Educației și Științei. În fiecare primărie municipală și consiliu județean este desemnat un specialist pentru problemele funcționării limbilor și relațiile interetnice. Numai un stat democratic și stabil le poate crea tuturor cetățenilor săi condiții de viață corespunzătoare standardelor moderne, le poate asigura securitatea, propășirea, instruirea și relațiile de bună înțelegere între națiunea majoritară și minoritățile etnice. Politica de integrare a statului le va ajuta tuturor cetățenilor Moldovei să conștientizeze perspectivele pe care le au în țară, să se pătrundă de convingerea că numai prin eforturi comune își pot ridica nivelul de trai, și că bunăvoința fiecărui om e necesară pentru dezvoltarea întregii societăți a Moldovei.

În scopul armonizării relațiilor interetnice se impune realizarea următoarelor acțiuni primordiale:

În sfera politicii de stat sunt necesare:

- elaborarea conceptului programului de stat având drept scop integrarea societății, precedat de discutarea pe scară largă a acestei probleme de către reprezentanții tuturor grupelor etno-sociale din republică;
- accelerarea procedurilor necesare pentru adoptarea Legii cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale în Republica Moldova și statutul juridic al organizațiilor lor;
- semnarea și ratificarea Cartei Europene cu privire la limbile regionale și ale minorităților etnice;
- perfecționarea mecanismului de legalizare a structurii organelor puterii de diferite niveluri pentru a le oferi posibilitate grupelor etno-sociale să participe în mai mare grad la procesul de adoptare a deciziilor;
- întocmirea unui program de acțiuni concrete în scopul sprijinirii conaționalilor, originari din Republica Moldova, domiciliați peste hotare.

În sfera informațională și culturală:

- aplicarea în sistemul de educație a principiilor pluralismului cultural și patriotismului constituțional, a spiritului de toleranță și de respect față de valorile naționale ale fiecărui grup etnic;
- folosirea mijloacelor de informare în masă ca instrument al educației interculturale, acordând o atenție deosebită îmbunătățirii emisiunilor radio-TV în limbile minorităților etnice și aducând volumul lor în conformitate cu cerințele legislației naționale și internaționale;
- păstrarea tezaurului spiritual al tuturor naționalităților din Republica Moldova,

contribuind în același timp la procesul de integrare a țării în comunitatea europeană;

- crearea de condiții optime pentru funcționarea plenară a limbii oficiale a statului, precum și protejarea celorlalte limbi vorbite pe teritoriul țării.

În sfera social-economică:

- folosirea rațională a posibilităților economice ale țării, inclusiv a resurselor naturale și umane, luându-se în considerare componența polietnică a populației;
- coordonarea politicii în domeniul relațiilor interetnice cu prioritățile reformelor economice, cu pronosticurile și programele de dezvoltare socio-economică a țării.

Așadar, numai prin integrarea societății și o politică de stat rezonabilă în domeniul relațiilor interetnice poate fi edificată cultura păcii în Moldova.

Caseta 2.5

Evaluarea sociologică a toleranței interetnice

Făcând o sinteză a cercetărilor sociologice privind toleranța etnică în Republica Moldova (localitățile urbane), am putea face următoarele concluzii:

- Relațiile inter-etnice se caracterizează printr-un număr destul de mare de diferite nivele (familie, prieteni, vecini, comunitatea profesională, etc);

- Majoritatea respondenților consideră că nu sunt distincții vizibile în stilul de viață al națiunii Moldovei și al grupurilor etnice ce locuiesc în republică;

- Conform părerii respondenților, toți cetățenii Moldovei se confruntă cu aceleași dificultăți, indiferent de originea lor etnică;

- Majoritatea absolută a rezidenților localităților urbane intervievați consideră că căsătoriile interetnice sunt fenomene ordinare și, astfel, nu le dezaprobă;

- La întrebarea dacă informația despre originea etnică trebuie să fie menționată în documentele de identificare ale cetățenilor, respondenții moldoveni aprobă această practică, pe când reprezentanții altor grupuri etnice i se opun;

- Majoritatea respondenților au evaluat relațiile interetnice drept *normale* și *bune*, pe când o treime din respondenții consideră că relațiile inter-etnice din această țară sunt *ostile* și *tensionate* (putem trage concluzia că la moment există contradicții sociale tangibile, în general de caracter latent; cu toate acestea, în anumite condiții aceste contradicții pot provoca agravarea relațiilor inter-etnice);

- Majoritatea absolută a rezidenților localităților urbane consideră că toate grupurile etnice trebuie să se bucure de aceleași drepturi civile; în același timp, există un grup social activ, în special tineri sub 30 ani, care se numesc Români și care împărtășesc părerea că națiunea titulară trebuie să aibă priorități;

- Majoritatea respondenților au caracterizat relațiile interetnice drept tensionate și au declarat că sunt martorii unei ostilități etnice, ce se manifestă la diferite niveluri: în viața privată, în transportul public, pe străzi și în unele organizații guvernamentale;

- Sigur că există și un factor pozitiv: indiferent de originea etnică, cetățenii din localitățile urbane au menționat că violarea identității naționale sau etnice a persoanei nu este tolerată și sunt pregătiți să ia apărarea celor asupriți;

- Analizând diferitele acțiuni, menționate în răspunsurile rezidenților din localitățile urbane chestionați, putem conchide că în general oamenii au o atitudine echilibrată și neagresivă, dar trebuie să privim această manifestare drept o poziție pasivă, deoarece majoritatea intervievaților au indicat că cu toate acestea, ar prefera să nu participe personal la acțiuni pentru apărarea drepturilor omului în Moldova, însă, ar sprijini moral aceste acțiuni;

- Ca modalitate de a îmbunătăți situația, respondenții au sugerat diverse măsuri educaționale care ar aprofunda înțelegerea reciprocă și cooperarea diferitor grupuri etnice ce locuiesc în republică. Doar un segment destul de mic al cetățenilor din localitățile urbane și-au exprimat dorința de a participa la acțiuni drastice. Astfel, considerând sus-menționatele contradicții interetnice, putem constata că situația curentă din Moldova este în general pașnică. Nu există îndoială că tendința a fost influențată considerabil de conflictul armat din anul 1992, apărut ca rezultat al controversei interetnice. Cu victime de ambele părți, nu au fost învingători. Dat fiind faptul că conflictele etnice în diferite părți ale lumii sunt privite de moldoveni zilnic la televizor și sunt elucidate în mass-media scrisă, există multe dovezi că conflictele etnice trebuie să fie soluționate prin metode pașnice, inclusiv prin perfectarea legilor și producerea schimbărilor în economie.

Experiența Moldovei și a altor țări îi face pe respondenți să se axeze asupra educării unei populații cu un înalt nivel de cultură, încurajării oamenilor de a-și respecta vecinii și pe sine înșiși, și promovării doctrinei de a asculta omologii.

Sursa: În calea armonizării relațiilor interetnice. Asamblăia Helsinki a Tineretului și Cetățenilor din Moldova. Chișinău 2000.

Capitolul 3

Tradițiile culturale – moștenire a țării*Ars longa, vita brevis/**Arta este eternă, viața este
scurtă*

Maximă latină

Tradițiile și valorile
spirituale ale societății
din Moldova constituie
o bază solidă pentru
încetățenirea culturii
păcii în țară.

3.1. Protejarea tradițiilor culturale, în căutare de nou

În actele ONU și UNESCO conceptul de Cultură a Păcii, pe lângă altele, include în sine, într-un mod organic, și componenta culturii propriu-zise.

Moldova este țara unor bogate și seculare tradiții culturale, al căror potențial pozitiv și constructiv poate și trebuie să fie utilizat spre binele culturii umanității și a fiecărui om în parte. Experiența multilaterală a conexiunilor de profunzime dintre cultura moldavă și culturile țărilor vecine cu Moldova ar putea servi drept antiteză a intoleranței interetnice și confesionale agresive, ar putea fi contrapusă spiritului de ostilitate și violență într-o zonă care a simțit acțiunea distrugătoare a unui conflict armat.

Tradițiile sunt niște “universități populare” specifice, “absolvenți” cărora au înșușit un “curs” deplin al normelor cultural-spirituale de etică și morală, de cultivare a calităților civice. Aceste „școli ale tradițiilor” au fost foarte puternice în Moldova, în pofida dimensiunilor și profunzimii crizei din sferele socială, economică și politică ale societății. Factorii care au favorizat și continuă să favorizeze conservarea culturii tradiționale sunt: procentul înalt al populației rurale (54 %); preponderența orașenilor în prima generație, care-și păstrează mentalitatea agrară; ideologia culturală a începutului anilor 90: romantismul rural de tipul “înapoi spre origini”, bunăoară.

Structura tradițiilor populare moldovenești și componentele lor se disting prin belșug, plinătate și diversitate: obiceiurile, ritualurile, ceremoniile de sărbătoare se sprijină pe o înaltă cultură - materială și spirituală - a modului de trai, a muncii și creației. Arhitectura populară, prepararea bucatelor, portul popular, muzica și dansul popular, folclorul poetic și narativ, sfera foarte dezvoltată a meșteșugurilor populare (broderia, olăritul, țesutul artistic, prelucrarea pielei, croșetatul, cioplitul în lemn și în piatră, împletitul din fibre naturale etc.) sunt salvate de la pieire și revalorificate.

Nu doar tradițiile cultural-artistice, dar și valorile și normele spirituale trebuie să fie utilizate în îmbinare cu concepția nouă și dinamică a Culturii Păcii, care să se bazeze pe diversitatea culturilor, pe stimă și toleranță reciprocă, pe echitate și libertatea personală și socială, pe democrație și solidaritate. Rolul decisiv al instruirii în promovarea culturii păcii se extrapolează pe puternicele tradiții ale educației de familie existente în societatea moldovenească (funcția educativă a tradițiilor). Proverbul “a avea cei șapte ani de acasă” accentuează rolul important al tradițiilor de familie în educația copiilor, în baza cărora se formează primele norme morale, moduri de comportare etc., bazate pe înțelepciunea populară și morală universal-umană. Socializarea tineretului în baza normelor societății civice trebuie, de asemenea, să se sprijine pe enormele posibilități educative ale tradițiilor naționale îndelung elaborate ale poporului moldovean, trecute prin filtrul istoriei, ce trebuie integrate în contextul social și național autohton (funcția social-integrativă).

Prin intermediul tradițiilor se reglează relațiile dintre oameni în colectiv și societate în baza principiilor de toleranță, solidaritate, justiție și democrație (funcția social-reglatorie). Tradițiile îndeplinesc funcția de asigurare a continuității generațiilor umane, asigurând transmiterea experienței sociale, a codului comunicativ în baza principiilor de colectivism (funcția informativă și comunicativă). Ritualurile și sărbătorile naționale au menirea de a produce emoții pozitive, de a bucura prin solemnitate, de a cristaliza sentimente nobile ale oamenilor, încât acestea să corespundă și să satisfacă necesitățile estetice, emoțiile și sentimentele individului, comunității etnice, societății (funcția estetică).

În pofida acestor tradiții seculare, a diversității și vitalității culturii tradiționale, dobândirea “identității naționale” rămâne a fi o problemă acută, ce generează discuții aprinse în societate, chiar și după 10 ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova. Cauza principală rezidă în hățișurile istoriei. Pe acest petec de pământ, civilizația romană aflată în declin s-a confruntat cu triburile barbare, statul moldovenesc - cu expansiunea otomană, a Imperiului Austro-Ungar și Imperiului Rus. Aflată la răspântia zbuciumată a istoriei, civilizațiilor și culturilor, pentru a-și păstra cultura originală, Moldova a trebuit să manevreze permanent între Occident și Orient, între lumea creștină și cea musulmană, între popoarele latine și slave. Această colosală experiență a unei existențe comune a cultivat în poporul băștinaș asemenea calități importante ca toleranța, respectul față de cultura și tradițiile străine, amabilitatea, flexibilitatea drept model de comportament social.

Se scrie și se vorbește foarte mult despre Moldova ca despre o țară cu tradiții culturale europene, despre temperamentul sudic al moldovenilor, despre mentalitatea lor tipică pentru Sud-Estul Europei și despre moldoveni ca despre o ramură a națiunii și culturii românești. Unicitatea situației lingvistice rezidă în apartenența limbii lor materne la grupul romanic, bilingvismul uzual real (rusa ca cea de-a doua limbă) și francofonia înșușită prin învățământ - toate acestea deschid pentru Moldova perspective favorabile de membru al comunității internaționale.

Societatea plurietnică din Moldova este bazată pe rădăcinile istorice seculare și experiența enormă de coexistență comună și, prin aceasta, are mari șanse de a realiza în practică concepția pluralismului cultural, recunoscută în ultimul timp drept cea mai optimă formă de existență a societăților plurietnice din Europa. În afară de aspectele social (situația de facto a societății constituite din grupuri etnice diverse ca exponenți ai diferitor culturi) și politic (un gen aparte al politicii folosită pentru administrarea unei societăți variate din punct de vedere etnic), această concepție poate apărea și în calitate de ideologie normativă care profesează, în baza recunoașterii diferențelor, doctrina egalității cetățenilor, atât în ceea ce privește exprimarea publică a identității naționale și a apartenenței culturale, cât și respectarea normelor constituționale unice și a valorilor comune pentru societate.

Caracterul multiethnic al societății nu înseamnă în mod mecanic coexistență pașnică a culturilor, calitatea coexistenței cărora este întotdeauna dependentă de modul orânduiri sociale și politice, și poate fi atât sursă de conflict, cât și factor de prosperare, în funcție de gradul pluralismului cultural și al integrării. *Diversitatea culturilor în Moldova niciodată nu a comportat un caracter antagonist*, de conflict, probabil, în virtutea existenței unui număr mare de componente amestecate (romano-dacic, antico-tribal, greco-bizantin, slav, turcesc), ori, poate, în virtutea unei singure temelii religioase - creștinismul. Trebuie menționată o excepție – pogromul cunoscut împotriva evreilor din anul 1903 la Chișinău care a fost predominant o provocare politică și socială, decât un conflict interetnic.

Practica seculară de coexistență culturală pe teritoriul Moldovei a format anumite scheme de interacțiune și interinfluență a culturilor, care se disting prin plasticitate și toleranță, ceea ce, în principiu, neagă modelul de segregare (adică izolare), fără să excludă însă asimilarea la nivel local. Tendința dominantă de asimilare cu perspective de omogenizare, care preva în societate până la începutul anilor 90, a fost înlocuită, la începutul ultimului deceniu al sec. 20, cu tendința național-separatistă. Cu toate acestea, în societatea moldovenească contemporană se cristalizează concepția, conform căreia renașterea tradițiilor culturale ale diferitelor etnosuri trebuie să fie însoțită de procesul de integrare, care ar depăși separatismul cultural, ar armoniza relațiile naționale și ar corespunde normelor unei societăți democratice alese drept model în Moldova.

În noile condiții social-economice apare problema conservării tradițiilor pozitive. Tradițiile populare presupun participarea activă a fiecărui membru al comunității la creația comună, ceea ce simplifică nu numai socializarea indivizilor și a celei sociale – familia, dar și întreține vitalitatea întregii comunități. Deseori, noile modele ale sistemului social absorb tendințele negative ale evoluției spirituale a societății. La categoria acestor straturi-”sateliți”

**Relațiile dintre
diferitele culturi din
Basarabia nici o dată
nu au avut un
caracter antagonist
și conflictual.**

Pace și toleranță interetnică în Moldova medievală

De multe secole alături de moldoveni s-au așezat cu traiul în orașele și satele Țării Moldovei medievale mulți etnici maghiari, germani, armeni, tătari, ucraineni, evrei, greci ș.a. Deosebit de pestriță, sub aspect etnic, era în această epocă populația orașelor. Se evidențiau în această privință orașele Iași, Baia, Siret, Cotnari, Bacău, Suceava, Huși (sec. XIV-XVII), iar din a doua jumătate a sec. XVII se alăturase acestui grup de orașe și Chișinăul. În unele localități etnicii de origine străină alcătuiau chiar mai mult de jumătate din populație. Etniile minoritare se bucurau în Moldova medievală de aceleași drepturi ca și concetățenii lor moldoveni. Astfel mulți dintre ei aveau proprietăți funciare importante, jucau un mare rol în comerțul interior și exterior al Țării Moldovei, fiind tratați la egal în fața autorităților de stat, în fața principelui țării. Ba mai mult, nu puțini dintre reprezentanții minorităților etnice evidențiindu-se în diferite împrejurări și evenimente de ordin politic, diplomatic și militar, se bucurau de toată atenția principilor țării. De exemplu:

Un grec pe nume Manoil a făcut în anii 30 - 50 ai sec. al XV-lea o strălucită carieră politică și militară, ajungând în Sfatul Domnesc (consiliul suprem al țării) și comandant militar al celei mai puternice cetăți din nordul Moldovei - Hotin. În primii zece ani (1457-1467) de domnie a lui Ștefan cel Mare (1457-1504), cel mai strălucit monarh al Moldovei, același grec Manoil este ridicat la rangul de prim consilier al principelui.

Tot pe timpul lui Ștefan cel Mare s-a evidențiat prin vitejie și iscusință militară (fiind foarte priceput în tehnica de război, în artilerie și apărarea cetăților) un neamț pe nume Gherman (numit în Moldova Hărman). Fiindu-i recunoscute meritele, domnitorul l-a ridicat la rangul de consilier domnesc și comandant al Cetății Albe – mare centru economic, comercial și militar din sudul Moldovei.

În a doua jumătate a sec. XVI, pe timpul domniei lui Petru Șchiopul (1574-1591) în viața politică a Moldovei un rol aparte l-a jucat un străin de neam albanez și de credință romano-catolică pe nume Bartolomeo Brutti. Acesta în împrejurări grele îi salvă viața domnitorului, condamnat la moarte de către turci. Ulterior Petru ajungând în scaunul domnesc al țării îl invită pe Bartolomeo Brutti în țara sa și îl ridică la rang de consilier de taină. Pe de asupra, în semn de recunoștință, îl înzestrează cu averi imense, între care și veniturile vamii de Lăpușna (3.000 de zloți aur anual).

Unii reprezentanți ai etniilor minoritare din Moldova au ajuns să ocupe chiar scaunul domnesc. Dintre aceștea pot fi nominalizați Iacob Heraclide Despot (1561-1563, grec de origine, care a aderat la biserica protestantă), Iancu Sasul (1579-1582), german de origine, Gaspar Grațiani (1619-1620) din Dalmația, Vasile Lupu (1634-1653) considerat albanez de origine. Unii dintre ei, dar mai cu seamă cel din urmă s-a menținut destul de mult la tron, lăsând urme adânci în istoria țării. Deși de neam

străin, Vasile Lupu s-a dovedit a fi un mare patriot al Moldovei, iar domnia sa a fost deosebit de bogată în evenimente culturale de cea mai mare importanță. Astfel el a înălțat cu cheltuiala sa un număr mare de biserici și mănăstiri, inclusiv biserica mănăstirii Trei Ierarhi din Iași (capitala de atunci a Moldovei), capodoperă a arhitecturii europene din sec. al XVII-lea, bisericile din orașele Orhei, Chișinău, Chilia ș.a. De asemenea Vasile Lupu cu sprijinul mitropolitului de Kiev Petru Movilă, moldovean de origine, a întemeiat la Iași prima tipografie, din care, deja în anii 40 ai sec. al XVII-lea au văzut lumina tiparului celebrele monumente de artă tipografică “Carte românească de învățătură” și codul de legi “Pravila lui Vasile Lupu”, precum și alte cărți, care au căpătat răspândire în întreaga lume românească. Împreună cu mitropolitul Varlaam al Moldovei și Petru Movilă al Kievului, Vasile Lupu a întemeiat în capitala țării în 1640 Academia slavo-greco-latină, considerată cea mai veche instituție de învățământ superior de pe meleagurile noastre. În afară de profesori din partea locului (mitropolitul Varlaam, Eustratie logofătul, Simion dascălul ș.a.), pentru Academia sa Vasile Lupu a invitat profesori de la Kiev, care își făcuseră studiile pe la universitățile din Vilno și Cracovia, precum și profesori greci cu studii obținute în universitățile italiene, fiind vorba de ucrainenii Sofronie Poceațchi, fost rector al Academia slavo-greco-latine din Kiev, Isaia Kozlovski, Iosif Cononovici și Ignatie Ksenovici, ungurul Gheorghe Cutnarschi, grecii Benedict de Vatoped și Paisie Ligarides, frații Ioanichie și Sofronie Lihuzi ș.a. Acești profesori au predat materii din ciclul celor “șapte arte liberale” cunoscute în întreaga Europă, limbile latină, greacă, slavonă ș.a.

Un cuvânt aparte merită în acest context profesorul Academiei și secretarul de curte al lui Vasile Lupu - Gheorghe Cutnarschi. După cum ne arată misionarul romano-catolic Paul Beke, care s-a aflat mai multă vreme la curtea aceluiasi principe “...preastrălucitul domn Gheorghe Cutnarschi din orașul Cotnari (din Moldova – n.n.), catholic evlavios (ungur de origine.- n.n.) și secretar al domnitorului, pe care știința cărturărească l-a ridicat din condiția umilă a părinților săi târgoveți și l-a făcut vrednic de cea mai mare cinste înaintea domnului și a întregii sale curți”. Cu toate că era maghiar și catholic, Vasile Lupu, apreciindu-i înaltele calități intelectuale de bun cunoscător al limbii latine, i-a încredințat în cancelaria domnească o funcție de mare răspundere, de a perfecta documentele și scrisorile principelui în limba latină. Cu ajutorul lui Vasile Lupu corespundea cu reprezentanții curților regale occidentale, cu papalitatea. Tot pe el îl avea în calitate de translator, atunci când îi primea pe diplomații străini, pe trimișii papei de la Roma.

Astfel, din cele arătate putem observa cu ușurință că pe parcurs de secole în Moldova istoria nu a înregistrat conflicte interetnice și că etniile conlocuitoare se bucurau de aceleași drepturi ca și populația băștinașă. Toate etniile au avut în Moldova condiții favorabile pentru a se manifesta în plan economic, politic, militar și cultural.

Andrei Esanu,
Istoric

ale realității noastre cotidiene se pretează modul utilitarist de abordare a culturii și cel mai superficial strat al culturii de masă, fenomene care provoacă îngrijorarea sociologilor și culturologilor din întreaga lume. Fără a fi vaccinată împotriva efectului distrugător al sărăciei spirituale și al contradicțiilor societății contemporane subminată de probleme economice, cultura tradițională a devenit vulnerabilă în fața agresiunii elementelor străine. În timp ce în Occident e valabil sloganul: de la consumul pasiv al culturii - spre o participare activă la creație, aici se poate observa o tendință inversă, spre principiul mercantil al unei societăți de consumatori.

Întreaga lume își adună cioburile culturilor sale tradiționale pentru realizarea lor variată în artă (etno-jazz, motive stilizate în vestimentație, design, cinematografia etnografică etc.), noi, necunoscând valoarea artei tradiționale și împovărați de problemele economice, le pierdem. Etnografiile moldovene lansează semnale de alarmă privind degradarea masivă a culturii modului de viață rural, vânzarea pe un capăt a tot ce prezintă o cât de mică valoare, pentru a supraviețui elementar. Dacă prin anii 30, un vechi covor de manufactură se schimba pe două covoare produse la fabrică, astăzi fiecare din puținele asemenea articole care s-au mai păstrat pot fi schimbate pe un covor semisintetic, de o calitate discutabilă; îmbrăcămintea durabilă, executată manual, a fost împinsă de pe piață de boarfele din Asia; tradiționala veselă de ceramică, ecologic pură, a fost și ea înlocuită cu cea de fabricație străină, de o calitate dubioasă, inclusiv din punctul de vedere al inofensivității ecologice, ș.a.m.d.

Dificultățile de ordin economic au afectat grav sărbătorile familiale ce reprezintă cele mai importante momente din viața omului: nașterea copilului, cumătria, nunta, înmormântarea. Satul moldovenesc pauperizat este nevoit să simplifice la maximum ori să renunțe definitiv la aceste ritualuri importante, care consemnează apariția unui nou membru al comunității, a unei noi familii sau ultimul adio pentru unul din membrii comunității trecut în neființă. În cazul când țăranii se încumetă, totuși, să consemneze asemenea ceremonii, ei pot conta doar pe produsele gospodăriei naturale oferite în calitate de cadouri tinerilor însușiți și noului-născut, sau ca mijloc de remunerare a lăutarilor, preotului și altor angajați pentru aceste festivități.

Pe fundalul acestor tendințe îngrijorătoare devine și mai imperios rolul culturii în crearea unei imagini internaționale a Moldovei și pericolul vulgarizării ei. În mod tradițional, cultura artistică participă nemijlocit la formarea imaginii externe a țării: de menționat mitul epocii sovietice despre “țara veseliei și a dansului focos”.

Aprecierea și autoaprecierea națiunilor și popoarelor se bazează pe psihologia etnică: cum suntem apreciați de cei străini, cum ne apreciem noi înșine și cum suntem cu-adevărat. Acești parametri ai unui sondaj sociologic ar putea crea imaginea unei națiuni, ceea ce a fost făcut, bunăoară, în Ungaria, conducerea căreia acordă o mare importanță creării unei imagini moderne a țării. O asemenea investigație sociologică, ale cărei rezultat ar putea servi drept bază pentru elaborarea și corectarea unor programe de stat, e o chestiune de perspectivă. Din câte cunoaștem, încă nu se urmărește sistematic imaginea Moldovei în mass-media de peste hotare, ceea ce se practică, cu regularitate, în România, în scopul unei analize științifice și a unei acțiuni ulterioare în vederea formării unei imagini calitative și adecvate a țării.

Însă, pentru a obține o închipuire despre autoevaluare, autoapreciere, putem face trimiteri la mass-media locale, atât publicistice, cât și literare. Astfel, nu demult, una din publicații prezenta un chip tipic de țăran, conturat în spiritul tradițional al universului spiritual românesc, asociat cu balada “Miorița”, cu referință la clasicii literaturii: “...moldoveanul este indolent, se jeluie, nu opune rezistență, este molău, prin atitudinea aceasta testamentară încearcă să se contopească cu glia, cu tot ce înalță și purifică sufletul...”, și prin aceasta se deosebește de ceilalți români care “sunt firi dinamice, calculate”. Calitățile atrăgătoare ale caracterului moldovenesc, cultivate în personajele literare, sunt hărnicia, cumînțenia, artistismul înăscut, care include simțul acut al frumosului, al poeticului. În mod firesc,

**Globalizarea și
tendințele alarmante
în viața culturală a
țării au un impact
ambiguu.**

culturii i s-a atribuit un rol important în formarea imaginii unei Moldove în sânul uniunii republicilor sovietice. “Meleag înfloritor și plin de cântec”, “țara dansurilor pline de foc” au devenit clișee la fel de răspândite, precum cagorul, barza albă, țiganka-moldoveanca în persoana fetelor îmbrăcate în straie naționale din ansamblul “Joc”, dansând pățimaș “Moldoveneasca”, - aceasta este imaginea-simbol a Moldovei, vie și în societatea actuală, post-sovietică, care mai trăiește cu imaginea trecutului. În pofida acestei prezentări unilaterale a unei țări cu un enorm capital de valori istorico-culturale și bogății naturale, aceste simboluri și-au spus cuvântul la crearea unei imagini constante a Moldovei în spațiul din Est.

În mentalitatea tradițională își are rădăcinile și subaprecierea tipică a propriei culturi: obișnuința de a trăi într-un colț de paradis al naturii, admirând frumusețile ei și creând minunate articole de uz casnic, a cultivat nu numai caracterul moldovenesc, ci și stereotipul atitudinii pentru arta “de cântat cântăm cu toții, dar ce profesie ai?”. Mitul cultivat cu grijă de autoritățile perioadei sovietice, despre Moldova cântătoare și dansatoare, se alimenta din acest clișeu trivial al unei atitudini neserioase și ușor disprețuitoare față de cultură și artă ca despre un domeniu al plăcutului, al distracției, care nu solicită mari eforturi în petrecerea timpului. Autoreceptarea care se dezvăluie în privința situației curente din țară, determinând și explicând nu numai faptele oamenilor, ci și motivația lor, condiționând comportamentul lor într-o situație sau alta, ne ajută să înțelegem cine suntem cu adevărat. Atât trăsăturile forte, cât și cele slabe ale caracterului național, șlefuite de-a lungul veacurilor în năzuința de a supraviețui în condiții istorice vitrege - iată una din temele preferate de clasicii literaturii. Contemporanii își aduc contribuția lor: “Acest fel al nostru de a fi având o mare doză de slugărnicie, de teamă de risc... de a nu fi umiliți, de a ne pâri, de a săpa groapa, de a ne invidia, de a face mofturi... nu ne prea place să muncim, ci mai mult ne place să comentăm, așteptând să se întâmple minunea, să vină cineva și să facă”. Nedorința

Caseta 3.2

Ospitalitatea moldovenilor văzuță cu ochii călătorilor (sec. XVI – XVII)

Neobișnuita ospitalitate și bunăvoință a moldovenilor a stârnit dintotdeauna nedumerirea străinilor. Ceea ce-i mira în mod deosebit însă, era cordialitatea și lipsa totală a vreunui sentiment de vindicativitate sau reticență a acestui popor cotropit și jefuit de nenumărate ori.

Diplomatul dalmatian Verancsics Anton (1504-1573), secretarul regelui polonez T. de Zapolya, participant al multor solii diplomatice în Polonia, Veneția, Anglia, Franța, Vatican, notându-și impresiile despre țară și locuitorii ei, specifica următoarea calitate a moldovenilor: “... de altfel, oamenii sunt foarte primitivi”. Aceeași părere o găsim și în notele de călătorie a unui comerciant de origine armeană care trecea prin Moldova în 1608, menționând că “... populația era foarte primitivă, cu frica lui Dumnezeu și iubitoare de semeni”; aceste cuvinte subliniind respectul moldovenilor pentru oameni, indiferent de naționalitatea lor. Această particularitate a moldovenilor o evidențiază și reprezentantul unei case venețiene de comerț, Alberti Tommaso, care a călătorit de două ori prin Moldova și a vizitat orașele Galați, Vaslui, Iași, Ștefănești și Hotin în anul 1612: “Dacă se duce vreun călător să ceară adăpost, orice casă este datoare să-l primească; și obișnuiesc acolo <să le facă> bună primire”. Unii călători străini găsesc explicația acestui fapt în lipsa hanurilor și a hotelurilor. Totodată se arată mirați de tratarea deosebită acordată musafirilor rămași peste noapte care le vorbeau limba. În acest sens, mărturia lui Paul Beke (1644) este extrem de elocventă: “Nici un sat sau târg nu are vreun han ci fiecare casă este loc de găzduire, și în aceasta sunt vrednici de laudă moldovenii, că primesc oaspeți fără plată și îi ospătează generos cu bucatele pe care le mănâncă ei înșiși; și mai ales pe cel care ar cunoaște limba stăpânului casei”.

Prezintă interes faptul că, între numeroasele caracteristici date moldovenilor de către călătorii străini, nici una nu se referă la intoleranța interetnică a acestora. Dimpotrivă, ei erau bucuroși oricărui călător acordându-i fiecăruia onorurile și locul convenit celui mai de onoare oaspete. În acest sens, o importanță istorică deosebită prezintă lucrarea mi. Marco Bandini (1593-1650), așa zisul “Codex Bandinus”, păstrat până în zilele noastre, în care găsim o amplă descriere a istoriei și tradițiilor moldovenilor. Marco Bandini, de origine bosniac din Scopie, era arhiepiscop de Marcianopol, iar în 1640 a fost numit de Congregație în funcția de administrator apostolic al bisericii catolice din Moldova. Cu scopul de a lua cunoștință de situația bisericilor catolice, el a vizitat orașele Iași, Vaslui, Neamț, Huși, Galați, Tecuci, Baia, Suceava ș.a. În lucrarea sa, Bandini descrie detaliat ospitalitatea moldovenilor, diferențiind acest obicei de cele ale popoarelor vecine: “Moldovenii sunt mai primitivi decât muntenii și ceilalți români. Doar în părțile de margine spre Polonia, ei s-au pătruns de obiceiurile vecinilor lor; care nu vor să dea nimic pe degeaba străinilor în trecere; altminteri călătorul poate umbla prin toată Moldova fără mijloace de drum. Ei dau bucuroși drumeților pline, brânză, ceapă, lapte și altele de acest fel ce se găsesc în casa lor. Numai doar străinul să se poarte liniștit, căci (de nu) capătă mai ușor pumni zdraveni și ciomege decât mîncare”.

Totalizând cele spuse mai sus, se conturează un portret etno-psihologic destul de interesant al moldoveanului. Un popor mic, într-un stat mic din Sud-Estul Europei, care nu o dată, pe parcursul veacurilor a fost supus numeroaselor invaziuni, devastărilor și subjugărilor străine și care, totuși, și-a păstrat ospitalitatea, bunăvoința sa, toleranța și bunătatea. Călătorii și misionarii străini, fiind reprezentanți ai altor țări cu concepții și mentalități diferite, laolaltă și univoc apreciau și erau încântați de calitățile moldovenilor. Poate de aceea Moldova avea întotdeauna acel șarm de atracție irepetabil, nu numai ca o gură de rai, ci ca o țară cu oameni binevoitori, frumoși și inimoși.

Lilia Zabolotnaya,
Istoric

de a-și asuma responsabilitatea, incapacitatea de a lucra în echipă, spiritul criticismului și al demagogiei - oare nu în aceste trăsături ale caracterului național rezidă instabilitatea socială și colapsul economic existent actualmente în republică? Pe de altă parte, asemenea calități ca comunicabilitatea, bunăvoința și ospitalitatea, deprinderile de a coabita într-un mediu multiethnic, neprezența xenofobiei pot deveni cheazășia toleranței și aportul practic al Moldovei în cristalizarea ideii unei noi geofilozofii denumită Cultura Păcii.

În calea formării percepției externe a Moldovei există dificultăți de ordin atât obiectiv, cât și subiectiv. Din câte se poate judeca din diverse surse, inclusiv exterioare, în presa străină, până la mijlocul anilor '90, informația despre Moldova în general și despre cultura ei, în particular, apărea sporadic și era extrem de puțină, vizând în exclusivitate aspectele politice majore. Lipsa unei experiențe și practica extrem de dureroasă a etapei incipiente a istoriei tânărului stat nu au favorizat formarea unei imagini atractive a Moldovei pentru țările străine. Precum se menționa în proiectul campaniei de promovare a imaginii Moldovei "Vestul în Est", în 1997, republica în general nu avea vreo imagine în Occident, fapt care poate fi explicat prin inaccesibilitatea totală a oricărei informații, atât curente (în mass-media), cât și de perspectivă (enciclopedii, ghiduri, pliante în limbi străine vizând diverse domenii ale vieții).

La mijlocul anilor '90 situația s-a schimbat, fapt favorizat de colaborarea Moldovei cu un șir de organizații internaționale, inclusiv culturale, precum ONU, UNESCO, Consiliul Europei ș. a. Informația despre structura și activitatea organizațiilor și instituțiilor din republică a început să fie inclusă în edițiile internaționale. Astfel, începând cu anul 1994, compartimentul despre cultura Moldovei și-a găsit un loc permanent în culegerea de referate a Consiliului Europei Handbook of Cultural Affairs în Europe. În scopul de a intensifica procesul de formare a imaginii pozitive a Moldovei peste hotare, consultanți internaționali au avansat ca fiind atractiv pentru Occident modelul "Elveția Estului", care poate fi examinat ca o întrupare a speranțelor internaționale față de țara noastră.

Însă, pe parcursul anilor, se poate constata că motivele care îngreuiază formarea unei imagini externe a Moldovei rămân aceleași. Printre acești factori negativi, în domeniul culturii, figurează:

- numărul mic al publicațiilor și agențiilor mass-media străine acreditate în Moldova;
- lipsa reprezentanților instituțiilor culturale străine, ca Goethe Institut, etc.;
- lipsa practicării vizitelor din partea reprezentanților mass-media străine pentru reflectarea evenimentelor culturale majore (festivaluri, concursuri, expoziții etc.);
- lipsa unei proprii ediții informative, specializate în domeniul culturii;
- necesitatea creării unui Centru național de informare în domeniul culturii.

Formarea unei imagini moderne a republicii atât în plan intern, cât și extern trebuie să fie proclamată drept necesitate strategică, de care depind perspectivele creșterii economice și stabilității sociale. Activitatea sistematică în această direcție trebuie să se bazeze pe reevaluarea culturii, în sensul larg al acestui cuvânt - pe tradițiile patriarhale ale mediului rural, pe cultura modului de viață, pe tradițiile etnice etc., adică pe tot ceea ce ar favoriza consolidarea societății și ar atrage investitorii străini. Anume cultura e cea care poate fi moderatorul și promotorul intereselor Moldovei în comunitatea internațională, capabil de a intensifica relațiile economice reciproce. Mai mult decât atât, datorită cooperării mondiale prin cultură, Moldova își poate realiza șansa de menținere a unei dezvoltări pașnice progresive în regiune.

Înainte de a analiza practica schimburilor culturale internaționale ale Moldovei, să trecem în revistă factorii externi care își lasă amprenta, într-o măsură oarecare, asupra caracterului lor.

Noile realități politice și economice din țările Europei Centrale și de Est (schimbarea sistemelor politice, extinderea Uniunii Europene), precum și procesul globalizării (noile tehnologii, creșterea industriei culturii) generează modificări și în procesul cooperării

Cultura este o componentă importantă a imaginii pozitive a Moldovei în lume.

**În anii '90 au apărut noi
forme de cooperare și
contacte culturale
internaționale**

internaționale în domeniul culturii. Caracterul acestei transformări în spiritul timpului poate fi formulat ca o trecere de la tutela statului și diplomației la o colaborare democratică mult mai largă între noile structuri sociale (fonduri, ONG și alte asociații de creație), sfera businessului privat și persoanele fizice; apariția noilor participanți la cooperarea culturală (inclusiv societățile culturale din țară și de peste hotare); noi instrumente și forme de cooperare în domeniul culturii (pe lângă tratate bi- și multilaterale de colaborare în domeniul culturii, acorduri și protocoale internaționale).

În structura contactelor culturale internaționale ale Moldovei, "exportul" forțelor artistice prevalează substanțial asupra "importului". Acesta se explică prin: a) nivelul înalt al culturii și artei din republică; b) lipsa tradițiilor activității de mecenat și sponsoriat; c) subdezvoltarea infrastructurii institutului sponsoriatului (lipsa fondurilor de stat și sociale în sprijinul culturii, a unei politici fiscale stimulative etc.) și întârzierea formării ei din motive economice; d) lipsa interesului economic din partea întreprinzătorilor pentru crearea impresariatului cultural (cu excepția show-businessului, și acesta destul de limitat); e) pierderea accesului tineretului de creație la studii în tradiționalele mari centre de cultură din C.S.I. - Moscova, Sankt Petersburg, Odesa etc.

În virtutea acestor și altor cauze, exportul culturii mari și celei tradiționale din Moldova poate fi caracterizat prin trei tendințe. În primul rând, s-a intensificat exodul (în special, în Occident) oamenilor de cultură și artă, în virtutea situației economice precare din republică, care afectează în primul rând sfera bugetară. De regulă, aceste călătorii se efectuează exclusiv în baza contactelor personale de impresariat. Din cauza lipsei aproape cu desăvârșire a structurilor, precum și acordurilor internaționale în domeniu asemenea acțiuni iau conturul unui export de forță de muncă - înalt calificată, dar ieftină -, ceea ce nu comportă nici obținerea de venituri pentru specialiști, și nici o influență benefică asupra creării unei imagini pozitive a Moldovei.

În al doilea rând, diverse contacte culturale - preponderent, concertele interpretelor de marcă și expozițiile, mai rar turneele - sunt organizate, la nivel oficial, de Ministerul Culturii sau de cel al Afacerilor Externe cu concursul Ministerului Culturii. Însă structurile de stat dispun de fonduri prea reduse pentru susținerea participării la diverse manifestări și festivaluri mondiale prestigioase ale reprezentanților artei profesionale și ai meșteșugurilor populare din Moldova. Crearea unor fonduri culturale care ar putea finanța prezența permanentă a artei și culturii din Moldova pe scena mondială se tergiversează din cauza legislației ineficiente despre sponsorizare și a politicii fiscale nefavorabile în domeniul culturii.

O excepție fericită constituie turneele efectuate cu regularitate de trupa Teatrului de Operă și Balet, care, lucrând cu impresari atât tradiționali, cât și noi, de peste hotare, și-a creat deja o reputație internațională și contribuie la difuzarea unor informații adecvate despre arta Moldovei.

Și mai complicată este situația privind alocațiile pentru efectuarea de studii în domeniul artelor peste hotare și pentru participarea copiilor și a tinerilor dotați la concursuri internaționale, deoarece în bugetul de stat pentru cultură acest capitol de cheltuieli nu este prevăzut. De aceea, în pofida atractivității înalte a instituțiilor de învățământ din Europa de Vest și S.U.A. pentru tineretul nostru, fără sprijinul sistematic din partea fondurilor internaționale, în timpul apropiat e dificil să prognozezi o activizare a cooperării în acest domeniu. Mai mult decât atât, victoriile și premiile acordate tinerelor noastre talente în cadrul unor concursuri prestigioase, devenind reale datorită unei școli interpretative și artistice destul de puternice din republică, care a creat deja precedente, ar consolida considerabil faima internațională a Moldovei ca tânără țară europeană cu un înalt nivel al tradițiilor culturale, și ar încuraja, de asemenea, schimbul de relații culturale. Realizarea acestui lucru obligă conducerea Ministerului Culturii să caute sponsori, ceea ce, în actuala situație economică, nu e posibil întotdeauna. Cea mai mare rezonanță a avut-o colaborarea ministerului cu fundația de binefacere "Brândușele speranței", care și-a asumat cheltuielile

pentru instruirea, timp de 4 ani, a laureaților concursurilor naționale în Academia Muzicală "Richard Strauss" din Munchen, a sponsorizat participarea tinerelor talente artistice la master-clase și concursuri internaționale. Cea de-a treia tendință a exportului de cultură din Moldova se întrevade în participarea diferitor organizații internaționale (Fundatia Soros, bunăoară), a ambasadelor străine acreditate la Chișinău, la finanțarea și organizarea manifestărilor culturii moldovenești în străinătate.

Analiza contactelor culturale indică o intensitate maximală a schimburilor culturale între Republica Moldova și România, cea mai apropiată țară-vecină. În realitate, asemenea acțiuni comune au fost într-un număr mult mai mare, deoarece manifestările culturale la nivel local, județean, au devenit o tradiție. Aceasta poate fi explicat nu numai prin afinitatea culturilor, ci și prin faptul că, timp de jumătate de secol, țările noastre au fost izolate politic una față de cealaltă, și năzuința de a participa la circuitul comun al valorilor spirituale apare firească, cu atât mai mult cu cât, din punct de vedere administrativ, aceste contacte sunt simplificate la maximum. Cu toate acestea, noile realități politice și economice (aspirațiile României de integrare în Uniunea Europeană și reorientarea politicii ei economice pe fundalul crizei economice tot mai profunde din Republica Moldova) sunt tratate de analiști drept posibile impedimente într-un viitor apropiat.

O surpriză constituie mai mult decât modesta participare a Moldovei în viața culturală a Europei de Est, în special a statelor C.S.I. - parteneri tradiționali de cooperare. Cauza rezidă nu atât în ignorarea legăturilor obișnuite, mai ales cu Rusia, cât în reducerea interesului pentru spațiul cultural deja valorificat, cu atât mai mult cu cât, din punct de vedere economic, călătoriile spre Est au devenit tot mai scumpe.

Aproximativ aceleași relații s-au stabilit între Moldova și țările latine, înrudite lingvistic - Italia, Spania, Franța. Dintre țările nordice, un interes constant pentru arta noastră de operă și balet manifestă Anglia, Irlanda și Olanda. Și, dimpotrivă, pare inexplicabilă nesolicitarea creației noastre în Israel, cu cultura căruia nu se mențin relații de afaceri, în pofida vizitelor frecvente în această țară a profesioniștilor din Moldova.

Moldova încă nu a stabilit legături culturale cu multe țări ale Europei, ne mai vorbind de cele din Asia de Sud-Est, America Latină și SUA. În baza experienței din anii '90, putem concluziona că cei mai buni "ambasadori" ai culturii Moldovei în Europa sunt ansamblurile folclorice, care au evoluat în majoritatea țărilor europene, ceea ce, pe fundalul unei erupții a interesului mondial pentru cultura tradițională, pare un fenomen firesc. Urmează muzica (arta interpretativă profesionistă) și coregrafia. O asemenea succesiune nu reflectă tocmai exact raportul real al forțelor artistice în Moldova și dovedește păstrarea stereotipului amintit mai sus, despre "o republică cântătoare și dansatoare". Manifestarea mondială a moldovenilor, în exclusivitate ca o națiune muzical-coregrafică, lasă în umbră adevărata bogăție atât a culturii tradiționale, cât și a celei profesioniste: arta operistico-teatrală și muzeistică, meșteșugurile, pictura, arhitectura ș. a.

Importul culturii în Moldova este dificil din motive economice. Organizarea de expoziții, invitarea specialiștilor muzeografi, a regizorilor, a interpreților se efectuează, în special, în baza contribuțiilor sponsorilor, organizațiilor străine, ambasadelor, activităților culturale de binefacere ale diasporei moldave mici la număr. În republică au loc 4 mari evenimente de rezonanță internațională: Festivalul stelelor operei și baletului "Vă invită Maria Bieșu" (10 ediții), Festivalul de artă "Mărțișor" (34 ediții), Festivalul de muzică modernă "Zilele muzicii noi" (9 ediții), "Bienala Teatrului "Eugen Ionesco". Instabilitatea economică și veniturile scăzute ale populației defavorizează dezvoltarea culturii și artei în republică și reduc din atractivitatea Moldovei pentru artiștii străini, în pofida existenței sălilor de concert, de teatru și de expoziții. În ultimul deceniu, cooperarea internațională în domeniu a demonstrat înaltul profesionism și competitivitatea pe piața mondială a culturii și artei moldovenești, sporind șansele republicii de a-i fi recunoscută calitatea de membru cu drepturi depline a comunității internaționale. Însă participarea plenară și multilaterală a Moldovei în cooperarea culturală mondială ar putea fi și mai eficientă, dacă s-ar sprijini pe

**Moldova își extinde
geografia contactelor
sale culturale.**

**Diversitatea și
caracterul deschis al
culturii naționale
consolidează
perspectivele de dialog
în interiorul țării și
stimulează interacțiunea
cu comunitatea
internațională.**

instituții și instrumente tradiționale. Asemenea structuri ca agențiile naționale de susținere a culturii (ca “Pro Helvetia”), institute de cultură (Goethe Institutes, British Council, institutele italiene etc.), agențiile sectoriale (bunăoară, “Cinema Italia”) ne lipsesc în republică. Departamentele de stat ale celor două ministere - al Culturii și al Afacerilor Externe - abilitate să se îngrijească de imaginea țării și de menținerea culturii naționale pe scena internațională, prin realizarea unor acorduri bilaterale și multilaterale în domeniu, nu pot cuprinde toate formele cooperării internaționale.

“Sectorul al treilea” în cultura moldovenească (organizațiile non-guvernamentale) capătă tot mai multă putere pe arena mondială. Astfel, două din cele mai mari festivaluri internaționale organizate în Moldova - cel al stelelor de operă și balet și cel al muzicii noi - sunt promovate de organizații non-guvernamentale profesioniste: respectiv, de Uniunea muzicienilor și Uniunea compozitorilor din Moldova, de asemenea, de Asociația muzicii moderne cu sprijinul Ministerului Culturii. Însă sectorul propriu-zis se află încă la etapa incipientă de constituire (lipsesc fondurile, fundațiile și alte structuri culturale). În ultimul timp, se constată o tendință de formare a asociațiilor de cultură moldovenești în străinătate, în rândurile diasporei moldovene care ia amploare. Principalul obstacol al integrării culturale a Moldovei în spațiul artistico-intelectual european și, în sens mai larg, în cel mondial nu rezidă atât în problemele de ordin administrativ-organizatoric, cât în lipsa finanțelor.

Caracterul deschis al culturii naționale moldovenești față de alte culturi a favorizat dintotdeauna procesul dialogului cultural, înnobilarea reciprocă a culturilor și cooperare lor pașnică. Meleagul moldav a dat lumii personalități marcante în cultură și artă, știință și politică, care au activând adesea în alte țări și aducând o contribuție remarcabilă la prosperarea civilizației. Mitropolitul Kievului și Galiției Petru Movilă, diplomatul și cărturarul Nicolae Milescu-Spătaru, cel care ne-a lăsat descrierea Chinei, domnitorul Moldovei, ulterior - consilier al lui Petru cel Mare, Dmitrie Cantemir, comparabil cu umaniștii Renașterii - iată doar câteva nume care au dus departe faima Moldovei. Numele celui mai mare poet român Mihai Eminescu figurează în calendarul datelor remarcabile al UNESCO, care include frunțașii culturii și artei întregii lumi. Anul 2000 este declarat de UNESCO Anul Eminescu. De asemenea, Moldova l-a găzduit pe marele poet rus A. S. Pușkin, moștenirea literară a căruia face parte din patrimoniul culturii mondiale.

Principalul instrument de edificare a culturii mondiale - cultura democrației și toleranței - trebuie să devină dialogul culturilor care, în virtutea sincerității lor, a caracterului universal ce unește civilizații diferite, țin de moștenirea umanității. Fiind la cumpăna dintre civilizații și culturi, Moldova poate și trebuie să devină o vatră a dialogului cultural, iar calea spre acesta e deschisă de către turismul cultural. În rezoluția sesiunii Consiliului Executiv al ONU pentru învățământ, știință și cultură nr. 152 EX/50, ce conține “elemente de proiect al unui program provizoriu de acțiuni în domeniul culturii păcii ONU” (1997), par. 107, se indică necesitatea realizării Convenției despre patrimoniul mondial (UNESCO’s 1972 Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) și stimularea acțiunilor de păstrare și utilizare a monumentelor de cultură într-un mod care să pună în valoare diversitatea patrimoniului mondial, diversitate care se bazează pe multitudinea culturilor unite în acest patrimoniu.

Teritoriul Moldovei, extrem de bogat în obiecte cultural-istorice și de artă, datând de la paleolitic și neolitic, a păstrat urmele unor evenimente cruciale în istoria umanității și în cultura ei. Resursele cultural-istorice sunt răspândite pe întreg teritoriul Moldovei. Patrimoniul cultural bogat include atât situri arheologice de la paleolitic până la epoca medievală, complexe monastice rupestre ale creștinismului din bazinul Nistrului și al Răutului, cetăți, biserici și mănăstiri din zona Codrului, monumente ale arhitecturii cât și muzee de talie națională, regională și locală, tradiții folclorice de muzică, dramă și dans popular, diferite tipuri de meșteșuguri populare. Capitala țării - Chișinău - propune vizitatorului arta profesionistă de înaltă calitate, care cuprinde concerte de muzică simfonică și camerală, spectacole de operă europeană și balet clasic și contemporan, teatru dramatic,

circ, expoziții de arte plastice. Sarcina de a deschide accesul către acest fond umanitar extrem de bogat îi revine turismului cultural într-un șir de forme - ecoturism, turism rural etc.

Republica Moldova, care reflectă în miniatură diversitatea și bogăția lumii, sprijinindu-se pe tradițiile seculare ale bunei vecinătăți, ale ospitalității și prieteniei, este pregătită să intre într-un dialog cultural permanent, aducându-și contribuția la edificarea culturii păcii.

3.2. Confesiunile: înțelegerea reciprocă, toleranța

Religia este o componentă tradițională a vieții spirituale a poporului Republicii Moldova. În decursul perioadei «ateismului militant», promovat de către stat, au fost utilizate cele mai drastice metode de suprimare și interzicere a oricăror manifestări de viață religioasă (distrugerea forțată a lăcașelor sfinte și a caselor de rugăciuni, închiderea bisericilor, deportările în masă în Siberia a slujitorilor cultelor și a credincioșilor de diferite confesiuni etc.). Începând cu anii '60, după așa-numitul "dezgheț", a urmat etapa pe parcursul căreia, până la demararea în anii 1988-1989 a procesului de democratizare și renaștere națională, Guvernul RSS Moldovenești a promovat față de religie o politică ce poate fi, în linii convenționale, definită ca politică a «ateismului tolerant». Tactica de represiuni față de culte și credincioși a cedat locul unei atitudini de «coexistență pașnică», care, însă, se referea în principal doar la biserică și cler. Controlul direct din partea statului asupra activității cultelor era efectuat de către aparatul Împuternicitului Consiliului pentru treburile religiilor de pe lângă Sovietul Miniștrilor al URSS pentru RSS Moldovenească, structură care a funcționat până în anul 1989. Actul normativ de bază, ce reglementa în acea perioadă atât activitatea cultelor, cât și relațiile statului cu ele, a fost regulamentul «Despre comunitățile religioase», adoptat în 1977. În anul 1981 Guvernul a emis o hotărâre specială, prin care sancționa formarea, pe lângă sovietele locale de deputați ai poporului, a unor comisii menite să supravegheze derularea vieții religioase în limitele normative stabilite.

În pofida faptului că față de cultele propriu-zise sistemul sovetic ocupase o poziție oficială de recunoaștere a existenței lor și de neamestec, cel puțin la nivel declarativ, în activitatea lor internă (către sfârșitul anilor '80 în Moldova erau oficializate 7 culte: Biserica Ortodoxă tradițională, Biserica Ortodoxă Rusă de Rit Vechi, Biserica Romano-Catolică, Biserica Creștină Evanghelist-Baptistă, Biserica Adventiștilor de Ziua a Șaptea, Biserica «Mișcarea de Reformare» a Adventiștilor de Ziua a Șaptea, Cultul Penticostal), restricțiile față de libertatea conștiinței rămâneau a fi, de fapt, la fel de dure ca și mai înainte, ele reflectându-se în mod preponderent asupra credincioșilor. Pentru convingerile lor religioase oamenii erau urmăriți și persecutați, inclusiv până la eliberarea din funcțiile de serviciu și excluderea din câmpul muncii, întregul sistem educațional era orientat împotriva religiei, credința în Dumnezeu fiind tratată de către oficialități în cel mai bun caz ca o «rămășiță a trecutului» care trebuie eliminată definitiv din societate.

Procesul de democratizare a societății, de creare a condițiilor pentru libera manifestare în Republica Moldova a drepturilor fundamentale ale omului, demarat la începutul anilor '90, a servit drept imbold pentru o dezvoltare în ritmuri accelerate și o extindere a vieții religioase. Această tendință s-a evidențiat atât în cadrul Bisericii Ortodoxe tradiționale, majoritară pentru populația țării (circa 93 % din trăitorii Moldovei sunt botezați în ortodoxie), cât și la celelalte confesiuni. Pentru comparație, dacă în perioada sovietică (conform datelor de la 1 ianuarie 1988) Biserica Ortodoxă tradițională număra pe teritoriul RSS Moldovenești 330 comunități iar, de exemplu, Cultul Penticostal (Uniunea Bisericilor Creștinilor Credinței Evanghelice) - 34 comunități, la 1 ianuarie 2000 Biserica Ortodoxă din Moldova (denumire parvenită bisericii majoritare în anul 1992) îngloba deja 1017 comunități, 30 mănăstiri și 7 schituri monastice, iar în cadrul Cultului Penticostal activau 194 de comunități religioase.

În comparație cu perioada anterioară libertatea religiei în Republica Moldova se manifestă prin creșterea masivă a comunităților religioase recunoscute oficial. La începutul anului 2000

Crede ut intelligas /

Crede ca să înțelegi

Maximă latină

**Începând cu anii '90
în țară s-a activizat
viața religioasă.
Acum în Moldova
sunt 8 confesiuni și
12 asociații religioase
oficial recunoscute.**

își desfășurau activitatea 8 confesiuni (culte) și 12 asociații (organizații, societăți) religioase, recunoscute de către stat. Astfel, în afara deja menționatei Biserici Ortodoxe din Moldova (oficializată conform noii legislații democratice la 17 noiembrie 1993) și a Cultului Penticostal (oficiat la 8 februarie 1993), în calitate de culte, avându-și organele centrale de administrație religioase, mai sunt atestate:

- Eparhia Bisericii Ortodoxe Ruse de Rit Vechi (oficial. la 28 august 1995) cu 16 comunități și 1 mănăstire;
- Administratura Apostolică a Bisericii Romano-Catolice (oficial. la 19 iulie 1994) cu 10 comunități, 6 filiale și 1 congregație;
- Uniunea Bisericilor Creștinilor Evangheliști-Baptiști (oficial. la 2 mai 1995) cu 350 comunități;
- Biserica (Uniunea de Conferințe) Adventiștilor de Ziua a Șaptea (oficial. la 22 iulie 1993) cu 127 comunități;

Caseta 3.3

Toleranță religioasă în Moldova (sec. XV - XVII)

În epoca medievală tendința Moldovei spre valorile culturii și civilizației europene a devenit tot mai pronunțată. Totodată noul stat dorea să se apropie și să se înscrie firesc în familia țărilor europene acceptând în acest scop mai multe temeuri ale culturii și civilizației europene de atunci, între care și toleranța religioasă față de credințele și confesiunile altor popoare. În aceste împrejurări toleranța religioasă a românilor trebuia să fie manifestată mai ales față de religia și biserica minorităților etnice conlocuitoare. În legătură directă cu aceasta celebrul scriitor și istoric moldovean Bogdan Petriceicu Hasdeu a publicat în anul 1868 o interesantă lucrare cu titlul "Istoria toleranței religioase în România" în care se aduc dovezi documentare dintre cele mai convingătoare, conform cărora pe parcurs de multe secole moldovenii, valahii și românii transilvăneni, adică poporul român a fost cel mai tolerant în plan religios dintre toate națiunile Europei și că această tradiție de toleranță confesională față de minoritățile etnice și religioase s-a perpetuat și s-a menținut la români în toate privințele până în epoca modernă. Precum se știe, moldovenii, ca și ceilalți români, au aparținut și continuă să aparțină de biserica creștină de rit bizantin ortodox, credință pe care nu au încercat nici odată în istoria lor s-o impună popoarelor de altă religie. Moldovenii, arăta marele savant, au manifestat totdeauna o modestie absolută în plan religios, acceptând în biserica lor sfinți de etnie străină, cum ar fi Sf. Ioan de la Suceava, Sf. Paraschiva, Sf. Filoteia ș.a. care au fost greci, bulgari, sârbi și au fost acceptați ca sfinți naționali, raclele cu moaștele lor fiind instalate în cele mai importante centre ecleziastice în Mitropolia Sucevei, mănăstirea Trei Ierarhi din Iași și de la Curtea de Argeș.

Atunci când adepții mișcării husite din Cehia erau prizoniți pretutindeni în țările Europei, aceștia și-au găsit refugiu și au fost tratați cu multă bunăvoință în Moldova și pe timpul vestitului principe Ștefan cel Mare (1457-1504), chiar dacă acesta a avut cea mai mare grijă, în primul rând, de biserica ortodoxă. Ba mai mult, domnitorul a acordat sectei husite loc pentru așezare și întemeiere de localități și temple, în care să-și mențină credința. Moldovenii erau într-atât de îngăduitori și toleranți față de credințele străinilor încât nu au încercat nici o dată să-i convertească pe catolici și pe cei de altă credință stabiliți în Moldova la ortodoxie. Totodată ei nu-i împiedicau pe cei de altă credință, cum ar fi catolicii sau protestanții, să-și facă prozeliti din rândurile ortodocșilor. Moldovenii ortodocși erau deosebit de toleranți nu numai cu coreligionarii lor de alt neam și față de alte confesiuni, dar și pe parcursul secolelor XIV-XVIII în biserica lor nu au izbucnit niciodată conflicte și discuții dogmatice de proporții, nu au avut loc scindări sectariste, fenomen neîntâlnit nicăieri în Vestul și Estul Europei.

De regulă, episcopiile, mănăstirile și bisericile catolice din Moldova aveau aceleași drepturi asupra averilor mobile și imobile ca și centrele similare ecleziastice ortodoxe. Destul de frecvent episcopiile catolice din diferite orașe ale Moldovei, obțineau de la principii țării privilegii de imunitate fiscală, conform cărora autoritățile locale și centrale nu aveau dreptul să le perceapă impozite de tot soiul. Un exemplu elocvent în această privință poate servi un act din 1675, de la principele moldovean Antonie Ruset, potrivit căruia li se cerea tuturor slujitorilor fiscalului să nu încaseze de acum înainte de la "episcopul unguresc (catolic- n.n.) de la episcopia ungurească din târgul Bacăului și pentru toți preuții și țârcovnicii săi, carii sunt din clirosul bisericii lor..." nici unul din impozitele vremii (sunt enumerate mai mult de 10 tipuri) care se percepeau de la toți contribuabilii din țară.

Este interesant faptul că pe parcursul evului mediu până în pragul epocii moderne, Moldova a fost vizitată de numeroși trimiși ai Papei de la Roma, ai episcopatelor catolice din Ungaria, Italia, Polonia, care efectuau nestingherit controale sau acordau ajutoare comunităților catolice din partea locului. Nu rare ori solii papali erau primiți cu toate onorurile la curtea princiară. Mulți misionari catolici și protestanți, propovăduitori ai celor mai mari ordine catolice călugărești din occident, cum ar fi cel iezuit, desfășurau o vastă activitate și propagandă confesională, rămânând pe teritoriul Moldovei chiar câțiva ani la rând. Asemenea acțiuni nu trezeau îngrijorarea autorităților de stat și a înaltului cler din Moldova.

În epoca arătată mai sus, catolicismul și mișcările protestante se bucurau în Moldova nu numai de libertate religioasă absolută, dar și de mai multe privilegii excepționale, precum, ar fi, jurisdicția canonică independentă, imunități fiscale și alte prerogative, care nu erau acordate nicăieri în Europa.

Andrei Esanu,
Istoric

- Biserica «Mișcarea de Reformațiune» a Adventiștilor de Ziua a Șaptea (oficial. la 19 iulie 1994) cu 12 comunități;
- Federația Comunităților Evreiești (oficial. la 9 iunie 1994) cu 7 comunități.

Din rândul organizațiilor, asociațiilor și societăților religioase fac parte:

- Organizația Religioasă a Martorilor lui Iehova (oficial. la 27 iulie 1994) cu 163 comunități;
- Parohia Bisericii Apostolice Armenesti (oficial. la 5 decembrie 1995) cu 1 comunitate;
- Societatea Conștiinței Krișna (oficial. la 13 iulie 1994) cu 1 comunitate și 3 filiale;
- Uniunea Comunităților Creștinilor Spirituali Molocani (oficial. la 11 august 1995) cu 2 comunități;
- Cultul Baha'î (oficial. la 31 mai 1994) cu 6 comunități;
- Comunitatea «Biserica Țării» (Prezbiterienii) (oficial. la 9 iunie 1994) cu 1 comunitate;
- Biserica Nouapostolică (oficial. la 27 decembrie 1994) cu 8 comunități și 3 filiale;
- Uniunea Bisericilor Creștine Libere (Cultul Harismatic) (oficial. la 17 mai 1997) cu 8 comunități și 8 filiale;
- Biserica Ultimului Testament (oficial. la 24 februarie 1997) cu 4 comunități;
- Biserica Biblică (oficial. la 24 februarie 1997) cu 1 comunitate;
- Uniunea comunităților Evreilor Mesianici (oficial. la 1 septembrie 1999) cu 3 comunități;
- Biserica Evanghelică-Luterană (oficial. la 5 iulie 1999) cu 1 comunitate.

În țară mai activează și reprezentanți ai unor curențe religioase neînregistrate, cu un număr redus de adepți: Biserica de unificare (adeptii lui Mun) oficial întrunește circa 30 membri; Inochentiștii (urmasii lui Inochentie Levizorul) - circa 300 membri; Biserica Internațională a lui Hristos - circa 200 membri; Studenții Bibliei - peste 1000 membri.

Structura guvernamentală abilitată să reprezinte statul în relațiile cu confesiunile și asociațiile religioase, precum și să supravegheze exercitarea legislației în domeniu, este Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor.

Principiul universal al libertății conștiinței și-a găsit întruchiparea în Constituția Republicii Moldova (adoptată la 29 iulie 1994), articolul 31 al căreia garantează nu doar libertatea conștiinței și a cultelor religioase, autonomia și separarea acestora de stat, organizarea cultelor potrivit propriilor statute, în condițiile legii, etc., ci stabilește că libertatea conștiinței trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și respect reciproc, că în relațiile dintre cultele religioase sunt interzise orice manifestări de învrăjbire. De asemenea, articolul 35 (alin. 8) al Constituției stipulează că statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățământului religios.

Actul normativ de bază ce reglementează în Republica Moldova activitatea confesională și relațiile statului cu reprezentanții cultelor este Legea despre culte, adoptată în anul 1992. Elaborată în conformitate cu principiile democratice de exprimare a libertății conștiinței și libertății religioase, Legea garantează oricărei persoane dreptul de a profesa în mod liber propria credință religioasă în orice formă, individual sau asociat, de a răspândi această credință, de a exercita în particular sau public cultul, dacă exercițiul lui nu contravine legislației în vigoare (art. 1). Legea prevede că nimeni nu poate fi urmărit pentru credința sa religioasă sau pentru necredința sa, precum și că credința religioasă sau necredința, activitatea în cadrul unui cult recunoscut de stat nu pot împiedica pe nimeni să dobândească și să exercite drepturi civile și politice (art. 2). Totodată, garantând libertatea confesională, legea prevede că nimeni nu poate fi constrâns să practice sau să nu practice la exercițiul religios al unui sau altui cult (art. 3). Pentru prima dată în istoria Moldovei, cetățenilor care din motive confesionale nu pot satisface serviciul militar li s-a oferit dreptul la servicii de alternativă (art. 5). Deosebit de important pentru o societate în care conviețuiesc reprezentanții mai multor confesiuni s-a dovedit a fi articolul 4 al Legii despre culte, care, pornind de la premisa că libertatea conștiinței trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și respect reciproc, stabilește că

**Constituția Republicii
Moldova garantează
libertatea rațiunii,
autonomia grupurilor
religioase și
separarea lor de stat.**

Tradițional, relațiile dintre diverse confesiuni în Moldova sunt bazate pe principiile ne non-agresiune și pe toleranța mutuală. Însă pe durată anilor '90 au fost înregistrate și câteva cazuri de conflict. Unul din ele — Guvernul refuză să înregistreze Mitropolia Basarabiei sub conducerea canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

intoleranța confesională, manifestată prin acte care stânjenesc liberul exercițiu al unui cult recunoscut de stat, constituie o infracțiune și se pedepsește conform legislației.

În plan istoric relațiile dintre reprezentanții diferitor confesiuni de pe teritoriul Moldovei s-au bazat, în linii mari, pe principiile de neamestec și toleranță reciprocă. Educată de secole în tradiția religioasă ortodoxă (conform datelor istorice, procesul de creștinizare a românilor din întregul areal carpato-danubian s-a început cu mult înaintea introducerii creștinismului în rândurile slavilor de est), populația autohtonă manifesta înțelegere și respect vizavi de cei care, stabilindu-se cu traiul în Basarabia, împărtășeau alte credințe religioase. Status-quo-ul de cult majoritar al Bisericii Ortodoxe n-a fost influențat nici de factorul etnic, deoarece reprezentanții tuturor minorităților naționale numeric semnificative - rușii, ucrainenii, găgăuzii, bulgarii - imigrând pe parcursul ultimilor secole în teritoriul dintre Prut și Nistru, de asemenea, își exercitau credința în cadrul aceleiași Biserici.

Spiritul tradițional de toleranță și respect al creștinilor ortodocși față de conlocuitorii de alte credințe s-a menținut și în anii de după proclamarea independenței Republicii Moldova. În această perioadă, la fel ca și în trecut, nu au avut loc conflicte de amploare dintre confesiuni. Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor a înregistrat, totuși, în anii 1998-2000, câteva cazuri de natură conflictuală, la nivel local, privind relațiile enoriașilor Bisericii Ortodoxe cu membrii Uniunii Creștinilor Evangheliști-Baptiști și cu cei din Organizația Religioasă a Martorilor lui Iehova.

De fiecare dată, conflictele erau aplanate de către Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor în comun cu Mitropolia Moldovei (structură ierarhic superioară a Bisericii Ortodoxe din Moldova), conducerea Uniunii Creștinilor Evangheliști-Baptiști, cea a Organizației Religioase a Martorilor lui Iehova, cu participarea nemijlocită a autorităților publice locale. De regulă, aplanarea conflictelor se produce în urma întrunirilor, în ședințe speciale, a Consiliului Interconfesional - organ colegial creat pe lângă Serviciul de Stat pentru Problemele Cultelor, care întrunește reprezentanți ai tuturor confesiunilor oficializate; de menționat că hotărârile adoptate în cadrul întrunirilor Consiliului Interconfesional poartă caracter de recomandare, fiind adresate atât cultelor, cât și autorităților de stat.

Cu toate că relațiile dintre confesiuni nu au cunoscut disensiuni majore la scară națională, totuși, în perioada de referință, viața religioasă din Republica Moldova a avut de suferit în urma unui conflict cu repercusiuni directe atât în rândul credincioșilor, cât și mai ales pe plan politic. Este vorba de problema Mitropoliei Basarabiei și de refuzul guvernului de a o recunoaște oficial.

În anul 1992, un grup de cetățeni, inclusiv fețe bisericești, a întreprins o tentativă de a reactiva fosta Mitropolie a Basarabiei, care a existat în anii 1918-1940, când teritoriul dintre Prut și Nistru se afla în componența statului român. Însă, în opinia conducerii Bisericii Ortodoxe din Moldova, opinie susținută și de Guvernul Republicii Moldova, această acțiune a însemnat, și de facto și de jure, nu apariția unui cult nou, ci o schismă în cadrul Bisericii Ortodoxe, ceea ce a provocat un conflict atât în cadrul cultului deja oficializat, cât și în rândul credincioșilor în unele localități din țară. După părerea autorităților Republicii Moldova, conflictul s-a întezit mai ales după ce Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române, prin actul Patriarhal și Sinodal din 19 decembrie 1992, a binecuvântat reactivarea fostei mitropolii, schimbându-i titulatura în Mitropolia Autonomă a Basarabiei (stil vechi) sub oblăduirea canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

Ulterior, timp de aproape opt ani, Guvernul a refuzat înregistrarea Mitropoliei Basarabiei, motivându-și poziția în felul următor:

Potrivit prevederilor Legii despre culte (art. 15), Guvernul recunoaște statutul cultului (religiei). În cazul dat, cultul ortodox a fost recunoscut oficial cu titulatura «Biserica Ortodoxă din Moldova» (Mitropolia Moldovei). Cât privește Mitropolia Basarabiei, ultima nu reprezintă un cult distinct, ci o formațiune schismatică în cadrul cultului deja existent.

Recunoașterea de către Guvern a acestei formațiuni ar însemna nu doar susținerea tacită a unei intervenții din străinătate în afacerile interne ale Republicii Moldova, ci un amestec direct al statului în viața internă a Bisericii, ceea ce contravine prevederilor constituționale privind autonomia cultelor și separarea lor de stat. Or, structurile bisericești (mitropoliile, episcopiile, eparhiile) se constituie de Biserica însăși, la decizia organului ei de conducere, statul nefiind în drept să intervină în această chestiune.

Guvernul, fiind la momentul de față acționat de către adepții Mitropoliei Basarabiei la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului, rămâne pe poziția că conflictul în cauză poate fi și trebuie soluționat exclusiv pe cale bisericească. La insistența autorităților Republicii Moldova și a conducerii Bisericii Ortodoxe din Moldova, ultima continuând să rămână sub oblăduirea canonică a Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Ruse, câțiva ani în urmă a demarat procesul de negocieri dintre bisericele rusă și română, în cadrul căruia urmează a fi găsite căile de ameliorare a situației din interiorul cultului ortodox. Au avut loc patru runde de negocieri. La ultima din ele, desfășurată în ianuarie 1999 la Chișinău, părțile au căzut de acord asupra necesității continuării consultărilor; astfel încât într-o perspectivă vizibilă să fie elaborat un model reciproc acceptabil de soluționare a chestiunilor de ordin canonic, legate de situația ortodoxiei pe teritoriul Republicii Moldova.

Libertatea religiei în Republica Moldova există nu numai în prevederile Constituției și legislației, ci și în viața zilnică a societății. Așadar, în noile condiții, la începutul secolului 21, continuitatea tradițiilor țării este preservată paralel cu diversitatea religioasă.

Caseta 3.4

Basarabia este un pământ ospitalier.

Din timpurile antice Basarabia a fost întotdeauna un pământ ospitalier, necătând la faptul că este situată la confluența intereselor vecinilor săi - state mari și trei religii - ortodoxia, iudaismul și islamul.

Să ne referim la statistica de 100 de ani în urmă. Moldovenii, locuitorii autohtoni, care constituiau o jumătate din populația Basarabiei, conform recensământului din anul 1987, locuiau împreună cu rușii și ucrainenii - 26,7%, evreii - 11,8%, bulgarii și serbii - 5,3%, germanii - 3,1%, găgăuzii - 2,9%, polonezii - 0,6%, ȝigani - 0,5%, grecii, armenii, cehii, albanezii, francezii și alții - 1,2%.

Confesiunile religioase erau reprezentate astfel în Basarabia: ortodocși - 82,1%, iudaism - 11,7%, presbiteriani și Luterani - 2,9%, catolici - 1,0%, biserica Armenească - Gregoriană - 0,13%, musulmani - 0,003%, și altele - 2,14%. Mai mult de 1000 case religioase și mănăstiri înfrumusețau acest pământ binecuvântat.

Compoziția multiethnică a populației a îmbogățit viața Basarabiei - atât practica economică, cât și cultura.

Astfel, *Coloniile Germane* (77 așezări și aproape 60 mii locuitori în anul 1897) au contribuit la formarea sudului Basarabiei. Producerea grâului, creșterea vitelor, viticultura și producerea vinului, producerea și reparația utilajului agricol erau la un nivel înalt. Coloniștii germani au primit pământ, subvenții bănești și privilegii la plata impozitelor. Ei și-au menținut religia și auto-administrația; copiii erau instruiți în limba maternă.

De asemenea, în sudul țării coloniștii *din Balcani* (bulgari, găgăuzi, greci și albanezi) au format circa 100 așezări (inclusiv orașele Bolgrad, Comrat și altele) și colonii agricole. Producerea grânelor și a legumelor, brânzei, covoarelor și țesăturilor; comerțul erau ocupațiile lor de bază. Contacte interetnice strânse erau asigurate de cunoașterea câtorva limbi și interacțiunea culturilor.

Este destul de interesant faptul că anume în Basarabia a apărut prototipul Kibbutzim sub formă de *colonii agricole evreiești*. Erau 16 colonii de acest fel, situate în cinci din cele șapte județe ale țării și care numărau 15,700 fermieri evrei (1897). Tipul predominant de activitate era cultivarea grânelor (grâu, porumbul, ovăzul), tutunului, legumelor și strugurilor; prelucrarea și comercializarea acestora; pepinierile și cultivarea noilor specii de plante. Fermierii evrei veniți din Podolie și Volâni (Ucraina) erau atrași de "clima confortabilă" a Basarabiei, de posibilitatea de a cumpăra ori arenda pământ și de avantajele comerciale și de tranzit, ieșirea la Dunăre, Marea Neagră și Balcani.

Nu putem subaprecia rolul pozitiv al *Romei Basarabene* la dezvoltarea meșteșugurilor și folclorului, muzicii și artei coreografice în Moldova.

Pe harta Republicii Moldova, în numele orașelor și satelor (latine, slavone, germane, grecești, etc) a fost păstrată memoria acelor generații de popoare, pentru care acest pământ a devenit a doua patrie.

Vladimir Anikin,
Istoric

Capitolul 4

Rolul statului și drepturile omului**4.1 Rolul legislației**

Consolidarea principiilor și normelor Culturii Păcii în fiecare țară depinde decisiv de instituțiile statului respectiv. Declarația de Independență a Republicii Moldova, adoptată în august 1991, a marcat o etapă nouă în dezvoltarea statalității Republicii Moldova, în orientarea acesteia spre valorile democratice universale, în stabilirea unor noi priorități de dezvoltare, și anume: reforme economice și sociale orientate spre economia de piață, crearea și consolidarea instituțiilor puterii de stat, garantarea dezvoltării democratice a societății, instituirea guvernării legii, respectarea drepturilor și libertăților cetățenilor, deschiderea spre Europa, formarea unei societăți moderne în corespundere cu standardele și normele europene, inclusiv cu standardele de viață ale populației din țările europene.

Cei zece ani ce au urmat au fost nu numai ani de tranziție la o nouă economie, dar și ani dificili de creare a unor noi instituții statale și a unui cadru legal adecvat exigențelor statului bazat pe drept, or dezvoltarea socială nu putea avansa pe fundamentul erodat al legislației totalitariste moștenite de la sistemul vechi. Societatea bazată pe principiile economiei de piață nu poate fi concepută în afara ordinii de drept, care presupune: în primul rând, existența unor norme de drept unitare, eficiente și general obligatorii pentru toate persoanele fizice și juridice (fapt ce presupune o ierarhie clară a actelor normative, inclusiv a legilor și actelor subordonate legii, care se aduc la cunoștința publică); în al doilea rând, în condițiile unui stat de drept, respectarea acestor reguli urmează a fi asigurată prin activitatea instanțelor judecătorești și de drept, real independente, care să se bucure de respectul și încrederea populației.

Putem constata, că perioada de tranziție poate fi împărțită convențional în două etape: (1) etapa de modificare și adaptare a cadrului legal existent la cerințele statului de drept și constituirea instituțiilor de stat democratice în perioada de până la adoptarea noii Constituții din 29 iulie 1994; (2) etapa post-constituțională - desfășurarea proceselor de reformare a societății, instituirea și consolidarea ordinii de drept, proprie unui stat democratic.

În pofida numeroaselor critici ce aveau ca obiectiv instabilitatea și calitatea scăzută a cadrului legal adoptat în prima etapă, este necesar să menționăm că într-un timp relativ scurt Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o serie de acte legislative de importanță majoră, cum ar fi actele ce se referă la crearea statalității. La începutul anilor 90 au fost aprobate Sterna de Stat și Drapelul de Stat, au fost adoptate mai multe acte legislative, menite să asigure crearea unei noi culturi democratice: Legea privind partidele și alte organizații social-politice din 1991; Legea presei din 1994; Legea cu privire la organizarea și desfășurarea întrunirilor din 1995; Legea cu privire la asociațiile obștești din anul 1996.

Legile noi au fost cu atât mai importante, cu cât cadrul legal sovietic moștenit nu se baza pe ordinea statului de drept. Standardele unui stat de drept, necesare pentru economia de piață nu existau. Nu exista o ierarhie a normelor juridice, deschisă pentru analiză și asigurată prin sancționare juridică. Multitudinea decretelor și hotărârilor (adeseori secrete) în realitate erau prioritare față de normele legii și adesea veneau în contradicție cu ele. Judecătoriile, în special cele locale erau docile conducerii politice și de partid și nu erau protejate contra imixiunii la examinarea atât a cazurilor civile, cât și a celor penale. Judecătorii nu erau în stare să asigure cetățenilor protecția necesară contra abuzurilor de serviciu din partea persoanelor cu funcții de răspundere de nivel înalt. Cetățenii percepeau instanțele de judecată ca un appendice al sistemului totalitar, care apăra numai interesele statului, și nu aveau încredere în ele.

Totodată, pe fundalul consolidării bazei legale a statului democratic, s-au adoptat numeroase acte legislative menite să asigure dezvoltarea relațiilor orientate spre economia

*Lex prospicit, non
respicit/*

*Legea privește înainte,
și nu înapoi.*

Maximă latină

Republica Moldova,
ca un nou stat
european, s-a orientat
către valorile
democratice universale,
bazate pe un cadru
legal adecvat.

de piață și concurența liberă. Într-o perioadă de 3-4 ani au fost adoptate circa 700 acte legislative, prin care au fost puse bazele sistemului bugetar, a fost consacrată proprietatea privată și egalitatea în drepturi a tuturor tipurilor de proprietate, a fost recunoscut dreptul la proprietatea privată asupra pământului, au fost stabilite principiile activității bancare, s-au stabilit principiile generale de privatizare, au fost instituite noi forme de activitate prin intermediul legilor cu privire la gospodăria țărănească (de fermieri), cu privire la antreprenariat, cu privire la societățile pe acțiuni și multe altele. Trebuie menționat faptul că au existat și probleme. Adoptarea unui număr impunător de acte normative într-un termen relativ scurt și lipsa unei experiențe proprii legislative nu puteau să nu aibă urmări în ce privește calitatea bazei legislative.

Era nevoie de o nouă Constituție, care a și fost adoptată în luna iulie 1994, menită să stabilească criteriile și principiile democratice de guvernare, să instituie principiul separației puterii în stat, să proclame reforma judiciară și administrativ-teritorială, prin întreg conținutul său protejând drepturile și libertățile fundamentale ale omului, cum ar fi: viața și integritatea fizică și psihică (Art. 24), libertatea individuală (Art. 25), dreptul la libera circulație (Art. 27), dreptul la libertatea conștiinței (Art. 31), dreptul la libertatea opiniei și exprimării (Art. 32), dreptul la informație (Art. 35), un șir de drepturi politice (dreptul de a alege și de a fi ales, dreptul la asociere, dreptul la libertatea partidelor și altor organizații social-politice) etc. Conform Constituției a fost instituit controlul prin intermediul Curții de Conturi asupra modului de formare, de administrare și de utilizare a finanțelor publice. A fost instituită Curtea Constituțională ca unică autoritate a jurisdicției constituționale, au fost determinate atribuțiile ei, au fost definite principiile de bază ale administrării publice locale (autonomia locală, descentralizarea serviciilor publice, eligibilitatea autorităților administrației publice locale, consultarea cetățenilor în problemele locale etc.).

Concepută în lipsa unor tradiții constituționale proprii, după adoptare, în procesul aplicării au devenit evidente mai multe curențe ale Constituției Republicii Moldova. Astfel, a rămas nesoluționată chestiunea privind rolul și activitatea organelor Procuraturii, aceasta rămânând în mare parte un rudiment al procuraturii sovietice cu funcții de control general asupra respectării legislației. Unele norme constituționale nu delimitează clar atribuțiile celor două componente ale puterii executive, concepute în formă bicefală. Nu au fost determinate în principiu normele organizării administrativ-teritoriale a țării, precum și statutul special al unor localități.

Aceste neajunsuri au generat atât discuții cu privire la modificarea Constituției, cât și mai multe interpretări ale diferitelor articole ale Constituției de către Curtea Constituțională (din anul 1996 până în 1999 inclusiv Curtea Constituțională a interpretat Constituția Republicii Moldova de 26 ori), Parlamentului i-au fost înaintate mai multe proiecte de modificare a Constituției. Incertitudinea normelor constituționale a condus la instabilitatea bazei legislative, ce depinde de modul în care va fi interpretată Constituția, fapt ce generează un anumit nihilism juridic, chiar și în rândurile juriștilor.

În perioada de șase ani de la adoptarea Constituției au fost adoptate mai multe acte normative în consens cu principiile statului de drept, inclusiv Codul Civil, care este într-un fel „constituția economică” a țării. Conform Codului, întregul cadru al legislației ce reglementează relațiile economice a trebuit să fie revăzut. Anterior existau multe lacune și contradicții care deseori au dus la conflicte și violări de drept. Astfel, Legea cu privire la proprietate n-a garantat proprietarului dreptul de a dispune liber de proprietatea sa (în special în ceea ce se referă la proprietatea imobiliară). În lipsa cadrului legal necesar, cu norme formulate ambiguu, puțini dintre proprietari au dorit să facă investiții pe termen lung, preferând activități ce aduc profituri imediate. Un alt neajuns al legilor adoptate au fost numeroasele norme ce fac trimitere la acte normative sau la reglementările prin actele de aplicare a legilor, ceea ce a condus la ineficiența și instabilitatea normelor legale. O serie de legi impun subiecților de drept condiții atât de dure (Legea cu privire la faliment, Codul fiscal), încât nerespectarea prescripțiilor legale a devenit o normă. Există, de asemenea, și un decalaj esențial între textul legilor vechi, aflate încă în vigoare, și textul legilor de dată mai recentă.

Adoptarea unui număr semnificativ de legi pe parcursul unei perioade scurte de timp și inexistența unei experiențe legislative necesare și-au pus amprenta pe calitatea legislației adoptate.

**Reforma sistemului
judiciar a creat pre
condiții favorabile
pentru apărarea
drepturilor și libertății
cetățenilor. Însă în
funcționarea
judecătorilor există și
multe neajunsuri.**

Unele legi în domeniul economic nu corespund standardelor legislative, altele se aplică doar parțial, ceea ce se explică prin lipsa mijloacelor necesare implementării lor. În lipsa unei baze normative adecvate, soluționarea litigiilor în instanțele de judecată a devenit o procedură de lungă durată și ineficientă. În aceste condiții este stringent necesară adoptarea unui Cod civil nou, care să fie prioritar față de alte acte legislative, precum și a Codului de procedură civilă și Codului executoriu.

Dreptul penal, la fel ca și dreptul civil, denotă existența a două aspecte ale reformei judiciare și de drept: nefinisarea reformelor, pe de o parte, și aplicarea unor norme imperfecte, pe de altă parte. În același timp, putem constata că dreptul penal în vigoare conține normele necesare pentru combaterea crimei organizate și a corupției (au fost efectuate mai multe modificări în Codul penal și Codul contravențiilor administrative în vigoare). Cu toate acestea, este evident necesară urgentarea adoptării noului Cod penal, a Codului contravențional și Codului de procedură penală.

Conceptia reformei judiciare și în domeniul dreptului, aprobată de Parlament, se află la baza reorganizării sistemului instanțelor judecătorești, precum și a modificării statutului judecătorului. În sistemul sovietic instanțele judecătorești erau organizate în două niveluri și erau nevoite să raporteze organelor de partid și administrației locale. Potrivit Legii cu privire la organizarea judecătorească, sistemul a fost reorganizat într-un sistem format din 4 verigi: judecătoriile de sector, tribunalele zonale, instanțele de judecată de veriga a doua cu drept de apel; Curtea de Apel, instanța judecătorească cu drept de recurs și Curtea Supremă de Justiție. În total în Republica Moldova activează 58 de judecători, în care sunt 315 judecători. De menționat că zona circumscripției tribunalelor nu coincide cu hotarele unităților administrativ-teritoriale, criteriu suplimentar pentru a se evita influența organelor administrației publice locale asupra judecătorilor. Concomitent, au fost adoptate acte legislative, ce au permis crearea și activitatea instituțiilor auxiliare ale justiției – Notariatul și Avocatura.

Întru executarea prevederilor concepției, precum și a normelor constituționale, în cea de a doua jumătate a anilor 90 au fost adoptate mai multe legi, prin care au fost modificate rolul, statutul și structura instanțelor judecătorești, care au schimbat radical modul de selectare și numire în funcția a judecător. Astfel, asigurarea numirilor, deplasărilor și promovărilor în funcție ale judecătorilor, precum și aplicarea sancțiunilor intra în competența Consiliului Superior al Magistraturii, creat ca organ al autoadministrării judecătorești. Potrivit prevederilor Legii cu privire la statutul judecătorului, promovarea și sancționarea judecătorilor nu sunt de competența organelor de partid sau a administrației locale, cum erau anterior, ci se efectuează doar în baza propunerilor Consiliului Superior al Magistraturii prin decretele Președintelui Republicii Moldova sau, în cazul judecătorilor și al Curții Supreme de Justiție - prin Hotărârea Parlamentului. Respectarea acestor standarde democratice protejează judecătorii contra unei eventuale imixtiuni a altor autorități ale statului în exercitarea prerogativelor ce le revin. În favoarea unei reale independențe a judecătorilor s-a pronunțat și Curtea Constituțională, care prin deciziile sale a reconfirmat principiul constituțional de independență a judecătorului și a declarat neconstituțională procedura de exercitare a justiției de către puterea executivă.

Astfel, reforma sistemului judecătorec a creat premise mai favorabile protecției drepturilor și libertăților de cetățean. În scopul unei mai ample asigurări a drepturilor omului a fost introdusă instituția avocaților parlamentari (1997).

Deși nu face parte din sistemul instanțelor judecătorești, este foarte important rolul Curții Constituționale, unica autoritate de jurisdicție constituțională, care exercită controlul constituționalității actelor emise de organele - legislativ și executiv - supreme, interpretează Constituția, confirmă rezultatele referendumurilor republicane, alegerilor Președintelui Republicii Moldova, Parlamentului etc. Curtea Constituțională a adoptat deja mai multe decizii importante, care se răsfrâng nemijlocit asupra protecției principiilor democratice. În special, au fost confirmate drepturile cetățenilor la întruniri, dreptul la proprietatea privată, dreptul la asociere.

Autoadministrarea locală este una din direcțiile realizate în scopul democratizării statului

și societății. Reforma administrativ-teritorială, efectuată în anii 1999-2000, a consolidat statalitatea și a promovat principiile constituționale ale autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, ale eligibilității autorităților administrației publice locale și consultării cetățenilor în problemele de interes local. Baza legală a reformei include: Legea cu privire la administrarea publică locală, Legea cu privire la organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, Legea cu privire la statutul alesului local și Legea cu privire la finanțele locale. Reorganizarea administrativ-teritorială s-a efectuat în baza alegerilor din anul 1999 și a permis crearea organelor noi de autoadministrare locală dotate cu atribuții similare atribuțiilor acestor organe din statele cu democrație dezvoltată. Reforma este orientată spre utilizarea eficientă a resurselor regionale, umane, naturale și de producție și finalizarea concomitentă a reformei agrare, fapt ce va accelera dezvoltarea societății.

Procesul de edificare a statului și de dezvoltare a principiilor democratice în Republica Moldova este în plină desfășurare. Sunt evidente atât succesele, cât și insuccesele acestuia. Dar este deja evident că în Republica Moldova instituțiile de stat nu sunt suficient de puternice pentru a susține forțele tranziției. Statul a fost inițiatorul mai multor reforme, inclusiv al reformei instituțiilor proprii și este într-un totu răspunsabil pentru promovarea reformelor și rezultatele lor. Populația însăși poate sprijini eforturile statului. Se profilează semnele formării societății civile și rețelei de organizații non-guvernamentale, ce constituie o posibilitate reală de atragere a populației în procesul soluționării celor mai stringente probleme în vederea consolidării culturii păcii în țară. Aceasta inspiră optimism.

4.2. Apărând drepturile și libertățile fundamentale ale omului

La principiile de bază ale Culturii Păcii se atribuie *toleranța, non-violența, dialogul, acordul, colaborarea*, adică normele și regulamentele existente în societatea civilă, în care respectarea legii este baza de conduită a fiecărui individ în parte și a întregii societăți. În Declarația privind Cultura Păcii, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în noiembrie 1998, întru dezvoltarea culturii păcii la nivel național, regional și internațional, se subliniază necesitatea încurajării drepturilor umane, inclusiv prin crearea unor instituții de avocați parlamentari în diverse țări din Europa de Sud-Est și C.S.I. Dezvoltarea acestor instituții poate fi considerată drept început al procesului de unificare.

Centrul pentru drepturile omului, creat în conformitate cu Legea privind avocații parlamentari, funcționează în Republica Moldova începând cu luna martie 1998. Sarcina principală a Centrului este asigurarea activității avocaților parlamentari (ombudsmanilor) în scopul realizării garanțiilor de respectare a drepturilor și libertăților constituționale ale omului în Moldova de către organele centrale și locale ale puterii publice, instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de forma proprietății lor, de către asociațiile obștești, persoanele oficiale la toate nivelurile, precum și în scopul perfecționării legislației în domeniul ocrotirii drepturilor omului, instruirii juridice a populației. În circumstanțele ce s-au creat, după ce Moldova a devenit stat independent, sarcina consolidării și modernizării societății este strâns legată de problema asigurării și protecției drepturilor omului.

Referitor la drepturile omului este necesar de a remarca importanța considerabilă a problemelor sociale (sărăcia, șomajul), legate de criza economică continuă, ce provoacă îngrijorarea justificată a populației țării nu numai pentru soarta proprie, ci și pentru cea a generațiilor viitoare. Agravată de problemele securității economice și sociale a populației din Moldova, astăzi problema respectării drepturilor omului capătă o prioritate în activitatea organelor puterii publice și de conducere și necesită o atenție mai mare pentru cerințele și doleanțele cetățenilor. Este necesar să se pună capăt birocrăției, tergiversării, încălcării eticii profesionale. Acest scop, în primul rând, poate fi realizat prin perfecționarea activității aparatului administrativ de conducere, ridicarea nivelului profesional și practic al funcționarilor, prin dezvoltarea simțului de respectare a drepturilor și libertăților omului. Respectarea strictă a legii în domeniul ocrotirii drepturilor omului trebuie să fie o condiție esențială în activitatea persoanelor oficiale la toate nivelurile și, în primul rând, pentru cei investiți cu putere. Este necesar de a ridica gradul de cultură legislativă al persoanelor oficiale, de a educa simțul de responsabilitate pentru orice deviere de la normele de drept. Spre

*Justitia est ars boni
et aequi/*

*Justiția este arta
bunăvoinței și a echității*

Maximă latină

Avocații parlamentari în Moldova

Garantarea drepturilor omului constituie garanția stabilității relațiilor publice, dar cea mai acută și mai de bază se consideră problema garanției juridice a protecției individului față de acțiunile contradictorii ale organelor de stat și funcționarilor publici. Însă existența legilor despre protecția drepturilor omului nu este întotdeauna suficientă, dacă aceste legi nu sunt completate cu alte mijloace legislative. Din această cauză, protecția drepturilor omului necesită crearea unor instituții speciale. Una dintre aceste instituții este Instituția avocaților parlamentari profesioniști. În Republica Moldova această instituție a fost creată în conform Legii cu privire la avocații parlamentari, pusă în aplicare în martie 1998. Parlamentul numește trei avocați parlamentari pe un termen de cinci ani. Ei au aceleași funcții dispun de aceleași drepturi și la executarea împuternicirilor sale se conduc de Constituție, Legea cu privire la avocații parlamentari și alte legi. Pe lângă acestea, se mai conduc și de Declarația universală a drepturilor omului, tratate și acorduri internaționale, la care una din părțile semnatare este Republica Moldova. Avocații parlamentari sunt independenți față de puterea de stat și funcționarii publici.

Activitatea avocaților parlamentari în Moldova este orientată spre asigurarea respectării libertăților și drepturilor constituționale ale omului de către organele puterii publice centrale și locale, de către instituții și întreprinderi indiferent de forma lor de proprietate, de către formațiuni publice, de asemenea și de către funcționarii publici de toate nivelurile. Metodele de activitate ale avocaților la rezolvarea unor probleme concrete ale cetățenilor sunt destul de variate, inclusiv și până la intentarea unor acțiuni în instanțele juridice, luări de cuvânt în Parlament și Guvern, adresări la Curtea Constituțională.

În afară de înlăturarea violării drepturilor omului, avocații parlamentari contribuie la perfecționarea legislației naționale în domeniul protecției drepturilor omului și la educarea populației republicii în spiritul respectării legilor. Ei colaborează activ cu mijlocele de informare în masă, organizații non-guvernamentale ce se ocupă de drepturile omului.

Avocații parlamentari activează în cadrul Centrului Drepturilor omului. Centrul prezintă Parlamentului o dare de seamă anuală despre respectarea drepturilor omului. Această dare de seamă cuprinde informații din diverse domenii ale relațiilor publice în care sunt înregistrate cele mai grave încălcări ale drepturilor și libertăților omului, se arată cauzele acestor încălcări, precum și măsurile întreprinse sau necesită a fi adoptate pentru lichidarea acestor încălcări.

Mihail Sidorov,
Jurist

regret, în prezent drepturile omului, pentru majoritatea celor care conform Constituției trebuie să asigure respectarea lor, apar ca o categorie străină conștiinței lor de drept.

Vorbind despre problema asigurării și ocrotirii drepturilor omului, este de asemenea necesar de a remarca cultura juridică scăzută a cetățenilor, care nu sunt obișnuiți să-și apere drepturile, să apeleze la formele de protecție judiciară, să se adreseze cu petiții către organele de stat. În mare măsură aceasta se explică prin lipsa de încredere în realizarea încercărilor de a se apăra contra oricăror manifestări de încălcare a legii, din care cauză în prezent starea de apatie încurajează crearea unor primise favorabile haosului juridic, vulnerabilitatea completă a omului și drepturilor lui. De aceea este necesar de a convinge oamenii de faptul că fiecare persoană trebuie să fie pregătită de a-și apăra drepturile, aceasta fiind o manifestare a datoriei civice. Participarea practică a majorității cetățenilor la lupta pentru stabilirea ordinii, bazate pe drept, reprezintă o premisă extrem de importantă și necesară pentru crearea unui stat democratic de drept.

Aceste circumstanțe sporesc importanța formării și dezvoltării legislației naționale în domeniul asigurării și ocrotirii drepturilor omului. Concepția perfecționării și aducerii ei în conformitate cu standardele internaționale în acest domeniu este reflectată în articolul 4 al Constituției Republicii Moldova, adoptate în anul 1994, conform căreia în țara noastră regulamentele constituționale privind drepturile și libertățile omului se tratează și se folosesc în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, convențiile și alte acorduri, la care Moldova este parte. În cazul discordanțelor dintre convențiile și acordurile privind drepturile principale ale omului, la care Republica Moldova este parte, legile interne și normele internaționale au prioritate.

Principiile de bază privind drepturile și libertățile omului sunt prezentate în capitolul al doilea al Constituției. Principiile generale de aplicare a legislației ce reglementează respectarea drepturilor și libertăților omului sunt universalitatea, egalitatea, accesul liber la justiție etc. Conform acestor principii, cetățenii Moldovei se bucură de drepturile și libertățile prevăzute de Constituție și alte legi, ce presupun și anumite obligații. Respectarea și protecția personalității constituie obligația primordială a statului. Toți cetățenii republicii sunt egali în fața legii și puterii, indiferent de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinii, apartenență politică, stare materială sau origine socială. Orice persoană are dreptul la repunere în drepturi de către judecățile competente în cazul încălcării drepturilor, libertăților și intereselor ei legale. Extrem de important este principiul, conform căruia nici o lege nu poate limita accesul la justiție. Sunt importante principiile articolului 23 al Constituției, con-

Respectarea strictă a prevederilor legale în domeniul respectării drepturilor omului trebuie să devină o cerință de bază în activitatea oficialităților de toate nivelurile.

form cărora fiecare om are dreptul la recunoașterea lui ca subiect de drept. Statul asigură dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și obligațiile. În acest scop, statul publică toate legile și alte acte normative și asigură accesibilitatea lor.

Cu toate acestea, este necesar de remarcat că instabilitatea politică și social-economică din Moldova în ultimii ani are un impact negativ asupra soluționării problemelor ce țin de asigurarea și ocrotirea drepturilor constituționale ale omului. Aceasta vizează în primul rând dreptul la asistență socială și apărare, proclamat în articolul 47 al Constituției, dreptul la muncă și protecția muncii (articolul 43), dreptul la ocrotirea sănătății (articolul 36), dreptul la mediul înconjurător favorabil (articolul 37), dreptul la informație (articolul 34). Statul execută insuficient obligațiile luate privind protecția familiei și copiilor orfani (articolul 49), privind protecția intereselor mamelor, copiilor și tineretului (articolul 50), privind protecția persoanelor cu deficiențe fizice, intelectuale și psihice (articolul 51) și altele.

Un eveniment important în procesul asigurării garanțiilor pentru drepturile omului în țara noastră a fost ratificarea în iulie 1997 de către Parlamentul Republicii Moldova a Convenției europene privind protecția drepturilor și libertăților principale ale omului și protocoalelor adiționale la documentul internațional dat. Acest proces a fost precedat de studierea compatibilității legislației republicane cu principiile Convenției. În ianuarie 1998 Parlamentul a adoptat Programul de aducere a legislației Moldovei în corespundere cu Convenția europeană privind protecția drepturilor și libertăților principale ale omului, ce prevede introducerea unor modificări și completări în douăzeci și două de acte normative, precum și într-un șir de articole constituționale.

Pe lângă aceasta, în scopul lărgirii bazei legislative și pentru asigurarea respectării eficiente a drepturilor omului în unele domenii, nereglementate de legislația în vigoare sau reglementate prin niște acte normative învechite, a fost propusă elaborarea proiectelor de legi, care să reglementeze unele aspecte importante, legate de respectarea drepturilor omului, cum sunt protecția informației cu caracter confidențial, problema dreptului la azil etc. Pentru aceasta Guvernul a pregătit modificări la articolele 24, 25, 30, 54 și 55 ale Constituției Republicii Moldova, după care, împreună cu decizia Curții Constituționale, proiectele legilor constituționale respective au fost prezentate Parlamentului. În același timp, în scopul asigurării corespunderii legislației în vigoare principiilor Convenției susmenționate, în decembrie 1998 a fost adoptată Legea privind introducerea anumitor modificări și completări în unele acte legislative. Astfel, în Codul penal a fost introdusă o normă specială, ce dă definiția torturii și reglementează răspunderea pentru asemenea acțiuni, precum și a fost anulată răspunderea pentru nerespectarea regimului de înregistrare stabilit sau de înscriere în cartea de imobil sau circulație și alegere a domiciliului, încălcarea regulilor de înscriere, exprimată prin domiciliere fără viză de reședință. În Codul procesual-penal a fost introdus regulamentul, conform căruia cheltuielile pentru remunerarea avocaților, care participă la fază de cercetare penală, ancheta preliminară și dezbateri judiciare, sunt efectuate din contul bugetului. Conform modificărilor în Codul penal-corecțional, deținuții, care au atins vârsta legală de căsătorie, pot beneficia de dreptul de a se căsători în conformitate cu legislația în vigoare. Codul de căsătorie și familie a fost completat cu un regulament ce prevede posibilitatea întrevederii cu copiii, părinții cărora au fost privați de drepturile părintești. Regulamente importante au fost introduse în Legea cu privire la culte, conform cărora realizarea dreptului fiecărei persoane de a profesa religia sau convingerile sale poate fi limitată prin lege și numai în caz dacă aceasta reprezintă o măsură necesară într-o societate democratică pentru asigurarea ordinii publice, ocrotirii sănătății și moralei sau protecției drepturilor și libertăților altor persoane. Este interzis prozelitismul excesiv, prin care se subîntelege orice încercare de a influența conștiința religioasă a persoanei prin violență sau abuz de autoritate. De asemenea, conform legii, autoritățile publice creează condițiile necesare pentru prezența religiei în armată, spitale, instituții penitenciare și aziluri.

Cu toate acestea, este necesar de remarcat că unele prevederi ale programului de ajustare a legislației Moldovei la prevederile Convenției, ce presupun democratizarea activității anumitor instituții ale puterii de stat și ale conducerii, și care, de asemenea, sunt orientate spre extinderea drepturilor anumitor categorii de cetățeni, nu au fost executate până în prezent.

Unele prevederi ale programului de ajustare a legislației Moldovei la prevederile Convenției pentru Drepturile Omului, ce presupun democratizarea activității anumitor instituții ale puterii de stat și care, de asemenea, sunt orientate spre asigurarea drepturilor anumitor categorii de cetățeni, nu au fost implementate până în prezent.

Moldova este unul din primele state în tranziție din CSI, care a format o instituție nouă pentru apărarea drepturilor omului — aceea a ombudsmenilor (avocaților parlamentari). Centrul pentru Drepturile Omului a devenit operațional din martie 1998.

Aceasta se refera, de exemplu, la introducerea în legislația penal-corecțională a unor prevederi pentru reglementarea transferării la izolator de pedeapsă, trimiterea la carceră, transferarea deținuților în celulă și deținerea condamnaților militari în încăperile izolate pe baza deciziei unei instanțe competente sau a judecătorului, luate la propunerea administrației instituției penitenciare.

Spre regret, până în prezent încă nu a fost consfințită legal o propunere foarte importantă din punct de vedere al garantării drepturilor omului, ce prevede includerea în Legea cu privire la Curtea Constituțională a prevederilor de atribuire persoanelor fizice a dreptului de a se putea adresa cu interpelări la Curtea Constituțională – unicul organ de jurisdicție constituțională din Republica Moldova. De asemenea, rămâne nesoluționată și problema statutului juridic al refugiaților și al persoanelor strămutate, cu toate că proiectele legilor respective au fost elaborate de Centrul pentru drepturile omului din Moldova și înaintate Parlamentului (1999).

Eforturi deosebite necesită activitatea orientată spre ridicarea nivelului de cultură juridică al cetățenilor și al persoanelor oficiale, fapt ce ar permite crearea în societate a unei atmosfere de respect pentru demnitatea persoanei. Problema aceasta are, pentru statul nostru, o importanță primordială datorită faptului că în ultimii ani s-au observat manifestări de nihilism juridic, relații de neglijare a legii. Un pas concret în această direcție ar putea fi elaborarea unui plan național de acțiuni de educație în domeniul drepturilor omului. După cum se cunoaște, Adunarea Generală a ONU a declarat anii 1995-2004 ca Deceniu al Educației în Domeniul Drepturilor Omului și a aprobat un plan de acțiuni ce se referă la această perioadă, oferit de către Secretarul General. Planul acțiunilor e orientat spre stimularea și sprijinirea activităților și a inițiativelor din acest domeniu pe plan local și regional, și se bazează pe ideea parteneriatului dintre organele puterii de stat, sindicate, organizații non-guvernamentale și păturile largi ale societății civile.

Educația în domeniul drepturilor omului are misiunea să contribuie la înțelegerea reciprocă, tolerantă, egalitatea reală a bărbatului și femeii, prietenia între popoare și să ajute populației de a participa activ la viața societății libere. Ea trebuie focalizată asupra respectării drepturilor umane, deoarece are o importanță vitală și face posibilă reducerea numărului de încălcări ale drepturilor omului și edificarea unei societăți juste și democratice.

Planurile naționale de activitate sunt importante pentru Republica Moldova, în primul rând, fiindcă urmăresc scopul creării și fortificării organizațiilor și instituțiilor naționale și locale ce se ocupa de protecția drepturilor omului. Moldova este unul din primele state în tranziție care au format o instituție nouă pentru apărarea drepturilor omului – a ombudsmenilor (avocaților parlamentari) – cu doi ani în urma, care în momentul de față trece printr-o perioadă dificilă, fiind la etapa de formare și întâmpinând o mulțime de dificultăți.

Aprobarea de către Moldova a Planului național, va contribui, printre altele, și la adoptarea măsurilor orientate spre elaborarea unor programe speciale de încurajare și protecție a drepturilor omului, așa cum a recomandat Conferința Mondială în problema drepturilor omului (1993), extinderea posibilităților de colaborare în promovarea unor masuri educative în domeniul drepturilor omului în cadrul instituțiilor de stat, ONG și al altor instituții ale societății civile.

Un prim pas în crearea Planului național de acțiuni trebuie să devină înființarea unui comitet republican în problemele educației din domeniul drepturilor omului. În componența acestui comitet trebuie să fie incluși reprezentanții organizațiilor guvernamentale corespunzătoare și ai celor non-guvernamentale, ce au experiență în rezolvarea chestiunilor legate de drepturile omului. Trebuie de remarcat, că Centrul Drepturilor Omului din Moldova, încă din iunie 1998, a prezentat Guvernului propunerile sale (necesitatea creării comitetului republican și a elaborării planului național de acțiuni în educația din domeniul drepturilor omului). Spre regret, această inițiativă nu a fost susținută în lipsa posibilităților de asigurare materială a funcționării unei astfel de instituții. Luând în considerație situația creată și înțelegând necesitatea căutării cailor de rezolvare a acestei probleme, se poate propune crearea comitetului republican în problemele educației în domeniul drepturilor omului pe lângă Centrul Drepturilor Omului, împuternicindu-l cu funcțiile de coordonare a

activității organelor de conducere și de administrație publică respective.

Realizând sarcinile asumate în ce privește propagarea cunoștințelor în domeniul dreptului, Centrul Drepturilor Omului desfășoară o amplă activitate de organizare a seminarelor instructive cu participarea diverselor categorii de populație. Au fost efectuate deja câteva zeci de asemenea manifestări cu colaboratori din organele administrației publice locale, pedagogi, juriști. În timpul apropiat vor fi organizate o serie de seminare cu teme ce țin de drepturile omului cu colaboratorii organelor de poliție și ai instituțiilor penitenciare. O atenție deosebită se va acorda organizării seminarelor în regiunile, orașele, municipiile și centrele județene ale republicii. La seminare participă în calitate de experți savanți cu renume, juriști, sociologi, pedagogi, reprezentanți altor profesii umanitare, și specialiști în domeniu din străinătate. În timpul desfășurării seminarelor printre participanți se difuzează literatură în problemele protecției drepturilor omului, doritorilor li se oferă consultații în problemele ce îi interesează.

O atenție deosebită trebuie acordată organizațiilor non-guvernamentale ce se ocupă de apărarea drepturilor omului, pentru că ele reprezintă acea parte a populației, care, benevol, pe baze obștești, efectuează o mare muncă de explicație, exercită o influență considerabilă în crearea unor relații de încredere reciprocă între cetățeni, de respect reciproc și a tendinței spre consens. E îmbucurător faptul, că în cazul organizațiilor non-guvernamentale se observă o participare activă a tineretului, în special a studențimii, din acest motiv Centrul pentru Drepturile Omului, convoacă anual conferințe studențești științifico-practice, care ajută la implicarea în activitatea de protecție a drepturilor a celor mai dotați tineri.

Cultura păcii în esență sa conține o multitudine de tipuri de comportamente și stiluri de viață, dar ele toate presupun o condiție necesară - încurajarea și protecția drepturilor omului. Numai prin respectarea strictă a drepturilor și libertăților fiecărui cetățean se poate confirma aspirația societății spre crearea unui stat de drept și democratic, în care libera dezvoltare a personalității este una din valorile supreme garantate.

4.3. Drepturile femeilor

Termenul “femeile în dezvoltare” a apărut în anii ‘70, ca o recunoaștere a rolului important pe care îl joacă femeile în procesul dezvoltării umane. Termenul “genurile în dezvoltare” s-a cristalizat în anii ‘80, ca rezultat firesc al necesității obiective de egalitate între femei și bărbați în sferele socială, economică și politică ale vieții, fiind un vestitor al realizărilor civilizației umane. În acest context, dacă rolul sexelor este marcat de fenomene biologice și universale, atunci noțiunea de gender înglobează factorii culturali, sociali și politico-economici, care variază într-un areal destul de vast. În anii ‘90 Națiunile Unite au început un ciclu nou de

**Moralitatea națiunii
depinde de respectul
față de femeie... De fapt,
femeile sunt mai aproape
de idealul uman decât
bărbații**

Wilhelm Humboldt (1767-1835),
filozof german

Caseta 4.2

Programele ONU „Femeile în dezvoltare” și „Genurile în dezvoltare”		
	“Femeile în dezvoltare”	“Genurile în dezvoltare”
Modul de abordare	Asistarea integrării femeilor în procesele de dezvoltare.	Asistarea femeilor în luarea de decizii la toate nivelurile și în consolidarea egalității dintre femei și bărbați în societate
Colimarea atenției	Femei	Relațiile dintre femei și bărbați
Probleme	Excluderea femeilor din procesele de dezvoltare	Raportul de forță inegal dintre femei și bărbați, care împiedică dezvoltarea întemeiată pe drepturi egale și participarea activă a femeilor
Scopul	Dezvoltarea mai eficientă și mai viabilă	Dezvoltarea echitabilă și susținută. Premise egale în drepturi pentru femei și bărbați în adoptarea deciziilor
Strategia	Proiecte ale femeilor. Contribuția femeilor la procesele de integrare. Proiecte de integrare. Sporirea numărului de femei încadrate în producție și în obținerea profitului.	Identificarea cerințelor și ameliorarea operativă a condițiilor egale oferite pe termen îndelungat, concomitent femeilor și bărbaților, pentru a-și realiza planurile.
* Sursă: <i>Programming through the Lens of Gender; UNDP. “GID”, Vilnius – Bratislava, 1998</i>		

Femeia în societatea medievală

În Moldova, cu începere din sec. XIV- XV, conform unor tradiții mai vechi femeia se bucura de multe din drepturile pe care le aveau bărbații. Unul din aceste drepturi fundamentale era acela conform căruia femeia putea moșteni, stăpâni, vinde și cumpăra, transmite prin moștenire sau dăruie diverse averi imobile (moșii, terenuri agricole, păduri, vii, mori, priseci, case ș.a.) și mobile (vite mari cornute, cai, oi ș.a.). Această împrejurare adus la aceea că în decurs de multe secole în Moldova în epoca medievală și modernă femeia a jucat un rol destul de important în viața social-economică și cultural-spirituală în comparație cu multe țări din Europa Occidentală, unde femeia era lipsită de asemenea drepturi. Astfel, de exemplu, dacă într-o familie de nobili moldoveni erau copii de ambele sexe, cu ocazia căsătoriei lor sau decedării părinților averea era împărțită egal între toți urmașii, pe când în alte țări moștenitori puteau fi doar feciorii.

În condițiile acestui drept, femeile din înalta societate din Moldova căutau mai frecvent să însușească știința de carte, deoarece astfel puteau mai ușor să-și ocrotească și să gestioneze mai judicios proprietatea, căci toate averile mai importante, enumerate mai sus, erau confirmate prin documente scrise. Multe din ele posedau și dăruiau cărți manuscrise și tipărite, cu cheltuiala lor erau construite și renovate mănăstiri, biserici ș.a.

În anumite cazuri femeia avea dreptul la divorț.

Unele femei, îndeosebi cele ale principilor, nobilimii jucau nu rareori un rol important în viața politică a țării. În anumite cazuri ele influențau mult derularea evenimentelor în întronarea sau detronarea unor principii. Prin anumite căsătorii ale fiicelor de principii și alți nobili erau încheiate alianțe politice internaționale, erau efectuate orientări și reorientări în politica externă.

Andrei Eșanu,
Istoric

La momentul actual este
pe cale de finalizare
sistemul de stat pentru
susținerea
și promovarea femeii.

programe. În cadrul lor accentul principal se punea pe problema egalității genurilor, ridicarea la un nivel mai înalt a statutului social al femeilor și pe crearea unor condiții egale, pentru femei și bărbați, de valorificare a potențialului individual și de obținere a unei adevărate egalități între reprezentanții ambelor sexe, acest lucru constituind fundamentul societății contemporane.

Națiunile Unite în acțiunile sale pornesc de la faptul că cele două sexe opuse există în mod obiectiv, ceea ce determină diferențele lor valențe biosociale, realități și necesități. La rândul său, adevărul în cauză necesită să se țină cont în mod obligatoriu de aceste diferențe în cazul elaborării și realizării strategiilor (economice, politice, sociale, culturale și reproductive), care prezintă un impact esențial asupra relațiilor dintre bărbați și femei, ca personaje indispensabile și inerente vieții sociale și familiale. O astfel de interpretare a noțiunii de "gender" reflectă faptul că, după Conferința Mondială de la Beijing, lumea a trecut de la ideologia feministă la cea de gender, de la conflicte ce se iscau din diferența de sexe la parteneriat social.

Prin ratificarea convențiilor asupra drepturilor politice ale femeii (aprilie 1993) și asupra eliminării tuturor formelor de discriminare a femeii (iulie 1994), Republica Moldova și-a exprimat acordul referitor la principiile pe care acestea le cuprind. La momentul actual, este pe cale de finalizare sistemul de stat în susținerea și promovarea femeii, ce cuprinde:

- Comisia pentru problemele femeii și ale familiei de pe lângă Președintele Republicii Moldova (mai 1999);
- Subcomisia Oportunități Egale din cadrul Comisiei Drepturilor Omului în Parlamentul Republicii Moldova (1998);
- Comisia pentru problemele femeii - organ consultativ și coordonator, instituit pe lângă Guvern (februarie, 1999);
- Unitatea Gender din cadrul Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei (1997);
- sectoare gender în cadrul tuturor ministerelor, constituite prin Hotărârea Guvernului Republicii (aprilie, 1999);
- sectoare gender în administrația locală urmează a fi constituite în baza Legii cu privire la administrația publică locală (1998).

Având în vedere faptul că recunoașterea și protecția rolului femeii sunt esențiale pentru crearea unui dialog politic favorabil egalității, planul de acțiuni primordiale privind îmbunătățirea situației femeii și redresarea rolului ei în societate, aprobat prin Hotărârea Guvernului (ianuarie 1998), prevede în una din direcțiile sale de activitate "Sistemul instituțional pentru coordonarea politicii de promovare a femeii în viața publică".

Guvernul și rețeaua de ONG în activitatea lor reiese din faptul că timpul dictează noi condiții și presupune noi forme de înțelegere a rolului femeii în societate. Nivelul de civilizație al unei națiuni este apreciat după situația femeii în societate, în funcție de modul în care

sunt abordate drepturile femeilor, de gradul de participare a femeilor la rezolvarea celor mai importante probleme politice, de rolul lor în conducerea statului și implementarea drepturilor femeilor.

Planul de acțiuni are rolul de a promova o politică în stare să asigure și să garanteze egalitatea între toți membrii societății și să concretizeze următoarele obiective principale:

- monitorizarea situației curente a femeii în societate;
- crearea și dezvoltarea sistemului instituțional pentru coordonarea politicii de promovare a femeii;
- asigurarea drepturilor social-economice ale femeilor;
- ameliorarea sistemului de protecție socială a femeii;
- ocrotirea sănătății femeii, planificarea familiei;
- prevenirea și excluderea violenței față de femeie.

Așadar, primii pași au fost făcuți. Dar situația femeii rămâne incertă. Conform investigațiilor sociologice realizate de „Socio-Moldova” (1999) 84% din femei au declarat că n-au încredere în viitor, 78% consideră că drepturile femeii nu sunt respectate în țara noastră, 75% au spus că femeile din Moldova nu ocupă poziția meritată în societate, 75% din cele intervievate au exprimat opinia cum că reprezentantele sexului feminin nu sunt respectate. Fiind întrebate dacă interesele femeilor sunt protejate la nivel național, 71,5% din cele intervievate au răspuns: „Insuficient” sau „Nu sunt”. Multe femei mai mizează pe ajutorul statului în formarea propriei bunăstări, având mai puțină încredere în forțele proprii. Activitatea politică a femeilor în structurile de conducere și promovarea lor în funcții decizionale este limitată. În acest context, rămâne actuală problema elaborării strategiilor de perspectivă și a tehnologiilor sociale de ridicare a statutului femeii în societate, de formare a simetriei de gen.

Participarea femeilor la luarea deciziilor în Republica Moldova. Înainte de a aborda problema integrării femeilor moldovene în procesele politice, am vrea, mai întâi, să vedem cât de organic se angajează femeile într-un domeniu, considerat, în mod tradițional, rezervat bărbaților.

E cunoscut faptul că politica nu se limitează la structurile și instituțiile puterii. Orice problemă care vizează interesele social-economice, de drept și naționale ale poporului poartă caracter politic. Politica se constituie, în principal, din viața de zi cu zi, normele de comportament social în contextul relației popor - putere; politica pătrunde în toți “porii” societății, este paralelă cu fluxul informațional și se produce acolo, unde au loc schimbări în conștiința și condiția vitală a oamenilor, unde se formează opiniile, se cristalizează voința, se apără interesele, se exercită puterea.

Table 4.1 *Dinamica avansării femeii în funcțiile de stat, %**

Denumirea organului	Anul				
	1980	1985	1990	1996	1999
Sovietul Suprem al URSS	30.2	32.6			
Sovietul Suprem al RSSM	36.3	36.3	36		
Parlamentul Republicii Moldova			3.8	4.9	8.9
Consiliile locale	49.8	50.4	35	39.2	9.7
Primari			13	10.3	8.74

Table 4.2 *Femeile în Guvern și în justiție, persoane*

Postul	1980		1990		1994		1996		1999	
	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
Miniștri	30	3	13	1	20	-	17	-	15	1
Viceministri	78	6	86	6	54	3	55	2	45	8
Șefi de departamente	48	-	59	1	55	2	10	1	10	2
Judecătoria Supremă	26	11	44	13	36	7	36	7	15	5

Sursa: Buletinul Centrului de Informare și Documentare al Consiliului Europei în Moldova, nr. 3-4, 1999.

Peste 80% din femei
au declarat că n-au
încredere în viitor.

**Femeile sunt
reprezentate insuficient
în administrația centrală
și locală.**

**Șomajul, sărăcia și alte
probleme sociale
le afectează în special
pe femei.**

Cu alte cuvinte, fiecare individ, chiar dacă nu face politică, este prins în pânza cu mii de fire a acesteia, adoptând o anumită poziție civică referitoare la diverse probleme. Dacă ar fi să abordăm chestiunea în cauză din acest punct de vedere, atunci fiecare dintre noi oricum participă la viața politică a societății. În contextul dat, rolul femeii este unul din cele mai importante.

După cum vedem, anii '90 au condus la diminuarea numărului femeilor în organele decizionale. În același timp, putem observa că acest proces are tendința de a scădea din intensitate. Dacă prezența femeilor în organele decizionale a constituit cifra medie de 33,3% în organele electivă (nu comentăm faptul că această reprezentare în timpurile de pomină era pur formală și purta un caracter propagandistic), apoi în anii 90 această prezență cunoaște cota minimă de 3,8% - în Parlament, crescând până la 8,9% în anul 1998. Participarea masivă a femeilor în organele judiciare se confirmă prin faptul că astăzi 30% din numărul judecătorilor Curții Supreme de Justiție sunt femei. Femeile tot mai sunt prezentate insuficient în administrația locală, după cum indică rezultatele alegerilor locale recente (1999): primari municipali: bărbați - 38, femei - 0; primari ai comunelor: bărbați - 758, femei - 93.

Feminizarea problemelor sociale. Criza economică a lovit dureros întreaga populație a Republicii Moldova, îndeosebi femeile, copiii și bătrânii. Tabloul situației familiilor în Republica Moldova din punct de vedere economic este următorul: femei bogate - 0,7%; bine asigurate - 10,7%; puțin asigurate - 54,6%; în pragul sărăciei - 25,6%; paupere (foarte sărace) - 8,4% (Sursă: HBS, 1999). Recent, a început să se vorbească tot mai mult de "feminizarea sărăciei". Sintagma cuprinde perceperea socială a faptului că femeile preiau povara cea mai mare în ce privește starea de femeie-șomer, comparativ cu bărbații, sau numărul sporit de familii monoparentale, unde unicul întreținător este femeia.

Femeile moldovene susțin că ele se mai țin de tradiții și împărtășesc această mentalitate socială în promovarea oportunităților egale cu bărbații: 40,96% din femei repartizează bugetul familiei; în 41,83% din familii femeia se ocupă de educația copiilor; 65,83% din femei sunt nevoite să cumpere băcănie, deși ele cred că aceasta este obligația ambilor soți.

În același timp, 28,88% din femei pretind că serviciul le oferă lor posibilitatea promovării; 50% - au șanse de a obține recunoaștere profesională; 53,26% susțin că ele pot avea puterea de decizie. Numai 37,44% cred că au șanse de a se califica din punct de vedere profesional.

Tradițional femeile au preferat educația umanitară, pedagogia și lingvistica cu predominarea limbilor moderne. În ultimii ani crește numărul femeilor tinere ce studiază economia și dreptul, în trecut ultimul era domeniul preferat al bărbaților. Însă, disproporția între numărul bărbaților și cel al femeilor în științe umanitare și naturale este una din cauzele așa-numitei „feminizări” a domeniilor specifice. Conform serviciului sociologic „Opinia”, în medie numai 1 din 10 absolvente cu educație superioară își găsește locul de muncă. Așadar, conform unor date selectate, foarte puține femei - profesioniste tinere se ocupă de carieră, administrează companii sau instituții, sunt promovate etc. Numai 4% din absolvente cu educație superioară se consideră norocoase.

Având aceeași pregătire profesională ca și bărbații, 3/4 din femei prestează munci necalificate, salariul lor fiind în proporție de 70-80% comparativ cu cel al bărbaților. De fapt, ziua de lucru a femeilor are o intensitate dublă, ba chiar triplă, dacă se mai au în vedere și grijile lor casnice, și necesitatea de câștiguri suplimentare pentru întreținerea copiilor și familiei. Majoritatea femeilor au o pensie mai mică decât cea a bărbaților.

Șomajul, sărăcia și alte vulnerabilități sociale le afectează în special pe femei. Conform unor date ale ILO, din numărul total al șomerilor, femeile constituie 40 la sută. În realitate, însă, aceste cifre sunt și mai mari, deoarece statisticile reflectă doar numărul de șomeri înregistrați la bursa muncii. Șomajul latent nu poate fi luat la evidență.

Un moment pozitiv în dezvoltarea activității de antreprenoriat pe teritoriul Republicii Moldova îl constituie procesul creșterii numărului de întreprinzători din rândul femeilor. Încadrarea lor în activitatea de antreprenoriat reprezintă o alternativă specifică muncii casnice neplătite și șomajului. E vorba de o șansa istorică, oferită femeilor pentru a-și manifesta aptitudinile și a-și menține egalitatea socială și parteneriatul cu bărbații.

Conform studiului „Antreprenoriatul mic și mijlociu. Sondaj de bază” (USAID, CISR, 2000), 45, 9% din numărul total al persoanelor încadrate în sectorul întreprinderilor mici și mijlocii (704,7 mii persoane) sunt femei. Dar cota întreprinderilor aflate în proprietatea femeilor este mult mai mică: numai 29,8% din femei posedă mai mult de jumătate din proprietatea întreprinderii.

Așadar, consecințele sociale grave ale crizei economice au avut efect atât asupra bărbaților, cât și a femeilor. În pofida expectațiilor, tranziția spre democrație și economia de piață nu a presupus că o mare parte a femeilor va prefera să rămână „gospodine fericite”. Cota femeilor în politică diminuează. Cota lor în forța de muncă nu s-a diminuat. Situația femeilor pe piața muncii se înrăutățește, ele fiind împinse în afara pieței locurilor de muncă ce necesită studii superioare, deprinderi și muncă intelectuală.

Prevenirea și excluderea violenței față de femei. Problema violenței asupra femeilor este una dintre cele mai stringente. Conform unor rapoarte de specialitate, femeile din Republica Moldova se confruntă cu toate tipurile de violență, îndeosebi cu cele tradiționale: agresiunea verbală (15%), violența economică (15%), teama (13%), abuzul psihologic (11%), amenințările (8%), violența fizică (6%). (Din datele Comisiei prezidențiale pentru problemele femeii și familiei, “Zece plus”, nr.3, 1999).

Drepturile femeii fac parte integrantă din drepturile fundamentale ale omului. Constituția Republicii Moldova prevede în mod explicit protecția individului în conformitate cu drepturile omului; prin art.24, alin.1, garantează dreptul la viață, precum și dreptul la integritatea fizică și psihică a persoanei; alin.2 prevede faptul că nimeni nu poate fi supus torturii și nici altui fel de pedeapsă sau de tratament crud, inuman ori degradant. Aceste prevederi constituționale, cele incluse în Codul penal și cel de procedură penală, precum și în alte legi speciale, consfințesc drepturile la protecție contra oricăror forme de violență, inclusiv contra celor comise în familie. Din păcate, cu toate eforturile depuse, factorul de la urmă devine alarmant prin proporții, răspândire geografică și cuprindere socială. Fenomenul de violență în familie se manifestă în continuare, fiind agravat de problemele socio-economice cu care se confruntă cetățenii, la care se adaugă și cauze individuale constând în consumul de alcool, tulburări mintale, stres, frustrare, nivel scăzut de cultură și educație.

Traficul cu femei prosperă în condițiile de pauperizare și de imposibilitate a femeilor de a-și câștiga existența. Exploatarea prostituției și traficul cu femei constituie o nouă problemă. Acest viciu social are tendință de creștere vertiginoasă. Dacă în anul 1997 organele de poliție au luat la evidență 151 persoane ce practicau prostituția, pe parcursul anului 1998 au fost depistate deja 241 de persoane, iar în 1999 – mai mult de 400. Dar situația reală este cu mult mai gravă. Numai în Turcia, conform datelor poliției, 670 de femei din Moldova au fost reținute pentru practicarea prostituției.

În scopul prevenirii și excluderii actelor de violență față de femei, Guvernul Republicii Moldova, în urma Conferinței de la Beijing, în planul de acțiuni primordiale prevede următoarele obiective:

● Organizarea unui sistem complex de pregătire și instruire a lucrătorilor sociali, a personalului respectiv din sistemul ocrotirii sănătății, învățământ și organele de drept pentru lucrul cu femeile supuse violenței	Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei; Ministerul Educației și Științei; autoritățile administrației publice locale.
● Efectuarea analizei curente a cazurilor ce țin de violență contra femeii și copilului	Ministerul Afacerilor Interne; Ministerul Sănătății; Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei.
● Inițierea unui ciclu de emisiuni și publicații vizând neadmiterea propagării violenței, porno-grafiei, altor materiale ce afectează demnitatea femeii	Compania de Stat “Teleradio-Moldova”, autoritățile administrației publice locale.

Nivelul de violență față de femei este alarmant. Exploatarea prostituției și traficul cu femei constituie o nouă problemă.

**Femeile din Moldova
sprijină în modul cel mai
activ dezvoltarea
societății civile și
colaborarea dintre
organizațiile de femei și
mass-media.**

Precum demonstrează experiența, lupta pentru dezbădăcinarea violenței de cele mai multe ori este inițiată de asociațiile feminine și organizațiile non-guvernamentale. În Republica Moldova există vreo 40 la număr. Însuși Forul asociațiilor de femei din Republica Moldova cuprinde mai mult de 100 organizații locale de acest fel, dintre care nu toate sunt înregistrate din punct de vedere juridic și abia încep să funcționeze. Printre acestea sunt de menționat astfel de asociații precum Asociația femeilor din RM, “Femeia azi”, “Inițiativa civică”, “Imperativ”, Asociația de planificare a familiei etc. “Consiliul Național al Femeilor (CNF) are în prim-planul activităților sale protejarea femeilor contra violenței.

Pe calea parteneriatului social. Unul din obiectivele principale ale procesului de democratizare a societății moldovene este reevaluarea politicii naționale față de statutul femeii în societate. Un imbold semnificativ pentru aceasta a fost Conferința Mondială a Femeilor (Beijing, 1995), la care au participat și reprezentantele organizațiilor non-guvernamentale din Moldova, inclusiv cele din partea Ligii Democrat-Creștine a Femeilor și Asociației Femeilor din Republica Moldova. Trasând obiective concrete, Conferința a accentuat importanța implicării cu fermitate atât a ONG, cât și a guvernelor în implementarea dezideratelor Conferinței. Colaborarea dintre aceste sectoare este apreciată ca o condiție fundamentală pentru reușita procesului dat.

Societatea moldoveană mai este dominată de stereotipul vechi, potrivit căruia organizațiile obștești trebuie doar să presteze anumite servicii. De aici și reacția de iritare a puterii față de noul statut al ONG, nostalgia pentru coordonarea paternalistă a activităților lor, precum și interesul sporit față de ele numai în campaniile electorale.

În ceea ce privește organizațiile non-guvernamentale ale femeilor, aici situația se complică și mai mult, întrucât în conștiința generală orice organizație de acest fel se asociază cu ideea de feminism, în special, cu manifestările extremiste ale respectivei mișcări. Spunând “femeie, activistă pe țărâm social”, mulți își amintesc, cu o oarecare ironie, de fostele consilii ale femeilor din perioada sovietică. Anume din acest motiv unele organizații de femei și-au propus, în mod intuitiv, următoarele obiective: popularizarea cunoștințelor despre noul statut și rolul sectorului al treilea; alfabetizarea juridică, sporirea nivelului cunoștințelor de drept, lobbyzarea inițiativelor formulate de femei (care sunt, de fapt, general-umane), discutarea proiectelor legislative naționale și expertiza lor sub aspectul egalității genurilor; sondajul de opinii în sfera genurilor; elaborarea și ținerea unor cursuri speciale despre problemele genurilor.

Femeile moldovene sunt interesate foarte mult în promovarea democrației, deoarece ele au un acces limitat la procesul de luare a deciziilor. Femeile sprijină în modul cel mai activ societatea civilă de la noi și acest fapt are o deosebită importanță, din mai multe cauze: democratizarea nu are nici o șansă fără susținerea societății civile, deoarece națiunile contemporane se sprijină pe astfel de piloni, precum sistemul industrial, componentele de piață și societatea civilă; deoarece încadrarea femeilor în structurile de stat și cele economice este limitată, o cale eficientă de a participa la viața socială și de a avansa în ierarhiile puterii rămâne a fi sectorul al treilea - organizațiile obștești - în colaborare cu cel de-al patrulea sector - mass-media. În cazul în care colaborarea dintre organizațiile de femei și mijloacele mass-media nu este suficient de productivă, acest fapt va scoate în evidență slăbiciunile lor legate de: lipsa unui început organizatoric în mișcarea femeilor sub formă de programe de activitate; lipsa unei educații sistematice la femei a tendinței de a lupta pentru drepturile lor; gândirea stereotipă a femeilor despre rolul lor “secundar” în societate; atitudinea tradițională a societății față de rolul femeii.

Societatea civilă sporește educația morală prin organizațiile femeilor. Ele reprezintă nu numai asociații de oameni liberi, ci și grupe care lucrează în comun pentru viitorul mai bun al tuturor oamenilor. Trebuie să remarcăm că profesia de jurnalist, cu toate dificultățile ce o însoțesc la etapa actuală în Republica Moldova, atrage, totuși, absolventele liceelor și școlilor. În Universitatea de Stat, la facultatea de jurnalismo, actualmente își fac studiile 526 studenți, dintre care 454 sunt domnișoare și numai 72 băieți. Acest coraport își are explicațiile sale. Considerând că profesia de jurnalist este puțin plătită, partea bărbătească preferă profesiile cu perspective mai mari sub aspectul remunerării. Însă pentru partea feminină

aceasta este o posibilitate de a se prezenta cu mai multă libertate, decât în alte specialități.

Echivalent sau chiar și mai bine decât colegii lor - bărbații, explicând aspectele economice, politice și sociale ale vieții, jurnalistele percep mai profund problematica femeii.

Numărul publicațiilor serioase și al emisiunilor cu tematică feminină nu numai că n-a crescut, ci nici nu s-a îmbunătățit calitatea lor. Încercările de a crea ediții noi ale mișcării femeilor - "Zercalo", "Cartier" și altele - nu s-au încununat de succes. Într-o situație critică se află unica revistă pentru femei "Femeia Moldovei". Cauzele sunt multe, cea de bază, însă, este situația critică a economiei Republicii Moldova.

Asociațiile de femei și liderii lor și-au asumat responsabilitatea pentru democratizarea societății, cristalizarea în conștiința tuturor oamenilor și a fiecărui individ în parte a importanței lor, explicarea necesității de a atinge un înalt nivel de activism civic, participarea la viața socială și la conducerea statului. Este o muncă grea și asiduă, dacă ținem cont de caracterul inert al gândirii civice și de obstacolele ce se ridică mai cu seamă din partea celor care încă n-au renunțat la modelele vechi de conducere autoritară.

Participând la reuniunile regionale și internaționale, femeile moldovene învață să se descurce în labirintul dificilelor chestiuni politice. În condițiile în care numeroasele partide din Republica Moldova sunt amorfe și într-o permanentă derivare de la stânga la dreapta, când oamenii încă n-au înțeles că partidele n-ar trebui să se formeze doar pe principiul de luptă pentru putere, cu orice preț și orice mijloace, ci în tendința de consolidare în jurul unei idei, gata oricând să-și apere programele și fiind obligate, în primul rând, să aibă în obiectivul lor doar binele țării, poziția femeilor din Republica Moldova de a se ține la distanță de mișcările partinice și de a-și fructifica potențialul în domenii care ar influența mai eficient politica de stat a țării, decât partidele perioadei post-sovietice - această atitudine este pe deplin justificată și legitimă

Așadar, realitățile la care se referă expresia "Lumea este casa bărbatului, iar lumea femeii este casa" pot avea repercusiuni la fel de nefaste atât pentru bărbați, cât și pentru femei. Privind retrospectiv cei 10 ani de sărăcie și zbucium, am putea zice că stoicismul femeilor noastre merită tot respectul. Este evident că orice detaliu al socializării individului poate fi supus unei analize de gender. Deși flexibilitatea genurilor este în funcție de loc, timp, națiune, femeile din Republica Moldova încearcă să influențeze asupra vieții sociale a țării. Ele au format numeroase organizații non-guvernamentale, care se consolidează și iau o amploare considerabilă în sfera socială.

În aceste condiții, deosebit de importantă devine cultura păcii referitor la situația femeilor – rolul femeii în familie, accesul la educație, ocuparea de muncă și politica – stipulată în contextul Declarației ONU cu privire la Drepturile Omului și care trebuie să constituie, de asemenea, o stipulare reală a acestei culturi.

**Femeile din Moldova
învață să se descurce
în labirintul vieții
politice.**

Capitolul 5

Problemele social-economice

*Iarmarocul deschide
ochii*

Proverb moldovenesc

5.1. Contradicțiile economiei în tranziție

Cultura Păcii nu poate fi asigurată fără o bază economică solidă a țării, care ar garanta populației drepturile și libertățile de bază. Au trecut zece ani de când Republica Moldova, de rând cu alte țări ale Europei Centrale și de Est (ECE) și din ex-URSS, a pășit pe calea transformării sistemelor sale politice și economice. Atunci, cu zece ani în urmă, în aceste țări obiectivul principal a fost trecerea de la un sistem politic autoritar și de la economia planificată centralizat la un stat democratic, bazat pe economia de piață și societatea civilă.

Însă tranziția ambiguă spre democrație și economia de piață a făcut situația în Moldova deosebit de gravă, mai ales în ce privește creșterea economică și dezvoltarea stabilă. Realizarea acestui proces necesită respect față de drepturile omului, guvernare transparentă, reprezentativă și responsabilă, supremația legii și pace civilă. Deocamdată însă progrese în acest domeniu se înregistrează doar parțial. Spre finele anilor 90 doar Polonia, Slovenia și Slovacia au atins niveluri de producție mai înalte comparativ cu anul 1989 – ultimul an de dinaintea tranziției. În medie, țările din Europa Centrală și de Est au realizat volume de producție la o rată de cel mult 90% din volumul producției obținut în anul 1989, în timp ce indicii respectivi ai țărilor din fosta URSS sunt – 60-70%. (vezi Tabelul 5.1). Performanța socială și economică a țărilor în tranziție din ECE și ex-URSS s-a diferențiat mult și acum, după trecerea a zece ani, în toate aceste țări, inclusiv Moldova, apar multe probleme impuse atât de linia strategică a tranziției, cât și de factorii ce determină alegerea politicii economice.

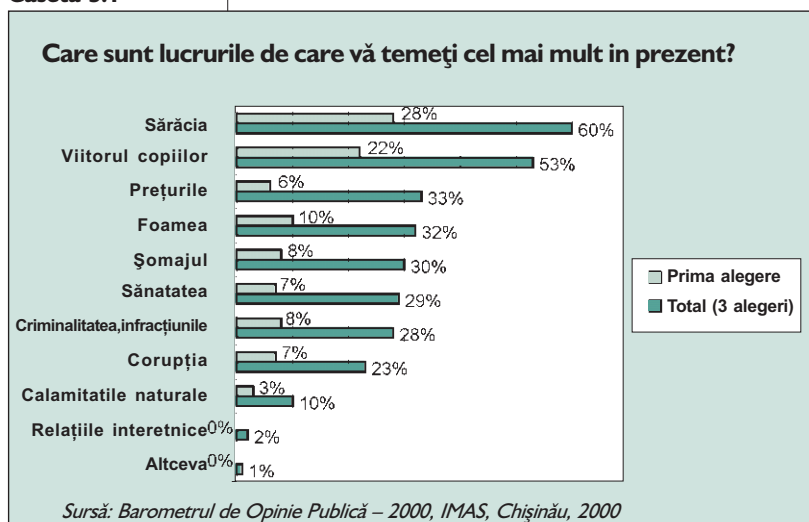
Cele mai bune rezultate s-au obținut în domeniul afirmării libertăților economice și politice – deschiderea țării către lume, transparența, democratizarea vieții publice (alegerile pluripartite, libertatea religiei, a mass-mediei, NGO etc.); liberalizarea prețurilor, activitatea antreprenorială, comerțul interior și exterior liber și a.

Costurile sociale ale tranziției, pe de altă parte, sunt foarte mari: reducerea resurselor țării rezervate pentru educație și sănătate publică, creșterea bruscă a discordanței între venituri, amplificarea sărăciei, creșterea corupției și crimei organizate. În acest sens tranziția a dezamăgit profund populația și a contribuit la diminuarea bazei sociale a susținerii reformelor.

Toate reformele, după cum se știe, sunt orientate spre realizarea unor schimbări spre bine. La începutul anilor '90, conform postulatelor teoriei neoliberale, majoritatea propunerilor cu privire la reforme aveau drept componente principale: liberalizarea economiei (liberalizarea

prețurilor, liberalizarea comerțului și a activității întreprinderilor), privatizarea și stabilizarea macroeconomică. Practic toate țările în tranziție, inclusiv Republica Moldova, la mijlocul anilor '90 au realizat aceste sarcini, bineînțeles, ținându-se cont și de condițiile lor de start diferite – nivelul de dezvoltare, structura economiei, specificul național. Însă nu s-a produs nici un miracol. În pofida unor diferențe în metodele implementării strategiei reformelor, în baza teoriei neoliberale în toate țările

Casetă 5.1

în tranziție, ele n-au adus o îmbunătățire considerabilă a sectorului real al economiei, ci au afectat grav condițiile de viață în aproape toate țările din regiune.

Tabela 5.1. **Economiile în tranziție: dinamica PIB**

Țară	Declinul cumulativ al PIB (1989=100)	Anul în care volumul PIB a fost cel mai scăzut	Creșterea cumulativă a PIB de la cel mai jos nivel	Anul cu cel mai ridicat nivel al PIB	PIB în 1998 în raport cu PIB din 1989
Albania	39.9	1992	43.0	1989	0.96
Armenia	65.1	1993	29.7	1989	0.53
Azerbaidjan	63.1	1995	17.8	1989	0.50
Belarus	36.9	1995	24.0	1989	0.81
Bulgaria	36.8	1997	4.0	1989	0.72
Croația	37.7	1993	30.8	1989	0.82
Cehia R.	15.4	1992	12.8	1989	0.97
Estonia	36.4	1994	25.7	1989	0.89
Georgia	74.6	1994	30.6	1989	0.48
Ungaria	18.1	1993	16.3	1989	0.95
Kazahstan	40.0	1998	0.0	1989	0.69
Kârgâzstan	50.4	1995	20.1	1989	0.66
Letonia	52.8	1993	17.0	1989	0.64
Lituania	40.8	1994	19.8	1990	0.71
Macedonia, RFY	46.6	1995	7.4	1989	0.57
Moldova	66.3	1998	0.0	1989	0.42
Polonia	13.6	1991	42.6	1998	1.23
România	26.7	1992	3.4	1989	0.82
Rusia	45.1	1998	0.0	1989	0.61
Slovacia	24.7	1993	32.9	1998	1.00
Slovenia	20.4	1992	25.4	1989	1.00
Tadjikistan	74.0	1996	7.1	1989	0.45
Turkmenistan	59.5	1997	4.5	1989	0.45
Ukraina	63.8	1997	0.8	1989	0.42
Uzbekistan	14.4	1995	7.0	1990	0.88
Toate țările în tranziție	41.8	1993	17.0	1989	0.7
Toate țările E.C.E.	28.0	1992	21.9	1989	0.9
Țările Baltice	21.6	1994	20.8	1989	0.7
Alte țări din ex-URSS	37.5	1995	11.8	1989	0.6

Sursă: IMF. Database incorporating national statistics, World Economic Outlook, 1999.

Trebuie menționat faptul, că în decursul acestor ani aspectele sociale ale reformelor au fost întotdeauna plasate pe planul al doilea. Eforturile depuse în sfera socială au fost fragmentare. Potrivit estimărilor Băncii Mondiale, numărul persoanelor cu venituri mai mici de 4 dolari pe zi în țările ECE și ex-URSS a crescut de la 14 mil. în 1989 până la 147 mil. spre mijlocul anilor '90. În Moldova, potrivit estimărilor - 66% din populație se află sub pragul sărăciei; cu toate

După zece ani de reforme Republica Moldova s-a apropiat de democrație în ceea ce ține de instituțiile statului, pluralismul public și libertățile individuale. Cu toate acestea, rezultatele economice ale reformelor sunt, apre regret, foarte proaste.

Costurile sociale ale
tranziției sunt reflectate
în Indicatorii Dezvoltării
Umane a țării.

acestea 20% din „noii bogați” acaparează peste 50,3% din veniturile totale ale populației, iar 20% din „noii săraci” – doar 3,4% (1998).

Ca și în țările din America Latină și Africa, o altă problemă comună pentru țările ECE și din fosta URSS a devenit creșterea rapidă a datoriei externe. În Moldova, către finele anului 1999, suma acesteia constituia circa 1 miliard dolari S.U.A. sau peste 90% din PIB, asupra țării „planează” permanent pericolul defaultului.

Toate țările în tranziție au urmat strategii de reformare identice, recomandate din exterior. Nu reiese oare de aici că atât succesele unor țări, cât și insuccesele majorității economiilor în tranziție ar trebui să fie partajate cu națiunile din Occident?

În acest context se impune afirmația făcută de J. Wolfensohn, Președintele Băncii Mondiale: „Dacă se dorește o creștere stabilă, este importantă abordarea în ansamblu a problemelor sociale și celor ale sărăciei, deoarece dacă nu sunt rezolvate problemele sociale, cele legate de sărăcie, precum și problemele ce țin de structurile inerente, creșterea nu va fi stabilă. În societate se vor produce erupții sociale sau de alt gen”¹⁴.

O apreciere deosebit de critică a metodologiei reformelor în baza teoriei neoliberale și rezultatelor sociale negative se face în Raportul Programului ONU pentru Dezvoltare (PNUD) - Dezvoltarea Umană în țările ECE și ex-URSS – 1999: „Înainte de anii '90 țările din ECE și CSI erau notorii prin maniera în care asigurau populația cu un nivel înalt al securității de bază... Perioada de tranziție a schimbat drastic această situație”¹⁵. În cazul Republicii Moldova se mai observă o agravare a aprecierii critice a consecințelor sociale ale tranzițiilor¹⁶. Și pentru aceasta există temeuri serioase - pe parcursul unui deceniu s-a produs o înrăutățire considerabilă a condițiilor de trai. În anul 1999 indicele dezvoltării umane (IDU) pentru Republica Moldova, potrivit estimărilor Departamentului Analiză Statistice și Sociologice a fost de 0,698 (în 1993 acesta era egal cu 0,718). Componentele principale ale IDU pentru Moldova actualmente sunt: PIB pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare – 2033 dolari SUA; speranța de viață la naștere – 67,4 ani; alfabetizarea populației adulte – 96,4%.

În pofida înrăutățirii IDU în ultimii ani, Republica Moldova mai rămâne în grupul statelor cu „nivel mediu al dezvoltării umane”. Printre 174 de țări incluse în lista clasamentului ONU (Raportul Dezvoltarea Umană, 2000), Moldova se plasează pe locul 102, fiind învecinată cu Albania, Tunisia, Indonezia, El Salvador și alte țări în curs de dezvoltare.

Tranziția a produs o decepție. În Moldova, ca și în majoritatea altor țări în tranziție, cheltuielile sociale ale transformărilor în procesul de tranziție la economia de piață s-au dovedit a fi considerabil mai mari decât se preconiza inițial de către reformatori. Iar acest fapt îngustează baza socială a susținerii reformelor. Reiese că s-a dovedit a fi lipsită de temei încă o încercare (și anume în această regiune!) de a conduce oamenii spre un viitor luminos cu ajutorul unor metode neobișnuite. De ce a avut loc acest fenomen? Explicațiile pot fi diferite. Una din ele este simplă – „teoria e corectă, dar implementarea - greșită”. Alte explicații pot fi: condițiile de start ce diferă de la o țară la alta, mentalitatea populației etc. Însă cea mai acceptabilă explicație a eșecurilor perioadei respective este slăbirea rolului statului, lipsa consecvenței și a coordonării acțiunilor instituțiilor politice, economice și juridice ale statului - „slăbiciunea structurilor instituționale”. Paradoxal, dar cu privire la aceste aprecieri cad de acord și adepții și criticii perioadei de tranziție. Statul și instituțiile acestuia au fost inițiatorii reformelor. Însă de la bun început în majoritatea țărilor în tranziție, inclusiv în Moldova, au prevalat iluziile, precum că în perioada de tranziție se va reuși combinarea elementelor paternalismului de tip socialist (statismul) și avantajele pe care le presupun posibilitățile de autoreglare ale pieței.

Slăbiciunea statului și nivelul scăzut al consensului politic în societate nu au permis în Moldova de a antrena în măsura necesară rolul reglementatoriu al statului în procesul de promovare a reformelor. În special, mecanismele statale, ce trec printr-o criză profundă,

¹⁴. Conferința de la Institutul FMI cu privire la a doua generație a reformelor, Washington DC, noiembrie, 1999.

¹⁵. Raportul Dezvoltarea Umană pentru țările ECE și C.S.I., 1999, PNUD.

¹⁶. Republica Moldova, 1999. Raportul Național Dezvoltarea Umană. PNUD-Moldova, 1999; P. Rounas, N. Orlova. „Twice hit – badly wounded: the Devastating Cost of an Inadequate Transition in Moldova”. Stockholm, 1999; BM, 1999. „Moldova: Strategies for Poverty Reduction”, N. Orlova. 1998. Moldova; Transition to Poverty, MA Thesis. The Hague Institute of Social Studies.

s-au dovedit a fi incapabile de a lansa la timp reformele structurale, de a colecta eficient taxele și a asigura susținerea bugetară a păturilor sărace ale populației.

Deoarece crizele, de obicei, aprofundează inegalitatea, Guvernul trebuia să stimuleze dezvoltarea sectorului privat ca fiind un absorbant al șomajului, să reorganizeze sistemul de asistență socială și să întreprindă măsuri pentru protecția celor mai sărace pături ale populației contra șocurilor economice. Până acum însă aceasta nu s-a realizat.

Tabela 5.2 Indicatorii macroeconomici de bază ai Republicii Moldova

Populația (1999) : 3.65 mln*	Rata creșterii populației (1994-2000): -0.3 p.a.					
PIB(2000): 1.28 bln USD	PIB pe cap de locuitor la cursurile valutare de piață (2000f) : USD 350					
	1995	1996	1997	1998	1999	2000f
Modificarea anuală a PIB real evaluat în lei, (%)	-1.4	-7.8	1.6	-6.5	-4.4	0,0
Șomajul (ca % forței de muncă)**	1.4	1.5	1.5	9.2	11.6	11.5
Rata inflației medii anuale	30.2	23.5	11.8	7.7	39.3	31.3
Consumul / PIB (%)	82.9	94.3	97.4	100.9	87.8	95.8
Deficitul bugetar / PIB (%)	-6.7	-7.6	-7.8	-3.3	-3.2	-4.1
Modificarea banilor în sensul larg, % (sfârșitul anului)	66	15.6	34	-9	42.7	39.8
Datoria externă de stat, USD mil	825.7	1040.9	1216.7	1360.1	1344.7	1330
Datoria externă de stat / PIB, USD mil	57.2	62.5	63.0	80.5	116.0	103.7
Rata medie de schimb (MDL/US\$)	4.49	4.59	4.63	5.38	10.52	12.40
* Fără Transnistria						
** Până la 1998 - șomajul înregistrat, de la 1998 - conform metodologiei ILO						
Sursă: Guvernul Republicii Moldova, Banca Națională a Moldovei						

Conform lucrării „Antreprenoriatul mic și mijlociu” (NewBiznet/USAID, CISR, 2000), mediul pentru antreprenoriatul din Moldova este nefavorabil. Acest fapt poate fi observat prin aspectul inconvenientei în multe privințe a cadrului legal și a metodelor reglatorii (reglementarea, licențierea, impozitarea și controlul), climatul nefavorabil pentru investiții, accesul limitat la creditele bancare și infrastructura slabă a antreprenoriatului. Nu e de mirare că majoritatea întreprinderilor mici și mijlocii din Moldova practică... „economia tenebră”. A decepționat și reforma proprietății pe baza privatizării accelerate în masă contra bonuri patrimoniale, care a fost orientată spre acordarea pentru toți a „posibilităților egale de start”. În realitate ea doar a repartizat activele de calitate inferioară unui număr mare de proprietari săraci și a canalizat activele valoroase spre cei „descurcăreți și cu relații”.

Maniera populistă de privatizare și ritmurile lente ale reformelor în complexul agroindustrial (care este un sector cheie pentru economia națională!) nu au înlesnit formarea unor proprietari puternici, a unei maniere eficiente de dirijare a întreprinderilor, ceea ce, la rândul său, a avut un impact extrem de nefast asupra dinamicii sectorului real, posibilităților de export și de angajare a populației în câmpul muncii. Nerespectarea legilor și deciziilor judecătorești a dus la incapacitatea aparatului de stat de a se opune economiei tenebre, ce s-a extins considerabil (conform estimărilor DASS nu mai puțin de 35% din PIB în 1999) și a dus la apariția unui cerc vicios al corupției, activității antreprenoriale latente, a redus veniturile în bugetul de stat, în timp ce discrepanța veniturilor populației a crescut în mod dramatic. În domeniul macroeconomic eforturile de a reduce inflația și deficitul bugetului de stat nu au fost atât de stabile. Majoritatea succeselor obținute de Moldova spre mijlocul anilor 90 în domeniul stabilității macroeconomice, ulterior, în special după criza financiară din Rusia în 1998, au dispărut (vezi Tabela 5.2).

Primii pași ai reformelor au fost încurajatori. Dar după macro-stabilizare așteptatul miracol de creștere economică nu s-a produs.

**Costurile reformelor
pentru populație sunt
prea ridicate.
O problemă deosebit
de serioasă este cea
a sărăciei.**

**Este necesară
asigurarea unui larg
consens social în ceea ce
privește substanța și
metodele reformei.**

Calitatea joasă a guvernării a dat naștere corupției, Moldova fiind inclusă în grupul celor mai corupte 25 de țări¹⁷. Corupția și sărăcia sunt două fețe ale aceleiași monede. Corupția nu numai că afectează grav viața cotidiană a oamenilor, dar și strangulează inițiativa economică privată a populației, dezvoltarea antreprenoriatului ca forță motrice a economiei de piață și mijloc de „autosalvare” a oamenilor în timpurile grele. Eficiența socială redusă a reformelor, diferențierea bruscă a veniturilor, neajunsurile în repartizarea rezultatelor evoluției economice („noi bogăți” vis-a-vis de „noi săraci”) s-au manifestat în extinderea zonei sărăciei, în insuficiența acută de resurse pentru susținerea de către stat a sferei sociale, în special a ocrotirii sănătății și învățământului de cultură generală.

Încheierea procesului de tranziție și integrarea Republicii Moldova în economia mondială, precum și aderarea ei efectivă la multiplele instituții internaționale va avea un impact pozitiv. Așadar, pentru Moldova este deosebit de importantă promovarea cooperării efective - în domeniul comerțului, finanțelor, științei și tehnologiei - cu țările dezvoltate și vecinii din Europa de Est. Pentru a intensifica integrarea este necesar sprijinul internațional eficient pentru efectuarea reformelor atât în limitele resurselor financiare ale țării, cât și corespunzător expertizei instituționale și de know-how.

Făcând o retrospectivă a tranziției, putem conchide că multe conflicte sociale sunt generate de cauze economice. Pentru a le depăși și a crea un mediu favorabil culturii păcii în Moldova, sunt importante cel puțin cinci soluții de modelare pentru viitor:

(i). Este necesară asigurarea unui *consens social* în ce privește substanța și relațiile reciproce ale diverselor componente ale reformei. Stabilitatea politică și noua ordine economică sunt posibile doar dacă acestea sunt susținute de populație.

(ii). Țara are nevoie de o *guvernare puternică și eficientă*, capabilă să asigure respectarea legilor și menținerea instituțiilor, normelor și a practicilor de importanță esențială pentru o economie de piață veritabilă și o dezvoltare umană durabilă. Slăbiciunea guvernului sporește nerespectarea legislației și a regulamentelor oficiale, în special evaziunile fiscale. Guvernele slabe sunt mai vulnerabile corupției.

(iii). Ieșirea din cercul vicios al depresiei este posibilă doar prin concentrarea atenției asupra *sectorului real al economiei naționale*. Pentru aceasta este necesară crearea unei motivații pentru factorii economici, convenabilă acestora, dar și statului; se cere îmbunătățirea managementului corporativ al întreprinderilor privatizate, asigurarea respectării drepturilor investitorilor și transparența concursurilor de privatizare; asigurarea protecției sectorului întreprinderilor mici și mijlocii, deoarece anume pe baza acestora se formează clasa medie – aliatul reformelor. Acestui obiectiv trebuie să-i fie subordonat și scopul apropiierii între sistemul bancar și sectoarele productive ale economiei, evitării *impactului lobbyismului și a intereselor de grup* în sfera importului/exportului, în domeniul privatizării, a presingului în ce privește creșterea cheltuielilor bugetare.

(iv). Personalitatea și necesitățile ei trebuie să se afle în centrul atenției celor, care iau decizii politice, și considerate obiectiv major al reformelor. *Responsabilitățile sociale ale guvernului* nu au diminuat odată cu tranziția de la sistemul centralizat de planificare la economia de piață. Trebuie să se schimbe doar manierele de gestionare a proceselor ce au loc în sfera socială. Pe primul plan pentru Moldova acum se află combaterea sărăciei, reforma sistemului asigurărilor sociale, a ocrotirii sănătății și sistemului educațional, formarea pieței muncii. Dificultatea majoră a reformelor în sfera socială o constituie faptul, că sistemele noi trebuie să fie atât socialmente imparțiale, cât și echilibrate economic.

(v). Succesul tranziției depinde în mod direct de faptul cât de productiv s-a reușit *combinarea componentelor politice și economice ale tranziției*. Experiența Republicii Moldova, atât pozitivă cât și negativă, demonstrează destul de convingător legătura dintre progresul reformelor și stabilitatea politică. Riscurile politice și acțiunile dezordonate ale statului sunt un rival al reformelor. Cetățenii mai bine informați sporesc gradul de participare generală la procesul de luare a deciziilor. Erupțiile sociale, grevele și protestele stradale sunt o manieră extremă de manifestare a voinței publice. În acest context, este vital ca în țară să se asigure *transparența guvernării*, informarea publică acordată atât de către guvern, cât și de ONG, în vederea promovării

¹⁷. Transparency Internațional. Indicii Corupției "Transition", Octombrie, 1999, p.2.

tuturor reformelor în învățământ, inclusiv reciclarea și perfecționarea profesională, precum și educația legislativă, medicală și ecologică întru ajutorarea oamenilor de a căpăta deprinderi și experiența necesară pentru asigurarea eficientă a transformărilor. Astfel, vor fi create condiții de promovare a unei *societăți civile* mai puternice, capabile să se implice în rezolvarea problemelor politice, economice și sociale cheie.

Lecțiile anilor 90 au spulberat toate iluziile. Atât pentru Guvern cât și pentru populație a devenit clar: calea spre bunăstare, spre economia de piață social-orientată, cu rezultate pozitive ale reformelor, pentru populație și pentru stat, va fi lungă. A apărut necesitatea unei noi strategii care să corespundă într-o mai mare măsură cerințelor securității umane în prezent și dezvoltării durabile a Republicii Moldova în viitor.

5.2. Disparități urban-rurale

Eliminarea sărăciei constituie la momentul actual o problemă urgentă pentru Moldova. În condițiile de criză social-economică în cea mai grea situația s-au pomenit locuitorii din mediul rural. Transformările promovate în mediul rural deocamdată aduc mai mult pierderi, decât foloase. Locuitorii de la sate sesizează starea lor actuală ca o amenințare a concepțiilor câtorva generații cu privire la tipurile de conduită și modul lor de viață. În decursul deceniului de tranziție nivelul de trai al populației rurale a scăzut, iar disproporția dintre acesta și viața din sectorul urban s-a mărit. Dacă în anul 1997 venitul net total lunar al locuitorilor de la sate în raport cu cel al locuitorilor de la orașe constituia 64,8%, în anul 1998 acest indice era de 60,4%, iar în anul 1999 – 52,1%. Sărăcia sătenilor s-a manifestat nu numai în scăderea veniturilor, ci și în structura extrem de nefavorabilă a veniturilor pe care le-au obținut. Veniturile din economii calculate la un membru al familiei rurale sunt de 3,5 ori mai mici, decât în orașe, și au constituit doar 21,0% din veniturile nete totale, comparativ cu 37,8% în localitățile urbane. Posibilitățile sătenilor de a dobândi venituri curente de asemenea sunt foarte reduse. Sursele lor principale sunt veniturile din activitatea agrară independentă (67,2%) și din munca salariată (15,3%). Pentru orașeni aceste surse de asemenea sunt prioritare, dar importanța lor în structura veniturilor este totalmente alta comparativ cu cea a populației rurale. Totodată, plățile sociale, precum și alte transferuri, joacă un rol mai esențial în formarea veniturilor la orașeni decât la săteni. Dacă suma pensiilor, indemnizațiilor de familie, burselor, compensațiilor, ajutorului material, acordate din diverse surse, a constituit mai mult de 30% din câștigul unui orașean cu venituri medii, atunci pentru un locuitor din mediul rural această sumă a constituit doar 16% (vezi Tabela 5.3.). Extrem de nesatisfăcător funcționează sistemul de susținere socială a populației rurale, multe programe de asistență socială îi pun pe locuitorii de la rașe într-o poziție preferențială. Dacă în bugetul lunar al unui orașean, din diferite surse, se încasează transferuri în sumă de 30,64 lei, atunci în cel al uni sătean – doar de 5,37 lei.

Tabela 5.3. **Dinamica veniturilor globale nete medii lunare la o persoană, 1999**

	Oraș	Sat
Venituri globale nete (I+II)	272.4	141.8
I. <i>Venitul disponibil, lei</i>	169.3	112.1
inclusiv după tipurile de activitate, %		
● venitul din munca salariată	57.7	15.3
● venitul de la activitatea agrară independentă	6.5	67.2
● venitul din activitatea individuală	5.5	1.4
● venitul din proprietate	0.3	0.3
● plățile sociale	10.3	6.5
● alte plăți curente și transferuri	19.4	9.5
II. <i>Venituri din economii, lei</i>	103.1	29.8
inclusiv, %		
● încasări de la sistemul financiar	75.5	99.0
● încasări din vânzarea imobilelor	24.5	1.0

Sursă: Cercetările în domeniul bugetelor casnice, 1999.

Opincă-i talpa țării

Proverb moldovenesc

Eliminarea sărăciei
constituie la
momentul actual
o problemă urgentă
pentru mediul rural.
Peste 80 % din
„noii săraci”
constituie țărani.

**În formă naturală,
gospodăriile casnice
rurale au încasat
68,2% din venituri,
și acest fapt limitează
serios solvabilitatea
sătenilor.**

Drept nefavorabilă pentru populația rurală s-a format și corelația dintre segmentele monetar și natural ale veniturilor. În formă naturală, gospodăriile casnice agricole au încasat 68,2% din venituri, în timp ce menajele orășenești – 15,6%. Acest fapt limitează serios solvabilitatea sătenilor. Ținând cont de depășirea aproape dublă a volumului veniturilor nete totale ale orășenilor raportat la cel al sătenilor, partea monetară a veniturilor orășenilor, și, prin urmare, capacitatea lor de cumpărare și posibilitatea de a realiza acumulări monetare s-a dovedit a fi de 4 ori mai mare decât a oamenilor ce locuiesc la sate.

Rămânerea în urmă a populației rurale se produce pe fundalul agravării diferențierii veniturilor obținute de locuitorii din mediul urban, nivelul cărora se află în dependență de dimensiunile urbelor. Orașele mari creează condiții favorabile pentru realizarea potențialului educațional și de calificare al oamenilor; ele dispun de posibilități mari pentru plasarea în câmpul muncii și de infrastructură mai perfectă de asistență socială. În orașele mici (care constituie majoritatea orașelor Moldovei) sărăcia este mai evidentă, șomajul a căpătat caracter cronic, iar modul de viață al locuitorilor acestor orașe seamănă mult cu cel din mediul rural. O consecință a acestei situații este faptul că dinamica veniturilor totale ale populației din orașele mici este cea mai defavorabilă. Dacă în anul 1997 veniturile nete totale ale locuitorilor din orașele mari depășeau volumul veniturilor locuitorilor din orașele mici de 1,6 ori, atunci în 1999 – deja de 2,3 ori. Totodată disproporția între veniturile nete totale ale locuitorilor orașelor mici și ale sătenilor s-a redus de la 12,9% până la 10,5%. Mai mult ca atât, pe parcursul ultimilor ani veniturile curente ale sătenilor, deși cu puțin, dar au depășit veniturile disponibile ale locuitorilor din orașele mici (vezi Tabela 5.4.).

Tabela 5.4. Dinamica veniturilor și amplasarea populației în funcție de locul de trai, 1999, %

	Orașe mici	Orașe mari	Localitățile rurale
Populația – în total, inclusiv cu venitul lunar pe cap de locuitor, lei:			
până la 90,0	100.0	100.0	100.0
de la 90,1 până la 198,0	50.5	25.3	51.0
de la 198,1 până la 270,0	35.7	34.3	37.6
de la 270,1 până la 270,0	8.0	15.9	6.1
270,1 și mai mult	5.8	24.5	5.3
<i>Sursa: Cercetările în domeniul bugetelor casnice, 1999</i>			

În atare situație majoritatea sătenilor s-au dovedit a fi incapabili de a-și realiza drepturile, ei sunt supuși unei izolări generale stricte, neavând accesul la bunurile sociale și posibilitățile profesionale necesare. De aceea, o condiție incontestabilă pentru încetățenirea culturii păcii în Republica Moldova este protecția și respectarea drepturilor și libertăților elementare ale omului, inclusiv a dreptului populației rurale din republică la o viață demnă.

Volumul limitat al veniturilor și preponderența încasărilor naturale au avut un efect negativ asupra posibilităților de obținere a diverselor facilități sociale de către populația rurală. În anul 1999 cheltuielile de consum în bugetele gospodăriilor rurale au constituit 62,3% în raport cu volumul mijloacelor alocate pentru consum în familiile orășenești. În afară de aceasta, o tendință alarmantă este micșorarea cotei de mijloace bănești în volumul total al cheltuielilor de consum. Dacă în gospodăriile orășenești ea a rămas stabilă și a constituit circa 86,0%, atunci în cele sătești – s-a micșorat până la 35,5%.

În structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor din mediul rural, poziția principală o dețin cheltuielile pentru produsele alimentare - 73%. Totodată consumul alimentar al acestor gospodării, în componența căruia prevalează produsele de mică valoare nutritivă, precum pâinea și cartofii, nu asigură rația echilibrată de alimentare pentru o parte esențială a sătenilor. Iar creșterea disproporțiilor în rația de alimentare după conținutul de albumină, grăsimi, hidrați de carbon, vitamine și microelemente poate duce la consecințe negative de lungă durată pentru activitatea vitală a populației rurale. În cazul locuitorilor de la orașe această tendință nu este atât de evidentă.

Tabela 5.5 Structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor casnice,
pe medii de reședință, 1999, %

	Urbane	Rurale
Cheltuielile de consum—în total inclusiv pentru:	100.0	100.0
alimentare	55,6	73,3
alcool și tutun	2,9	5,5
îmbrăcăminte și încălțăminte	7,8	5,6
locuință și dependențe	13,3	5,6
întreținere a locuinței	2,6	2,3
sănătate	4,7	2,8
transport	4,6	2,1
comunicații	1,8	0,3
distracție	2,5	0,5
învățământ	0,4	0,4
alimentare publică, hoteluri	0,7	0,0
alte comodități și servicii	3,1	1,5

Sursa: Cercetările în domeniul bugetelor casnice, 1999

Diferențele în nivelul de dotare al gospodăriilor orașenești și sătești cu obiecte de uz îndelungat nu se limitează numai la diferențele dintre venituri și la calitatea alimentației. Solvabilitatea scăzută a gospodăriilor rurale a făcut dificilă înlocuirea televizorilor, frigiderelor, mașinilor de spălat, a altor aparate învechite, utilizate mai mulți ani. Aceasta „a conservat” situația în sfera aprovizionării populației rurale cu tehnică de uz casnic, menținând-o la nivelul anilor '80.

Infrastructura comunală a localității rurale, care creează un mediu de confort pentru populație, în condițiile de criză, temporar rămâne intactă. Asigurarea populației rurale a Moldovei cu locuințe este în general satisfăcătoare. Problema constă în nivelul insuficient de amenajare comunală. Dacă de electricitate dispun practic toate gospodăriile rurale, de gaz natural – numai jumătate din acestea, iar de apeduct dispun doar 1% din gospodării, iar de telefon – 17,5% (vezi Tabelul 5.6.).

Tabela 5.6 Structura gospodăriilor casnice după caracteristicile și dotările
locuințelor, pe medii de reședință, 1999, în %

Gospodării care dețin locuințe asigurate cu:	Total	Urban	Rural
Iluminare electrică	99,0	99,5	98,7
Apă:			
apeduct	31,1	76,1	0,9
cișmea	6,0	9,6	3,5
fântână	62,9	14,3	95,5
izvor	0,0	0,0	0,0
Instalație de canalizare	31,1	76,1	0,9
Baie sau duș	28,9	71,9	0,0
Gaze naturale:			
rețea centrală	28,5	63,9	4,8
în butelii	42,4	25,5	53,8
Încălzire:			
centrală	32,3	75,8	3,1
locală	67,7	24,2	96,9
Telefon	36,8	65,5	17,5

Sursa: Cercetările în domeniul bugetelor casnice, 1999

În structura cheltuielilor gospodăriilor rurale cheltuielile pentru alimentare reprezintă - 73%.

98,7% din gospodăriile rurale au electricitate, 53,8%; butelii de gaz, telefon — 17,5 %.

Cheltuielile bănești pentru învățământ la un membru al gospodăriei casnice urbane depășeau de 3,9 ori cheltuielile respective la un membru din gospodăria din mediul rural. Astfel, copiii de la sate și din orașe au poziții de start diferite.

Importanța *învățământului* pentru sporirea „capitalului uman”, cu care omul intră pe piața muncii, și pentru dezvoltarea personalității lui este atât de mare, încât accesul la învățământul de calitate superioară este recunoscut de ONU drept unul din drepturile principale ale omului. În Moldova accesul copiilor săteni la învățământul de bază gratuit este lezat din câteva considerente. În primul rând, localitățile rurale dispun de o bază tehnico-materială a învățământului școlar relativ slabă. Școlile sătești nu rezistă comparației cu cele urbane în ceea ce privește dotarea cu tehnica de calcul - dacă școlile urbane dispun de cabinete de informatică și tehnica de calcul în volum de 72,5%, cele din localitățile rurale - doar la nivel de 48,7%. Multe edificii școlare în sat necesită reparație capitală. Personalul didactic al sistemului de școli sătești este mai mic la număr, decât în alte locuri. Cota profesorilor fără studii pedagogice superioare și a persoanelor la vârsta de pensionare este mare; salariile mici și restanțele la salariu nu încurajează tinerii specialiști să rămână în mediul rural.

Elevii din sate pierd mult timp prin participarea la lucrările agricole în gospodăriile casnice. Munca extrașcolară excesivă are un impact negativ asupra executării de către elevi a temelor de acasă și frecvenței școlii. Nivelul scăzut de alimentație al elevilor, insuficiența albumino-energetică, deficitul unor microelemente, mai ales, al fierului și iodului în alimente, au efect extrem de negativ asupra capacităților copiilor.

În anul 1999 cheltuielile bănești pentru învățământ la un membru al gospodăriilor casnice urbane depășeau de 3,9 ori cheltuielile familiilor din mediul rural. Impactul în totalitate al acestor circumstanțe a creat obstacole serioase pentru copii din familiile sătești în disponibilitatea serviciilor educaționale calitative. Numărul total al copiilor neșcolarizați constituie 4,7 mii, din care 79% sunt copii săteni.

În rezultatul disproporțiilor între bunăstarea familiilor urbane și a celor rurale crește, chiar de la începutul vieții lor, diferențierea pozițiilor de start ale copiilor. Absolvenții școlilor sătești cedează în capacitatea competitivă celor din orașe, de aceeași vârstă. Extinderea sistemului educațional cu plată, la nivelul post-gimnazial sau post-liceal, a dus la aceea, că în țară, pe bază de contract, își face studiile fiecare al doilea student, iar în anul 1999 numărul lor a crescut cu 21,0%. Reducerea finanțării învățământului superior din partea statului și păstrarea cotei de 50% pentru abiturienții din mediul rural, finanțate din sursele bugetare, nu permit asigurarea posibilităților egale pentru admiterea la studii în instituțiile universitare. La fel de negative pentru tineretul rural doritor de a obține studii superioare sunt: locuirea în afara familiei, condițiile de trai necorespunzătoare în timpul studiilor (numai 37% din studenți primesc burse și 65% din ei dispun de o cameră într-un cămin), cheltuielile mari pentru transport, bursele mici.

Sarcina consolidării culturii păcii necesită acțiuni multilaterale în domeniul educației, dezvoltării tuturor oamenilor, indiferent de locul lor de trai.

În Moldova necesită studiu aprofundat „educația secundă” - știința de a locui împreună, care este deja implantată de către „educația primară”, asigurată prin educația de cultură generală. De aceea orientarea tuturor spre educație constituie un suport suplimentar pentru realizarea culturii păcii.

Ocrotirea sănătății populației este parte integrantă a culturii păcii și o caracteristică importantă a acesteia. În Moldova situația în sfera ocrotirii sănătății este foarte problematică. În cea mai dificilă situație s-a pomenit populația rurală - în rezultatul transformărilor din perioada de tranziție morbiditatea în rândurile populației rurale depășește de 1,5 ori morbiditatea populației de la orașe.

Destrămarea sistemului universal de ocrotire a sănătății publice a transferat responsabilitatea pentru starea sănătății cetățenilor în exclusivitate pe seama instituțiilor din acest sistem. Introducerea plății pentru serviciile, care anterior s-au bucurat de înlesniri, sau au fost gratuite, și prețurile înalte la medicamente au devenit sesizabile în primul rând pentru familiile neasigurate, marea parte a cărora nu-și pot permite cheltuieli suplimentare pentru servicii medicinale și de întreținere cu plată. Cheltuielile bănești pentru întreținerea sănătății la un membru al gospodăriei urbane au constituit în medie 8,21 lei pe lună, iar în mediul rural - 3,15 lei sau de 2,6 ori mai puțin.

Reorganizarea rețelei de instituții medicale, care a atras după sine comasarea acestor instituții, închiderea multor dispensare la sate, impune populația rurală să se adreseze după ajutor medical la centrele județene. Sărăcia sătenilor și tarifele mari la transportul de pasageri în multe cazuri fac imposibil tratamentul calificat din cauza inaccesibilității acestuia.

Așadar, majoritatea locuitorilor din mediul rural nu au posibilitatea de a-și realiza drepturile sociale principale și sărăcia lor este de natură multilaterală. Dacă e să luăm în considerație faptul că sătenii constituie mai mult de o jumătate din populația țării și că partea ei esențială o constituie băștinașii, atunci apropierea satului de oraș în ceea ce privește condițiile de trai poate fi considerată deja drept problemă națională, a cărei soluționare trebuie să devină sarcina fundamentală a politicii sociale a statului.

Cultura populației din Moldova, inclusiv cea economică, a evoluat în decursul unei perioade istorice îndelungate, prezervând o anumită stabilitate, persistență și având un anumit specific, în pofida schimbării orânduirii politice și economice. Un set de caracteristici este foarte important din punct de vedere al prezervării unui anumit mediu socio-cultural și al educației de toleranță și anume el reduce considerabil posibilitatea apariției conflictelor în țară. În societatea moldoveană concepția muncii este foarte puternică, ceea ce se explică prin tradițiile agricole seculare și prin respectul față de munca agricolă drept una din principalele surse de existență.

Manifestarea independenței economice și a inițiativei este evidentă. Populația este predispusă să soluționeze independent o parte a problemelor sale financiare, impunându-și tradițiile de autoconservare. Caracteristică îi este și aspirația la o anumită independență față de economia socială și politica autorităților, orientarea populației e spre autoasigurarea cerințelor sale minimale de existență. Chiar și în anii de dinaintea tranziției mulți au administrat gospodării individuale și au prelucrat terenuri de pământ. Acum această activitate a devenit un fenomen de masă, un mijloc de existență pentru multe familii inclusiv și din rândul celor urbane. Deși în decursul ultimilor ani o mare parte din cetățenii apti de muncă au rămas fără serviciu, apelarea la agențiile de muncă de stat n-a devenit o normă de comportament pentru șomeri. Ei încearcă să-și găsească singuri locuri de muncă inclusiv peste hotarele țării.

Datorită tradițiilor țării și mentalității populației, societatea manifestă încredere în stat atât de puțină, încât, într-o măsură anumită, explicația o putem găsi în tendința ei spre maximă independență, precum și în tradițiile populației de a se bizui pe puterile proprii. În același timp, populația nu este indiferentă față de ceea ce se întâmplă în țară și percepe foarte personal dificultățile economice ale statului, fenomenul de criză din societate și poziția păturilor celor mai sărace. Înțelegerea și compătimirea pentru soarta grea a sătenilor este caracteristică și populației urbane, marea parte a căreia își trage obârșia din mediul rural și locuiește la oraș doar în prima sau a doua generație.

5.3. Criminalitatea ca reflectare a tensiunilor din societate

Transformările parcurse de Republica Moldova în anii '90 au inițiat diverse și contradictorii schimbări în viața socială. În aceste condiții, a crescut simțitor activitatea socială a oamenilor, activitate determinată de noi criterii morale de comportament, asupra cărora, într-o mare măsură, încă nu s-a ajuns la o accepție comună. Comportamentul este orientat spre adaptarea la noile realități și procese din societate. Diversificarea activității sociale a determinat existența unei multitudini de noi norme sociale și, în consecință, o varietate de forme de conduită a oamenilor în cadrul acestor relații. Oamenii încep să acționeze în funcție de motivațiile și interesele lor personale, capacitățile de orientare și apreciere, scopurile individuale.

În acest cadru social nou, marcat de multe ori de un vacuum legislativ și de o criză de autoritate a instituțiilor publice, un număr de cetățeni confundă libertatea cu dreptul de a ignora normele legale. Sărăcia de asemenea determină comportamentul. Societatea se confruntă cu expansiunea fenomenului infracțional, determinat de bulversarea sistemului de valori și al relațiilor sociale.

**Inițiativa privată
și auto-ocuparea
au devenit pentru
populația din zonele
rurale factorul
principal al
securității economice.**

**Mai bine puțin
cu dreptate, decât mult
cu strâmbătate**

Proverb moldovenesc

Creșterea spectaculoasă, înregistrată în domeniul infracțional, reprezintă una din cele mai alarmante tendințe ale societății în tranziție.

Societatea trăiește, fără îndoială, într-o stare proprie societăților zdruncinate de crize sociale de amploare, în care fenomenele de deviație, delincvență și neadaptare sunt generatoare de disconfort. Conflictele sociale, materializate în insecuritatea cetățeanului și a societății, de asemenea se manifestă prin explozia infracționalității. Prin aceste relații sociale negative cetățenii manifestă o atitudine de negare a realităților actuale dominante în societate, fapt ce demonstrează prezența unei stări permanente de conflict.

Relațiile în cauza, caracteristice perioadelor de tulburări istorice, se manifestă prin suspiciunea fără limită, intriga și minciuna conștientă, arivismul politic și lupta permanentă în numele unor interese exclusiv personale. Creșterea spectaculoasă, înregistrată în domeniul infracționalității, reprezintă una din cele mai semnificative și mai alarmante tendințe ale societății noastre.

O simpla parcurgere a datelor ce reflectă starea infracțională în anii 90 este de natură să demonstreze o creștere evidentă a nivelului infracționalității ca exponent al stării conflictuale din societate. În total, în ultimii cinci ani, în Republica Moldova au fost înregistrate peste 188 mii de infracțiuni. În 1999, cele aproape 39 mii de infracțiuni au făcut ca nivelul criminalității să atingă cifra de 103,7 infracțiuni la 10 mii de locuitori, aceasta înregistrând o creștere față de anul anterior cu 8,7 la sută și, ca rezultat, ajungând la cel mai înalt indice din ultimii 9 ani. Structura infracțiunilor (în 1999) releva că peste 9 mii din numărul total al infracțiunilor au constituit crimele grave, aspect ce pune în evidență sporirea agresivității și a manifestărilor violente, cunoscute ca convulsii sociale. Amplificarea acestei atitudini antisociale se exprimă prin numărul actelor criminale total superior celor înregistrate în anii precedenți.

Dimensiunile fenomenului infracțional din această perioadă se evidențiază prin evoluția la cote ridicate a criminalității cu grad înalt de violență, manifestată într-o proporție nejustificat de mare. În ultimii șapte ani, au fost comise 2 749 omoruri și tentative de omor. Numărul violurilor și tentativelor de viol este la fel de mare.

În condițiile negative ale tranziției, societatea a rămas de multe ori dezarmată în fața noilor infracțiuni, de la criminalitatea organizată până la infracționalitatea economică, de la evaziunea fiscală, fraudele vamale, concurența neloială, practicile de contrabandă până la

Caseta 5.2

Corupția și sărăcia

Familia ONU din Republica Moldova include agențiile UNICEF, UNDP, WHO, UNHCR și UNESCO. Sunt un număr de agenții specializate ale ONU, care nu sunt reprezentate direct în Moldova, dar activitățile acestora sunt coordonate prin intermediul UNDP/PNUD-ului. *Scopul principal al acestor activități este dezvoltarea umană.*

La momentul de față agențiile ONU în Moldova sunt implicate în procesul de identificare a priorităților pentru dezvoltarea Moldovei, după care fiecare agenție își îndeplinește funcțiile desemnate. Până în anul curent PNUD avea trei domenii principale de activitate în Moldova: guvernarea, promovarea femeilor și protecția mediului înconjurător. La momentul de față se ocupă și cu inițierea unui noi proiect cu privire la eradicarea sărăciei.

Fiecare agenție își are rolul său. Noi cooperăm strâns cu Guvernul Moldovei la elaborarea strategiilor, care ar lua în considerație legile și standardele internaționale. În același timp suntem conștienți de faptul că *nu putem iniția un program de eradicare a sărăciei fără a lupta în paralel cu corupția*. Din această cauză operăm în ambele direcții. Ne axăm pe aceste activități și din cauză că datele Centrului de Investigații Strategice și Reforme indică faptul că economia tenebră în Moldova atinge 65% din întreaga economie. Nu pot admite să dau unui fermier un dolar, astfel încât 65 cenți să nimerească într-un canal obscur.

Pe de altă parte noi înțelegem că unul din motivele corupției este sărăcia. Sunt două aspecte care trebuie luate în considerație: nevoia de bani pentru a supraviețui și lăcomia. Cei ce doresc să se îmbogățească pe căi ilegale trebuie tratați diferit de cei săraci, care își doresc doar un trai decent. Nu vorbesc despre lipsa indulgenței, ci despre sancțiuni concrete. Corupția, care este generată de lăcomie, trebuie controlată de o bază legală corespunzătoare. *Societatea civilă trebuie consolidată, pentru a exercita o influență mai mare asupra aparatului de stat*. Când sărăcia este eradicată, corupția este redusă la minimum. Cu toate acestea, sunt țări cu un nivel normal de viață, dar care au un nivel înalt al corupției, ceea ce indică că este necesar un control democratic puternic.

Democrația nu impune doar prezența elementelor formale, cum ar fi Constituția. Democrația este o modalitate de gândire, care își are originea în tradiții: nu doar la nivelul clasei politice, dar și la nivelul cetățenilor ordinari. Moldova are o elită politică foarte mică. Are nevoie în societatea de clasă medie, care, trebuie să admitem, nu există la momentul de față. O astfel de situație sporește decalajul dintre clasa politică și cetățenii ordinari.

Sursa: BASA-Press, Interviu cu Søren Tejnø, Reprezentantul Rezident al PNUD-ului în Moldova, august 2000

raporturile ilicite între unități economice cu capital de stat și firme private, și toate celelalte mecanisme ale economiei tenebre. Prin diferite mecanisme, valori considerabile din patrimoniul public s-au scurs în beneficiul unor mafii și grupuri criminale. Conturul periculos al infracționalității reflectă statistic creșterea dimensiunii economiei tenebre, în care sunt injectate fondurile ilegale rezultate din actele de evaziune fiscală, corupție și contrabandă, exploatarea ilegală a forței de muncă și traficul cu carne vie.

Regretabil este faptul că, în societate predomină concepția, potrivit căreia singura cale de acumulare a capitalului privat este furtul, înșelăciunea, abuzul, delapidarea și corupția. Mai mult de 70 la sută din numărul infracțiunilor înregistrate le-au constituit cele de ordin patrimonial, inclusiv 51 la sută - furturile averii personale (în 1999). Doar o parte foarte mică a oamenilor sunt convingeți de faptul că o societate bazată pe economia de piață oferă condiții suficiente pentru afaceri oneste și stabilitate socială. O asemenea concepție generează atitudini negative ce, deseori iau forma de infracțiuni. Toleranța față de abuzuri și ilegalități, manifestată nu numai de factorii politici, dar și de organismele abilitate să execute controlul asupra aplicării legilor, este o realitate izvorâtă din percepția deformată a acestora despre societatea post-socialistă în ansamblul ei.

Societatea se confruntă cu sfidarea regulilor și normelor elementare de conviețuire. Intoleranța, agresiunea și ignorarea legii duc la starea de haos. Într-o astfel de situație, dominante devin comportamentele atipice și infracționale. În anul 1999 au fost înregistrate mai mult de 3 000 de infracțiuni economico-financiare, ceea ce constituie o creștere considerabilă a numărului acestora, față de 2 000 infracțiuni constatate în anul 1994. În același timp, au fost depistate 113 infracțiuni financiar-bancare. Este evident că din peisajul criminalității economico-financiare nu lipsește corupția, un fenomen extrem de nociv, adânc înrădăcinat în structurile sociale, un adevărat cancer ce paralizează centrele nervoase ale organismului social.

Ceea ce apare evident este faptul că distrugerea „sălbatică” a economiei publice, în ansamblul său, realizată prin furturi de mari proporții, este o formă de gangsterism economic, abuzuri și furturi efectuate de grupuri organizate de infractori prin metode calificate, care sunt însoțite, în cea mai mare parte, de diverse forme de corupție. Cazurile de dare și luare de mită iau amploare, în temei, în structurile organelor publice. În 1999 s-au înregistrat 117 cazuri de mituire, fiind învinuiți 17 funcționari ai poliției, 14 funcționari ai Departamentului Controlului Vamal, 3 - ai Inspectoratului Fiscal, 4 judecători, 2 procurori, 2 avocați, 9 funcționari ai organelor publice. Simplele cifre statistice nu reflectă nici pe departe dimensiunea fenomenului de corupție. În realitate, numărul cazurilor este mult mai mare, în prezent neexistând practic nici un domeniu al vieții economico-sociale, unde nu s-ar fi manifestat fenomenul în cauză.

Alarmantă rămâne a fi și starea infracționalității în cadrul familiei. Omorurile și tentativele de omor s-au produs pe fundalul consumului excesiv de alcool, precum și al existenței și amplificării unor stări conflictuale în interiorul familiei.

Devine tot mai evidentă tendința de organizare a unei rețele stabile a consumului de droguri. Numărul de minori și tineri integrați în rețelele de infractori crește rapid. Ei sunt folosiți în special în comercializarea drogurilor, comiterea furturilor la comandă și practicarea prostituției în țară și în afara acesteia. Numărul infracțiunilor legate de narcomanie a crescut de la 122 de cazuri, înregistrate în anul 1992, la 2101 - în 1999. Conform unor estimări, cifra reală a acestui gen de infracțiuni ar fi de zece ori mai mare decât cea oficială.

Are loc o profundă degradare a mediului social. Drept confirmare a celor expuse mai sus e și faptul că în anul 1999 majoritatea esențială a jafurilor și tâlhăriilor sunt săvârșite în locurile publice. O situație și mai alarmantă este în municipiul Chișinău, unde în locurile publice s-au comis 62,2 la sută din infracțiunile respective. Se detașează dinamica permanent ascendentă a minorilor cercetați pentru comiterea infracțiunilor. De către minori și cu participarea lor, în anul 1999, au fost săvârșite 15 omoruri, 35 tâlhării, 105 crime legate de narcomanie, 1515 furturi de avere personală.

Starea socială instabilă, persistența unor viduri legislative și a dezordinii în anumite sectoare,

Mai mult de 70% din numărul infracțiunilor înregistrate le-au constituit cele de ordin patrimonial, inclusiv 51% - furturile averii personale.

Cifrele statistice oficiale nu reflectă nici pe departe dimensiunile corupției.

Numărul de minori și tineri angrenați în rețelele de infractori crește rapid.

**Situația din Transnistria,
a favorizat folosirea
teritoriului pentru
activitatea grupărilor
criminale, implicate în
contrabandă, evaziuni
fiscale, în traficul de
armament și persoane.**

incoerența sau pasivitatea instituțiilor în fața valului de infracțiuni și a criminalității organizate – toate acestea sunt profitabile pentru forțele economiei tenebre și pot fi calificate ca argument de degradare a mediului social. În anul 1999, din numărul de infractori identificați, 89,8 la sută au comis crime pentru prima dată, ceea ce constituie o creștere cu 4,4 la sută a numărului acestora, față de anul 1998. Reformele desfășurate în Republica Moldova în toate domeniile, în ultimii ani, nu puteau să nu fie speculate și de exponenții lumii criminale. Câteva din creșterea acestei realități le constituie consolidarea gradului profesionist și intelectual al mediilor criminale și al structurilor crimei organizate. Astfel, constatăm o creștere a numărului infractorilor cu studii superioare de la 13,4 la sută în anul 1993 la 19,2 la sută în 1999. O realitate este și o anumită abandonare a rolului statului în economie, factor ce a încurajat ofensiva devastatoare a șomajului a influențat nivelul infracționalității. Constatăm că dacă în anul 1993 persoanele care nu munceau și nu învățau au săvârșit 21 la sută din numărul total de infracțiuni descoperite, apoi în anul 1999 această categorie de cetățeni a săvârșit peste 51 la sută din numărul de infracțiuni.

Comportamentul antisocial se caracterizează prin proliferarea unor tensiuni sociale existente și manifestări violente ale unor grupări mari de cetățeni, materializate în distrugerii de mari proporții și în instalarea unui climat cu puternice accente de sfidare a legii și a normelor de conviețuire socială.

Printre acestea poate fi menționat, în primul rând, conflictul armat din Transnistria (1992), în urma căruia Republica Moldova a pierdut controlul asupra a 12% din teritoriul său. Practic, astăzi organele afacerilor interne din Republica Moldova nu au nici o influență asupra nivelului real al infracționalității din raioanele din stânga Nistrului. Această situație a fost analizată în cadrul conferinței republicane „*Criminalitatea organizată și economia tenebră în Republica Moldova*”, organizată în februarie 1999, de Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova, Academia de Poliție «Ștefan cel Mare», Asociația Independentă de Criminologie. Conflictul transnistrean, dezmembrarea teritorială a republicii, ieșirea de sub controlul organelor de drept constituționale a situației din raioanele de est ale țării au favorizat folosirea teritoriului din stânga Nistrului pentru activitatea grupărilor criminale, organizarea traficului de armament și explozive, a contrabandei, evaziunilor fiscale etc. Lipsa controlului din partea autorităților publice centrale asupra teritoriului din stânga Nistrului reduce eficiența acțiunilor de contracarare a infracționalității, favorizează folosirea acestui teritoriu de către exponenții lumii criminale și menținerea tensiunii în societate.

După cum constatăm, societatea în Republica Moldova trece prin timpuri grele. Infracționalitatea a devenit o componentă permanentă a multor din mediile sociale, ea fiind cea care duce la dezintegrarea socială, la o oscilație dureroasă și o stabilitate ce exclud posibilitatea unui cadru normal. Criminalitatea poate să pună în pericol echilibrul și stabilitatea societății, afectând grav viitorul statalității și al democrației în Republica Moldova. Cu înțelegerea acestui fapt, Guvernul și societatea se orientează în acțiunile sale spre îmbunătățirea situației. Pentru ca să ajungem la aceasta, sunt necesare acțiuni coordonate pentru: eliminarea sărăciei și reducerea șomajului – sursa principală a creșterii infracționalității; reducerea economiei tenebre, contracararea corupției; soluționarea problemei statutului juridic al Transnistriei; lupta contra narcomaniei ce favorizează criminalitatea; definirea unei strategii naționale de contracarare a criminalității; dezvoltarea colaborării internaționale în problema contracarării criminalității; perfecționarea legislației în vigoare; adoptarea Codului de procedură penală, a Codului penal, a Codului contravențional, a Legii privind contracararea crimei organizate. Totalitatea acestor eforturi este formulată în Planul de Acțiuni de Combateră a Criminalității al Guvernului (adoptat în noiembrie 1999).

Așadar, contracararea criminalității este în interesul fundamental al societății având un scop moral și uman. Acțiunile în această direcție vor consolida mecanismul imunitar al societății și vor constitui o componentă importantă a Culturii Păcii în țară.

Capitolul 6

Educația și sănătatea națiunii

6.1. Prin educație spre dezvoltarea Culturii Țării

Dezvoltarea ulterioară a țării va miza pe generațiile în creștere. Pentru ele obținerea studiilor constituie un drept uman indispensabil și un mobil primordial al eventualelor ameliorări social-economice, principala entitate responsabilă de asigurarea accesului echitabil la acest bun social fiind statul. Susținerea financiară a tinerei generații în realizarea dreptului la învățătură este cea mai importantă investiție ce poate fi făcută pentru mileniul următor.

ONU calculează indicatorul dezvoltării umane (IDU) în baza sintezei a patru *sub-indicatori*, în care *componenta educațională* este reprezentată de doi din aceștia - *gradul de alfabetizare* și *gradul de cuprindere în învățământ*, acesta fiind o reflectare a importanței ce se atribuie factorului educațional. Actualmente, în pragul unui nou mileniu, precum și pe baza inițiativei Adunării Generale a ONU de a declara anul 2000 - An Internațional al Culturii Țării – rolul educației ca mijloc major de remodelare a conștiinței sociale, este de o importanță și mai mare.

Pe parcursul ultimilor ani Republica Moldova a aderat la diverse acte internaționale prestigioase, printre care: (i) Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, (Paris, decembrie 1960), Hotărârea Parlamentului nr. 707-XII din 10.09.1992 (în vigoare în Republica Moldova din iulie 1993), (ii) Convenția despre recunoașterea calificărilor referitor la studiile din Regiunea Europeană, (Lisabona, 1997), și (iii) Convenția Europeană cu privire la echivalarea diplomelor pentru admitere în universități, (Paris, decembrie 1953), ambele ratificate în Moldova în anul 1999.

Republica Moldova posedă un sistem educațional ce cuprinde următoarele niveluri: primar, secundar și terțiar. Nivelul primar e constituit din clasele I-IV, cel secundar de cultură generală – din segmentele gimnazial (clasele V-IX) și liceal (clasele X-XII). Nivelurile primar și gimnazial sunt obligatorii, cel liceal fiind opțional. Studiile profesionale, de rând cu obținerea profesiei, acordă și posibilitatea obținerii studiilor liceale.

Colegiile constituie un segment al nivelului terțiar. Conceptual au fost predestinate pentru a servi drept verigă intermediară între educația medie de cultură generală obligatorie și cea universitară, asigurând și posibilitatea obținerii studiilor liceale. Însă, având în vedere că bacalaureatul poate fi susținut atât după anul III la colegiu, cât și după clasa XII la liceu, bacalaureatul fiind o “pistă” de a deveni mai lesne student la universitate, precum și reieșind din noile condiții social-economice, apărute de pe urma schimbărilor radicale cauzate de dificultățile materiale și necesitățile crescânde de a plăti pentru studii din sursele bugetelor casnice, colegiile ca nivel educațional au nimerit în situația când devin tot mai puțin solicitate (Fig. 6.1.).

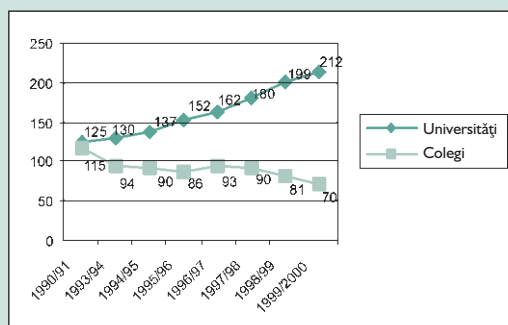
Toate aceste tendințe au loc pe fundalul unei situații contradictorii. În anul 1999 Moldova era cea mai săracă țară din Europa, care avea un PIB pe cap de locuitor în sumă de 323 USD (circa 2033 după PPC, 1999), și diferențierea veniturilor societății după nivelul veniturilor condiționa un acces inechitabil al diverselor categorii sociale la educație.

Problemele și poverile sociale apărute în țară, precum și starea finanțării sistemului educațional în genere (83,5% din bugetul pe anul 1999, aprobat pentru acesta, și doar 40% din necesarul minim calculat), nu inhibă creșterea numărului de instituții

**Omul fără învățătură
e ca pământul fără
udătură.**

Proverb moldovenesc

**Fig. 6.1 Numărul de studenți
la 10 mii de locuitori în universități
și colegii.**

Sursa: DASS.

universitare. Doar în 1999 numărul acestora a sporit cu 5 unități, din care patru au fost private (Fig. 6.2.). Creșterea considerabilă a numărului studenților în instituțiile de învățământ superior nu e legată de cererea de specialiști, ci de speranța părinților că în felul acesta vor acorda copiilor o siguranță în viitor. Problematic continuă a fi faptul că în Moldova nu se fac estimări ale numărului de specialiști pe diverse domenii, de care are nevoie economia națională anual. Cu atât mai mult, resursele umane și problemele legate de pregătirea acestora, nu sunt abordate ca un factor de producție de primă importanță, această omisiune producând distorsiuni considerabile pe piața muncii din considerentele numărului exagerat de absolvenți ai colegiilor și universităților - mult mai mare decât este nevoie pe piața muncii. În anul 1998 din numărul total (7732) de absolvenți ai instituțiilor universitare din 30 de specialități pregătite la acest nivel specialitatea economie a fost însoțită de 21,9% din absolvenți, iar audienții celor mai solicitate 4 specialități (economie, drept, medicină și filologie) au constituit 53% din totalul absolvenților.

Cu toate acestea, în circumstanțele care s-au creat în perioada de la începutul anilor '90, în Republica Moldova procesul deteriorării resurselor umane continuă. Tendințele arată că în

anul 1999, comparativ cu 1998, s-a produs o mică diminuare a numărului total al populației cu - 0,1%, a numărului populației economic active - cu 7%, iar, comparativ, a scăzut mai mult populația ocupată în economia națională (cu 9%), descreșterea numărului de salariați fiind chiar îngrijorătoare - cu 17,2%.

Potrivit datelor Serviciului Informație și Securitate al Republicii Moldova în anul 1999 peste 600 mii cetățeni din țară lucrau ilegal în străinătate - adică circa o treime din numărul populației economic active. În decurs de un singur an Moldova a fost părăsită de 2378 cadre didactice. În decursul ultimilor 10 ani din țară au plecat în S.U.A., Franța, Germania, Israel, Italia, Canada, Noua Zelandă,

România, Rusia, și Ucraina circa 415 colaboratori științifici. În anul 1999 dincolo de hotarele republicii se aflau circa 1400 stipendiați din Chișinău. În intenția sa de a-și restabili potențialul uman necesar Moldovei îi ajută România, țările din Comunitatea Europeană, SUA și alte țări.

Pe de altă parte, deși în anul 1998 numărul emigranților era mai mare decât cel al imigranților cu 16.5%; din numărul imigranților doar 18% aveau studii superioare.

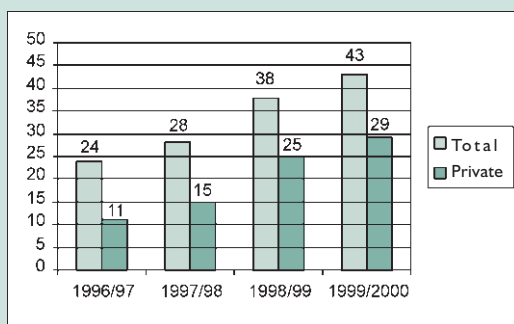
Va putea țara rezolva atare dificultăți fără a acorda atenție cuvenită resurselor umane în calea spre o dezvoltare durabilă ca factor prim al consolidării Culturii Răcii?

Educația poate fi considerată pe bună dreptate „imunitate socială” contra eventualelor acțiuni neadecvate vis-a-vis de anumite persoane, comunități și națiuni. Chiar în condițiile dificile ale Republicii Moldova, persoanele cu studii superioare au venituri cel puțin de 2 ori mai mari decât persoanele cu nivel educațional inferior, iar din numărul șomerilor înregistrați la Oficiul Forței de Muncă în 1998, doar 6,8% aveau studii superioare.

Constituția Republicii Moldova (Art. 35 (1)) declară: „Dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare”, apoi urmează un șir de declarații, printre care și faptul că învățământul de stat este gratuit. Politicile promovate ulterior în stat s-au deplasat mult prea departe de aceste intenții, aparent nobile.

Desigur sfera educațională trebuia reformată. Dar, discrepanțele politice și problemele bugetului de stat au ținut sfera educațională într-o stare complicată, procesul de exod a cadrelor didactice din școli a erodat rapid și neechilibrat raportul dintre numărul de profesori cu cel de studenți. Deși în Moldova acest indicator a fost înalt în comparație cu alte state (1/15 în nivelul secundar de educație) și necesita să fie restructurat, deoarece nu a fost inițiat nici un program de stat privind reciclarea foștilor profesori, pentru reangajarea lor în alte

Fig. 6.2. Numărul de instituții universitare.

Sursa: DASS.

domenii ale activității social-economice, pentru a fi evitată deteriorarea potențialului uman, ceea ce constituie o dovadă în plus a politicii de stat incorecte în domeniul securității sociale în acest segment important al intelectualității, în pofida faptului că discuțiile serioase despre necesitatea elaborării și adoptării „Legii cu privire la învățământ” se începuse cu mult înainte de anul 1995, când aceasta a fost adoptată.

O problemă considerabilă este declarația constituțională că „Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului” precum și „condițiile pluralismului politic” (Art. 5(1) al Constituției) – ce a condus la situația, când pe fundalul ignorării oficiale a oricărei ideologii, în locul schimbării uneia cu alta, ce ar fundamenta intenția trecerii la valorile occidentale, nefiind axate pe o idee națională bine definită, au creat condiții favorabile profilării și coexistenței neoficiale a mai multor ideologii în sânul clasei politice, ca o reflectare a societății în ansamblu, care au condus la crearea unei confuzii și mai mari în determinarea direcției de dezvoltare a republicii, chiar la crearea mediului favorabil pentru ignorarea unor constatări științifice incontestabile. Drept exemplu pot servi denumirea limbii oficiale a statului („moldovenească” sau „română”) și unele momente ce țin de istorie. Din aceste motive sistemul educațional nimerind într-o stare de interminabilă incertitudine.

Schimbările ce s-au produs în sectorul educațional nu au fost rezultatul unor măsuri organizate la nivel de stat, ci mai mult niște manifestări sporadice, impuse de circumstanțele economice dificile în care a nimerit republica. Drept consecință, sistemul educațional devine cel mai dezavantajos domeniu de activitate din țară, drept argument fiind exodul extrem de mare al profesorilor. În Moldova angajații sferei educaționale au cele mai mici salarii. În anul 1999 salariul mediu al acestora era de 190 lei (18\$), ceea ce e de 8 ori mai puțin decât în sfera financiară și cu 50 la sută mai puțin decât salariul mediu pe economia națională. Astfel, din anul 1995 până în 1999, potrivit ultimelor date de la Federația Sindicatelor din Sfera Educațională, au abandonat sfera educațională 20710 profesori. Studiile empirice în domeniu demonstrează: calitatea serviciilor sferei educaționale a unei țări este în dependență directă de nivelul salarizării profesorilor. În anul 1998 din 2,7 mii tineri specialiști de profil pedagogic au fost repartizați la lucru 2 mii, din care la post s-au prezentat doar 31%, iar în 1999 - respectiv 1,5 mii tineri specialiști, din care s-au prezentat și au fost angajați în instituțiile educaționale doar 23%.

Se observă o creștere continuă a numărului de instituții educaționale. Numărul de școli, gimnazii și licee crește de la 1556 în anul 1998 la 1565 în 1999, a colegiilor - respectiv cu o unitate (de la 56 la 57). Dar, descreșterea populației școlare la nivelul educației medii de cultură generală de la 653,2 la 645,2 mii și în colegii - de la 29,7 la 25,4 mii demonstrează că în domeniul respectiv au loc schimbări considerabile în privința raportului profesori/studenti, deși acestea se întâmplă mai mult din cauza că un număr tot mai mare de instituții educaționale trec la acordarea serviciilor educaționale pe bază comercială. Acest fapt se simte și mai mult la nivel universitar, unde în anul 1999, comparativ cu 1998, a crescut numărul de instituții universitare - de la 38 la 43 - și a numărului de studenți - respectiv de la 72,7 la 77,3 mii. În anul 1998 - 46%, iar în 1999 fiecare al doilea student (sau 52%) la nivel universitar își făceau studiile cu plată (pe baze contractuale). Se observă și o creștere considerabilă a numărului de unități profesional-educaționale - de la 80 în anul 1998 la 87 în 1999, iar numărul absolvenților a crescut de la 14300 la 24200 persoane.

Paradigma educațională de tip vechi nu putea implica mersul adecvat al reformelor *sine-qua-non*. De aici evidentă este concluzia că primul pas în reforma social-economică după declararea independenței trebuia început nu altfel, decât cu informarea maselor, prin rețeaua instituțiilor educaționale disponibile la toate nivelurile, precum și cu ajutorul tuturor formelor de informare în masă, despre schimbările economice ce urmau să aibă loc, precum și educarea socială cu noțiuni elementare de economie de piață, competiție, inițiativă privată, antreprenoriat, piața muncii în economia de piață, valorile sociale în societățile avansate și alte subiecte de acest gen. Unul din factorii majori ai eșecurilor economice a fost anume axarea exagerată pe chestiunile macro-economice și „omiterea” problemei ce ținea de sfera educațională ca segment primordial al sferei social-economice în ansamblu.

**Mărimea medie
a salariului
profesorului din
Moldova constituie
mai puțin de 50 %
din salariul mediu
pe economie.**

Pregătirea specialiștilor de calificare înaltă

Incapacitatea statului de a investi în știință, în deosebi în educația universitară și postuniversitară, duce la întreruperea continuității în multe domenii, afectând foarte mult reproducerea școlilor științifice și a cadrelor științifice autohtone. La proporții alarmante exodul de creier în afara Republicii Moldova și plecarea cadrelor înalt calificate din domeniul științei în alte sfere de ocupație.

În pofida tendințelor negative, se înregistrează o creștere a doritorilor de a obține titluri științifice și științifico-didactice. Acest fapt se datorează, în mare parte, activității a 57 de consilii științifice specializate, cu drept de organizare a susținerii tezelor de doctor și doctor habilitat la 136 specialități. În cadrul acestor consilii este antrenat un temeinic potențial intelectual, doctori habilitați și profesori universitari, abilitați să evalueze valoarea științifică și aplicativă a lucrărilor științifice.

Științele socio-umanistice sporesc considerabil comparativ cu alte domenii de cercetare. Explicația e că în perioada regimului totalitar acestea au suferit cel mai mult. În virtutea ideologiei dominante, suprimării libertății creatoare a savantului și imposibilității de a realiza schimbul de idei științifice, au avut loc mari devieri de la adevărul științific. Cadrele erau supuse selectărilor ideologice riguroase, iar rezultatele muncii cercetătorilor erau strict reglementate de conjuncturismul partinic. Schimbările din societatea moldovenească după anul 1992 au impus o nouă viziune asupra tratării științifice a evenimentelor care au avut și continuă să aibă loc. Aceasta a fost determinanta deciziilor unui segment mare de pretendenți la titlul științific, de a-și realiza teza în domeniul științelor socio-umanistice.

Tabela 1. **Dinamica specialiștilor deținători ai titlului de doctor în științe socio-umanistice, confirmați de Comisia Superioară de Atestare a Republicii Moldova (1993-1999)**

Anii	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Total
Economie	6	5	11	9	14	23	26	94
Pedagogie	-	5	1	4	10	11	19	50
Istorie	2	1	3	1	5	12	5	29
Filologie	-	1	3	7	7	4	8	30
Filozofie	1	4	4	1	4	1	-	15
Sociologie	-	-	1	2	1	1	2	7
Psihologie	-	-	1	1	6	3	2	13
Șt. politice	-	-	2	1	2	3	7	15
Stud. artelor	1	3	-	3	1	5	2	15
Drept	-	-	-	3	1	9	10	23
Total	10	19	26	32	51	72	81	291

Tabela 2. **Dinamica specialiștilor deținători ai titlului de doctor habilitat (pe domenii), conferite de Comisia Superioară de Atestare a Republicii Moldova**

Anii	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Total
Fizico-matematice	2	6	2	3	2	3	2	20
Chimice	1	1	-	-	-	2	1	5
Biologice	3	5	1	3	5	4	4	25
Geologice și Mineralogice	-	-	-	-	-	-	-	-
Technice	-	5	7	-	2	2	1	17
Agricole	1	2	3	-	-	2	-	8
Istorice	-	2	-	1	-	2	1	6
Economice	-	-	-	2	3	-	5	10
Filosofice	-	-	1	-	-	-	-	1
Filologice	-	1	3	2	1	4	-	11
Geografice	-	-	-	-	-	2	-	2
Juridice	-	-	-	-	-	-	-	-
Pedagogice	-	-	-	1	1	1	-	3
Medicale	2	13	5	4	8	9	5	46
Veterinare	-	-	-	-	-	-	-	-
Studiul Artelor	-	1	-	-	-	-	-	1
Farmaceutice	-	-	1	-	-	-	1	2
Politice	-	-	-	1	1	-	2	4
Psihologice	-	-	-	-	-	1	-	1

Procesul de pregătire a specialiștilor de calificare înaltă necesită intervenții, care ar determina reforme în domeniu, bazate pe un ansamblu de programe, pentru toate nivelurile sistemului de instruire și al procesului de pregătire a specialiștilor de calificare înaltă. Lipsa unui suport financiar în sistemul de instruire prin magistrat, doctorat și post-doctorat, ca urmare a situației de criză în economie și întârzierii reformelor în toate domeniile, generează riscul blocării eforturilor care se întreprind în vederea ameliorării situației în sfera de pregătire a specialiștilor de calificare înaltă.

Tatiana Spătaru, *Sociolog*

Apariția instituțiilor educaționale private are efect dublu – pe de o parte, instituțiile educaționale obțin independență, ieșind de sub controlul statului, o mare parte a cheltuielilor educaționale trecând pe seama părinților; apar alternative de a alege domeniul educațional, iar, pe de altă parte, apar probleme exagerate în privința accesului la educație, îndeosebi pentru tinerii din mediul rural. Impedimentul major în privința accesului la învățământul cu plată poate fi dezvăluit după structura veniturilor. În anul 1999 în mediul urban veniturile în natură constituiau 15,6%, pe când în mediul rural acestea erau în volum de tocmai 68,2% din total. Dacă luăm în considerație că populația rurală constituie 54%, evident este faptul, că acest segment social este într-un mare dezavantaj, creat preponderent prin politicile unilaterale ale autorităților publice la nivel național.

Pentru Republica Moldova un alt indicator ce demonstrează că mai avem mult de lucru în sensul promovării politicilor favorabile pentru încetățenirea Culturii Țării este și starea criminalității în societate. În perioada ultimului an (1999 comparativ cu 1998) toți indicatorii de bază ai criminalității au demonstrat o agravare (vezi capitolul 5.3. "Criminalitatea ca reflectare a tensiunilor din societate"). Este îngrijorătoare tendința crescândă a morbidității populației din cauza narcomaniei și toxicomaniei, în anul 1999 înregistrându-se o creștere de 8,0%.

Starea materială precară, dar și mai mult inechitatea socială între mediul rural și cel urban, afectează considerabil posibilitatea populației de a participa la măsurile social-educative. În anul 1999, comparativ cu anul precedent, vizitarea teatrelor profesionale s-a redus cu 36,5%, a instituțiilor cinematografice - cu 31,1%. A descrescut numărul de cărți și reviste în bibliotecile publice - de la 20,8 mil. ex. la 19,9 mil. ex. respectiv (cu 4,3%).

„Pentru efectuarea pregătirii profesionale, crearea și consolidarea bazei tehnico-materiale a segmentului respectiv, întreprinderile de stat și cele private, în afară de mijloacele necesare pentru pregătirea cadrelor proprii, vor aloca în bugetul de stat nu mai puțin de 2% din fondul de salarizare”. Aceasta este o altă stipulare din Legea cu privire la învățământ (Art. 21(7)). Dar fiind lăsate la voia sorții, atare hotărâri nu se îndeplinesc de la sine. Iarși, prin decizii neadecvate, prin legea cu privire la învățământ, statul atribuie Ministrului Educației și Științei responsabilități pe care acesta nu le poate asigura de unul singur fără susținerea tuturor organelor de stat. Această formalitate pune ministerul de ramură într-un dezavantaj considerabil în ceea ce privește manifestarea sa ca factor de decizie în domeniul respectiv.

O problemă suplimentară reiese și din Legea cu privire la învățământ, ce prevede că responsabilitatea pentru asigurarea procesului de studiere a limbii oficiale în toate instituțiile educaționale se lasă pe seama Ministerului Educației și Științei, în timp ce majoritatea celorlalte structuri statale, prin lipsa unui control adecvat asupra aplicării limbii oficiale în toate structurile de stat și în viața social-economică, precum și alți factori, creează un mediu defavorabil aplicării pe larg și, respectiv, necesității de cunoaștere a acesteia. Prin atare atitudini ministrul din start este sortit la incapacitatea de a-și onora integral sarcina pe care o poartă în acest sens.

Tot la acest capitol poate fi atribuit și faptul că în anul 1999 cota ziarelor editate în limba oficială era doar de 40% din total, iar a revistelor și altor publicații periodice - 26%.

Luând în considerație faptul, că utilizarea limbii oficiale nu trebuie să aibă o altă tendință decât cea de extindere, înțelegere reciprocă și toleranța necesității de a trece printr-o perioadă de relații sociale bazate pe comunicarea bilingvă dintre populația autohtonă și minoritățile vorbitoare de limbă rusă, acest fapt ar putea să creeze un mediu mai favorabil pentru cele din urmă, care se află în procesul de învățare a limbii oficiale a Republicii Moldova.

În Republica Moldova problema durabilității dezvoltării umane, ca element incontestabil al posibilității de promovare a Culturii Țării, nu este abordată în toată amploarea și seriozitatea ei. Pe de o parte, în anii 1996-1999 sporul natural al populației a fost în continuă descreștere (de la 0,5 la -1,3), se agravează povara socială asupra potențialului uman apt de muncă (în județul Ungheni, bunăoară, raportul persoane apte de muncă/pensionari este de 0,8/1), pe de altă parte, se menține destul de înalt numărul plecărilor în țările străine cu permis de reședință permanentă.

Cheltuielile pentru educație constituiau 4,7% din PIB în anul 1999, ceea ce e în descreștere față de anul 1997, când acest indicator era de 10,0%.

Discrepanța încă destul de mare între „*de jure*” și „*de facto*” în Republica Moldova creează încă prejucii considerabile tendinței spre stabilitate și armonie a oamenilor progresiști din țară. Din cauza presiunilor factorilor social-economici, atât externi cât și interni, Republica Moldova are de rezolvat o mulțime de probleme, una din ele fiind cultivarea toleranței populației în ansamblu, dar și a clasei politice în particular, față de o majoritate parlamentară

aleasă democratic. E o valoare incontestabilă fără de care multe realizări pot fi iluzorii, artificiale și „perisabile”. Acest deziderat poate fi realizat doar în baza unor eforturi educaționale majore din partea statului, ca primă entitate a imaginii populației moldovene și responsabilă de rolul asumat – modelarea destinului populației din această republică.

În baza constatărilor anterioare, *concluziile* ce urmează ar putea constitui unele temeuri considerabile pentru reajustarea lucrurilor de importanță majoră pentru viitor, și anume:

- creșterea inegalității reduce oportunitățile educaționale;
- Ministerul Educației și Științei realizează cu succes „Programul de stat de dezvoltare a învățământului pe anii 1999-2005”, dar fără o atitudine cuvenită

din partea altor organe de stat, eforturile ministerului se pot solda cu un eșec ordinar;

- de rând cu alte componente definitorii ale sărăciei caracteristice Republicii Moldova (rata mare a mortalității, inclusiv a celei infantile, speranța mică de viață, consumul mic de calorii), aceasta poate fi caracterizată în mare parte și prin școlarizarea insuficientă. Sărăcia generează sărăcie prin accesul limitat la educație, prin vacuumul de cunoștințe și distribuția inechitabilă a veniturilor, prin necunoașterea drepturilor fundamentale ale omului, importanței acestor drepturi pentru realizarea unui trai decent și prin necunoașterea manierelor în care acestea pot fi protejate etc.;
- abordarea inadecvată a sferei educaționale tergiversează considerabil consolidarea clasei mijlocii și conștientizarea importanței acesteia ca prim-pilon al stabilității social-economice.

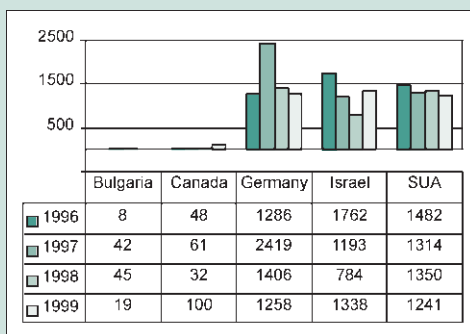
În baza concluziilor anterioare, pentru Moldova ar fi optime următoarele *sugestii*.

Republica Moldova este un stat tânăr, cu abilitate suficientă pentru a se racorda la valorile umane globale – democrația, parlamentarismul, respectarea drepturilor omului, etc. Însă pentru aceasta se cere remodelarea atitudinii factorilor de decizie într-o plasa sectorul educațional cel puțin pe bază de paritate cu alte sectoare ale economiei naționale, în sensul atragerii și încurajării investițiilor în sfera dată, spre a se partaja echitabil cote, inclusiv din contul creditelor externe, abordând rezultatele sectorului respectiv prin optica analizei cost-beneficiu și, ceea ce este nu mai puțin important - prin conștientizarea faptului că sectorul educațional nu mai poate fi tratat ca un segment social care trebuie doar „compătimit”, ci prin viziunea că acesta nu poate genera beneficii fără investiții, atât în sectorul de stat, cât și în cel privat.

Vacuumul care mai există în acest sens este creat artificial. De aceea, într-o nu admite pierderea ulterioară de timp, este necesară reintensificarea factorului educațional printr-o optică calitativ nouă pentru Moldova – formarea capitalului uman în baza conceptului economiei educaționale, prin calcularea și modelarea investițiilor și beneficiilor din această economie pe termen lung.

Este necesară concentrarea politicilor educaționale din Republica Moldova asupra metodelor și principiilor justificate în societățile cu mari realizări economice. Intensificarea

Fig. 6.3. Numărul persoanelor plecate peste hotare cu permis de reședință permanentă

Sursă: DASS.

Conform datelor statistice oficiale, ratele de alfabetizare și educație în Moldova sunt satisfăcătoare. Dar problema principală o constituie asigurarea calității cuvenite a educației ca mijloc de cultivare a capacității populației de a reacționa prompt la noile provocări.

politicilor educaționale bazată pe conștientizarea de către majoritatea covârșitoare a populației a necesității cunoașterii și capitalizării la maximum a drepturilor omului și creării „imunității sociale” contra eventualelor tentative de încălcare a lor.

Este necesar ca statul să contribuie la reabilitarea educației profesionale. Având în vedere, mai ales, schimbările ce au loc în procesul de tranziție de la un sistem economic la altul, să reabiliteze sistemul social-educational, prin organizarea unei rețele informaționale și crearea centrelor de consulting în localitățile rurale și unitățile administrative de nivel sub-județean (în fostele centre raionale sau chiar în primăriile din comunele mari), pentru ca ele să fie accesibile fermierilor și antreprenorilor rurali, sau eventual cu ajutorul cursurilor în școlile serale, publicării broșurilor și a revistelor în diferite domenii, cum ar fi: economia elementară, managementul vânzărilor, organizarea muncii, relațiile cu consumatorii, managementul de producție, concurența, și a. Cele menționate mai sus ar putea să avanseze bunăstarea și implicit să creeze un mediu favorabil pentru Cultura Țării.

Ar fi extrem de utilă crearea unui Fond de stimulare a inovațiilor, scopul primar al căruia ar fi asigurarea financiară deplină a științei și tehnologiilor de nivel superior, orientate în primul rând spre susținerea ajustărilor structurale și sporirea capacităților competitive ale țării.

Orice inițiativă, iar în mod deosebit Mișcarea Mondială pentru Cultura Țării, potrivit definiției acesteia din Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite, (adoptată la 20 noiembrie 1997) la inițiativa UNESCO, declararea anului 2000 - An Internațional al Culturii Țării, precum și rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite, ce proclamă deceniul 2000-2010 „Deceniu internațional al promovării Culturii Țării și non-violenței în favoarea copiilor lumii”, implică necesitatea alegerii manierei și instrumentelor adecvate de realizare, cu atât mai mult în plan internațional. Foarte important este ca aceste noțiuni să nu devină doar subiecte de discuții în van, ci să fie abordate serios pe baza înțelegerii mutuale a faptului că pentru civilizația umană pacea nu poate avea alternative. Iar pentru realizarea acestui deziderat nu există alt instrument alternativă, decât educația în sensul complex al cuvântului, axată pe politici educaționale „călite” în viața democrațiilor europene, cu mari realizări social-economice.

6.2. Sănătatea națiunii – garanția viitorului ei

Sănătatea populației constituie un element de bază în dezvoltarea armonioasă a societății și un element cheie al securității umane în țară. Ea este în corelație directă cu posibilitățile economice ale statului și ale fiecărei familii.

Criza ce a afectat sfera socială și economia Republicii Moldova a creat un real pericol și pentru sănătatea publică. Primele simptome ale acestui pericol au apărut încă pe la finele anilor 80, însă în deplină măsură s-au manifestat peste 10 ani, spre sfârșitul anilor 90, când creșterea pozitivă a numărului populației a evoluat în depopulare (1997 + 1,5%; 1998 – 0,1%; 1999 – 0,2%), s-a redus numărul nașterilor și durata medie de viață (1999 - 67,8 ani).

Provoacă îngrijorare și calitatea sănătății populației: maladiile, care au devenit cronice, și creșterea invalidității generale și infantile, creșterea numărului de patologii congenitale, de sindroame dezadaptive și alți indicatori ce caracterizează dinamica negativă a dezvoltării populației. Procesele sus-menționate s-au amplificat în ultimii 10 ani și au generat situația în care principalii indicatori, ce caracterizează starea sănătății populației în Moldova, sunt mult inferiori indicatorilor respectivi din Europa. Datele prezentate în anuarul “Sănătatea publică în Moldova, 1998” confirmă chiar că următoarea generație va fi aptă de muncă doar la nivel de cel mult 30%.

Situația dată se explică prin deteriorarea standardelor de viață, 2/3 din populație trăind mult sub pragul sărăciei, creșterea gradului de incidență a factorilor de risc, extinderea bolilor de nutriție, infecțioase, social condiționate și degenerative, constrângerea financiară dură a populației și ineficiența sistemului actual de stat al ocrotirii sănătății - care a plecat de la modelul sovietic și așa și n-a ajuns la un alt model, ce ar utiliza mai eficient și prioritar modestele resurse bugetare.

*Non est census super censem
salutis corporis/*

*Nu există ceva mai prețios
decât sănătatea.*

Maximă latină

**În perioada de tranziție,
cheltuielile Guvernului
pentru asistența
medicală au scăzut de la
6,0% din PIB
în anul 1997 la numai
2,9% în anul 1999.**

Aportul său la agravarea situației și-l aduce și emigrația tineretului peste hotarele republicii, care este atât de masivă, încât poate fi considerată drept factor decisiv atât în sfera demografică, cât și în economie și politică.

Actualmente parametrii calitativi și cantitativi ai sănătății populației nu corespund intereselor statului. Pentru viitorul apropiat nu se poate prognoza nici creșterea numerică a populației, nici îmbunătățirea parametrilor ei calitativi.

Diminuarea parametrilor calitativi și cantitativi ai sănătății populației nu poate fi explicată doar ca rezultat al activității ineficiente a unor departamente de stat, care în limitele competenței și nivelului lor de informare doar constată unele din aspectele crizei umane, demografice, explicând esența ei prin epuizarea potențialului populației.

Evident, declinul continuu al sănătății publice pune sub semnul întrebării doctrina securității naționale, dacă aceasta există; și dacă există - necesită o revedere în aspectul delimitării măsurilor ce ar stopa cel puțin parțial tendințele periculoase.

Programele reformelor în Moldova trebuie să pornească de la orientarea strategiei de stat nu numai spre profilaxia sau tratarea unor boli, ci și să urmărească restabilirea potențialului reproductiv al poporului spre a supraviețui pe continentul european în perspectivă istorică.

Concomitent, trebuie să se țină cont de faptul că aceste procese au caracter de forță inerțială majoră, cu consecințe distructive, inclusiv pierderea imunității sociale (aparitia apatiei sociale), a instinctului de autoconservare și a celui de reproducție. Acțiunea asupra acestor procese poate fi pozitivă numai în cazul unei politici naționale clare și de lungă durată în domeniul ocrotirii sănătății. Această politică trebuie să prevadă măsuri de protecție a sănătății publice pentru una sau două generații înainte. Fără a avea iluzii, trebuie clarificate problemele strategice pentru supraviețuirea națiunii și căile de realizare sub formă de programe și priorități concrete pe termen lung, finanțate din bugetul de stat, reieșind din ideea că sănătatea poporului este cel mai important factor pentru realizarea oricărei reforme și dezvoltarea umană durabilă. Trebuie să recunoaștem, că în structurile de stat predomină opinia, cum că sănătatea populației este fie doar problema Ministerului Sănătății, fie numai a fiecărui individ în parte și nicidecum o problemă globală a statului. Însă problemele sănătății populației au devenit în prezent atât de grave și influențate de diverși factori, în special de cei social-economici, încât fără eforturi intersectoriale, succesul de ameliorare este imposibil.

Astfel, obiectivul principal al strategiei Republicii Moldova în domeniul sănătății publice constă în formarea și realizarea unui mod sănătos de viață și a unui sistem de ocrotire a sănătății cu accesul liber al întregii populații la serviciile medicale primare de înaltă calitate.

În cazul acceptării acestei strategii este necesar de a recunoaște, că *sănătatea este cea mai importantă resursă a statului*. Pentru atingerea unor rezultate pozitive este necesară planificarea integrală, realizarea unui complex de activități, precum și reevaluarea critică a rezultatelor obținute atât la nivel central, cât și subnațional și local. Criteriile eficienței politicii sociale trebuie să fie: speranța de viață, nivelul mortalității generale și a persoanelor la vârsta aptă de muncă și delimitarea acestei mortalități pe sexe, dinamica indicatorilor: patologia gravidității, numărul avorturilor (inclusiv în rândurile adolescentelor), mortalitatea maternă, sănătatea nou-născuților și mortalitatea lor, morbiditatea profesională și traumatismul industrial și rutier, nivelul și structura comportamentului deviant, narcomania, toxicomania, alcoolismul (structura lui după vârste și sexe) și altele.

Guvernul Republicii Moldova este pregătit să promoveze Politica Națională de Sănătate (PNS), trasată în anul 1997, consultându-se cu Organizația Mondială a Sănătății referitor la acțiunile relevante ce pot fi întreprinse pentru ca Moldova să fie inclusă în programul de colaborare. În luna august 1998 la Chișinău a avut loc conferința cu tema "Politici Naționale de Sănătate: pentru apropierea Dezvoltării Durabile", fiind onorată de participarea Președintelui Republicii Moldova, Președintelui Parlamentului, reprezentanților Guvernului, Ministerului Sănătății și ai altor ministere și departamente interesate, precum și a reprezentanților sindicatelor, asociațiilor profesionale și ai mass-media. Participanții au căzut de acord asupra perfectării unui document privind politica națională de sănătate și a adoptat

declarația conferinței și Planul preliminar de Acțiuni. Având în vedere criza economică actuală, unele din activitățile planificate sunt premature și pun sub semnul întrebării adoptarea documentului PNS înainte de anul 2001.

Țara la momentul actual este implicată în reformarea amplă a sistemului său de sănătate. Accentul se pune pe dezvoltarea nivelului primar de sănătate, restructurând serviciile de sănătate, bazate pe o finanțare corespunzătoare, introducând noi forme de management, cum sunt, spre exemplu, asigurarea socială de sănătate, acțiunile intersectoriale efective și participarea publică, decentralizarea și calitățile respective de îngrijire. Aceste principii au fost formulate în "Strategia pentru reformarea și dezvoltarea sistemului de ocrotire a sănătății în Republica Moldova pentru anii 1997–2003", adoptată de Guvern în luna iulie 1997. Reforma serviciilor ce țin de ocrotirea sănătății constituie o prioritate pentru planurile strategice ale Ministerului Sănătății și activitățile ce vor urma.

Sistemul viitor de ocrotire a sănătății, descris în documentul strategic, va fi:

- bazat pe finanțare corespunzătoare, management și acordare de servicii în stare să asigure necesarul accesibil și asistență la costuri eficiente;
- orientat spre asistența primară de sănătate (APS) și efectiv corelat la nivelurile primar, secundar și terțiar;
- focalizat asupra calității serviciilor acordate, tehnologiilor progresiste și clar orientat spre asigurarea unei vieți sănătoase;
- implementat cu diverse forme de plată a serviciilor prestate. În același timp va fi protejat accesul universal, gratuit pentru toți cetățenii, la principalele servicii în domeniul ocrotirii sănătății;

Caseta 6.2

Sănătatea: Ratingul țărilor în tranziție din Europa Centrală și de Est

Țara	Performanța		Durata anticipată a vieții (ani)		Procentul populației de 60 ani și mai mult (în 1999)
	Nivelul sănătății	Performanța generală a sistemului ocrotirii sănătății	Bărbați	Femei	
Albania	64	55	65.1	72.7	9.0
Belarusia	116	72	62.4	74.8	19.1
Bosnia și Herțegovina	70	90	71.2	75.0	14.7
Bulgaria	92	102	67.4	74.7	21.2
Croația	57	43	69.3	77.3	20.5
Republica Cehă	81	48	71.3	78.2	18.0
Estonia	115	77	64.4	75.3	19.4
Macedonia	69	89	69.8	74.1	14.4
Ungaria	105	66	66.3	75.1	19.7
Letonia	121	105	63.6	74.6	20.0
Lituania	93	73	67.0	77.0	18.3
Moldova	106	101	64.8	71.9	14.1
Polonia	89	50	67.9	76.6	16.3
România	111	99	65.1	73.5	18.6
Federația Rusă	127	130	62.7	74.0	18.3
Slovacia	88	62	68.9	76.7	15.3
Slovenia	62	38	71.6	79.5	18.8
Ucraina	101	79	64.4	74.4	20.7
Iugoslavia	47	106	71.8	76.4	18.4

Sursă: Raportul Organizației Mondiale a Sănătății 2000

- aplicat în funcție de responsabilitatea personală a cetățenilor pentru sănătatea lor proprie;
- va ține cont de opiniile cetățenilor, va încuraja activitatea lor și le va acorda libertatea de alegere a promotorilor și serviciilor;
- dispus de a practica abordările multisectoriale, având susținerea activă a persoanelor de conducere, a autorităților executive, comunităților, altor organizații implicate și e de așteptat ca sănătatea să-i fie acordată prioritate în societate ca fiind un prerechizit important în dezvoltarea națiunii;
- asigurat cu lucrători competenți în domeniu și având calificarea necesară, respectând etica profesională, în număr suficient și în stare să presteze servicii în cantitatea și de calitate necesară.

Pentru a atinge aceste obiective au fost înaintate mai multe inițiative. Au fost adoptate: Legea de bază a ocrotirii sănătății ("Legea Medicinii" din 1995), formulând postulatul necesității reformei în acest domeniu și prevăzând introducerea altor forme, decât cele ce existau anterior, în ce privește finanțarea și administrarea serviciilor medicale (de exemplu, private și pe baza asigurărilor), precum și un număr mare de legi, decizii și acte reglatorii în domeniul sănătății publice (cu privire la sanitarie și serviciile epidemiologice, farmacologice etc.).

Structura și funcțiile Ministerului Sănătății sunt supuse unor modificări permanente în vederea fortificării capacității acestei instituții, concomitent cu efectuarea reformelor. Bunăoară, a fost creată o nouă structură - Departamentul reforme în asistența medicală (1997).

În anul 1997 Centrul Național pentru Sănătatea Publică și Managementul Sănătății a fost abilitat de către Ministerul Sănătății cu dreptul de a duce evidența, a-și asuma advocatura și suportul legislativ în ce privește formarea deciziilor în sectorul sănătății și reformarea lui.

A fost elaborat Programul Național de Asistență Medicală Primară (1997), cu prioritate pentru dezvoltarea sectorului primar, prevăzând redistribuirea resurselor destinate asistenței medicale staționare și trecerea la practica generală de medicină în familie.

Politica de sănătate în sfera forței de muncă a fost revăzută pentru a se obține corespunderea ei mai eficientă necesităților actuale, incluzând anumite modificări în structura Universității de Medicină din Chișinău (cu atenție sporită pentru trainingul terapeuților) și a colegiilor de surori medicale.

Legea referitor la asigurările obligatorii de sănătate (februarie, 1998) presupune implementarea treptată a sistemului de asigurare prin intermediul Companiei Naționale de Stat de Asigurare a Sănătății și al filialelor ei teritoriale.

Ministerul Sănătății a elaborat pachetul principalelor servicii ce vor fi garantate de stat tuturor cetățenilor (la momentul actual acest set de documente se negociază cu structurile guvernamentale spre a fi implementat începând din anul viitor).

Ministerul Sănătății depune eforturi susținute pentru a modifica unele mecanisme inadecvate de administrare a sistemului de sănătate. Pentru moment, la finele anului 1999, principiul vechi de alocare a mijloacelor financiare conform normei zile /pat și numărului de vizite la ambulator a fost înlocuit prin bugetul global al spitalelor și alocații pentru asistența primară.

Anumite legi specifice, decizii guvernamentale, regulamente și programe naționale au fost elaborate și adoptate și pe parcursul anului curent, pentru același scop - ameliorarea situației dificile din sectorul ocrotirii sănătății.

Totodată, procesul de reforme se confruntă cu mai mulți factori negativi, primul fiind deteriorarea situației economice și reducerea în continuare a bugetului de asistență medicală. La decizia Guvernului, valoarea reală a bugetului de asistență de sănătate în bugetul pe anul 1999 a fost redusă cu aproximativ 40%, în comparație cu anul 1998. Unele măsuri ce se întreprind (în scopul tergiversării introducerii asigurărilor de sănătate, bunăoară) și apelarea frecventă la măsuri temporare de atenuare pentru menținerea sistemului vechi, prin practicarea așa numitelor „oficii de casă” în spitale, spre a primi plățile pentru servicii direct de la pacienți, devin periculoase. De asemenea, se face evidentă lipsa consensului între

Sistemul actual de asistență medicală în Moldova se caracterizează prin imixtiunea unor componente puternice și slabe, provenind din particularitățile procesului de tranziție.

cei ce iau deciziile respective (inclusiv între parlamentari) în ce privește reforma de ansamblu a sferei de ocrotire a sănătății, precum și cooperarea intersectorială slabă.

Cele relatate mai sus au scopul de a facilita cunoașterea cauzelor și înțelegerea lor de către societate, a familiariza opinia publică cu primele și cele mai importante organisme de decizie în domeniul ocrotirii sănătății, cu problemele și necesitățile persistente în această sferă pentru corelarea lor și întreprinderea unor acțiuni sigure urmărind soluționarea problemelor existente. Dar implementarea deciziilor adoptate, precum s-a menționat mai sus, este insuficientă. În special este îngrijorătoare starea imunizării. Pe durata anului în curs, necesitățile programului efectiv de imunizare au fost acoperite în volum de 70%, mai mult din donații externe, de vaccină. În 1998 Guvernul s-a obligat să aloce toate fondurile necesare pentru vaccinare ca fiind o activitate prioritară de ocrotire a sănătății. Totodată, resursele disponibile au fost insuficiente și drept consecință s-a înregistrat un deficit critic al stocurilor de vaccine. Mai mult de atât, reducerea bugetului de asistență socială pe anul 1999 a pus Ministerul Sănătății în situația de a se adresa comunității internaționale a donatorilor solicitând acordarea de ajutor țării cu vaccine pentru asigurarea imunizării în anul următor.

Numeroase agenții internaționale (din familia Națiunilor Unite, organizații interguvernamentale, de asistență bilaterală, ONG) desfășoară o activitate prodigioasă în sectorul ocrotirii sănătății din țară, oferind ajutor prin intermediul asistenței tehnice, trainingului și al donațiilor.

Resursele umane și calitatea lor constituie un element, de care trebuie să țină cont în permanență toți factorii responsabili de securitatea sănătății populației din țară. De aceea politica națională de sănătate nu trebuie privită ca program al unui anumit departament, ci ca direcție guvernamentală prioritară. Succesul realizării acestui program presupune participarea activă la implementarea lui a organizațiilor non-guvernamentale, sindicatelor, tuturor cetățenilor, informarea cărora în acest domeniu trebuie pusă la un nivel calitativ nou. Individul trebuie să știe că sănătatea este un capital al fiecăruia, iar pierderea ei constituie concomitent și o înfrângere economică. Este necesară stabilirea unui dialog amplu, informarea generală cu privire la problemele în domeniul sănătății publice și programele de sănătate.

Atenția societății și statului, reieșind din interesele generației actuale și ale generațiilor viitoare, trebuie focalizată pe atingerea a trei obiective pe termen lung:

- promovarea unui stil sănătos de viață, protecția mediului ambiant, ridicarea gradului de eficiență a serviciilor curative și profilactice, îmbunătățirea sănătății prin ameliorarea standardelor de trai ale oamenilor.
- aplicarea pe scară largă a pârgurilor economice pentru creșterea eficienței serviciilor de asistență medicală. Diversificarea surselor de finanțare a instituțiilor medicale.
- descentralizarea rețelei de asistență medicală pentru consolidarea capacităților instituționale și readresarea responsabilității pentru sănătatea publică către autoritățile administrației publice locale. Toate acestea pot fi realizate cu condiția perfectării legislației în domeniu și a restructurării radicale a managementului sănătății.

Acestea sunt obiectivele, care ar părea clare și transparente. Însă interpretarea lor la nivelul diverșilor factori de decizie, în special atunci când e vorba de realizarea pe termen lung a reformei, este dificilă.

În interesele țării, a viitorului ei, e necesar să se manifeste voință politică și să fie utilizate judicios toate resursele și posibilitățile pentru modernizarea sistemului de sănătate și îmbunătățirea sănătății populației.

Strategia Națională de asistență medicală include un set de priorități și acțiuni pentru viitor, aprobate la nivel național, regional și local.

Capitolul 7

Formarea societății civile**7.1. Activitatea ONG – responsabilitatea voluntară a cetățenilor**

Societatea civilă – e un concept nou, ce se afirmă în viața statului și a societății moldovene. Ea devine din ce în ce mai populară. În conștiința oamenilor – *aceasta e totalitatea diverselor instituții non-guvernamentale, destul de puternice pentru a servi drept contrabalanță statului, frânându-i tendința de a domina, și nu împiedică statul în îndeplinirea rolului său de pacificator și de arbitru între principalele grupuri de interese.*

În sens larg societatea civilă reprezintă toate domeniile autonome de manifestare a vieții sociale, ce se situează între domeniul public și persoană sau familie ca celulă inițială a societății. Ea include totalitatea diverselor asociații benevole, bisericești, mijloacelor mass-media etc., bazate pe interese de grup, ori pe criterii profesionale.

Societatea civilă – e ceea ce, bineînțeles, nu aparține sferei publice, precum și sferei relațiilor economice. Astfel, societatea civilă se profilează în așa numitul *al treilea sector*, sub *primul* subînțelegându-se autoritățile publice și prin *al doilea* - antreprenoriul privat, orientat spre obținerea profitului. Cel de al treilea sector nu aduce venit și nu este parte a statului. În același timp el oferă, oricărui cetățean, posibilitatea de intervenție asupra anumitor procese sociale, și a-și da concursul, de rând cu autoritățile publice, la soluționarea diferitor probleme. În acest mod, cetățeanul împarte benevol răspunderea cu statul în soluționarea problemelor sociale importante. Evident, o asemenea relație a oamenilor în aspectul colaborării lor cu statul e posibilă doar în cazul existenței conștiinței civice și a instituțiilor democratice dezvoltate.

Sectorul al treilea este perceput cu nuanță morală. Se consideră că în cadrul acestuia oamenii activează în mod dezinteresat, își concentrează benevol energia pentru a soluționa diverse probleme sociale. Desigur, aceasta e adevărat doar în parte. Totuși „efectul de aureolă”, caracteristic pentru perceperea activității multor organizații non-guvernamentale (ONG), influențează considerabil formarea unei conștiințe noi, ce presupune participarea fiecărui cetățean la procesele actuale din țară și din întreaga lume – fie că e vorba de contracararea poluării mediului ambiant, de nerespectarea drepturilor omului, sau de ajutorarea celor nevoiași. Problema dată este deosebit de actuală pentru Republica Moldova, cu nivelul ei scăzut de viață, unde majoritatea cetățenilor sunt impuși să trăiască numai cu ziua de azi, concentrându-se în exclusivitate asupra preocupărilor personale.

Cele expuse mai sus explică, de ce noțiunea de societate civilă a căpătat o popularitate atât de mare în țările din Europa Centrală și de Est în acest deceniu de tranziție la economia de piață. Fostii desidenți, care au devenit între timp oameni de stat și politicieni, vedeau anume în formarea conștiinței civile responsabile și avansate o garanție pentru tranziția rapidă la democrație și stabilitate. Dezvoltarea rețelei asociațiilor benevole, în care cetățenii își pot uni eforturile pentru realizarea anumitor scopuri obiective importante, colaborând cu guvernele, dar fără a exercita controlul lor nemijlocit, apare în această perspectivă și drept criteriu, și ca o premisă pentru formarea conștiinței civile democratice.

În afară de dificultățile în procesul de dezvoltare a sectorului al treilea, menționate mai sus, caracteristice tuturor țărilor în tranziție, este necesar de a lua în calcul și impactul negativ al problemelor economice și financiare ale Republicii Moldova.

Nivelul de trai extrem de scăzut al majorității cetățenilor le impune acestora să se concentreze în primul rând asupra căutării mijloacelor de existență pentru sine și familiile lor, nemaiăsându-le timp și puteri pentru ca ei să se ocupe de rezolvarea problemelor societății în ansamblu. Guvernele, la rândul lor, fiind permanent sub presiunea dificultăților bugetare, nu au stimulente întemeiate pentru a plasa niște resurse suplimentare în scopul

*Res nostra agitur/
Aceasta e preocuparea
noastră.*

Maximă latină

În acest deceniu de tranziție diferitele ONG au ocupat locul foștilor desidenți, care au devenit între timp oameni de stat și politicieni.

dezvoltării sectorului al treilea. Pe fundalul celor expuse mai sus, reușita în dezvoltarea acestui sector ține de domeniul viitorului.

Activitatea ONG în Moldova e reglementată prin două acte legislative: *Legea cu privire la organizațiile obștești (1996)*, în care se stipulează formarea și activitatea asociațiilor, și *Legea cu privire la activitatea fundațiilor (1999)*. Ultima oferă baza legală pentru activități, ce pot și trebuie să ajute la dezvoltarea sectorului al treilea. Legea despre fundații definește „fundațiile social utile” și determină ordinea finanțării acestora, indicând inclusiv faptul, că finanțele publice pot fi alocate pentru susținerea activităților desfășurate de asociații și fundații numai pe bază de concurs.

Primele ONG în Moldova, sub diverse forme legale, au obținut posibilitatea de a se înregistra în anul 1992. Atunci ONG erau un fenomen complet nou pentru Moldova, de aceea pe parcursul primului an s-au înregistrat doar 38 de organizații. Conform datelor furnizate de Ministerul Justiției, *dinamica dezvoltării sectorului al treilea* se prezintă în felul următor:

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Număr de ONG	38	241	133	204	136	219	224	350

După aprobarea Legii cu privire la organizațiile obștești, în perioada 23 ianuarie 1997 - 23 iulie 1998 Ministerul Justiției a efectuat reînregistrarea ONG. La momentul reînregistrării erau 668 ONG. Au fost reînregistrate 350 de organizații. În prezent Ministerul Justiției posedă date aproximative cu privire la numărul real al ONG în Moldova. Aceasta se datorează faptului că autoritățile administrației publice locale au acum dreptul de a înregistra ONG deopotrivă cu Ministerul Justiției. Cu toate că din luna ianuarie 1997 Ministerul Justiției cere ca toate ONG să fie incluse într-un registru național, aceasta nu se respectă întotdeauna. Spre exemplu, în anul 1999 se știa despre 187 organizații locale. Însă odată cu efectuarea reformei teritorial-administrative, relațiile dintre administrația județelor și cea a serviciilor respective ale Ministerului Justiției au fost temporar întrerupte, de aceea organele locale nu întotdeauna informează Ministerul Justiției despre noile ONG. La momentul de față, după datele activiștilor din sectorul al treilea, în Moldova sunt aproximativ 2000 ONG. La Ministerul Justiției se presupune că sunt numai 1400, inclusiv circa 200 organizații locale.

Sfera activității diverselor ONG era divizată în modul următor (1999): 22,14% din organizații activau în domeniul culturii, 20,41% se ocupau de învățământ, 13,4% - de susținerea sportului, 12,11% aveau drept obiect drepturile omului, iar 9,68% activau pe tărâm medical. Spre regret, trebuie remarcat numărul mic de ONG, a căror activitate este focalizată asupra aspectelor politice și economice, a calității guvernării (corupția) etc. Marea parte a ONG sunt concentrate în orașele mari, (Chișinău, Bălți) - peste 85%. Aceasta se datorează prezenței în orașele mari a unui sector privat dezvoltat, cu un mare număr de instituții de învățământ superior și cadre calificate, cu acces la informația necesară.

În prezent se constată un aflux sporit al doritorilor de a crea organizații obștești. Aceasta se explică prin existența mai multor factori favorabili, printre care nivelul înalt al șomajului în mediul cadrelor de înaltă calificare social active, dorința acestora de a-și realiza din plin posibilitățile. Un rol important îl are factorul material. Incontestabil că printre fondatorii ONG există o anumită parte de oameni, care în rezultatul erorii sau din motivul slabei cunoașteri a legislației consideră că ONG beneficiază de importante scutiri de impozite și au posibilitatea de a primi asistență financiară din exterior. Într-adevăr, finanțarea externă are pentru dezvoltarea ONG în Moldova o mare importanță. Vestul deseori preferă să ofere mijloace sectorului non-guvernamental în speranța unei utilizări mai eficiente. Totuși, ONG din Moldova deseori le este mult mai greu să primească granturi din occident, decât structurilor non-guvernamentale din țările economic și geografic „mai importante” ale Europei de Sud-Est, cum sunt Rusia și Ucraina. Granturi fiind puține, concurența pentru obținerea lor este acerbă.

În prezent în Moldova sunt mai mult de 1400 ONG; principalele domenii de activitate a acestora sunt: drepturile omului, educația, ecologia. Un număr mai mic de ONG și-a concentrat activitatea asupra problemelor economice sau politice.

Statul și ONG sunt pregătite să coopereze, dar încă nu au o idee clară despre faptul cum trebuie să funcționeze o asemenea colaborare.

Pentru primirea grantului este necesară o pregătire specială, cunoașterea ca minimum a limbii engleze și îndemânare în domeniul PC, abilitatea întocmirii unei oferte, argumentarea importanței obiectivelor și necesităților de finanțare. De aceea sunt considerate ca făcând față lucrurilor doar una sau două sute de organizații non-guvernamentale ce reușesc să obțină granturi. Majoritatea, însă, activează practic fără mijloace. Există și altă problemă, unii cetățeni, care activează în sectorul al treilea, sunt convinși că anumite organizații din vest, care oferă granturi nu sunt întotdeauna neutre din punct de vedere politic și ele susțin nu societatea civilă în ansamblu, ci ONG de un anumit colorit politic. Bineînțeles, un asemenea risc există, dat fiind faptul că posibilitățile finanțării din interior a ONG de către businessul privat, bănci, etc. sunt utilizate doar într-o măsură foarte mică.

În țările cu sectorul al treilea dezvoltat, lucrurile decurg totalmente altfel. Condițiile bune pentru activitatea ONG în țările dezvoltate sunt determinate de tradițiile activismului social, ale cooperării statului cu societatea. În ceea ce se referă la Moldova, aici statul și ONG nu sunt deprinse să coopereze și deseori nu-și imaginează ce aspect poate avea această colaborare. Ba chiar mai mult, atât de o parte, cât și de cealaltă se observă unele elemente de suspiciune reciprocă.

Teoretic statul poate participa financiar la dezvoltarea sectorului al treilea. Conform legislației, mijloacele publice trebuie să fie repartizate numai pe bază de concurs. ONG au și anumite scutiri fiscale. De exemplu, Codul fiscal prevede că ONG sunt scutite de impozitul pe venit, însă aceasta nu se referă la activitatea lor comercială. Acum câțiva ani unele organizații non-guvernamentale – ca, de exemplu, Fondul Mitropoliei Moldovei, au abuzat de scutirile fiscale în vigoare, fapt ce putea compromite însăși ideea de susținere corespunzătoare a ONG din partea statului.

Legislația încurajează persoanele juridice care sunt disponibile să sponsorizeze ONG. În caz de transferare a unor resurse financiare de către o persoană juridică privată, ori de către persoane fizice la contul ONG, suma impozitului pe venitul întreprinderii sau a persoanei fizice în cauză supus impozitării este redusă. Ce e drept, această înlesnire se extinde asupra a nu mai mult de 7% din venitul donatorului de grant.

O anumită frânare a dezvoltării sectorului al treilea se produce în procesul de înregistrare. Doritorii de a institui ONG se confruntă cu unele dificultăți. Cu tot concursul oferit de colaboratorii Ministerului Justiției, înregistrarea ONG uneori decurge mai dificil, decât cea a unei firme comerciale, pentru că este imposibilă prezentarea unui set standard de documente din cauza că fiecare ONG își are specificul ei unic. Pe lângă aceasta numai procedura înregistrării, confecționării ștampilei etc. necesită ca minimum 50 - 60 USD, ceea ce adesea constituie o sumă considerabilă pentru mulți doritori de a crea ONG.

Indiferent de importanța obiectivelor pe care și le trasează o organizație non-guvernamentală sau alta, însăși crearea de astfel de organizații asigură cu serviciu un anumit număr de persoane, ceea ce duce de la sine la soluționarea într-o anumită măsură a problemei șomajului. Rezolvând această problemă în plan personal, cei care creează asemenea organizații de multe ori în paralel soluționează aceeași problemă și pentru mulți alții, oferind o bună alternativă pentru specialiștii de calificare superioară, care de multe ori nu au posibilitatea să se manifeste în primul sau cel de al doilea sector. Experții constată că e preferabil ca statul pe bază de concurs să aloce mijloace pentru dezvoltarea sectorului al treilea. Ei consideră, că statul ar putea redistribui ONG mijloacele deja alocate de la bugetul de stat și bugetele locale pentru finanțarea necesităților și a dezvoltării în asemenea domenii ca: sportul, lucrul cu copiii și tineretul, spre a fi utilizate cu o mai mare eficiență și într-un mod mai transparent. Un exemplu în acest sens ar fi activitatea organizațiilor non-guvernamentale ecologice din Moldova, care astăzi fac o concurență puternică structurilor neîndemânate ale statului ce se ocupă de protecția mediului ambiant și care deseori sunt criticate justificat atât de ecologiștii neformali, cât și de Curtea de Conturi.

Din punct de vedere etic persoanele care activează în sectorul al treilea, de regulă, nu-și pot permite să facă politică. Însă în realitate se constată că, spre regret, unele organizații cu greu pot fi numite apolitice în sensul deplin al acestui cuvânt. Or, un asemenea fenomen compromite activitatea organizațiilor obștești în genere.

Majoritatea covârșitoare a ONG, ce activează în prezent în Moldova, au fost înființate și înregistrate în perioada post – sovietică, dar unele existau încă în perioada sovietică. Printre acestea așa numitele uniuni de creație – a scriitorilor, pictorilor, arhitecților, compozitorilor și muzicologilor, jurnaliștilor. Ca moștenire din vremurile sovietice ele au primit și o anumită proprietate (clădiri, ateliere, și a.), al cărei statut juridic nu este pe deplin clarificat (majoritatea formal mai aparțin statului), dar în practică conducerea uniunilor le administrează după bunul ei plac. Aceasta reprezintă o sursă a veniturilor organizațiilor respective. Pe lângă aceasta, conform Hotărârii Parlamentului „Cu privire la acordarea ajutorului pentru uniunile de creație din Moldova” (mai, 1998), lor li se acordă un anumit sprijin financiar din bugetul de stat, ceea ce le situează într-o situație mai privilegiată în raport cu alte organizații non-guvernamentale. Aceste circumstanțe explică de ce în cel de al zecelea an de după destrămarea sistemului sovietic se mai păstrează organizații, care au fost create de regimul autoritar, ca instrumente de control ale partidului comunist asupra sferei culturale.

Printre asemenea “uniuni de creație” în zilele noastre ar trebui menționată în special uniunea jurnaliștilor, care joacă un rol deosebit de important în ceea ce privește susținerea independenței presei și a lobbyului în domeniul legislației mai progresiste ce ține de accesul la informație, liberalizarea legislației în apărarea onoarei și demnității și a. Uniunea jurnaliștilor – poate e unica din uniunile de creație vechi, care și-a găsit un nou rol în perioada post-sovietică.

În pofida faptului că de obicei uniunile de creație nu sunt atribuite sectorului al treilea, după caracterul lor ele se apropie de organizațiile non-guvernamentale, bunăoară, prin calitatea de membru benevol și independența față de stat. Realitatea actuală din Moldova e încă departe de a fi ideală. În primul rând calitatea de membru de sindicat încă rămâne obligatorie pentru toți angajații, care plătesc un procent din salariu în calitate de cotizații de sindicat după o tradiție stabilită încă în timpurile sovietice. În al doilea rând, sindicatele au păstrat un patrimoniu solid sub forma de case ale ofițerilor, sanatorii, profilactorii și case de odihnă. Până în anul 1998 sindicatele distribuiau o parte din bugetul Fondului Social sub forma de foi de drum cu înlesniri pentru tratament categoriilor defavorizate ale populației (bugetul Fondului Social pe anul curent prevede transmiterea acestor funcții către o unitate specială a acestui fond).

Recent în Moldova a fost aprobată legea despre uniunile profesionale (iulie 2000), care încă nu e publicată, ce într-o anumită măsură explică incertitățile din statutul lor juridic. În același timp trebuie de remarcat, că sindicatele moldovenești, ce în mare măsură și-au păstrat structura organizatorică, cadrele și chiar unele din funcțiile anterioare (“Federația Națională a Uniunilor Profesionale Independente” este succesorul de drept al organizației similare din perioada sovietică) și se manifestă ca partener social important al puterii, cu toate că unele uniuni profesionale și, în primul rând, ale angajaților din sfera bugetară, întreprind acțiuni de protest, ce îi creează guvernului anumite dificultăți, care, însă, preferă – și până în prezent îi reușește - să întrețină cu ele relații de parteneriat menținându-le și unele privilegii destul de contestabile din punct de vedere juridic, considerând un că o acțiune prost organizată e preferabilă unuia stihinice.

În prezent în Moldova există și organizații profesionale ale avocaților (Asociația avocaților) și ale notarilor (Uniunea notarilor), care sunt înregistrate și funcționează în corespundere cu legile referitoare la profesiile date. Aceste organizații îndeplinesc un rol regulatoriu important în domeniile respective, iar în ultimul timp numărul lor crește. Unele din ele sunt supuse criticii pentru practica lor monopolistă, din care cauză împuternicirile le-au fost reduse, conform legislației.

Experiența țărilor cu tradiții democratice, unde în sectorul ONG e încadrat un număr considerabil de populație arată că o societate civilă normală poate exista doar atunci când statul, întreaga societate o va concepe, când nu numai puterea, ci și businessul va conștientiza necesitatea cooperării cu sectorul al treilea și cea mai marea parte a finanțării ONG moldovenești va veni din aceste surse, și nu din străinătate.

Uniunile și organizațiile profesionale exercită un rol regulatoriu important în domeniile respective, dar ele sunt supuse criticii pentru practicile monopoliste de colaborare.

Gura am, limbă n-am.

Proverb moldovenesc

**În Moldova sunt
înregistrate 294 ziare
și reviste, din ele 76% -
în Chișinău.**

În încheiere, trebuie subliniat faptul că dezvoltarea sectorului al treilea luată ca atare nu lichează problematica formării societății civile. Însă ea reprezintă un element necesar pentru democrația contemporană, asigurând un nivel mai înalt de participare a cetățenilor în administrarea publică, stabilitatea și eficiența instituțiilor democratice. Din acest punct de vedere se poate menționa un anumit progres, destul de considerabil, obținut de către Republica Moldova în anii independenței.

7.2. Fluxul liber al informației și rolul mass-media în consolidarea Culturii Țării

Democrația și Cultura Țării sunt noțiuni care înglobează nenumărate semnificații cu caracter ideologic, politic și social. Epoca în care ne trăim viața este, poate, una dintre cele mai complicate, prin transformările și mutațiile care au loc în ea. Chiar sub privirile noastre un sistem a dat faliment și altul a luat naștere. Astfel am trecut într-un cadru social-politic nou, în care ideile inedite, formulările lingvistice noi, precum și câmpurile semantice originale sunt într-o dezvoltare explozivă.

Indiciul cel mai important al societății democratice îl constituie funcționarea liberă a mijloacelor de informare publică, acestea reușind să reflecte în mod adecvat viața societății și să aibă un anumit impact asupra transformărilor democratice. Latitudinea de a gândi în mod autonom, de expresie independentă și de informare constituie o parte inalienabilă a drepturilor și libertăților esențiale ale omului, precum și o pârgie absolut necesară pentru promovarea Culturii Țării. Iată de ce mijloacele de informare publică sunt factori-cheie în procesul de mobilizare a voinței poporului și a celei politice.

Dacă anterior mijloacele de informare publică erau plauzibile doar ca prestatoare de servicii unui singur partid, acum mass-media din Moldova suportă modificări uluitoare. Una din ele vizează dimensiunile lor cantitative. Corpul static de altădată al mass-media a prins viață.

Semnificative în acest sens sunt evoluțiile din presa electronică. Către debutul anilor '90, în Moldova funcționa o singură instituție audiovizuală - Compania de Stat "Teleradio-Moldova". În anul 1993, pe piața radiofonică locală a fost lansată prima stație privată de radio - "Unda Liberă".

În prezent (anul 2000) funcționează 13 posturi private de radio și 53 studiouri TV private: 15 - la Chișinău, 5 - la Bălți, 3 - la Comrat, câte 2 - în 6 orașe și câte un studiu în 18 orașe. După aria de răspândire doar postul de radio "Micul Samaritean" dispune de 5 centre de retransmisie pe teritoriul țării.

Schimbări importante s-au produs și în câmpul agențiilor de informație. Monopolul exclusiv al instituției oficiale "Moldpres" a fost substituit printr-o diversificare relevantă a surselor de informație de care beneficiază presa. E vorba de cele circa 10 agenții independente, printre care pe piața locală au reușit să se afirme: Infotag, Basa-press, DECA-press, Interlic și a. Ele, poate că sunt excesive ca număr pentru arealul restrâns al Moldovei, dar se remarcă prin tendința de a valorifica în profunzime cursul evenimentelor locale și de a le prezenta pe filiere diferite.

Presa scrisă a înregistrat și ea evoluții cantitative considerabile. Potrivit datelor de la Centrul Independent de Jurnalism, în țară sunt înregistrate 294 titluri de ziare și reviste, dintre care 71 - în județe, iar 223 - în Chișinău. Apariția lor regulată în ultimii doi ani (de altfel, ca și mai înainte) a fost periclitată de dificultățile de ordin financiar-tehnic, fapt ce condiționează suspendarea unora, sistarea altora sau editarea sporadică, fără a se respecta periodicitatea anunțată inițial.

Vectorul general al evoluției cantitative a mass-media autohtone ne sugerează că Moldova gravitează spre categoria țărilor cu un nivel mediu de dezvoltare a mijloacelor de informare. Potrivit standardelor minimale, formulate de UNESCO, pentru fiecare stat al comunității mondiale la 1000 de locuitori trebuie să revină cel puțin 100 exemplare de ziare cotidiene, 50 aparate de radio și 20 de televizoare. Moldova, estimează unii experți, corespunde

acestui minimum necesar și în mai multe cazuri îl depășește. Astfel, la capitolul aparate de captură a emisiunilor televizate Moldova se apropie de nivelul mediu european (250 de televizoare la 1000 de locuitori), indicele de asigurare cu aparate de radio (550 la 1000 de locuitori) depășește mai mult de 10 ori cota minimală stabilită de UNESCO.

Dreptul la informare și mijloacele de informare publică. Cadrul necesar pentru funcționarea mass-media este garantat în Moldova de Legea Presei și Legea audiovizualului. Funcționează diverse organe mass-media afiliate la structurile de stat, partide, mișcări social-politice și etnice. Este prezentă și presa religioasă. O largă circulație își găsește pe teritoriul țării presa din Rusia și România. Nu există reglementări restrictive asupra importului și exportului presei. Instituțiile audiovizuale se dezvoltă mai slab datorită penuriei mijloacelor pentru întreținerea acestora, dar și din cauza monopolului de stat în acest domeniu. Cu toate că mijloacele de informare publică (M.I.P.) din Moldova au suferit schimbări cantitative și, parțial, calitative, totuși, este cam devreme să se vorbească despre spiritul independent al acestora.

Între timp baza de drept în țară a fost deja creată, în Constituția Republicii Moldova se spune: "Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii" (art. 34(5)) și "Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice" (art. 34(4)). În acest context, prin faptul că Legea audiovizualului stipulează accesul prioritar al autorităților centrale la instituțiile audiovizuale publice, se neagă în fond principiile constituționale, subminându-se pluralismul mass-media. Această stare este agravată de faptul că Compania de Stat "Teleradio-Moldova" este o instituție audiovizuală publică monopolistă, fiind singura care acoperă întregul teritoriu al Republicii Moldova. Din cauza absenței în Legea Presei a prevederilor ce ar asigura dreptul organelor mass-media de a depune o acțiune în judecată în cazul imixtiunilor din partea autorităților publice, acestea sunt frecvent utilizate pentru propagarea intereselor majore ale formațiunilor politice aflate la putere, în special în timpul campaniilor electorale. La fel sunt atestate cazuri când funcționarii de stat preiau funcțiunile judecătorilor, admonestând organele de presă.

Alt tip de control e cel din partea businessului (grupurilor de interese), partidelor, de interese corporative și comerciale. Marea majoritatea a publicațiilor din Republica Moldova se declară independente. Dar în realitate dependența organelor de informare în masă e susținută și prin menținerea stării lor economice precare.

Până la ora actuală nu există norme care să definească precis ceea ce se înțelege prin "informație de interes public" precum și să prevadă procedurile de obținere a ei. Legea Presei prevede accesul jurnaliștilor la toate tipurile de informație, cu excepția celei ce prezintă "secret de stat".

În aceste condiții legislativul, executivul și celelalte structuri de stat de orice rang, trec la rubrica "secret", sub pretextul "secretului de stat", și informația de interes public.

Profesia de jurnalist cere de la subiecții săi executanți bărbăție și imparțialitate. Dar în condițiile când sunt puțin plătiți și persistă criza social - economică implacabilă, când multe și mulți depind de mijloacele financiare pe care le dețin structurile guvernamentale, cele de partid și comerciale - în astfel de circumstanțe practicarea jurnalismului se confundă ușor cu prestarea de servicii, în contextul celorlalte meserii. În plus, o dată ce lipsește, în mod declarat, cenzura și, nedeclarat, protejarea juridică a jurnaliștilor, atunci autocenzurarea și eludarea cu bună știință a problemelor spinoase ajung norme deontologice pentru cei care profesază artele comunicării.

Posibilitățile de informare și conexiunea inversă. Spațiul informațional din Republica Moldova capătă, uneori, forme paradoxale. Pe de o parte, cu ajutorul Internetului, se produce globalizarea acestuia, iar, pe de altă parte, el se reduce din cauza că anumite categorii de cetățeni sunt afectate de criza energetică, astfel încât la deconectările prin evantai a unor sectoare (ba și localități) cetățenii respectivi nu mai au cum să utilizeze mijloacele informaționale electronice.

Independența și pluralismul mass-media sunt declarate prin lege. Însă, în practică, se mai păstrează dependența mass-media de autoritățile publice, partide politice și grupuri de interese.

La o adică, este posibil și ca un cetățean să știe mai multe lucruri despre cele întâmplate peste hotarele Moldovei, decât despre ceea ce se petrece, de exemplu, în orașele sau regiunile vecine. Nenumăratele agenții de știri nu cuprind un spațiu informațional integral, întrucât nici una dintre ele nu dispune de o rețea unică ce ar acoperi toate regiunile țării.

Pe piața de desfacere a periodicelor, monopolul îi aparține statului prin “Poșta Moldovei”, care majorează prețurile pentru serviciile prestate și de la comercializare după bunul său plac, 44-46% din venit revin acestei organizații.

Majorarea taxei are loc pe fundalul creșterii prețurilor pentru serviciile tipografice și hârtie. În aceste condiții redactorii publicațiilor periodice sporesc, la rândul lor, taxele de abonare, așa încât acestea tind să ajungă, în curând, inaccesibile pentru mai mulți cetățeni.

Nu e de mirare că sondajul sociologic din ianuarie-februarie 2000 a arătat că numai 21% din respondenți se autoapreciază ca bine informați și, conform sondajului, circa 48% nu sunt la curent cu evenimentele ce au loc în viața socială și politică.

Necesitățile societății și profesionalismul. Mass-media are o mare responsabilitate în ce privește menținerea unui spirit de cooperare și stabilitate în societate. Renunțând la violență și acceptând ca pe o necesitate formarea noii concepții despre lume, bazată pe

solidaritate, toleranță, pluralism, dialog și respectarea diverselor culturi în funcție de contextul socio-cultural și economic concret - numai astfel s-ar putea realiza aceste valori general umane. Dar în calea realizării obiectivului dat, societatea moldovenească se confruntă cu mari dificultăți și obstacole, ce sunt provocate din motive politice, sociale sau etnice, cât și de înțelegerea eronată a libertății ca un bun dat fără obligațiuni cetățenești.

În aceste condiții multe depind de etica și profesionalismul jurnaliștilor, de solidaritatea lor în baza democrației și a valorilor umane.

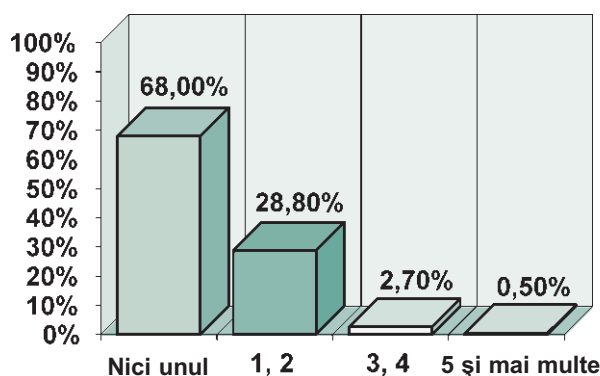
Privitor la mijloacele de informare publică, s-ar putea spune că ele se călăuzesc în activitatea lor de teza: “Mai

bine să anticipezi evenimentele, decât să le comentezi prea târziu”. Ar mai trebui menționat faptul că jurnaliștii încearcă să-și consolideze forțele - atât pentru a ameliora starea de lucruri în mass-media, în general, cât și pentru a spori nivelul competenței lor profesionale. În afară de Uniunea Jurnaliștilor din Moldova, își desfășoară activitatea și Centrul Independent de Jurnalism, Comitetul pentru Libertatea Presei, Asociația Presei Independente, Ghilda Jurnaliștilor Agrarieni din R.M., Fondul Protecției Sociale a Jurnaliștilor și Asociația Presei Electronice, care întrunește șapte posturi audiovizuale (“Antena C”, “Polidisc”, Radio d’Or, “Unda liberă”, Radio și TV “Blue Star”, TV Telecom, etc.).

Anul 2000 este Anul Internațional al Culturii Păcii. În condițiile Moldovei aceasta trebuie să însemne nu numai familiarizarea generală cu prevederile Declarației Drepturilor Omului, ci mai mult decât atât. Trebuie conștientizată necesitatea creării condițiilor respective pentru traducerea în fapt a Declarației. Iată de ce se impune difuzarea pe scară largă a sensului noțiunii de Cultură a Păcii, ce înseamnă în primul rând non-violență și toleranță. Or, această popularizare constituie una din prioritățile mass-media.

Fig 7.1

La câte ziare și reviste se abonează familia Dvs.?

Sursă: “Women in the Republic of Moldova”, 1998, UNDP

Capitolul 8

Provocările externe și perspectivele pentru Cultura Țării

8.1. Moldova pe calea spre Europa

Declarația de Independență (1991) a proclamat Republica Moldova drept “un stat suveran, independent și democratic, liber să-și hotărască prezentul și viitorul fără nici un amestec din afară...”, solicitând concomitent tuturor statelor și guvernelor lumii recunoașterea independenței sale și exprimând intenția de a stabili relații diplomatice cu toate țările de pe glob în conformitate cu normele dreptului internațional. Noul stat independent cerea admiterea în Organizația Națiunilor Unite în calitate de membru cu drepturi depline, declarând și aderența la Actul Final de la Helsinki și Carta de la Paris pentru o nouă Europă, precum și la OSCE și mecanismele acesteia. Adoptarea Declarației de Independență a reprezentat apogeul mișcării democratice de emancipare națională din Moldova de la finele anilor optzeci, deschizând fosta republică sovietică spre comunitatea statelor europene, oferind societății mari posibilități de stabilire a relațiilor reciproc avantajoase practic cu toate țările lumii.

Relațiile Moldovei cu lumea exterioară și în special cu Europa au fost și rămân determinate de istoria acestui plai și în special de trecutul istoric și poziția lui geografică. Pe parcursul a mai multor secole țara s-a aflat într-o situație geopolitică deosebită, servind drept frontieră a mai multor imperii și supraputeri regionale. În Evul Mediu Moldova a reprezentat o zonă frontalieră a expansiunii otomane spre Europa de Est, ca mai apoi, pe la finele secolului XVIII, să devină frontiera de vest a Imperiului Rus. Între cele două războaie mondiale acest spațiu reintegrat în frontierele României de fapt reprezenta o zonă de tampon între expansionismul sovietic și Europa propriu-zisă. După terminarea războiului rece și declararea independenței de fosta URSS Republica Moldova depune eforturi susținute ca să depășească această stare de frontieră între zonele de influență a supraputerilor regionale și globale, percepend integrarea europeană ca o șansa istorică pentru a realiza acest deziderat.

De la începutul anilor nouăzeci încoace și în funcție de forțele politice care s-au succedat la putere diplomația tânărului stat moldav a cunoscut evoluții spectaculoase și mișcări deseori considerate drept contradictorii. În funcție de conștientizarea de către noua elită politică a circumstanțelor geopolitice noi și a intereselor partidelor și alianțelor care au venit pe rând la putere conceptul relațiilor cu lumea din exterior a evaluat de la declararea Moldovei stat “constituțional neutru” și “zonă demilitarizată” până la conștientizarea necesității istorice de revenire pe făgașul dezvoltării europene a țării. Cu alegerea în anul 1996 a lui Petru Lucinschi în calitate de Președinte al țării și consolidarea forțelor politice de orientare centristă și reformatoare reînnoirea pe făgașul dezvoltării europene și aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană a fost declarată și de fapt constituie obiectivul strategic prioritar pe termen lung al politicii externe a țării. După aproape zece ani de dezvoltare independentă în societatea moldavă opțiunea europeană este concepută ca un cadru favorabil pentru păstrarea și fortificarea independenței, asigurarea securității și stabilității țării și a cetățenilor săi, depășirea treptată a crizei generale și crearea condițiilor materiale pentru existența decentă a cetățenilor Moldovei.

Doar unele partide radicale de stânga și în primul rând cel comunist mai pledează pentru orientarea unilaterală spre dezvoltarea relațiilor cu Estul (statele din C.S.I.), reieșind

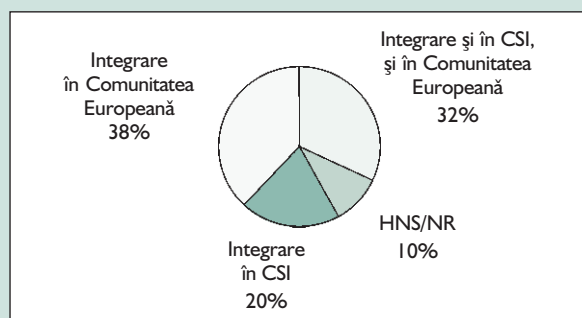
Non progredi est regredi/

*Dacă nu mergi înainte,
mergi înapoi.*

Maximă latină

Caseta 8.1

În ultima perioadă de timp se vorbește mult despre necesitatea integrării Republicii Moldova. Integrare în CSI, integrare în Comunitatea Europeană. După parerea Dvs, care ar trebui să fie orientarea țării noastre?

Sursă: Barometrul de Opinie Publică – 2000, IMAS, Chișinău, 2000

din considerente doctrinare demult depășite de timp și bucurându-se de sprijin aproape în exclusivitate din partea oamenilor; nostalgici după timpurile socialismului sovietic.

Partizanii integrării europene consideră că aderarea la comunitățile continentale actuale și în primul rând la Uniunea Europeană va spori afluxul de investiții private și va crea condițiile necesare ieșirii din depresia economică și socială profundă, în care se află Moldova pe parcursul anilor de tranziție.

Stabilizarea situației din sfera economică va crea la rândul său precondițiile ameliorării condițiilor de trai a mării majorități a cetățenilor țării. Factorii de decizie și liderii de opinie din Moldova conștientizează faptul că integrarea țării în structurile europene ar accelera transformarea Moldovei într-un stat modern cu o economie de piață eficientă și instituții democratice stabile, oferind astfel o perspectivă clară pentru toți cetățenii țării de a-și edifica un viitor demn în familia popoarelor europene.

Situată la intersecția dintre Balcani, Europa de Est și C.S.I., Republica Moldova ar putea să devină o zonă de tranzit și o punte de legătură între Europa de Vest și C.S.I. Pornind de la aceste considerente, Moldova va putea participa la procesul de globalizare și regionalizare în vederea realizării depline a avantajelor ce derivă din așezarea sa geografică de țară situată într-o zonă de interferență și în proximitatea mai multor organisme regionale și piețe de desfacere.

Cultura Țării are o importanță deosebită pentru Republica Moldova în calitate de nou stat independent, care pășește pe calea integrării europene și se mai află în căutarea unor garanții temeinice pentru pacea și securitatea fiecărui cetățean al său și a societății în ansamblu.

Susținerea general europeană e deosebit de importantă pentru Republica Moldova în vederea reglementării problemei transnistrene. Spre regret, renunțarea la violență în asigurarea integrității teritoriale a țării și eforturile permanente ale cercurilor guvernante din Moldova de a soluționa această problemă prin mijloace politico-diplomatice nu s-au soldat cu rezultate concrete. Regiunea din estul Moldovei mai rămâne controlată de separatiști și forțe armate străine. În pofida acestei stări de lucruri deloc optimiste promovarea principiilor fundamentale ale Culturii Țării în condițiile concrete ale Moldovei rămâne practic

Caseta 8.2

Euro-Regiunile: o nouă formă de colaborare

Integrarea în comunitatea europeană presupune realizarea unei politici active de stabilire a unor relații de bună de vecinătate și cooperare regională. Mai întâi de toate, merge vorba despre cooperarea între state. În al doilea rând, cooperarea dintre regiunile separate ale statelor. Și, în al treilea rând, de cooperarea trans-frontalieră a teritoriilor învecinate.

Forma cooperării regionale prin intermediul "euro-regiunilor", fiind nouă pentru Moldova, intenționează să stimuleze nu doar creșterea economiei și a nivelului de trai al populației în zonele periferice ale țărilor; ci și să înlăture înstrăinarea ce s-a produs în trecut. La momentul de față sunt 235 regiuni, care colaborează între ele în comunitatea europeană. 75 dintre acestea sunt euro-regiuni, care implică 38 state. Noțiunea "euro-regiune" implică o formă specifică de cooperare trans-frontalieră la nivelul autorităților locale. O trăsătură importantă a euro-regiunii este existența unei populații multietnice și apropiate din punct de vedere etnic pe ambele părți ale frontierei.

În anii '90 colaborarea regională între Republica Moldova, România și Ucraina s-a intensificat. Aceasta se explică prin faptul că în perioada formării Moldovei și Ucrainei independente au fost stabilite relații multilaterale între statele din regiune. Cooperarea trilaterală s-a accelerat după Declarațiile de la Ismail (iulie 1997) și de la Chișinău (octombrie 1998) ale Președinților Republicii Moldova, României și Ucrainei și după semnarea Protocolului cu privire la cooperarea trilaterală dintre Guvernul Moldovei, Ucrainei și României.

Pentru a intensifica cooperarea dintre Moldova, România și Ucraina, au fost create euro-regiunile "Prutul de Sus" și "Dunărea de Jos". Cooperarea include atât domeniile economice, culturale și sociale, cât și cele financiare. "Euro-regiunile" sunt create pentru a atrage investiții străine în proiectele locale, ce sunt mai ușor de monitorizat și rezultatele cărora sunt mai vizibile.

Euro-regiunea "Prutul de Sus". A fost creată în anul 2000 pe teritoriul a două județe din România (Suceava, Botoșani), două județe din Moldova (Edineț, Bălți) și ținutului Cernăuți al Ucrainei. Problemele care urmează a fi soluționate țin de securitatea ecologică, apărarea intereselor minorităților naționale și asigurarea necesităților lor culturale, funcționarea Camerelor de Industrie și Comerț, crearea universității multiculturale etc.

Euro-regiunea "Dunărea de Jos". A fost creată în anul 1998 din inițiativa autorităților a trei județe din România (Tulcea, Brăila, Galați), unui județ din Moldova (Cahul) și ținutului Odesa al Ucrainei. Domeniile de colaborare includ ecologia, economia și angajarea în câmpul muncii, infrastructura, educația, ocrotirea sănătății, lupta comună împotriva calamităților naturale (inundații, cutremure de pământ, etc.). A și început cooperarea între Universitatea din Cahul (Republica Moldova) și Universitatea Galați "Dunărea de Jos" (România).

Astfel, statele vecine implementează pas cu pas programe de stabilire a bunelor relații de vecinătate și cooperare regională fructuoasă.

Valeriu Moșneaga, *Politolog*

singura politică în stare să aducă într-o perspectivă îndelungată rezultate pozitive pentru întreaga populație a Moldovei de pe ambele maluri ale Nistrului. Libertatea și echitatea, respectul drepturilor fundamentale ale omului, guvernarea eficientă și tolerantă sunt capabile să consolideze societatea în ansamblu și să restabilească podurile aruncate în aer de agresivitate și violență, intoleranță și aroganță.

A asigura solidaritatea în societate prin înțelegerea reciprocă dintre reprezentanții diferitor pătri sociale de fapt înseamnă a proteja țara de autodesființare. Anume această idee stă la baza prevenirii și lichidării stărilor de conflict. Aplicarea în condițiile concrete ale Moldovei a valorilor cheie ale Culturii Păcii – toleranța, solidaritatea, respectul drepturilor și libertăților individuale, pluralismul de opinii, permite rezolvarea dificilelor probleme ale etapei de abandonare a trecutului totalitar prin intermediul dialogului, negocierilor și medierii, reducând considerabil riscul izbucnirii războaielor și a exploziilor de violență.

A restabili pacea și stabilitatea în Moldova păstrând totodată integritatea teritorială a țării constituie una din sarcinile majore ale cercurilor guvernante și ale societății moldave în ansamblu. Această sarcină intru totul corespunde uneia din principalele misiuni ale UNESCO, ce constă în construirea păcii prin promovarea colaborării între popoare prin intermediul instruirii și educației, dezvoltării culturii și științei întru consolidarea respectului universal față de supremația legii țării în condițiile unui stat de drept, ce poate asigura respectul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pentru o societate post-comunistă, cum este cea moldavă, transpunerea în viață a noțiunii de Cultură a Păcii are o semnificație și o importanță cu totul aparte. În calitate de set de valori, atitudini și mod de viață se acceptă doar mijloace non-violente, pașnice de soluționare a conflictelor. O astfel de stare a societății poate fi asigurată prin educație și instruire. Introducerea Culturii Păcii este un proces de lungă durată, ce presupune modificarea radicală a practicilor politice și sociale, ameliorarea activității instituțiilor publice și modificarea comportamentului la nivel de individ luat aparte.

În această ordine de idei stabilirea de către Moldova și dezvoltarea relațiilor cu țările care au o bogată experiență democratică, ce în mod conștient și consecvent aplică principiile de bază ale Culturii Păcii, joacă un rol cu totul deosebit în procesul de revenire a țării pe făgașul unei dezvoltări civilizate. Integrarea treptată a Moldovei în diverse instituții europene servește drept catalizator al acestui proces.

Situația în noile democrații se complică și prin lipsa tradițiilor de a asigura existența unei societăți multiculturale. În lumea modernă, dominată de tendința globalizării și intensificării contactelor internaționale, Cultura Păcii apare ca o cale sigură spre stabilitate și înțelegere mutuală. Principiul participării active în promovarea valorilor de bază ale acestui concept este unul din cele mai importante. Cooperarea dintre țări, rolul de coordonator în acest proces complex, jucat de organizațiile și instituțiile internaționale, implicarea activă a populației în acest proces sunt în stare în ansamblu să creeze o atmosferă de stabilitate, ordine și pace.

Dispariția ideologiei dogmatice a impus modificarea radicală a viziunilor generale și a valorilor de bază de ordin etic și moral, revenirea societății moldave la valorile general umane. Întoarcerea treptată la valorile autentice, create de generațiile precedente, reabilitarea lor, integrarea culturii naționale în circuitul internațional de valori devine una din sarcinile principale ale intelectualilor moldoveni și ale instituțiilor culturale autohtone. Un schimb intens de valori culturale cu alte națiuni contribuie în mod decisiv la realizarea acestui obiectiv strategic ce constă în relansarea dezvoltării culturii și revenirea la normalitate în această sferă de o importanță vitală pentru evoluția de mai departe a societății moldave. În această ordine de idei relațiile cu Țările Central Europene, inclusiv cu România, bazate pe istoria comuna și tradiții culturale similare, au o importanță deosebită pentru evoluția firească a proceselor de convergență spirituală și culturală.

Asistența acordată de organismele internaționale ce activează în acest domeniu, în primul rând de către agențiile ONU, îndeosebi de UNESCO, contribuie la redresarea situației din sfera culturii în Moldova, la reorientarea spre o percepere modernă a rolului și importanței structurilor culturale și spirituale în viața și funcționarea comunității.

Suportul Pan-European este foarte important pentru Republica Moldova în soluționarea diferendului transnistrean și pentru asigurarea stabilității în regiune.

**Soarele va răsări și pe
strada noastră**

Proverb moldovenesc

Agențiile ONU din
Moldova situează
populația în centrul
procesului de dezvoltare
și îi oferă drept de
opinie în deciziile ce îi
afectează viața.

8.2. Pacea și securitatea: rolul organizațiilor internaționale*Moldova – Națiunile Unite*

Republica Moldova a devenit membru al Organizației Națiunilor Unite la 2 martie, 1992. Din această zi participă activ la elaborarea strategiilor Națiunilor Unite - regionale și internaționale - pentru colaborare și dezvoltare durabilă.

Agențiile Națiunilor Unite în Moldova (UNDP, UNICEF, UNHCR, UNESCO, WHO, FAO și ILO) ajută activ la realizarea obiectivelor de dezvoltare națională: prin crearea statului bazat pe rigorile legii, asigurarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, prin îmbunătățirea guvernării și a democrației, întărirea autoadministrării locale; dezvoltarea sistemului educativ și de ocrotire a sănătății, susținerea păturilor vulnerabile ale populației (copiilor, refugiaților etc.), și promovarea egalității de gender și protecția mediului.

Agențiile Organizației Națiunilor Unite din Moldova situează populația în centrul procesului de dezvoltare și îi oferă drept de opinie în deciziile ce îi afectează viața.

Reieșind din aceasta, conceptul Națiunilor Unite asupra dezvoltării umane cuprinde patru componente esențiale: echitate – acces echitabil la oportunități; dezvoltare durabilă, sau responsabilitate față de generațiile viitoare, care trebuie să dispună de aceleași șanse pentru dezvoltare ca și generația actuală, sau investirea în resursele umane și crearea mediului macroeconomic, în care individul își va atinge potențialul său maximal; și mediul, în sensul creării condițiilor pentru atingerea de către populație a unui nivel de dezvoltare, ce îi va permite să dețină dreptul de a alege din mai multe oportunități.

În prima fază a reformelor, din anii '90, principalele obiective au fost democratizarea societății și afirmarea libertăților umane: macro-stabilizarea, privatizarea și liberalizarea economiei. În prezent, predomină abordarea socială față de dezvoltarea sectorului real, reformele structurale, și îmbunătățirea sistemului legal și judiciar, care sunt situate în prim-planul preocupărilor.

Agențiile ONU din Moldova acordă asistență în abordarea acestor probleme, contribuie la creșterea responsabilității cetățenilor în menținerea instituțiilor democratice, precum și acordă asistență în dezvoltarea administrației publice locale (formarea rețelei de organizații non-guvernamentale). Agențiile Națiunilor Unite în Moldova își edifica activitatea pornind de la postulatul că participarea civică este extrem de importantă pentru creșterea calității guvernării, de aceea se cuvine implicarea tot mai accentuată a cetățenilor în luarea deciziilor. Spre exemplu, este necesar de a combate corupția în Moldova simultan prin mijloace legale și administrative. Eforturile Guvernului, businessului, comunității internaționale și a grupurilor din societatea civilă trebuie să fie unite în aceste intenții.

Combaterea sărăciei este o problemă urgentă la momentul de față pentru Moldova. Domeniile de activitate ale agențiilor Națiunilor Unite sunt corelate cu alte organizații internaționale. Politica anti-sărăcie trebuie să fie o parte componentă a strategiei sociale, care se bazează pe conceptul dezvoltării umane. O atenție deosebită în acest caz e acordată prin așa zisa plasare a Guvernului "pe locul șoferului."

Agențiile Organizației Națiunilor Unite în Moldova au pornit de la supraviețuire, în sens larg, la găsirea consensului în ce privește domeniile în care trebuie să se desfășoare reformele. Stabilitatea politică și transformările viabile în economie pot fi efectuate numai dacă sunt permanent susținute de populație. Țara necesită o guvernare puternică și eficientă, care să fie capabilă să facă să funcționeze legea și să susțină instituțiile, normele și practicile esențiale pentru o autentică economie de piață și o dezvoltare umană durabilă. În cursa de tranziție de la economia central-planificată la cea de piață statul își menține responsabilitatea sa socială. Metodele de management în domeniul securității sociale trebuie să fie modificate. De primă importanță pentru Moldova sunt combaterea sărăciei, reforma sistemului de asigurare socială, reforma în asistența medicală, educația și formarea pieței de muncă. Principala dificultate asociată cu reformele din sectorul social are la bază faptul că noile argumente trebuie să fie echilibrate concomitent social și economic.

Laitmotivul anilor ce vor veni trebuie să fie îmbunătățirea calității guvernării țării și mutarea accentului de pe tactica de supraviețuire pe strategia de dezvoltare durabilă pe termen lung.

Moldova – Uniunea Europeană

Republica Moldova a stabilit relații cu Uniunea Europeană (în anul 1992). Deși din punct de vedere formal Moldova întreține raporturi de parteneriat cu această prestigioasă comunitate europeană, țara în prezent nu corespunde exigențelor aderării la Uniunea Europeană. Întru realizarea acestui obiectiv strategic, Republica Moldova acționează în vederea atingerii nivelului de corespundere criteriilor stabilite pentru țările candidate la aderare:

- stabilitatea instituțiilor ce garantează democrația, statul de drept, respectarea drepturilor omului și ale minorităților, precum și protecția acestora (criteriul politic);
- existența unei economii de piață funcționale, precum și capacitatea de a face față presiunii concurențiale și forțelor pieței din interiorul Uniunii (criteriul economic);
- capacitatea de a-și asuma obligațiile ce decurg din calitatea de membru al Uniunii Europene, inclusiv aderarea la obiectivele Uniunii de ordin politic, economic și monetar.

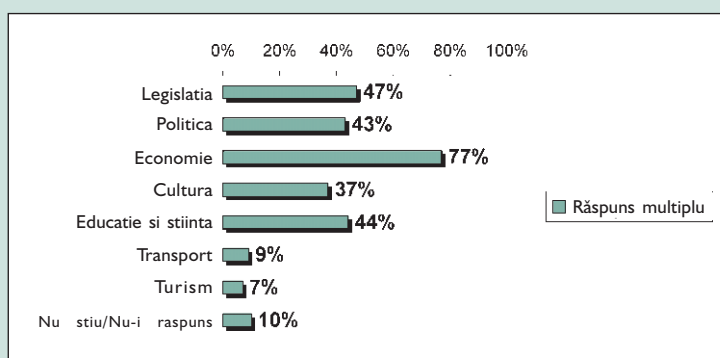
Este evidentă corespunderea acestor criterii, formulate în termeni politici și diplomatici, principiilor de bază ale Culturii Țării, cum ar fi: respectul deplin și promovarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, eforturi consecvente întru crearea condițiilor decente de trai pentru membrii comunității prin promovarea unei economii eficiente, întru asigurarea unei dezvoltări durabile și a protecției mediului ambiant, soluționarea prin mijloace pașnice a situațiilor de conflict, aderarea la principiile libertății, egalității, democrației, toleranței, solidarității, cooperării, pluralismului, diversității culturale, dialogului și înțelegerii reciproce la diferite niveluri ale societății și între națiuni, consolidarea tendințelor sănătoase ce conduc la o pace durabilă. Relațiile actuale dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană (UE) sunt definite în Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC), semnat în noiembrie 1994 și intrat în vigoare în iulie 1998. În același timp, APC nu cuprinde în totalitate relațiile posibile dintre Republica Moldova și UE, accentul fiind pus doar pe dimensiunea de cooperare și nu pe cea de integrare progresivă în UE. În luna mai 1999, prin lansarea Pactului de Stabilitate în Sud-Estul Europei și ulterior a Procesului de Stabilizare și Asociere, UE oferă șansa integrării europene pentru cinci țări din Sud-Estul Europei, care nu au în prezent semnate acorduri de asociere cu UE: Macedonia, Croația, Albania, Bosnia-Herțegovina și Iugoslavia. Republicii Moldova, care rămâne printre statele care nu sunt gata pentru semnarea în prezent a unui asemenea Acord, i se va acorda asistență pentru pregătirea condițiilor necesare.

Instituționalizarea relațiilor bilaterale prin crearea instituțiilor comune de lucru - a Consiliului de Cooperare Republica Moldova - Uniunea Europeană, Comitetului de Cooperare Republica Moldova - Uniunea Europeană și Comitetului Parlamentar de Cooperare Republica Moldova - Uniunea Europeană a imprimat o nouă dimensiune acestor raporturi. Implementarea cu succes a APC este concepută de ambele părți ca una din condițiile principale, de care depinde nemijlocit avansarea relațiilor Moldovei în cadrul procesului de integrare europeană. Aceasta la rândul său înseamnă eforturi susținute din partea țării-candidate întru valorificarea deplină a oportunităților oferite de APC și integrarea treptată în spațiul economic, politic și legislativ al Uniunii Europene.

Moldova acționează în vederea atingerii nivelului de corespundere criteriilor pentru aderarea la Uniunea Europeană.

Caseta 8.3

Dacă vorbim despre integrarea Moldovei în Comunitatea Europeană, cum considerați Dvs, în care domenii credeți că ar trebui să se integreze mai mult?

Sursă: Barometrul de Opinie Publică – 2000, IMAS, Chișinău, 2000

**Strategia de asociere
a Moldovei la Uniunea
Europeană va stimula
promovarea reformelor
și democratizarea
vieții sociale.**

Unul din cele mai importante aspecte ale procesului integraționist îl constituie armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația și practicile UE. Acquis-communautaire constituie de fapt paradigma sistemului legislativ al Comunității Europene actuale, pe care țările aspirante se văd obligate s-o aplice gradual în legislația națională. Armonizarea sistemului legal al Republicii Moldova cu cel al UE va direcționa și cataliza procesul instituțional din Republica Moldova, contribuind astfel la accelerarea reformelor în toate domeniile, impulsionând astfel și într-o perspectivă de lungă durată dezvoltarea relațiilor cu țările europene partenere.

Strategia de aderare a Moldovei la Uniunea Europeană conține următoarele argumente importante în favoarea semnării unui Acord de Asociere la UE:

- asigurarea unei perspective clare de integrare a Republicii Moldova în familia națiunilor Europei unite;
- constituirea unui cadru legal ce va facilita dialogul politic și relațiile comercial-economice cu țările membre ale UE și cele cu statut de membru asociat;
- includerea țării în programele de asistență destinate țărilor candidate pentru atingerea obiectivului de aderare la UE;
- participarea la dialogul stabilit între UE și țările asociate;
- facilitarea aderării plenare la o serie de organisme și inițiative europene, cum ar fi CEFTA, Conferința Europeană, Procesul Royaumont, Pactul de Stabilitate în Sud-Estul Europei, Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEEC);
- asigurarea accesului produselor moldovenești pe piața comunitară prin liberalizarea schimburilor comerciale între Moldova și UE;
- facilitarea includerii în proiectele vizând extinderea și dezvoltarea rețelelor transeuropene de infrastructură (transporturi, comunicații, energie);
- participarea la diverse programe comunitare (cercetare, cooperare industrială, energie, protecția mediului, cooperare transfrontalieră etc.);
- facilitarea dezvoltării armonioase a raporturilor cu țările europene cu statut de asociat și eliminarea barierelor ce ar putea să apară între Republica Moldova și aceste țări pe măsura integrării progresive a statelor candidate în UE.

Apropierea treptată a Republicii Moldova de țările-membre ale Uniunii Europene va consolida statutul și va accelera revenirea societății moldave pe făgașul unei dezvoltări, bazate pe realizarea în practică a valorilor civilizației europene. Condițiile de aderare la UE și cerințele înaintate de această comunitate a statelor Vechiului Continent vor stimula promovarea reformelor economice și democratice în Republica Moldova.

Excluderea țării din procesele de extindere a Uniunii ar putea antrena după sine marginalizarea Moldovei, va avea un impact negativ asupra proceselor de tranziție, provocând instabilitatea socială și politică, periclitând în consecință și procesul de stabilizare definitivă a situației din Sud-Estul Europei. Accentuarea decalajului dintre Moldova și celelalte țări din ECE în urma unui tratament diferențiat va crea și dificultăți adiționale în relațiile bilaterale ale Moldovei cu țările din această parte a Europei generate de restricțiile impuse de UE în raporturile cu țările terțe.

De fapt nu există la momentul actual o altă alternativă a depășirii crizei, generate de abandonarea trecutului totalitar, și modernizării Moldovei în termene istorice relativ reduse, decât participarea activă la procesele de integrare europeană. Strategia de asociere la UE a Moldovei prevede și o cooperare eficientă cu Organizația Națiunilor Unite și instituțiile financiare internaționale, se va acționa în vederea elaborării și realizării unei strategii de dezvoltare economică pe termen mediu care să stabilească clar obiectivele și acțiunile prioritare ale țării, precum și mecanismele de coordonare și eficientizare a asistenței oferite Republicii Moldova de către familia ONU, țările donatoare și instituțiile financiare în vederea realizării obiectivelor strategice ale țării.

Cooperarea europeană regională și subregională constituie pentru Republica Moldova o componentă indispensabilă și importantă a procesului de integrare europeană. Situată într-o zonă de interferență a mai multor structuri regionale, în imposibilitatea de a accelera și a aprofunda relațiile cu UE și în scopul atingerii obiectivelor majore, Republica Moldova întreprinde acțiuni consecvente în vederea activizării participării sale în organismele și inițiativele

din care face parte, negociază admiterea sa în organismele regionale în care este interesată.

Factorii de decizie responsabili pentru promovarea politicii externe depun eforturi susținute pentru ca Moldova să obțină statutul de membru cu drepturi depline al Pactului de Stabilitate în Europa de Sud-Est.

După lansarea în 1999 a acestei inițiative de cooperare regională a țărilor din spațiul Carpat-Balcanic, dimensiunea sud-estică a politicii de integrare europeană a Moldovei se profilează drept una din cele prioritare. Un prim pas concret în această direcție a fost atribuirea pentru Moldova a statutului de observator în Pactul de Stabilitate în Europa de Sud-Est. Actualmente unul din principalele obiective ale diplomației moldovene este de a obține același tratament al UE, de care se bucură în prezent celelalte țări din sud-estul Europei. Beneficiind în prezent de susținerea Comisiei Europene, Consiliului Europei, precum și a mai multor state-membre ale UE, Moldova continuă acțiunile și demersurile pentru obținerea statutului de membru cu drepturi depline al Pactului de Stabilitate.

Până la obținerea acestui statut, Moldova depune eforturi întru valorificarea posibilităților oferite de actualul statut de observator, participând la ședințele Mesei Regionale și a celor trei Mese de Lucru instituite în cadrul Pactului, precum și la inițiativele și proiectele din cadrul acestei organizații regionale în devenire. Un interes deosebit pentru Moldova îl prezintă participarea plenară la realizarea proiectelor în domeniile transporturilor, comunicațiilor, energiei, comerțului, combaterii corupției, protecției mediului etc. În vederea extinderii posibilităților de participare la proiectele din cadrul Pactului de Stabilitate, Moldova își va activa demersurile pentru obținerea statutului de stat beneficiar. De exemplu, dezvoltarea infrastructurii, echipamentului și serviciilor necesare pentru Coridorul IX de transport pan-european, care trece pe teritoriul Republicii Moldova, va contribui la promovarea comerțului și circulației persoanelor între țările UE, cele din ECE și CSI.

Republica Moldova participă la acțiunile din cadrul organismelor și inițiativelor regionale și subregionale europene din care face parte în prezent: Comisia Economică a ONU pentru Europa, Inițiativa Central Europeană, Consiliul Europei, Organizația de Securitate și Cooperate în Europa, Inițiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei, Planul S.U.A. pentru Sud-Estul Europei, Cooperarea Economică a țărilor riverane Marii Negre, Comisia Dunării, Comunitatea de lucru a Statelor Dunărene, Parteneriatul pentru Pace. Strategia privind asocierea la UE prevede intensificarea activității Republicii Moldova în cadrul Planului pentru Sud-Estul Europei, integrarea în continuare în instituțiile regionale sud-est europene. În anul 1999 Moldova a depus cererea de admitere la Procesul Royaumont și, cu statut de observator, la Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEEC). Acest document prevede și inițierea negocierilor în vederea semnării acordurilor bilaterale de Liber Schimb cu țările din Sud-Estul Europei după modelul celui semnat deja cu România și inițierea negocierilor în vederea aderării la trilateralele constituite de către țările din Sud-Estul Europei: România-Bulgaria-Grecia, România-Bulgaria-Turcia și altele.

Un rol important în dezvoltarea relațiilor cu vecinii și în consolidarea relațiilor bazate pe încredere reciprocă urmează să-l joace trilaterala România - Moldova - Ucraina, capabilă să impulsioneze procesul de colaborare transfrontalieră în cadrul euroregiunilor "Prutul de Sus" și "Dunarea de Jos". Revigorarea proiectelor Zonelor Economice Libere internaționale Galați (România) - Giurgiulești (Republica Moldova) - Reni (Ucraina), și Ungheni (Republica Moldova) - Iași (România) fără îndoială va impulsiona cooperarea subregională. Moldova a manifestat și interesul de a adera la trilateralele, din care fac parte țările limitrofe (România-Ucraina-Polonia, România-Ungaria-Austria).

Moldova face parte din țările care beneficiază de asistență comunitară în cadrul Programului TACIS, fiind interesată și în promovarea unor proiecte comune transfrontaliere în cadrul PHARE-TACIS. Includerea Moldovei în lista beneficiarilor de programele UE, prevăzute pentru celelalte țări din Sud-Estul Europei, va lărgi considerabil aria domeniilor în care vor fi realizate proiecte concrete de asistență tehnică și financiară având drept scop promovarea în continuare a reformelor democratice.

Moldova – Consiliul Europei

Pe parcursul anilor 90 relațiile Republicii Moldova cu Consiliul Europei au cunoscut o relativă ascensiune atât la nivel interparlamentar, cât și la cel interministerial. Dinamizarea

**Neincluderea țării
în Pactul de
Stabilitate pentru
Sud-Estul Europei
poate duce la
marginalizarea
Moldovei.**

**Moldova colaborează
cu Consiliul Europei
în domeniul drepturilor
omului, perfecționării
legislației, reglementării
problemei transnistrene,
promovării democrației
locale și susținerii
mass-media.**

eforturilor depuse de Consiliul Europei s-a făcut simțită în special în asigurarea securității democratice și a drepturilor omului pe întreg spațiul geografic european și euro-asiatic. Criza din Kosovo și lansarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est a condus la asumarea unor responsabilități suplimentare de către Consiliul Europei în asigurarea unui climat democratic în spațiul carpato-balcanic.

Delegația Parlamentară a Moldovei la Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), fiind constituită în baza raportului de forțe în legislativul moldav actual, a participat activ la lucrările tuturor sesiunilor acestui for parlamentar. Astfel, din inițiativa delegației moldovene la APCE au fost depuse moțiuni de rezoluții cu privire la violarea drepturilor omului în regiunea transnistreană a Moldovei; retragerea trupelor ruse de pe teritoriul țării noastre; recunoașterea Mitropoliei Basarabiei în Republica Moldova. Totodată, delegația Moldovei a susținut o serie de inițiative ale delegațiilor altor state în diverse domenii (respectarea drepturilor omului în zonele conflictuale din Europa, noile tehnologii, ecologie, precum și inițiativa APCE de a contribui la implementarea Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est).

Impulsionarea eforturilor acestei organizații europene în regiunea transnistreană a Moldovei ar putea contribui la avansarea dialogului cu autoritățile separatiste la un nivel ce ar asigura consolidarea principiilor democratice în această regiune și reglementarea conflictului prin integrarea treptată a raioanelor din stânga Nistrului în sistemul administrativ-juridic al Republicii Moldova. În ultima perioadă de timp mai mulți factori de decizie din cadrul Consiliului Europei în luări de atitudine au calificat soluționarea politică durabilă a conflictului din raioanele de est ale Moldovei drept una din prioritățile politice ale acestei organizații. Drept urmare a eforturilor diplomației moldave subiectul transnistrean a fost inclus pe agenda de lucru a Reuniunii Quadripartite Consiliul Europei – Uniunea Europeană (februarie 1999) și în cea a Reuniunii la nivel înalt Consiliul Europei - OSCE (februarie 1999).

Ajustarea legislației moldave la cadrul juridic european rămâne una din priorități și în relațiile cu Consiliul Europei. Astfel, Moldova a semnat noile Convenții Penale și Civile cu privire la combaterea corupției, precum și Convenția Europeană a Televiziunii Transfrontaliere. Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenția Europeană privind Cooperarea Transfrontalieră a autorităților și comunităților locale. Totodată, în urma semnării în toamna anului 1998 a Cartei Sociale Europene (versiunea revizuită) a fost constituit Grupul de experți din Moldova și a demarat studierea compatibilității legislației naționale cu prevederile acestui important document european, ce reglementează aplicabilitatea standardelor moderne în domeniul protecției sociale a populației.

Una din prioritățile majore ale Moldovei în relațiile cu Consiliul Europei o constituie implementarea de către ministere și departamente a acțiunilor prevăzute de Programul Activități pentru Dezvoltarea și Consolidarea Stabilității Democratice (ADACS) pentru țara noastră, precum și a celor prevăzute de Programul Comun CoE-UE în vederea promovării reformei juridice și consolidării mass-mediei independente. La compartimentul asistență în domeniul cooperării juridice, reformelor judiciare, deontologiei poliției, drepturilor omului, mass-mediei, egalității șanselor, minorităților naționale ambele programe au fost realizate în proporție de sută la sută.

Continuă colaborarea Moldovei cu Forul de la Strasbourg în domeniul *democrației locale*. În anul 1999 Comisia de monitorizare a APCE a solicitat opiniile preliminare ale Comisiei pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția) și Congresului Autorităților Locale și Regionale din Europa (CALRE) referitoare la legile Republicii Moldova cu privire la reforma teritorial-administrativă și cea a administrației publice locale. În scopul finalizării raportului CALRE privind situația în domeniul democrației locale în Republica Moldova, raportorii Congresului pentru Moldova au mai efectuat pe parcursul anului precedent trei vizite la Chișinău. Raportul privind situația în domeniul democrației locale în Republica Moldova a fost prezentat APCE în luna mai 2000. De asemenea, reprezentanții Secretariatului CoE au vizitat Republica Moldova în scopul monitorizării alegerilor locale din 23 mai 1999 și documentării în domeniul implementării legilor cu privire la administrarea publică locală și noua structură teritorial-administrativă. Reprezentanții CALRE au participat la monitorizarea alegerilor regionale din unitatea teritorial-administrativă Gagauz-Yeri, ce au avut loc pe data de 22 august 1999.

Moldova – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)

Conferința la nivel înalt a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa (Paris, noiembrie 1990) a pus începutul unei noi etape în activitatea acestei organizații internaționale, membrii căreia sunt toate statele spațiului european, S.U.A. și Canada, precum și N.S.I. Semnarea Cartei de la Paris a pus capăt perioadei de confruntare dintre Est și Vest, a formulat în mod explicit obiectivul edificării unei Europe a democrației, păcii și unității, bazate pe cooperarea largă a statelor participante și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Din momentul aderării la OSCE Moldova s-a bucurat de un sprijin permanent din partea mării majorități a membrilor acestui forum pan-european în efortul său de a-și consolida independența de stat și a-și asigura integritatea teritorială. Cu toate că primii reprezentanți ai acestei organizații internaționale și-au făcut apariția în Moldova încă în anul 1992, principalul eveniment a avut loc anume după aprilie 1993, odată cu deschiderea misiunii permanente a OSCE și semnarea Memorandumului dintre această misiune și Guvernul Republicii Moldova.

Misiunea permanentă a OSCE în Moldova rămâne un mediator eficient în procesul de soluționare definitivă a diferendului transnistrean și un factor de echilibru în Moldova. Recomandările misiunii OSCE în Moldova au fost în modul cel mai serios luate în considerație de partea moldavă și au constituit acel vector rezultat care este valabil și astăzi în cadrul negocierilor. Conform acelor recomandări, regiunii Transnistrene urmează să i se acorde un statut juridic special. Acest "statut" este o noțiune amplă care poate fi tratată doar reieșind din respectarea obligatorie a integrității teritoriale a Moldovei. Activitatea de mediere a OSCE la negocieri a consolidat pozițiile Chișinăului pe plan internațional. La summiturile statelor membre ale OSCE de la Budapesta (1994) și Lisabona (1996) au fost adoptate rezoluții privind atât evacuarea trupelor militare ruse din Moldova, cât și necesitatea monitorizării internaționale a acestui proces. Decizia summitului de la Istanbul (1999) referitoare la retragerea necondiționată a trupelor Federației Ruse de pe teritoriul Republicii Moldova până la finele anului 2001 a constituit un pas decisiv pe calea creării condițiilor necesare reglementării situației de conflict dintre autoritățile legale ale statului și separatiștii din Transnistria.

Un alt aspect al activității misiunii OSCE în Moldova este cel legat de colaborarea acesteia cu Comisia Unificată de Control (CUC) în zona de securitate, creată în anul 1992, de-a lungul Nistrului. Potrivit acestor principii membrii misiunii participă la ședințele Comisiei și au dreptul de a participa la luarea deciziilor doar cu acordul tuturor delegațiilor, fapt ce nu întotdeauna este posibil din cauza poziției negative a delegației regiunii transnistrene. Membrii misiunii se bucură de dreptul de a vizita obiectele în zona de securitate, iarăși, doar cu acordul tuturor părților CUC.

Din cadrul misiunii OSCE în Moldova fac parte militari, diplomați, responsabili de elaborarea statutului Transnistriei, relațiile cu presa și de drepturile omului. Activitatea misiunii OSCE se complică pentru că acest teritoriu al Transnistriei este controlat de autoritățile separatiste, care nu au nici o responsabilitate în fața opiniei publice europene și mondiale pentru nerespectarea normelor umanitare și a dreptului internațional.

Intrând în noul mileniu, tânărul stat – Republica Moldova, stat cu tradiții istorice și culturale, se confruntă cu multiple provocări interne și externe. Atât Guvernul, cât și populația țării își continuă calea spre o societate liberă și prosperă. Problema constă în necesitatea urgentă a creării unei noi strategii pe termen lung, pentru Republica Moldova, ce va asigura mai bine interesele țării în dezvoltarea umană durabilă. Acesta e un proces, pentru realizarea căruia colaborarea și asistența internațională este absolut necesară.

**Soluționarea
problemei
transnistrene e
chestiunea principală
în relația dintre
Moldova și OSCE.**

Capitolul 9

**Raportul Național al Dezvoltării Umane -
instrument al politicii de dialog**

Raportul Național al Dezvoltării Umane (RNDU), difuzat pe scară largă, este una din cele mai semnificative confirmări a activității fructuoase a PNUD-ului, ce are în calitate de prim obiectiv promovarea principiilor dezvoltării durabile în Republica Moldova. De la mijlocul anilor 90 și până în prezent au fost publicate șase rapoarte ale acestei organizații, cu accentul pe temele specifice, legate direct de cele mai acute probleme apărute în procesul de tranziție la economia de piață, care au generat un interes deosebit și debateri publice. Ca stat european nou, Republica Moldova în anii 90 a avut de realizat o sarcină triplă: consolidarea statalității, tranziția la economia de piață și democratizarea societății. Ținând cont de aceste deziderate, PNUD și-a concentrat eforturile asupra temelor: *impactul transformărilor triple în Moldova; edificarea statului și integrarea societății; coeziunea socială; de la centralism la de-centralizare; tranziția și securitatea umană; și ultima - Cultura Țării și implicațiile ei pentru Moldova.*

Scopul comun al acestor rapoarte a fost de a influența formarea politicii Guvernului în diferite aspecte ale vieții sociale și economice. Drept probleme concrete au fost selectate următoarele: libertatea opiniei, expresiei și participării, dreptul la proprietate, întărirea sistemului judiciar, genurile în dezvoltare, toleranța etnică, inegalitatea socială, impactul economiei tenebre și ale corupției etc.

Drept dovadă a calității RNDU și a credibilității crescânde a PNUD-ului ca consilier de politică sunt, în primul rând, recomandările din ultimele rapoarte ce au servit drept bază pentru o serie de decizii guvernamentale și programe, în special în domeniul politicii sociale, drepturilor umane și calității guvernării. Unul din ele este „Orientări strategice de dezvoltare social-economică a Republicii Moldova până în anul 2005”, în care, pe termen mediu, s-au făcut încercări de a se reorienta politica de la tactica de supraviețuire spre o strategie a dezvoltării durabile.

Pledarea PNUD-ului pentru mesajul adresat populației privind dezvoltarea umană durabilă este relevantă în special în cazul Moldovei, ținându-se cont de istoria, tradițiile și problemele umane curente ce apar în procesul tranziției. Guvernul a început deja implementare *Strategiei Naționale pentru Dezvoltarea Durabilă - „Moldova 21”*, scopul căreia este realizarea cerințelor generației actuale fără a compromite șansele generației viitoare în satisfacerea necesităților sale.

Ca urmare a recomandărilor privind problemele examinate în RNDU, au fost create Centrul pentru Drepturile Omului și Centrul de Examinare a Opiniei Publice; a avut loc reforma sistemului judiciar; cea teritorial-administrativă, a învățământului și sănătății și reforma pensionară, care e în proces de realizare.

În ultimii doi ani rapoartele naționale de dezvoltare umană, concluziile cărora sunt prezentate în fiecare an la conferințe naționale cu participarea reprezentanților Guvernului, societății civile și comunității internaționale și care au devenit obiectul numeroaselor discuții, au fost elaborate de către Centrul de Investigații Strategice și Reforme, creat în cadrul unui proiect promovat de PNUD și Banca Mondială ca răspuns la necesitățile de consolidare a capacității locale, pentru monitorizarea situației social-economice și pentru investigații macroeconomice. Majoritatea RNDU în cauză au fost elaborate cu concursul unui șir de instituții locale, ONG și proiecte implementate de donatori, servind astfel drept un instrument important pentru crearea parteneriatelor mai puternice pentru dezvoltarea umană durabilă și asigurând o bază utilă pentru inițiative de program noi.

Principalele forme de implementare a recomandărilor politice sunt următoarele:

- decizii guvernamentale, în special în domeniul politicii sociale, drepturilor omului, calității guvernării, protejarea sectorului SME și problemele ce țin de mediul înconjurător;

Scopul principal al elaborării RNDU a Moldovei este de a stimula dialogul politic în problemele acute din viața socială și cea economică și de a promova o Strategie de Dezvoltare Umană Durabilă.

- promovarea unor direcții noi în activitatea agențiilor ONU în țară, cum sunt: guvernarea și democrația, consolidarea administrării locale, atenuarea sărăciei, curmarea corupției;
- inițiativele legale în domeniul protecției sociale a celor inapți de muncă, a refugiaților etc.;
- organizarea discuțiilor și conferințelor cu participarea experților din Moldova și internaționali, în baza datelor din RNDU și a indicatorilor umani de bază;
- propagarea principiilor dezvoltării umane durabile prin intermediul mass-media.

Ori de câte ori indicii dezvoltării umane în Republica Moldova arată o tendință negativă Guvernul este nevoit să întreprindă măsuri de recuperare economică, să accelereze reforma socială cu orientare spre susținerea păturilor vulnerabile ale populației. În aceste circumstanțe RNDU au potențialul de a deveni instrumentul cheie al militării pentru dialog și schimbări în politică.

Având în vedere situația social-economică ce s-a creat în Republica Moldova, rezultatele și lecțiile perioadei de tranziție, se poate conchide că problemele principale ce urmează a fi soluționate de către Guvern, acum și în viitorul apropiat, și care necesită cooperare internațională, sunt următoarele:

Calitatea guvernării. Eforturile urmează a fi focalizate asupra întăririi capacității Guvernului de elaborare și adoptare a deciziilor, de organizare a controlului executării acestora, decentralizării funcțiilor de stat, prin trecerea unor împuterniciri în sarcina autorităților locale; realizării măsurilor anti-corupție, intensificând implicarea instituțiilor societății civile în luarea deciziilor; implementării strategiei de dezvoltare umană;

Atenuarea sărăciei. Atenția primordială urmează a fi concentrată asupra a două aspecte ale acestei probleme: (i) asigurarea angajării în câmpul muncii și acumularea veniturilor în buget, pe baza dezvoltării sectorului privat, restructurare post-privatizare în sectorul industrial și agricol, stimularea investițiilor și promovarea exportului; (ii) acordarea asistenței sociale categoriilor mai sărace ale populației;

Sporirea resurselor umane. Crearea unui sistem viabil de protecție a drepturilor omului este urgent necesară drept factor cheie într-o societate democratică. Trebuie fixate măsuri pentru a contracara tendința negativă în procesele demografice, prin promovarea unei politici active în domeniul sănătății și al reformei sistemului de sănătate. Asigurarea fertilității societății prin înnoirea politicilor educaționale și a atitudinilor respective.

Egalitatea genurilor. Continuarea activității Guvernului și instituțiilor societății civile ce au drept scop asigurarea unor posibilități egale pentru femei și bărbați pentru participarea la viața social-economică și de familie; folosirea competențelor, măiestriei și talentelor fiecărui cetățean în făurirea societății, rezolvarea problemelor și edificarea viitorului.

Protecția mediului înconjurător. Eforturile urmează a fi orientate spre crearea unui mediu ecologic sănătos pentru viață și sănătate, hrană și articole de uz casnic nepericuloase. Problemele cheie pentru țară sunt menținerea activelor sale principale – solurilor fertile – și asigurarea apei potabile calitative. O importanță deosebită în această țară dens populată are menținerea echilibrului ecologic.

Atât Raportul Global cât și raporturile naționale au devenit o sursă populară de referință pentru personalitățile publice și academice, care adesea apelează la indicii de dezvoltare umană cheie pentru a ilustra nivelul de dezvoltare a țării. Mass-media din Moldova, la fel, citează adesea rapoartele, apariția inițială a cărora de obicei atrage mulți reprezentanți ai mijloacelor de informare.

De menționăm că rapoartele naționale de dezvoltare umană sunt distribuite nu doar printre cei implicați în politică, printre parlamentari, donatori, în ONG, ambasade și instituții internaționale. Ele sunt pe deplin accesibile publicului general și au devenit una din cele mai solicitate publicații ale Centrului Informațional al ONU, care funcționează în Casa Națiunilor Unite din Moldova.

Unele domenii de cooperare a Națiunilor Unite în Moldova includ:
crearea unei guvernări viabile;
eliminarea sărăciei și asigurarea creșterii economice;
dezvoltarea resurselor umane;
promovarea egalității de gender;
și protecția mediului ambiant.

În pofida faptului
că tranziția la
democrație este un
fenomen complex,
agenda dezvoltării
umane durabile se
realizează pas cu pas.

Concluzii

Când Republica Moldova a aderat la Națiunile Unite (1992), ea și-a exprimat voința de a activa în concordanță cu principiile Declarației Universale a Drepturilor Omului — libertate, egalitate, securitate, toleranță, non-violență și respect pentru natură.

Aceste premise și principii, evidențiate și în Constituția Republicii Moldova (1994), au fost aprobate de către populația țării. “Existența umană trebuie respectată de toți în toată diversitatea credințelor, culturilor și limbilor. Diferențele în și dintre societăți nu trebuie să se caracterizeze prin timiditate și nici prin represiuni, ci nutrite. Conflictetele interioare și cele dintre națiuni trebuie să fie rezolvate doar prin mijloacele pașnice...”¹⁷

Realitatea primului deceniu de dezvoltare a Republicii Moldova ca stat independent a expus principiile politice și expectațiile populației la încercări serioase. Perioada de tranziție în Moldova reprezintă o totalitate înfricoșătoare de provocări politice, sociale, culturale, economice, regionale și privind mediul înconjurător, pe care le-au urmărit guvernele succesive.

Totuși, *tranziția la democrație și dezvoltare umană durabilă progresează pas cu pas*. Majoritatea rezultatelor pozitive s-au obținut în domeniul libertăților politice și umane – deschiderea țării către lume, democratizarea vieții publice – alegerile pluri - partite, libertatea religiei, mass-media, activitatea organizațiilor non-guvernamentale etc.

Costurile sociale ale tranziției, pe de altă parte, au fost dramatice: înrăutățirea tendințelor demografice, reducerea resurselor, atât publice cât și private, pentru cultură, educație și serviciile de sănătate, creșterea bruscă a discrepanțelor în venituri, răspândirea sărăciei, amplificarea economiei tenebre, a corupției și crimei organizate. Drept rezultat, s-a înregistrat o înrăutățire considerabilă a indicatorilor de bunăstare.

Indicele Dezvoltării Umane pentru Republica Moldova, conform estimărilor RDU Global – 2000, a fost egal cu 0.700 (în 1993 el a constituit 0.718). Componentele principale ale IDU moldovean sunt: PIB pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare – US\$ 2.033; durata medie a vieții – 67.4 ani; rata alfabetizării la adulți – 96.4%. Republica Moldova, în pofida înrăutățirii IDU pe parcursul ultimilor ani, mai rămâne în grupa statelor cu “nivel mediu de dezvoltare umană.” Între 174 de țări, incluse în Lista de Rating a Națiunilor Unite (RDU Global – 2000), Moldova se află pe locul 102 (75 în 1994).

Direcțiile acestor tendințe provoacă neliniște referitor la viitorul țării. Descreșterea activității economice a contribuit nu numai la sărăcie prin reducerea locurilor de muncă și a nivelului salarial. Ea, de asemenea, a însemnat reducerea bruscă a accesului, în special pentru cei săraci, la servicii sociale, cum ar fi cultura, educația și sănătatea, și la rețeaua de protecție socială. În afară de problemele sociale și economice Moldova mai suportă consecințele conflictului intern în regiunea de Est a țării (Transnistria), care deseori reprezintă o sursă de violare a drepturilor umane – refugiați, restricții și limitări în mișcarea populației, accesul la informație etc.

În pofida complexității situației din Republica Moldova, *sentimentul unității naționale în genere ia amploare*. Moldova continuă să ocupe o poziție activă față de Europa și colaborarea cu comunitatea internațională.

¹⁸ “We the Peoples...” The Role of the United Nations in the 21st Century. UN, N.Y. 2000.

Pentru a face un pas înainte în această direcție este necesar de a asigura *un consens al întregii societăți* cu respect față de conținutul reformei și relația între componentele ei. Stabilitatea politică și orânduirea economică nouă pot fi durabile numai cu condiția suportului din partea populației.

Țara are nevoie de o *guvernare puternică și eficientă*, capabilă să consolideze legile și să susțină instituțiile, normele și practicile esențiale pentru democrație, o economie de piață reală și dezvoltarea umană durabilă. Slăbiciunea guvernării duce la creșterea neconcordanței cu legile și directivele oficiale, la evaziune fiscală etc. Guvernul slab poate fi corupt mult mai ușor.

Ruperea cercului vicios al recesiunii este posibilă numai printr-o atenție sporită față de economie. Acesta într-o măsură esențială necesită: crearea unui sistem efektiv de stimulente, de care ar beneficia atât întreprinderile cât și statul; îmbunătățirea managementului corporativ al întreprinderilor nou privatizate; protecția efectivă a drepturilor investitorilor și asigurarea transparenței concursurilor comerciale; suportul sectorului de întreprinderi mici și mijlocii ce servește drept bază pentru dezvoltarea clasei de mijloc – forței sociale principale a reformelor.

Omul și necesitățile lui principale trebuie să fie plasate în centrul atenției politicianilor și trebuie să fie considerate drept scop major al reformelor. Pe calea tranziției de la economia centralizată spre economia de piață, statul și-a păstrat responsabilitățile sale sociale. Metodele de management în domeniul securității sociale, totuși, trebuie să fie schimbate. Problemele lichidării sărăciei, reformei sistemului de asigurare socială și de ocrotire a sănătății, educației și formării pieții de muncă acum sânt de importanță majoră pentru Moldova. Dificultatea principală ce se asociază cu reforma sectorului social constă în necesitatea ca noile aranjamente să fie juste din punct de vedere social, dar și echilibrate din punct de vedere economic.

Succesul tranziției se află în legătură directă cu extinderea ei asupra *componentelor politice, sociale și economice*, combinate eficient. Experiența Republicii Moldova, pozitivă și negativă, demonstrează explicit legătura între progresul reformelor și stabilitatea politică. Riscurile politice și politicile necorelate ale statului reprezintă un obstacol serios în calea reformelor. Populația bine informată va participa mult mai activ la luarea deciziilor politice. Activitatea socială, grevele și protestele de stradă constituie o formă extremă de exprimare a voinței populației. Sub acest aspect este vitală promovarea pe toate căile posibile a *transparenței guvernării* printr-un sistem eficient de difuzare a informației publice. Trebuie create condiții pentru ajutarea și susținerea unei societăți civile capabile să soluționeze problemele cheie politice, economice și sociale, cu care se confruntă.

Conceptul Națiunilor Unite de Cultură a Păcii constituie o bază bună pentru rezolvarea problemei date, pentru atenuarea contradicțiilor și conflictelor. Bazându-se pe înțelegere reciprocă și cooperare, viabilitatea Republicii Moldova ca stat poate fi consolidată, asigurând trecerea de la tactica de supraviețuire la strategia pe termen lung de dezvoltare durabilă. Moldova, în decursul a mai multor secole, a demonstrat hărnicia, toleranța și ospitalitatea populației. Nu există dubii că aceste calități îi vor aduce renume și în viitor.

Conceptul Națiunilor Unite cu privire la Cultura Păcii creează o temelie solidă pentru soluționarea problemelor și atenuarea contradicțiilor și conflictelor ce există în țară.

Indicele Dezvoltării Umane pentru Republica Moldova

A. Nota tehnică privind identificarea statistică a dezvoltării umane în Republica Moldova

Conceptia dezvoltării umane este mult mai profundă și mai bogată decât ceea ce poate reflecta un indicator statistic sau chiar cel mai atotcuprinzător ansamblu de indicatori statistici. Însă, pentru monitorizarea progresului în domeniul dezvoltării umane PNUD consideră, că este necesar un instrument cât mai simplu. Astfel, Indicele Dezvoltării Umane (IDU) reflectă nivelul de realizări în cadrul a trei posibilități principale în domeniul dezvoltării umane: posibilitatea de a avea o viață lungă și sănătoasă, posibilitatea de a obține cunoștințe și posibilitatea de a avea un nivel decent de trai.

Procedura de calculare a IDU a fost pentru prima dată prezentată în Raportul Mondial al Dezvoltării Umane (PNUD 1990), apoi a fost modificată în Raportul Mondial din 1995 (PNUD 1995) și cel din 1999 (PNUD 1999).

1. Calculul Indicelui Dezvoltării Umane (IDU)

Indicele dezvoltării umane cuprinde trei elemente de bază: longevitatea, nivelul de educație și standardul de viață. Longevitatea este identificată prin speranța de viață la naștere. Nivelul de educație este calculat ca medie aritmetică ponderată între gradul de alfabetizare a populației (cu o pondere de două treimi) și gradul de cuprindere în învățământul de toate nivelurile (o treime). Ca măsură a standardului de viață se folosește produsul intern brut (PIB) pe cap de locuitor, calculat la paritatea puterii de cumpărare în dolari S.U.A..

Republica Moldova dispune de date curente care – fie că în mod direct sau prin metode de estimare – pot fi folosite la calcularea IDU la nivel național.

În continuare sunt prezentate etapele de calculare a IDU pentru Moldova în anul 1999, componentele fiind următoarele:

Speranța de viață	=67,4 ani
Gradul de alfabetizare	=96,4
Gradul de cuprindere în învățământ	=71,2
PIB pe cap de locuitor la paritatea puterii de cumpărare	= 2033 dolari S.U.A.

Fiecare componentă este comparată cu valori minime și maxime fixe, stabilite de PNUD, acestea fiind: 25, respectiv 85 ani pentru speranța de viață; 0 și 100% pentru gradul de alfabetizare; 0 și 100% pentru gradul de cuprindere în învățământ; 100 și 40000 USD pentru PIB pe cap de locuitor. Pentru primele trei componente, diferența dintre valoarea efectivă și cea minimă raportată la diferența dintre valoarea maximă și cea minimă se constituie într-un indice, astfel:

Indicele speranței de viață:

$$(67,4 - 25) / (85 - 25) = 0,707$$

Indicele gradului de alfabetizare:

$$(96,4 - 0,0) / (100,0 - 0,0) = 0,964$$

Indicele gradului de cuprindere în învățământ:

$$(71,2 - 0,0) / (100,0 - 0,0) = 0,712$$

Indicele nivelului de educație, calculat din cei doi indici anteriori, este:

$$(2 \times 0,964 + 0,712) / 3 = 0,880$$

Indicele PIB pe cap de locuitor este calculat conform unei noi metode stabilite de PNUD în anul 1999 - diferența dintre logaritmul valorii efective și logaritmul valorii minime este raportat la diferența dintre logaritmul valorii maxime și logaritmul valorii minime, astfel:

Indicele PIB pe cap de locuitor:

$$(\log 2033 - \log 100) / (\log 40000 - \log 100) = 0,507$$

Indicele dezvoltării umane, calculat ca medie a celor trei elemente de bază, cărora li se acordă ponderi egale, este:

$$(0,707 + 0,880 + 0,507) / 3 = 0,698$$

În rapoartele naționale ale dezvoltării umane pentru anii 1995–1998 indicele PIB pe cap de locuitor s-a calculat conform unei alte metode: nivelul PIB pe cap de locuitor, care depășea media mondială (calculată în fiecare an în raportul mondial) era ajustată pe baza unei scări descrescătoare, valoarea maximă ajustată fiind pentru fiecare an calculată separat de PNUD.

Recalculând IDU pentru anul 1998, folosind pentru toți indicatorii valorile aferente anului 1998, respectiv aplicând noua metodologie de calcul al PNUD, obținem o valoare a IDU de 0,702 și nu de 0,697s-a indicat în ultimul Raport Național.

2. Indicele Dezvoltării Umane în Moldova în comparație cu alte state.

Pentru comparații internaționale, conform IDU, statele se grupează în felul următor:

- state cu dezvoltare umană ridicată - cu un IDU egal cu 0,800 și mai mult;
- state cu dezvoltare umană moderată, - cu un IDU situat între 0,500 și 0,799;
- state cu dezvoltare umană scăzută, al căror IDU alcătuiește mai puțin de 0,500.

În scopuri analitice și comodității statistice, la nivel mondial în anul precedent au fost calculați de asemenea indicatori agregați pentru cele trei grupe principale de state: toate statele în curs de dezvoltare, Europa de Est și C.S.I., și statele industrial dezvoltate.

Raportul Global al Dezvoltării Umane (UNDP 2000) conține cele mai recente date pentru comparații internaționale. Datele numerice din acest raport datează cu anul 1998. Clasificarea statelor conform nivelului IDU din acest raport se bazează pe informația și estimările oferite de către organizațiile internaționale, care dispun deja de baze de date proprii (Agențiile ONU, Banca Mondială etc.) Astfel, valoarea atribuită în raportul global poate fi diferită de estimările la nivel național. Pentru Republica Moldova, subestimarea rezultată de aici ține de doi factori majori: rata brută de cuprindere în învățământ și PIB pe cap de locuitor. Moldova, ca și alte țări în tranziție, are un IDU mai mare decât PIB pe cap de locuitor: problema principală cu care se confruntă republica în perioada de tranziție este subdezvoltarea economică și dificultățile în calea spre o dezvoltare economică durabilă.

Din 174 de state, pentru care a fost calculat în anul 2000 IDU, 46 se raportează la categoria de state cu dezvoltare umană ridicată, 93 – la categoria de state cu dezvoltare umană moderată și 35 – la categoria de state cu dezvoltare umană scăzută. Canada, Norvegia și S.U.A. dețin primele poziții în clasificarea statelor conform IDU, iar Siera-Leone și Niger – ultimele poziții.

După Indicele Dezvoltării Umane poziția internațională a Moldovei în lista celor 174 de țări a fost următoarea: 75 în 1994, 81 în 1995, 98 în 1996, 110 în 1997, 113 în 1998, 104 în 1999 și cea de-a 102-a în 2000.

Pentru a ajunge la nivelul țărilor din topul clasamentului Moldova trebuie să parcurgă o cale lungă: peste 0,2 puncte din valoarea IDU. Indicele dezvoltării umane al Canadei are valoarea de 0,935 și depășește valoarea respectivă pentru Moldova de 1,34 ori. Astfel, Canada, pentru a lichida toate neajunsurile în domeniul dezvoltării umane are de depășit doar 6,5%, pe când Moldova – 30% (Global Human Development Report, 2000, pag. 157).

Dintre statele C.S.I. Belarus este plasată superior pe listă în conformitate cu IDU din 1998, pe locul 57. Statele vecine, România și Ucraina, se plasează, respectiv pe locurile 64 și

78. Din punct de vedere al dezvoltării umane Moldova este comparabilă cu Turkmenistan (100) și Uzbekistan (106).

Tabela A - I. Poziția unor state după valoarea Indicelui Dezvoltării Umane

	Indicele speranței de viață	Indicele educației	Indicele PIB la PPC	IDU	Poziția statelor după IDU
Lumea în ansamblu	0,70	0,74	0,70	0,712	...
Statele industrial dezvoltate	0,86	0,94	0,89	0,893	...
Europa de Est și C.S.I.	0,73	0,91	0,69	0,777	...
Statele în curs de dezvoltare	0,66	0,68	0,58	0,642	...
State cu dezvoltare umană ridicată (IDU > 0,800)	0,87	0,96	0,90	0,908	...
Din care:					
Canada	0,90	0,99	0,91	0,935	1
Norvegia	0,89	0,98	0,93	0,934	2
S.U.A.	0,86	0,97	0,95	0,929	3
Australia	0,89	0,99	0,90	0,929	4
Ungaria	0,77	0,91	0,77	0,817	43
Polonia	0,80	0,92	0,72	0,814	44
State cu dezvoltare umană moderată (0,500 < IDI < 0,799)	0,70	0,73	0,59	0,673	...
Din care:					
Belarus	0,72	0,93	0,69	0,781	57
Bulgaria	0,77	0,90	0,69	0,772	60
Federația Rusă	0,69	0,92	0,70	0,771	62
România	0,75	0,88	0,67	0,770	64
Georgia	0,80	0,90	0,59	0,762	70
Kazahstan	0,72	0,92	0,63	0,754	73
Ucraina	0,73	0,92	0,58	0,744	78
Azerbaidjan	0,75	0,90	0,51	0,722	90
Armenia	0,76	0,90	0,51	0,721	93
Kârgâzstan	0,72	0,88	0,52	0,706	98
Turkmenistan	0,68	0,89	0,54	0,704	100
Moldova	0,71	0,89	0,50	0,700	102
Uzbekistan	0,71	0,84	0,50	0,686	106
Tadjikistan	0,71	0,89	0,39	0,663	110
State cu dezvoltare umană scăzută (IDU < 0,500)	0,43	0,45	0,38	0,421	...

Sursă: UNDP, Human Development Report 2000, pp. 157-160.

B. Unele aspecte ale dezvoltării umane vis-a-vis de indicatorii de bază.

Situația demografică, starea sănătății

Indicatorul integral al dezvoltării sociale a țării, reflectarea ei social-economică și starea morală constituie situația demografică. Actuala situație demografică din republică e caracterizată atât de evenimente pozitive cât și de procese negative.

Numărul populației Moldovei la 1 ianuarie 2000 a constituit 4281,5 mii persoane, din care 1968,5 mii persoane (46%) - populația urbană, 2313,0 mii persoane (54,0%) - cea

rurală. Repartizarea populației după sexe se prezintă astfel: 52% (2235,0 mii persoane)- femei și 48% (2046,5 mii persoane) – bărbați . Comparativ cu anul precedent numărul populației republicii s-a micșorat cu 11,5 mii persoane. Descrerea numărului populației a avut drept cauză scăderea naturală , care s-a observat în Moldova din 1998, de asemenea continuă și fluxul migratoriu al populației.

Factorul decisiv în scăderea naturală a populației e micșorarea natalității. Comparativ cu începutul anilor 90 coeficientul natalității s-a micșorat aproape de 2 ori și în anul 1999 a constituit 10,1‰ .

Tot în această perioadă numărul mediu de copii pe care l-ar fi născut o femeie până la sfârșitul perioadei fertile a vieții (rata totală de fertilitate) s-a micșorat de la 2,4 până la 1,4 ceea ce nu asigură nici reproducerea simplă a populației .Continuă creșterea ponderii copiilor născuți în afara căsătoriei , în totalul copiilor născuți ei au constituit 18,8 % în anul 1999, față de 11 % în 1990.

Natalitatea mai depinde în mare măsură de numărul căsătoriilor și divorțurilor. În anul trecut s-a înregistrat creșterea numărului căsătoriilor și micșorarea numărului de divorțuri. Dacă aceste tendințe se vor păstra și pe viitor, aceasta va genera stagnarea tendințelor negative în reproducerea populației.

Paralel trebuie de menționat și un alt moment pozitiv – scăderea ponderii nașterilor la femeile în vârstă de până la 20 ani.

A doua componentă a dinamicii naturale a populației este mortalitatea. În ultimii 9 ani nivelul mortalității generale a populației a crescut cu 17,5% și în anul 1999 a constituit 11,4 decedați la 1000 locuitori . În localitățile rurale nivelul mortalității depășește considerabil nivelul acestui indicator din localitățile urbane și în consecință duce la creșterea ponderii populației de vârstă înaintată .

Totodată analizând dinamica nivelului mortalității generale a populației Moldovei, trebuie menționate unele particularități ale îmbunătățirii situației, care își găsesc reflectare în scăderea lentă a acestui indicator. Cel mai înalt nivel al mortalității generale a fost înregistrat în anii 1994 și 1995, iar în ultimii ani are loc reducerea lui , manifestându-se prin scăderea nivelului mortalității provocate de cauze externe, care a fost de 95 decedați la 100000 locuitori în 1999, contra 114 – în 1995, din cauza tumorilor maligne - respectiv 126 și 131 , din cauza bolilor aparatului digestiv – 99 și 111, din cauza bolilor aparatului respirator – 71 și 78.

Structura mortalității pe cauze de deces în anul 1999 relevă, că cele mai multe decese (55,0%) au drept cauză bolile aparatului circulator, urmate de tumorile maligne (11,1%); bolile aparatului digestiv (8,8%); accidentele, otrăvirile și traumatismele (8,4%); bolile aparatului respirator (6,3%).

Învățământul

Structura instituțională a învățământului este în proces de reformare, diversificare și ajustare la standardele occidentale. Învățământul de toate nivelurile din republică cuprinde 771,0 mii elevi și studenți (în anul de studii 1999-2000), ceea ce reprezintă 71 % din populația de vârstă școlară și a cincina parte din populația țării. Față de anul precedent rata brută de cuprindere în învățământ a înregistrat o ușoară scădere - numărul total de elevi și studenți a scăzut cu 18,4 mii.

Rata de cuprindere în rețeaua învățământului de bază, obligatoriu (9ani), în anul școlar 1999- 2000 este de 93%, iar în cea a învățământului neobligatoriu - 42% din populația în vârstă de 16-22 ani.

Învățământul de bază și cel superior este organizat în limba română și în limbile minorităților naționale. Limbile moderne se predau începând cu clasa a II-a. În învățământul gimnazial limbile moderne se învață în toate clasele, la licee fiind obligatorie predarea a doua limbi moderne. Limba rusă se studiază obligatoriu în toate școlile începând cu clasa a V-a.

Sistemul educațional preșcolar – cuprinde actualmente circa 33% (1-6 ani), 40% (3-6 ani) din contingentul total de copii de vârstă respectivă. Ultimul an din structura educației preșcolare include pregătirea obligatorie pentru școală.

În perioada de tranziție educația preșcolară este afectată într-o măsură mult mai mare decât celelalte trepte de învățământ. Se reduce numărul instituțiilor preșcolare, precum și numărul educatorilor și al copiilor. Între anii 1992-1999 s-au lichidat 38% (mai mult de o treime) din grădinițele de copii, numărul copiilor instituționalizați a scăzut cu 53%, iar numărul cadrelor didactice s-a redus cu circa 57%. În grupele pregătitoare sunt încadrați doar 52% din numărul copiilor de vârstă respectivă (5-6 ani).

În anul școlar 1990-2000 în republică funcționau 1739 instituții de învățământ de zi de toate nivelurile din care*:

Tabela A - 2

	Total	Inclusiv private
Învățământul primar		
Școli primare	113	1
Învățământ secundar	1526	22
Învățământ secundar general	1445	19
Gimnazii	650	6
Licee	153	12
Școli medii de învățământ general	601	1
Școli pentru copii cu deficiențe în dezvoltare	41	-
Învățământ secundar profesional	81	3
Școli polivalente	52	-
Școli de meserii	29	3
Învățământul superior	100	36
Colegii	57	10
Instituții universitare	43	26

* În afară de aceasta există 7 școli serale.

Învățământul primar încadrează 252,2 mii elevi, ceea ce constituie 96% din contingentul respectiv. La un cadru didactic în învățământul primar revin în medie 22 elevi. Între anii 1992-1999 numărul elevilor s-a micșorat cu 5%, cel al învățătorilor s-a mărit cu 2%. Majoritatea absolută a instituțiilor de învățământ primar sunt de stat, toate aceste instituții se află în subordinea Ministerului Educației și Științei

Învățământul secundar general include 393,1 mii elevi, din care 85% revin învățământului general obligatoriu (5-9 clase). Gradul de cuprindere a populației școlare de vârstă respectivă în învățământul general obligatoriu este de 90%.

La un cadru didactic în învățământul secundar revin 14 elevi (5-11/12 cl.).

Funcționarea paralelă a două rețele – liceele (clasele X-XII) și școlile medii de cultură generală (clasele X-XI) creează un impact negativ asupra întregului sistem de învățământ. Sunt întreprinse măsuri concrete pentru modernizarea sistemului de învățământ, acordându-se prioritate liceelor. Astfel, în anul 1999 au fost deschise 10 licee. Față de anul 1998, ponderea liceenilor în totalul elevilor s-a dublat, constituind 18%.

Învățământul secundar profesional se realizează în școli de meserii și școli profesionale polivalente. În cele 52 școli polivalente în anul 1999-2000 își fac studiile 18,0 mii persoane, sau 78% din totalul celor înmatriculați în învățământul profesional (în anii 1998/99 – 18%).

Învățământul superior (public și particular) încadrează 102,7 mii studenți (anul de studii 1999-2000) înscriși la cele 43 instituții universitare și 57 colegii. La 100.000 locuitori revin 2820 studenți, din care 2253 înscriși în învățământul public. La un cadru didactic din sistemul universitar revin 14 studenți. Încadrarea în învățământul superior în anul 1999 constituie 42% din populația de vârstă respectivă.

În sistemul de învățământ universitar fiecare al doilea student învață pe bază de contract,

comparativ cu perioada anterioară respectivă numărul lor a crescut cu 21% și constituie 40,4 mii persoane.

Din numărul celor înmatriculați în instituțiile de învățământ superior 79% au constituit absolvenții liceelor, școlilor medii generale, fiecare al cincilea – absolvent al colegiilor și doar 2% - absolvenți ai instituțiilor tehnico-profesionale

Produsul intern brut

Produsul intern brut (PIB) în anul 1999 a însumat conform estimărilor 12204 mil. lei, în prețuri curente de piață. În condiții comparabile PIB s-a situat cu 4,4% sub nivelul anului precedent. Valoarea adăugată brută totală a diminuat cu 1,1% comparativ cu anul precedent, înregistrând o scădere pentru producția de bunuri cu 4,1%, respectiv cu 3,6% - în agricultură și 4,8% - în industrie.

O anumită ameliorare s-a înregistrat la producția de servicii, volumul cărora a crescut cu 1,8% față de anul precedent.

În perioada de analiză, încasările la bugetul de stat a impozitelor nete pe produs și import au diminuat în termeni reali cu 22,2% față de anul precedent, asigurând astfel trendul negativ în crearea PIB.

Consumul final total a diminuat față de anul 1998 cu 15%, respectiv consumul final al gospodăriilor - cu 12,8% și cel al administrației publice și private - cu 21,4%.

Tabela A-3. **Resursele și utilizările Produsului Intern Brut**

	Mil. MDL, prețuri curente		Modificări față de anul precedent ¹ , %	
	1998	1999	1998	1999
Resurse				
Valoarea adăugată brută totală	7719	10858	-5,9	-1,1
Bunuri	3873	4699	-10,3	-4,1
Agricultura, economia vânatului și silvicultura	2351	2727	-6,2	-3,6
Industria	1522	1972	-15,5	-4,8
Servicii	3846	6159	-0,8	1,8
Impozite nete pe produs și import	1403	1346	-10,5	-22,2
Produsul intern brut	9122	12204	-6,5	-4,4
Utilizări				
Consumul final - total	9203	10715	-2,0	-15,0
Consumul final al gospodăriilor	6876	8391	5,5	-12,8
Consumul final al administrației publice și private	2327	2324	-18,9	-21,4
Formarea brută de capital fix	2012	2296	9,2	-19,5
Variația stocurilor	349	399	-2,6	-20,6
Exportul net	-2442	-1206	29,9	-59,2

¹Ratele anuale sunt calculate pe baza datelor în prețuri comparabile (prețurile anului precedent)

În structura PIB pe categorii de resurse modificări pozitive au intervenit pentru valoarea adăugată brută totală, ponderea căreia s-a majorat de la 84,6% în anul 1998 la 89% în anul 1999, în special pe seama impozitelor nete pe produs și import, cota cărora în perioada de analiză s-a redus cu 4,4 puncte procentuale.

Cota producției de servicii a înregistrat o majorare cu 8,4 puncte procentuale în detrimentul ponderii producției de bunuri care a diminuat cu 4 puncte procentuale, respectiv cu 3,5 în agricultură și 0,5 în industrie.

În ceea ce privește structura PIB pe utilizări, consumul final total, precum și formarea brută de capital fix și-au redus proporția față de anul precedent respectiv cu 13,1 și 3,3 puncte procentuale.

Soldul negativ al exportului în PIB s-a redus de la 26,8% în anul 1998 la 9,9% în anul 1999.

Tabela A-4. Structura produsului intern brut pe categorii de resurse și utilizări se prezintă după cum urmează, %

	1998	1999
Resurse		
Valoarea adăugată brută totală	84,6	89,0
Bunuri	42,5	38,5
Agricultura, economia vânatului și silvicultura	25,8	22,3
Industria	16,7	16,2
Servicii	42,1	50,5
Impozite nete pe produs și import	15,4	11,0
Produsul intern brut	100	100
Utilizări		
Consumul final – total	100,9	87,8
Consumul final al gospodăriilor	75,4	68,8
Consumul final al administrației publice și private	25,5	19,0
Formarea brută de capital fix	22,1	18,8
Variația stocurilor	3,8	3,3
Exportul net	-26,8	-9,9

Totodată, menționăm că în rezultatul derulării procesului de privatizare, a funcționării în sectorul privat a unor unități semnificative din punct de vedere al potențialului lor productiv, ponderea în produsul intern brut a acestui sector a fost în anul 1999 de 51,4% cu 3,5 puncte procentuale mai mare decât în 1998.

C. Definiții selectate pentru unii indicatori ai dezvoltării umane

Cheltuielile totale de consum ale gospodăriilor cuprind sumele cheltuite pentru cumpărarea produselor alimentare și nealimentare consumate, cele pentru plata serviciilor și contravaloarea consumului uman de produse alimentare și nealimentare din sursele proprii ale gospodăriilor.

Disparitățile rural/urban – un set de estimări, în care toate datele referitoare la mediul rural sunt exprimate ca procent față de cele corespunzătoare pentru mediul urban, considerate 100%.

Gospodăria – grupul de două sau mai multe persoane, care locuiesc împreună în mod obișnuit, având, în general, legături de rudenie, și care gospodăresc (fac menajul) împreună. Persoanele, care locuiesc și gospodăresc singure sunt considerate gospodării de o singură persoană.

Gradul de alfabetizare a populației adulte – ponderea persoanelor de 15 ani și peste, care au frecventat sau absolvit o școală sau care știu să scrie și să citească fără a avea școală absolvită, în totalul populației de 15 ani și peste.

Rata de cuprindere în învățământ – numărul de elevi înscriși într-un nivel de învățământ, indiferent dacă aparțin sau nu grupei de vârstă corespunzătoare nivelului, ca procent din totalul populației din grupa de vârstă respectivă. (Pentru nivelul I de învățământ corespunde grupa de vârstă 7-10 ani, pentru nivelul II de învățământ, respectiv 11-17 ani și pentru nivelul

III – 18-22 ani. În ansamblu, pentru toate cele trei niveluri corespunde grupa de vârstă 7-22 ani).

Indicatorul conjunctural al fertilității – numărul mediu de copii pe care i-ar naște o femeie de-a lungul perioadei fertile, dacă s-ar menține modelul curent de fertilitate.

Învățământul preșcolar – primul stadiu de instruire organizată în învățământ, corespunzător nivelului 0 din Clasificarea Internațională Standard a Educației (CISE).

Învățământul primar – învățământ de gradul I (CISE 1), a cărui funcție principală este de a asigura elementele de bază ale educației.

Învățământul secundar – învățământ de gradul 2 care cuprinde ciclul I – gimnazial (CISE 2), bazat pe cel puțin 4 ani de instruire și ciclul 2 (CISE 3), asigurând educația generală și/sau specializată.

Învățământul superior – învățământ de gradul 3 (CISE 5,6,7.), în care condiția de admitere este absolvirea învățământului secundar.

Locuință – unitate constructivă formată din una sau mai multe camere de locuit, prevăzută, în general, cu dependințe sau alte spații de deservire, independentă din punct de vedere funcțional, având intrare separată și fiind folosită, în principiu, de o singură gospodărie.

Populația activă din punct de vedere economic – persoanele apte de muncă și care au constituit forța de muncă disponibilă pentru producerea de bunuri și servicii în economia națională (în perioada de referință). Cuprinde populația activă ocupată și șomerii.

Populația ocupată – persoanele de 15 ani și peste care desfășoară o activitate economică sau socială producătoare de bunuri sau servicii, de cel puțin o oră în perioada de referință, în scopul obținerii unor venituri sub formă de salarii, plată în natură sau alte beneficii.

Populația inactivă din punct de vedere economic – persoanele, indiferent de vârstă, care nu desfășoară o activitate economico-socială și care se află în una din următoarele situații: elevi-studenți, pensionari, persoane casnice, întreținute de stat sau care se întrețin din alte venituri decât cele provenite din muncă (chirii, dobânzi etc.).

Produsul intern brut (PIB) – principalul indicator sintetic al Sistemului Conturilor Naționale ce comensurează rezultatele finale ale activității desfășurate în unitățile rezidente producătoare de bunuri și servicii.

PIB pe cap de locuitor calculat la paritatea puterii de cumpărare – folosirea ratelor oficiale de schimb pentru convertirea monedei naționale în dolari S.U.A. nu poate măsura puterea de cumpărare internă relativă a monedelor. De aceea, Proiectul de Comparații Internaționale al Națiunilor Unite a propus calcularea PIB real pe o scară comparabilă la nivel internațional, folosind ca factor de conversie paritatea puterii de cumpărare. Moldova a participat la lucrările de comparații multilaterale pentru anii 1993 și 1996 din cadrul Programului de Comparare Europeană (proiect implementat în comun cu de către DASS, Eurostat; Comisia Națională pentru Statistică a României și Oficiul Central pentru Statistică din Austria). În baza rezultatelor acestor lucrări s-au efectuat calculele PIB pe cap de locuitor la PPC pe perioada anilor 1993-1999. Pentru anii 1993-1995 PPC s-a recalculat reieșind din modificările parvenite în metodologia din anul 1996.

Raportul de dependență demografică – raportul între populația definită ca dependentă (sub 15 ani și cea de 65 ani și peste) și populația în vârstă de muncă (între 15 și 64 ani).

Raportul de dependență economică – populația inactivă și neocupată (șomeri) la 1000 persoane active ocupate.

Rata de înlocuire a forței de muncă – populația sub 15 ani raportată la o treime din populația între 15 și 59 ani.

Rata mortalității infantile – numărul de decese sub un an la 1000 născuți vii.

Rata mortalității materne – numărul de femei decedate din cauza nașterilor la 100000 născuți.

Rata șomajului – raportul dintre numărul șomerilor și populația activă (șomeri plus populația ocupată).

Speranța de viață la naștere – numărul de ani pe care i-ar trăi un nou născut dacă s-ar menține modelul curent de mortalitate.

Spor natural - numărul de născuți vii minus numărul de decedați.

Șomeri înregistrați - persoane apte de muncă, în vârstă aptă de muncă, care nu au un loc de muncă, un alt venit legal și sunt înregistrați la oficiile forței de muncă ca persoane în căutare de lucru și care dau dovadă că doresc să se încadreze în muncă.

Șomeri care beneficiază de indemnizație de șomaj, persoane înscrise la oficiile de forță de muncă (șomeri înregistrați), beneficiare de indemnizație de șomaj.

Șomeri conform clasificării Biroului Internațional al Muncii (ILO) - persoane de 15 ani și peste, care în cursul perioadei de referință îndeplinesc simultan următoarele condiții:

- nu au loc de muncă și nu desfășoară o activitate în scopul obținerii unor venituri;
- sunt în căutarea unui loc de muncă, utilizând în ultimele 4 săptămâni diferite metode pentru a-l găsi;
- sunt disponibile să înceapă lucrul în următoarele 15 zile, dacă s-ar găsi imediat un loc de muncă.

Rata de participare la forța de muncă a populației în vârstă de muncă (15-64 ani) - raportul dintre populația activă în vârstă de muncă și populația totală în vârstă de muncă.

Persoane subocupate – persoane care au un loc de muncă (sunt ocupate), dar au lucrat independent de voința lor mai puțin decât durata obișnuită de lucru și caută o activitate cu program complet ori o activitate suplimentară sau sunt disponibile în următoarele 15 zile pentru o asemenea activitate.

Persoane descurajate – persoane inactive, disponibile să lucreze în următoarele 15 zile, care au declarat că sunt în căutarea unui loc de muncă, dar nu au întreprins nimic în acest scop în ultimele 4 săptămâni sau că nu caută un loc de muncă din următoarele motive:

- au crezut că nu există locuri libere sau nu au știut unde să caute;
- nu se simt pregătite profesional;
- cred că nu vor găsi de lucru din cauza vârstei sau au căutat altădată și nu au găsit.

Veniturile disponibile ale gospodăriei casnice - includ toate veniturile bănești și în natură obținute din diverse tipuri de activități.

Cheltuielile de consum – corespund cheltuielilor în bani și în natură pentru necesitățile de consum ale gospodăriei: produse alimentare, îmbrăcăminte, locuință, sănătate, cultură și agrement, etc.

D. Indicatorii selectivi ai dezvoltării umane

Tabela 1. **Indicele Dezvoltării Umane (IDU)**

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Produsul intern brut (PIB) pe cap de locuitor în:							
- lei, prețuri curente	505	1313	1798	2167	2441	2498	3346
- dolari la paritatea puterii de cumpărare	2935	2975	2105	2128	2207	2087	2033
Gradul de alfabetizare al populației adulte (%)	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4	96,4
Rata brută de cuprindere în toate nivelurile de învățământ (%)	71,7	70,2	71,1	71,8	72,9	73,4	71,2
Speranța de viață la naștere (ani)	67,5	66,1	65,8	66,7	66,6	67,8	67,4
Indicele							
- produsului intern brut	0,564	0,566	0,518	0,510	0,517	0,507	0,507
- educației	0,881	0,877	0,880	0,882	0,886	0,887	0,880
- speranței de viață	0,708	0,685	0,680	0,695	0,693	0,713	0,707
Indicele dezvoltării umane (IDU)	0,718	0,709	0,689	0,696	0,699	0,702	0,698

Tabela 2. **Profil demografic**

	1995	1996	1997	1998	1999
Populația la 1 ianuarie (mii persoane)	4347,9	4334,4	4320,0	4304,7	4293,0
Rata anuală de creștere a populației (%)	-0,1	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Rata natalității (la 1000 locuitori)	13,0	12,0	12,5	11,3	10,6
Rata mortalității (la 1000 locuitori)	12,2	11,5	11,8	10,9	11,3
Rata sporului natural (la 1000 locuitori)	0,8	0,5	0,7	0,4	-0,7
Speranța de viață la naștere (ani),					
	65,8	66,7	66,6	67,8	67,4
Rata nupțialității (la 1000 locuitori)	7,5	6,0	6,1	6,0	6,5
Rata divorțurilor (la 1000 locuitori)	3,4	3,1	2,8	2,8	2,4
Rata mortalității infantile (la 1000 născuți-vii)	21,2	20,2	19,8	17,5	18,2
Mortalitatea :					
- infantilă (la 1000 născuți-vii)	21,2	20,2	19,8	17,5	18,2
- 0-4 ani la 1000 născuți-vii	27,4	26,2	25,9	22,9	23,9
- maternă (la 100000 născuți)	40,8	40,2	48,3	36,3	28,6
Pondereea născuților-vii subponderali (%)	-	-	-	7,9	4,9
Indicatorul conjunctural al fertilității	1,76	1,60	1,66	1,49	1,37
Numărul avorturilor ce revine la un născut-viu	1,0	0,9	0,7	0,7	0,6
Pondereea populației de 0-15 ani (%)	28,6	28,1	27,6	27,4	26,7
Pondereea populației de 65 ani și peste (%)	9,0	9,0	9,1	9,3	9,3
Raportul de dependență demografică (%)	60,1	59,1	57,9	58,0	56,3
Numărul emigranților (mii persoane)	5,4	4,7	5,5	4,8	6,3

Tabela 3. **Sănătatea**

	1995	1996	1997	1998	1999
Rata mortalității (la 100000 locuitori) pe cauze:					
- boli ale aparatului circulator	568,62	576,56	612,43	575,63	623,41
- tumori	131,81	134,0	130,9	131,89	127,36
- boli ale aparatului respirator	78,3	70,37	72,91	65,93	71,17
Rata mortalității infantile (la 1000 născuți-vii)	21,2	20,2	19,8	17,5	18,2
Rata mortalității materne (la 100000 născuți)	40,8	40,2	48,3	36,3	28,6
Cazuri noi de îmbolnăviri cu tuberculoză activă (la 100000 locuitori)	54,5	58,8	58,9	67,9	61,8
Cazuri SIDA (la 100000 locuitori)	0,05	0,02	0,2	0,1	0,1
Populația ce revine la un medic	252	250	261	263	273
Populația ce revine la un cadru mediu sanitar	96	100	102	105	119
Paturi în spitale (la 1000 locuri)	12,2	12,1	11,6	11,2	8,2
Cheltuielile publice pentru sănătate, și asistență socială % din PIB	7,4	7,6	6,4	5,0	
Persoane internate în spitale:					
total, mii	939	858	831	786	647
la 100 locuri	21,6	19,8	19,3	18,3	15,1
Vizite la medici:					
total, mil	35	36	36	36	25
la un locuitor	8,2	8,3	8,4	8,3	5,9
Numărul unităților sanitare private:					
instituții medicale tip ambulator sau policlinică care acordă ajutor medical populației	30	13	11	10	216
- spitale	-	-	1	4	5
- puncte sanitare de felceri	1	4	7	12	9
- farmacii	18	344	371	431	423

Tabela 4. Educația

	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000
Instituții – total	1674	1696	1706	1737	1746
Populație școlară, mii	766.5	778.0	786.5	788.1	770.9
Personal didactic, mii	57.1	55.3	55.2	53.6	53.1
Scoli, gimnazii, licee					
Scoli de zi, gimnazii, licee	1515	1530	1536	1549	1558
Elevi, mii	642.8	649.5	652.7	650.7	643.1
Personal didactic, mii	46.5	44.8	45.0	44.8	43.2
Scoli serale	11	10	9	7	7
Elevi, mii	3.1	2.9	2.7	2.5	2.1
Personal didactic, mii	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1
Instituții de învățământ secundar profesional					
Numărul de instituții de învățământ	78	81	80	87	81
Elevi, mii	34.8	34.0	32.7	32.5	23.0
Personal didactic, mii	3.5	3.4	3.2	1.6	2.5
Colegii					
Numărul de colegii	50	51	53	56	57
Elevi, mii	31.0	33.3	32.8	29.7	25.4
Personal didactic, mii	2.6	2.5	2.3	2.4	2.2
Instituții de învățământ superior universitar					
Numărul instituțiilor de învățământ superior	20	24	28	38	43
Studenți, mii	54.8	58.3	65.6	72.7	77.3
Personal didactic, mii	4.3	4.4	4.6	4.7	5.1
Revin la 10000 locuitori					
Elevi în școli	1794	1813	1796	1790	1770
Elevi în instituții de învățământ secundar profesional	97	94	89	89	63
Elevi în colegii	86	93	90	81	70
Studenți în instituții de învățământ superior	152	162	180	199	212
Rata brută de cuprindere școlară (%) în:					
- învățământul primar	98	99	99	97	96
- învățământul gimnazial	94	93	90	88	90
- învățământul secundar (ciclul II)	46	47	48	49	42
- învățământul superior	37	39	40	42	42
Ponderea cheltuielilor publice pentru învățământ					
- în PIB	9.3	11.1	10.4	7.8	...
- în Bugetul general consolidat	24.2	28.3	24.7	21.2	16.4

Tabela 5. Cultura

	1995	1996	1997	1998	1999
Numărul de titluri de cărți și broșuri	1016	921	1104	1200	1174
- la 1000 locuitori	28,2	25,6	30,2	32,9	32,2
Numărul cititorilor înscrși la biblioteci, mii	1174.9	1113.1	1104.2	1112.5	1043.6
- la 100000 locuitori	326.0	309.3	302.2	304.6	286.2
Cărți și reviste eliberate, mii	22540.6	21461.5	21740.8	22169.3	21080.8
- la 1000 locuitori	6254.9	5963.4	5950.4	6070.2	5781.3
Vizitatori la muzee, mii	663.7	686.8	752.0	628.1	557.3
- la 1000 locuitori	184.2	190.8	205.8	172.0	152.8
Spectatori la cinematografe	55674	29257	20290	11308	4032
- la 1000 locuitori	15.5	8.1	5.6	3.1	1.1
Vizitatori la cinematografe, mii	981.0	576.4	292.9	162.3	57.3
- la 1000 locuitori	272.2	160.2	80.2	44.4	15.7
Spectatori la teatre și concerte (teatre, filarmo-nică, colective autonome)	2301	2236	1985	1823	1438
- la 1000 locuitori	0.6	0.6	0.5	0.5	0.4
Vizitatorii la teatre și concerte (teatre, filarmonică, colective autonome), mii	548.9	559.7	436.1	404.8	279.8
- la 1000 locuitori	152.3	155.5	119.4	110.8	76.7

Tabela 6. **Violența și criminalitatea**

	1995	1996	1997	1998	1999
Persoane condamnate definitiv –total	14599	13532	13895	13754	14606
- la 100 000 locuitori	397	369	380	377	401
Pondere în total persoane condamnate(%)					
- femei	10	10	9	9	8
- minori	12	12	11	12	11
- anterior condamnate	24	10	8	10	9
Persoane care ispășesc pedeapsa în instituțiile penitenciare					
- total	6693	6790	6398	6743	6421
- la 100 000 locuitori	182	185	175	185	176
Numărul de crime (la 100 000 locuitori)	999	908	1042	945	1037
Jafuri și tâlhării (la 100 000 locuitori)	80	72	89	77	88
Furturi (la 100 000 locuitori)	622	538	594	543	582
Infrațiuni economice (la 100 000 locuitori)	14	14	35	38	33
Numărul de violuri (la 100 000 femei)	12	14	12	12	13

Tabela 7. **Ocuparea forței de muncă**

	tr. IV 1998	tr.IV 1999	1999
Populația ocupată, mii persoane	1450	1489	1495
- din care femei	726	744	755
Pondere a populației ocupate în sectorul privat, %	66,0	65,8	66,8
Pondere a populației ocupate (%) în:			
- agricultură, total	45,7	48,9	48,8
- din care sector privat	89,0	91,1	90,7
- industrie, total	12,8	11,4	10,7
- din care sector privat	49,7	50,6	49,8
- construcții, total	3,4	3,0	2,9
- din care sector privat	57,4	63,1	55,7
- servicii, total	38,1	36,6	37,6
- din care sector privat	29,2	36,9	33,8
Pondere a populației ocupate în serviciile publice, % de:			
- sănătate	5,7	5,0	5,4
- învățământ	9,0	8,9	9,2
- administrație publică	3,5	3,3	3,3
Numărul de salariați, mii persoane	1043	920	932
Pondere a salariaților în populația ocupată, %	71,9	61,8	62,3
Pondere a salariaților din sectorul privat în populația ocupată din acest sector, %	53,4	48,5	48,7
Pondere a femeilor în total salariați, %	50,0	48,4	49,8
Raportul de dependență economică, %	1518	1451	1443
Rata de ocupare a forței de muncă, %	87,2	90,0	88,9
Rata de înlocuire a forței de muncă, %	125,9 ¹⁾	...	120,0 ²⁾

¹⁾ / ianuarie 1998; ²⁾ / ianuarie 1999

Tabela 8. **Participarea la forța de muncă**

	Tr.IV 1998	tr.IV 1999	1999
Pondere a populației active în populația totală, %	45,6	45,3	46,1
- femei	42,8	42,4	43,6
Rata de participare la forța de muncă a populației în vârstă de muncă (15-60 ani), %	69,2	67,7	69,0
- femei	65,9	63,7	65,5
Rata de participare la forța de muncă a tinerilor (15-24 ani), %	43,6	38,7	42,2
- femei	40,5	33,2	37,8
Rata de participare la forța de muncă a vârstnicilor (peste 50 ani), %	36,7	39,4	39,2
- femei	28,4	31,9	32,1
Structura populației active după statutul profesional ¹⁾ , %			
- total	100,0	100,0	100,0
din care:			
- salariați	71,3	66,8	66,8
- patroni	0,7	0,7	0,5
- lucrători pe cont propriu	17,7	23,8	22,6
- lucrători familiali neremunerați	5,2	5,7	6,0

¹⁾ Clasificarea șomerilor s-a făcut după statutul profesional de la ultimul loc de muncă

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării

Tabela 9. Șomajul

	1995	1996	1997	1998	1999
Șomeri înregistrați¹					
Numărul de șomeri (persoane)	24543	23426	27973	32021	34918
Rata șomajului (%)	1,4	1,5	1,5	1,9	2,1
Ponderea beneficiarilor de indemnizații de șomaj în total șomeri înregistrați (%)	32,5	29,8	26,7	25,2	32,6
Raportul între nivelul mediu al ajutorului de șomaj și salariul mediu (%)	37,9	34,2	37,3	31,7	33,2
Numărul șomerilor cuprinși în programul de recalificare	2139	3356	3506	4244	2640

	tr.IV a.1998	tr.IV a 1999	1999
Șomeri B.I.M.²			
Numărul de șomeri	213562	164641	187231
Rata șomajului (%) – total	12,8	10,0	11,1
- bărbați	14,8	12,0	13,3
- femei	10,8	7,9	8,9
Rata șomajului la tineret (%) (15-24 ani)	24,0	19,7	22,3
Incidența șomajului de lungă durată (pondere în total șomeri) (%):			
- 6 luni și peste	17,3	18,8	17,8
- bărbați	16,6	18,1	17,3
- femei	18,3	19,9	18,6
- 12 luni și peste	23,1	22,4	33,1
- bărbați	23,7	21,0	32,9
- femei	22,3	24,6	33,3
- 24 luni și peste	35,9	32,6	41,1
- bărbați	36,6	34,0	41,9
- femei	35,0	30,2	39,9
Ponderea persoanelor subocupate în populația activă (%)	0,8	0,4	0,4
- femei	1,2	0,5	0,5
Ponderea persoanelor descurajate în populația activă (%)	5,2	5,4	5,0
- femei	4,8	5,0	4,7

¹ Șomerii înscrși la oficiile forței de muncă, la finele anului² Conform criteriilor Biroului Internațional al Muncii (ILO)

Sursa: Ancheta asupra forței de muncă în gospodării

Tabela 10. Potențialul uman al femeilor

	1995	1996	1997	1998	1999
Speranța de viață la naștere (ani),	69,7	70,4	70,3	71,4	71,0
1994 = 100	99,9	100,9	100,7	102,3	101,7
Indicatorul conjunctural al fertilității	1,8	1,6	1,7	1,5	1,4
1994 = 100	92,3	82,1	87,2	76,9	71,8
Rata mortalității materne (la 100000 născuți)	40,8	40,2	48,3	36,3	28,6
Rata brută de cuprindere școlară în învățământul (%):					
- primar	97	99	98	97	96
- secundar ¹⁾	77	76	75	73	73
Dinamica ratei brute de cuprindere școlară, 1994 =100 (%)					
- primar	100	102	101	100	99
- secundar ²⁾	103	101	100	97	97
Studente la 100000 locuitori ²					
- număr	2381	2547	2692	2804	2817
- 1994 =100 %	105	112	119	124	124

¹⁾ învățământul secundar general (gimnazial, liceal, mediu de cultură generală) și secundar profesional²⁾ de scurtă durată (colegii) și universitar

Tabela 11. **Disparități între femei și bărbați**

	1995	1996	1997	1998	1999
Speranța de viață la naștere (ani),	65,8	66,7	66,6	67,8	67,4
- femei	69,7	70,4	70,3	71,4	71,0
- bărbați	61,8	62,9	62,9	64,0	63,7
Rata brută de cuprindere în învățământul secundar (ciclul II) ¹⁾ (%)					
- femei	44	45	47	47	42
- bărbați	48	49	49	50	41
Rata brută de cuprindere în învățământul superior ²⁾ (%)					
- femei	42	43	46	48	48
- bărbați	33	34	35	36	36

¹⁾ fără gimnazii²⁾ de scurtă durată (colegii) și universitarTabela 12. **Structura veniturilor și cheltuielilor în gospodării, %**

		Total gospodării	gospodării din mediul	
			urban	rural
Venituri disponibile	1998	100	100	100
	1999	100	100	100
- Venituri salariale	1998	34,7	56,9	16,8
	1999	35,4	57,7	15,3
- Venituri din activitatea agricolă	1998	39,4	6,7	65,7
	1999	38,5	6,5	67,2
- Venituri din activitatea individuală	1998	3,0	4,9	1,5
	1999	3,3	5,5	1,4
- Prestații sociale	1998	10,5	11,8	9,5
	1999	8,7	10,8	6,8
- Alte venituri	1998	12,4	19,7	6,5
	1999	14,1	19,5	9,3
Cheltuielile de consum	1998	100	100	100
	1999	100	100	100
- Alimente și băuturi	1998	69,7	60,4	77,6
	1999	69,0	58,5	78,8
- Îmbrăcăminte și încălțăminte	1998	7,1	8,9	5,6
	1999	6,6	7,8	5,6
- Locuință și înzestrarea cu bunuri	1998	10,0	13,5	6,9
	1999	11,8	15,9	7,9
- Medicamente și îngrijire medicală	1998	3,3	4,1	2,7
	1999	3,7	4,7	2,8
- Transport și comunicații	1998	5,1	5,7	4,6
	1999	4,3	6,4	2,4
- Educație	1998	0,5	0,9	0,2
	1999	0,4	0,4	0,4
- Agrement	1998	1,6	2,3	0,9
	1999	1,5	2,5	0,5
- Hotel, restaurant etc.	1998	0,5	0,9	0,1
	1999	0,3	0,7	0,1
- Alte cheltuieli	1998	2,2	3,2	1,4
	1999	2,4	3,1	1,5

Tabela 13. **Structura cheltuielilor de consum, ale gospodăriilor pe quintile**

		Gospodării situate în quintila:				
		1	2	3	4	5
Cheltuieli de consum	1998	100	100	100	100	100
	1999	100	100	100	100	100
din care						
Alimente și băuturi	1998	90,7	85,9	82,2	75,6	56,4
	1999	89,6	86,5	82,5	75,8	54,8
Îmbrăcăminte și încălțăminte	1998	1,9	2,9	3,8	5,8	10,5
	1999	1,5	2,5	3,7	5,1	9,9
Locuință și comodități	1998	3,9	5,9	6,9	8,9	13,1
	1999	5,5	5,7	7,1	9,6	16,5
Medicamente și îngrijire medicală	1998	1,0	1,8	2,3	3,1	4,4
	1999	1,0	1,6	2,1	2,9	5,4
Transport și telecomunicații	1998	1,3	1,7	2,5	3,5	8,0
	1999	1,1	1,9	2,2	3,4	6,5
Educație	1998	0,0	0,1	0,1	0,2	1,0
	1999	0,0	0,0	0,2	0,2	0,7
Agrement	1998	0,4	0,4	0,6	1,0	2,6
	1999	0,4	0,5	0,7	0,8	2,4
Hotel, restaurant, cantină etc.	1998	0,1	0,2	0,1	0,3	0,8
	1999	0,0	0,1	0,1	0,2	0,6
Alte cheltuieli	1998	0,8	1,2	1,4	1,7	3,1
	1999	0,9	1,2	1,4	2,0	3,2

Tabela 14. **Cheltuielile de consum ale gospodăriilor, pe medii de reședință**

	Medii lunare pe o persoană, lei		Raportul față de nivelul mediu național (%)	
	1998	1999	1998	1999
Media pe plan național	125,5	140,5	1,000	1,000
Gospodării din mediul:				
- urban	157,4	183,9	1,254	1,309
- rural	107,3	114,7	0,855	0,816

Tabela 15. **Structura cheltuielilor de consum ale gospodăriilor, pe medii de reședință**

		Mediul urban		Mediul rural	
		Quintila I	Quintila V	Quintila I	Quintila V
Cheltuieli de consum	1998	100	100	100	100
	1999	100	100	100	100
din care:					
Alimente și băuturi	1998	86,9	51,0	91,7	63,9
	1999	86,8	49,1	90,6	65,5
Îmbrăcăminte și încălțăminte	1998	1,7	12,3	1,9	8,1
	1999	1,0	10,2	1,7	9,3
Locuință și comodități	1998	5,1	15,4	3,6	9,9
	1999	7,0	18,6	5,0	12,3
Medicamente și îngrijire medicală	1998	1,9	4,6	0,7	4,2
	1999	1,5	5,7	0,8	4,7
Transport și comunicații	1998	2,1	6,9	1,1	9,5
	1999	1,5	7,9	0,9	3,7
Educație	1998	0,1	1,3	0,0	0,5
	1999	0,1	0,4	0,0	1,3
Agrement	1998	0,8	3,2	0,2	1,8
	1999	0,6	3,3	0,3	0,9
Hotel, restaurant, cantină etc.	1998	0,1	1,3	0,1	0,1
	1999	0,1	0,9	0,0	0,1
Alte cheltuieli	1998	1,3	4,0	0,7	2,0
	1999	1,4	3,9	0,7	2,2

Tabela 16. Distribuția Cheltuielilor de Consum ale Populației, pe quintile

	Total		Ponderea cheltuielilor pentru alimente și băuturi nealcoolice în total cheltuieli de consum	
	1998	1999	1998	1999
Cheltuieli de consum – total	100	100	65,7	64,7
Inclusiv pe quintile				
- I	5,9	6,2	86,8	85,6
- II	10,6	10,6	81,3	81,5
- III	15,2	14,9	77,4	77,0
- IV	22,1	21,3	71,5	70,8
- V	46,2	46,9	52,8	51,4

Tabela 17. Crearea și utilizarea Produsului Intern Brut

	1995	1996	1997	1998	1999
Produsul intern brut (mil lei, prețuri curente)	6480	7798	8917	9122	12204
Ponderea în produsul intern brut a valorii adăugate brute (%) din:					
- agricultură, silvicultură, piscicultură	29,3	27,5	26,0	25,8	22,3
- industrie și construcții	28,5	26,9	25,0	19,9	19,2
- servicii	30,9	33,2	35,0	39,0	47,4
Ponderea în produsul intern brut (%):					
Consumul final – total	82,9	94,3	97,4	100,9	87,8
- al gospodăriilor	55,8	67,2	67,5	75,4	68,8
- al administrației publice	25,9	26,0	28,8	24,7	19,0
- al administrației private	1,2	1,1	1,1	0,8	0,0
Formarea brută de capital fix	16,0	19,7	19,9	22,1	18,8
Exportul	60,1	55,3	53,2	45,0	40,0
Importul	67,9	73,9	74,4	71,8	49,8
Economii brute mil. lei	1206	1031	930	513	
Veniturile fiscale ale bugetului consolidat, mil. lei	2002	2074	2942	2722	3100
Cheltuielile bugetului de stat, mil. lei	1409	1472	2725	2322	2853
Ponderea sectorului privat în produsul intern brut	56	58	56	53	53

Tabela 18. Evoluții ale Rezultatelor Economice

	1995	1996	1997	1998	1999 pr.
Rata anuală de creștere a produsului intern brut (%)	98,6	94,1	101,6	93,5	95,6
Rata de creștere a produsului intern brut pe cap de locuitor (%)	98,8	94,2	100,1	93,5	95,7
Rata medie anuală a inflației (%)	30	24	12	8	39
Exportul (%) în PIB	60,1	55,3	53,2	45,0	40,0
Veniturile fiscale (%) în PIB	30,9	26,6	33,0	29,8	25,4
Excedentul/deficitul bugetului general consolidat (%) în PIB	-5,8	-9,7	-7,5	-3,4	-3,2

Tabela 19. **Venituri, Consumuri și Cheltuieli Sociale**

	1995	1996	1997	1998	1999
Produsul intern brut pe cap de locuitor în:					
- lei, prețuri curente	1798	2167	2441	2498	3346
- dolari, la paritatea puterii de cumpărare	2105	2128	2207	2087	2033
Ponderea în PIB a venitului disponibil brut al gospodăriilor (%)	69	70	69	65	...
Salariul mediu nominal lunar, lei	143,2	187,1	219,8	250,4	304,6
Proprietatea publică	150,3	203,0	234,4	263,9	297,6
Proprietatea privată	122,4	151,0	174,3	194,4	256,6
Proprietatea mixtă (publică și privată)	207,8	280,9	354,8	432,7	525,1
Proprietatea întreprinderilor cu investiții străine	238,2	342,7	361,3	572,7	763,4
Salariul minim (lei)	18	18	18	18	18
Ponderea cheltuielilor organelor de drept (%)					
- în PIB	6,7	5,8	7,0	5,9	...
- în bugetul general consolidat	9,8	13,2	13,6	14,2	15,0
Ponderea cheltuielilor publice pentru învățământ (%)					
- în PIB	9,3	11,1	10,4	7,8	...
- în bugetul general consolidat	24,2	28,3	24,7	21,2	16,4
Ponderea cheltuielilor publice de ocrotire a sănătății și asistență socială (%)					
- în PIB	7,4	7,6	6,4	5,0	...
- în bugetul general consolidat	15,8	18,4	14,9	13,0	10,2
Consumul³ mediu anual pe cap de locuitor:					
(kilograme)					
- carne și produse din carne recalculate în carne (inclusiv slănină, și subproduse în natură)	23,0	25,3	25,0	26,7	24,5
- lapte și produse lactate (recalculate în lapte)	165,2	161,4	154,5	155,4	145,0
- ouă – buc	107,2	116,0	121,1	121,9	132,3
- zahăr	21,0	22,5	21,2	21,0	...
- produse de panificație (pâine și paste făinoase recalculate în făină, crupe și leguminoase)	135,0	126,9	134,9	133,9	133,1
- cartofi	67,8	71,0	68,8	65,1	61,5
- legume și bostănoase	86,3	64,8	69,0	112,5	109,0
- fructe, pomușoare și struguri (fără prelucrare în vin)	59,7	59,3	77,5	47,7	27,2

Tabela 20. **Veniturile și Cheltuielile Bugetului Consolidat**

	1995	1996	1997	1998	1999
Venituri – total (mil. lei)	2002,0	2074,2	2941,7	2721,9	3100,3
Ponderea în total venituri (%):	100	100	100	100	100
- impozit pe venitul din activitatea de întreprinzător	19,9	17,3	8,3	6,6	7,5
- impozit pe venitul persoanelor fizice	10,1	10,6	9,6	8,2	7,1
- impozit funciar	4,6	5,6	4,3	3,1	4,5
- impozit pe bunurile imobile	0,6	0,7	1,0	0,8	0,8
- impozit pe valoarea adăugată	28,8	29,6	32,3	41,3	30,3
- accize	9,5	9,5	13,6	13,8	14,3
- venituri din activitatea economică externă	2,6	4,6	4,3	4,0	7,4
- alte impozite, perceperi și încasări	23,9	22,1	26,6	22,2	28,1
Ponderea veniturilor totale în PIB (%)	30,9	26,6	33,0	29,8	25,4
Cheltuieli – total (mil. lei)	2376,0	2827,0	3608,4	3027,1	3495,3
Ponderea în total cheltuieli (%)	100	100	100	100	100
Cheltuieli de ordin economic	6,8	8,7	8,1	9,3	8,8
Cheltuieli pentru activitatea economică externă	4,7	...	1,1	1,2	1,6
Cheltuieli de ordin social – total	47,6	54,9	55,4	48,8	42,5
Din acestea:					
- învățământ	24,2	28,3	24,7	21,2	16,4
- ocrotirea sănătății	15,8	18,4	14,9	13,0	10,2
- asistență socială	1,8	1,9	12,6	11,9	13,3
Pentru întreținerea organelor de drept, organelor puterii și administrației de stat	9,6	12,4	13,6	14,2	15,0
Investiții capitale	5,9	5,3	6,5	6,8	3,2
Alte măsuri	25,4	18,7	15,3	19,7	28,9
Ponderea cheltuielilor totale în PIB (%)	36,7	36,2	40,5	33,2	28,6
Excedent(+), deficit (-) (mil. lei)	-374,0	-752,8	-666,7	-305,2	-395,0
- în % față de PIB	5,8	9,6	7,5	3,3	3,2

Tabela 21. **Veniturile și Cheltuielile Bugetului Asigurărilor Sociale de Stat**

	1995	1996	1997	1998	1999
Venituri – total (mil.lei)	662,2	764,7	1323,2	920,5	907,8
Ponderea în total venituri (%) a veniturilor din:					
- cotele de asigurare socială	81,0	92,1	27,0	84,7	86,1
- alocații din buget	6,7	3,1	23,1	14,9	13,7
Ponderea veniturilor totale în PIB (%)	10,2	9,8	14,8	10,1	7,4
Cheltuieli–total (mil. lei)	651,1	766,2	1317,3	911,9	888,6
Ponderea în total cheltuieli (%) a cheltuielilor privind:					
- plata pensiilor	78,7	77,0	64,1	71,7	81,2
inclusiv					
- pentru limita de vârstă	75,3	59,6	40,3	31,6	54,3
- plata indemnizațiilor și compensațiilor	15,9	13,9	9,4	19,8	13,7
inclusiv					
- pentru incapacitate temporară de muncă	7,7	7,3	4,4	6,3	6,3
- indemnizații de șomaj	0,8	0,5	0,4	0,5	0,9
Ponderea cheltuielilor totale în PIB (%)	10,0	9,8	14,8	10,0	7,3
Excedent (+), deficit (-), mil.lei	+11,1	-1,5	+5,9	+8,6	+19,2
Excedentul/deficitul bugetului (%) în PIB	0,17	-0,02	0,07	0,09	0,16

Tabela 22. **Activitatea de Comerț Exterior¹⁾**

	1995	1996	1997	1998	1999
Gradul de acoperire a importurilor prin exporturi (%)	88,7	74,1	74,6	61,7	80,7
Ponderea exporturilor în PIB	51,7	46,9	45,3	36,6	40,4
Ponderea deficitului balanței comerciale în PIB (%)	6,7	16,3	15,3	22,3	9,7
Soldul balanței comerciale, milioane dolari	-95,2	-277,3	-297,1	-391,8	-110,8

	1995-1999
Ritmul mediu anual de creștere a exporturilor (%)	-1,2
Ritmul mediu anual de creștere a importurilor (%)	1,5

¹⁾ de mărfuri

Tabela 23. **Urbanizarea**

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ponderea populației urbane (%)	46,4	46,2	46,2	46,2	46,0	46,0
Rata de creștere a populației urbane (%)	-0,2	-0,6	-0,4	-0,4	-0,5	-0,4
Cel mai mare oraș: Chișinău						
- numărul populației (mii persoane)	661,5	661,9	664,7	663,2	663,6	663,4
- rata de creștere (%)	0	+0,1	+0,4	-0,2	+0,1	0

	1960	1995	2000
Ponderea populației urbane (%)	23,2	46,4	46,0

	1960-1995	1995-2000
Rata medie anuală de creștere a populației urbane (%)	1,50	-0,25

	1970-1995	1995-2000
Rata medie anuală de creștere a populației (%)		
Municipiul Chișinău	2,6	0,05

Tabela 24. **Disparități între rural și urban**

	1995	1996	1997	1998	1999
Ponderea populației rurale (%)	53,6	53,8	53,8	53,8	54,0
Speranța de viață la naștere (ani) – total	65,8	66,7	66,6	67,8	67,4
– rural	64,6	66,0	65,9	67,3	66,8
– urban	67,3	67,5	67,6	68,4	68,4
Ponderea populației în vârstă de 0-15 ani (%)					
– rural	30,5	30,1	29,6	29,4	28,7
– urban	26,3	25,7	25,1	24,7	23,9
Ponderea populației în vârstă de 65 ani și peste (%)					
– rural	10,7	10,7	10,8	10,9	10,9
– urban	7,0	7,0	7,1	7,0	7,0
Raportul de dependentă demografică (%)					
– rural	70,1	69,1	68,0	67,6	65,5
– urban	49,9	48,7	47,4	46,4	44,9
Rata natalității – total (‰)	13,0	12,0	12,5	11,3	10,6
– rural	14,9	13,8	14,2	12,8	11,9
– urban	10,8	9,8	10,1	9,3	8,7
Rata fertilității – total (‰)	1,8	1,6	1,7	1,5	1,4
– rural	2,2	2,0	2,1	1,8	1,6
– urban	1,3	1,2	1,2	1,1	1,0
Rata mortalității infantile – total (‰)	21,2	20,2	19,8	17,5	18,2
– rural	22,3	21,1	21,3	16,0	16,9
– urban	19,5	18,7	16,8	20,5	20,7
Suprafața totală în medie pe un locuitor (m ²)					
– total	19,9	20,1	20,0	20,4	20,7
– urban	16,9	17,0	17,3	17,7	18,2
– rural	22,2	22,4	22,0	22,4	22,4
Suprafața totală în medie pe un locuitor (m ²)					
– total – la 31 decembrie	14,0	14,1	14,0	14,3	14,5
– urban	10,9	11,0	11,2	11,4	11,8
– rural	16,4	16,5	16,1	16,3	16,3
Rata șomajului	...	...	...	12,8	11,1
– urban	...	...	...	19,9	19,1
– rural	...	...	...	7,5	5,4

Tabela 25. Consumul de Energie

	1995	1996	1997	1998	1999
Resurse primare de energie hidroelectrică (mii tone c.c.)	28	28	28	27	30
Consumul de energie (mii tone c.c.)	5085	5045	4725	4218	3320
din care: consumul populației	528	713	808	697	610
Consumul mediu anual de energie pe cap de locuitor (kg c.c.)	1411	1402	1314	1155	910
PIB (lei, prețuri curente) ce revin la un kg c.c. consumat	1274	1546	1887	2163	3676
Pondere importului în consumul de energie (%)	100,5	93,6	100,7	93,3	93,1
Consumul mediu anual de energie electrică pe cap de locuitor (KWh)	579	652	516	307	178
PIB (lei, prețuri curente) ce revine la un KWh consumat	3,10	3,32	4,81	8,13	18,81

Tabela 26. Resurse Naturale, la 1 ianuarie

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Suprafața totală (mii ha)	3385,1	3385,3	3384,5	3384,4	3384,4	3384,4
Ponderea suprafeței de plantații forestiere ¹ (%)	12,6	12,6	12,5	12,5	12,5	12,5
Ponderea suprafeței arabile (%)	52,0	52,4	52,7	53,1	53,5	53,6
Ponderea suprafeței arabile amenajate pentru irigații în suprafața arabilă (%)	15,3	15,3	15,2	15,1	15,0	14,9
Ponderea suprafeței aflate în proprietatea publică (%)	43,1	32,1	32,8	33,3	33,5	34,4

¹ păduri, plantații de tufări și arbuști perlele forestiere de protecție

Tabela 27. Mediul Ambiant

	1995	1996	1997	1998	1999
Pesticide pe terenuri agricole (kg/ha)	1,8	1,3	1,4	1,3	1,1
Cheltuieli totale pentru protecția mediului (mil. lei prețuri curente)	...	92	103	94	112

Tabela 28. Impactul Activității Economice asupra Mediului Ambiant și Resursele Naturale

	1995	1996	1997	1998	1999
Volumul apei obținute din sursele de apă (mil.m ³)	2005	1891	1513	1263	999
Consumul apei (mil.m ³)	1889	1766	1412	1176	920
Consumul de apă în sistemele cu circuit închis și consecutiv (mil.m ³)	558	502	510	453	396
Volumul evacuării apelor reziduale poluante (mil.m ³)	15	12	11	12	10
Inclusiv în Nistru (mil.m ³)	10	8	8	10	3
Degajarea substanțelor dăunătoare în aerul atmosferic – total (mii t)	279	137	250	205	130
Din care					
- de surse staționare de impurificare	41	37	34	31	20
- de transportul auto	238	100	216	174	110
Tăierea lemnului (tăieri principale și în vederea regenerării pădurilor) (mil.m ³)	128	117	189	197	198

Abrevieri

AFES	Asociația Femeilor cu Educație Superioară
APC	Acordul de Partneriat și Cooperare
AȘM	Academia de Științe a Republicii Moldova
CALRE	Congresul Autorităților Locale și Regionale din Europa
CBS	Cercetarea în domeniul Bugetelor Gospodăriilor Casnice
CCAP	Centrul de Cercetări, Academia de Poliție
CDO	Centrul pentru Drepturile Omului
CEA	Centrul Euro-Atlantic
CEE	Țările Europei Centrale și de Est
CISR	Centrul de Investigații Strategice și Reforme
CSA	Comisia Supremă de Atestare
CSI	Comunitatea Statelor Independente
CȘP	Centrul Științific și Practic de Sănătate Publică și Management Sanitar
DASS	Departamentul Analize Statistice și Sociologice al Republicii Moldova
DRNL	Departamentul Relații Naționale și funcționarea Limbelor al Republicii Moldova
ECHR	Convenția Europeană de Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale
FAO	Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentarea și Agricultură
FI	Fundația "Încredere"
IDU	Indicele Dezvoltării Umane
ILO	Biroul Internațional al Muncii
MER	Ministerul Economiei și Reformelor al Republicii Moldova
MEȘ	Ministerul Educației și Științei al Republicii Moldova
MMPSTF	Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova
MS	Ministerul Sănătății al Republicii Moldova
NSI	Noile State Independente
OSCE	Organizația pentru Securitatea și Cooperarea din Europa
UNDP	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educația, Știința și Cultura
UN TGC	Grupa Tematică al ONU "Cultura pentru Dezvoltare"
USAM	Universitatea de Stat de Arte din Moldova
USLM	Universitatea Slavonă din Moldova
USM	Universitatea de Stat din Moldova
WHO	Organizația Mondială a Sănătății

Bibliografie

- United Nations Declaration on Human Rights, Dec. 10, 1948.
- Declaration on Culture of Peace, General Assembly of UNO, Oct. 6, 1999.
- Programme of actions in the domain of the culture of peace, General Assembly of UNO, Oct. 6, 1999.
- UN General Secretary Report on the transdisciplinary project "On the way to the Culture of Peace", UNO, 1997.
- „We, the Peoples...” The Role of the United Nations in the 21st Century. UN, N.Y., 2000.
- Platform for Action and the Beijing Declaration, Fourth World Conference on Women, Beijing, 1995.
- Declarația UNESCO de la Chișinău “Pentru Cultura a Păcii și dialogul civilizațiilor, împotriva culturii a războiului și violenței”, Forum Internațional, Chișinău, 1998.
- Adresarea Directorului General al UNESCO la Forumul Internațional “Pentru Cultura a Păcii și dialogul civilizațiilor, împotriva culturii a războiului și violenței”, Chișinău 1998.
- Human Development Report 2000. Human Rights and Human Development. UNO, 2000.
- Adams D., UNESCO and a Culture of Peace: Promoting a Global Movement. Paris, 1997.
- Barometrul de Opinie Publică – 2000, Chișinău, IMAS, 2000.
- Brezeanu A., Historical Dictionary of the Republic of Moldova. Lanham, Maryland, and London, Scarecrow press, Inc., 2000.
- Buletin informativ. Centrul Național de Studii și Informare pentru Problemele Femeii, 1999 – 2000.
- Bărbați și femei din Moldova, Ediție anuală de statistică, DASS, 1999.
- Centrul pentru drepturile omului în Moldova, Chișinău, 1999.
- Common Country Assessment - Republic of Moldova. UN - Moldova, Nov. 2000.
- Constituția Republicii Moldova, 1994.
- Crima organizată și economia tenebră în Republica Moldova, Conferința practico-științifică, 1999.
- Drepturile la asigurarea socială a persoanelor de vârstă a treia, Centrul pentru drepturile omului din Moldova, Chișinău, 1999.
- Edițiile anuale de statistică, 1994-1999, DASS.
- Evoluția social economică a Republicii Moldova în anul 1999, MER, Ediție anuală, Chișinău, 2000.

- Fenomenul Transnistriei, Universitatea din Tiraspol, 2000.
- King Ch., The Moldovans. Romania, Russia and the Politics of Culture. Stanford, California. Hoover Institution Press., 2000.
- Moldova: Deschisă Lumii. Chișinău, 1995.
- Moldova: Evaluarea sărăciei. Studiu de țară al Băncii Mondiale, 2000.
- Moldova în tranziție. Privire economică. PNUD - Moldova/CISR, 1998 – 2000.
- Moldova, Romania, Ucraina: Integrarea în structurile europene, Simpozionul științific internațional tradițional, Materiale, Chișinău, 2000.
- ONU în Moldova. PNUD Moldova, 1999 - 2000.
- Overcoming Human Poverty, UNDP, Poverty Report, 2000.
- Parliamentary Advocate. Newsletter of the Center for Human Rights of Moldova, Chișinău, 2000.
- Pascaru A., Societatea între conciliere și conflict: cazul Republicii Moldova, Chișinău, 2000.
- Pe calea armonizării relațiilor interetnice în Moldova, Youth Helsinki Citizens' Assembly of Moldova, Chișinău, 2000.
- Popa V., Munteanu I., Mocanu V., De la centralism spre descentralizare, Chișinău, 1998.
- Procesele integraționiste din Republica Moldova: elaborarea strategiei naționale, Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 2000.
- Programul de stat de dezvoltare a învățământului pe anii 1999-2005, Chișinău, 1999.
- Refugium. Newsletter of the Society for Refugees of the Republic of Moldova, 1999-2000.
- Republica Moldova: Strategia pentru Dezvoltare. UNDP/ Centrul de Investigații Strategice și Reforme, Chișinău, 1998.
- Programul de stat de combatere a crimei, corupției și protecționismului pentru 1999-2002, Chișinău, 1999.
- Status of Women in the Republic of Moldova, UNDP, Gender in Development project, 1999.
- Strategia Națională pentru Dezvoltarea Durabilă - „Moldova 21”. Consiliul Economic Suprem pe lângă Președinția Republicii Moldova, PNUD-Moldova, Chișinău, 2000.
- Strategia privind reforma sistemului de ocrotire a sănătății în Republica Moldova în condițiile economice noi pentru anii 1997 – 2003, Guvernul Republicii Moldova, Chișinău, 1997.
- Study on food consumption and nutrients intake of families from the Republic of Moldova, Final Report, UNICEF, Chișinău, 1999.
- Tendințe în economia Moldovei, TACIS, 1999 – 2000.
- The European Union and the Republic of Moldova. European Commissions Information Center. Brussels, 1998.